This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT
3697
Digitized by Google

Digitized by Google

H. 1566

Digitized by Google

Digitized by Google

BLOEMLEZING

UIT

MIDDELNEDERLANDSCHE DICHTERS,

BIJEENVERZAMELD

DOOR

DR. E. VERWIJS,

Archivaris-Bibliothecaris der Provincie Friesland.

NIEUWE UITGAVE.

Tweede Deel.

GEESTELIJKE EN BURGERLIJKE POËZIE.

ZUTFEN,
W. J. THIEME & Cie.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD.

	blz.
GEESTELIJKE POËZIE.	1
Legenden.	„
REIS VAN SINTE BRANDAEN.	„
De Breideldief, vs. 725—1114	„
THEOPHILUS.	12
Theophilus verzoeking en verbond met den Duivel, vs. 347—750.	„
VAN DEN LEVENE ONS HEREN.	23
De hel, vs. 3931—4160.	„
BURGERLIJKE POËZIE.	29
Jacob van Maerlant.	„
DER NATUREN BLOEME.	„
De hond, B. II. vs. 628—775	„
Het paard, B. II. vs. 1568—1683.	33
Geneesmiddelen voor vogels, B. III. vs. 1493—1732.	36
De bij.	42
LEVEN VAN SINT FRANCISCUS.	48
Sinte Franciscus boetedoening, vs. 2185—2520.	„
SPIEGEL HISTORIAEL.	57
Der Vriesen privilegie, III. P. VIII. B. c. 93.	„
Roelants dood, IV. P. I B. c. 25—27.	63
Tscelden jegens die borderers, IV. P. I B. c. 29.	68
HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN.	70
Leefregelen voor de vier jaargetijden, vs. 1053—1196	„
Keus van raadslieden, vs. 1680—1914.	74
RIJMBIJBEL.	80
De schepping, vs. 1—452.	81
DER KERKEN CLAGHE.	93
VAN DEN LANDE VAN OVER-SEE.	100

Digitized by Google

blz.
MAERLANTS SCHOOL. 107
Kronijkschrijvers . . . . "
DE GRIMBERGSCHE OORLOG. . . . . "
De bestorming van Nettelaere, I. vs. 3041—3852 . . "
Jan van Heelu. 128
DE SLAG VAN WOERONC. . . . . "
De gevangenneming van Zivaert, B. II. vs. 5917—6232. 129
Melis Stoke. 137
RIJMKRONIJK. . . . . "
De moord van Floris V, B. IV. vs. 1323—1525, B. V. vs. 1—179. . . . . "
De pastoor van Velthem. 147
SPIEGEL HISTORIAEL. . . . . "
Huwelijksfeesten van Eduard I. van Engeland, B. II c. 15—20. 148
LEERDICHTERS. 163
Jan van Boendale. . . . . "
JANS TEESTEYE. . . . . "
De Vrouwen, 2631—2928. 164
De Priesterschap, vs. 3139—3502. 172
LEKENSPIEGEL. 181
Des schrijvers plichten, B. III. c. 15. . . . . "
Jan de Weert. 190
NIEUWE DOCTRINALE. . . . . "
De Gierigheid, vs. 290—732. 191
MELLIBEUS. 203
Lessen voor studie, c. 11—12. . . . . "

Digitized by Google

GEESTELIJKE POËZIE.

Legenden.

REIS VAN SINTE BRANDAEN.

D[r]. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. I. 400—414.

Jhr. Ph. Blommaert, Oudvlaemsche Gedichten, I. en II D.

Dit gedicht, eene rechte „monniks-Odyssee", waaraan eene zeer oude latijnsche legende, hoewel merkelijk vervormd en gewijzigd, ten grond ligt, kan als een verward mengelmoes van oudheidensch bijgeloof, eene herinnering aan de vroegere godenleer en een ziekelijk kloostermysticisme beschouwd worden. De persoon van Brandaen is historisch: hij leefde in het laatst der zesde eeuw als abt van een klooster in Ierland, en heeft waarschijnlijk eene reis gedaan, waarvan hij de beschrijving heeft gegeven in een boek *De Fortunatis insulis*, dat hem wordt toegeschreven. De mnl. vertaling is zoowel naar den inhoud en geest als naar den vorm te oordeelen, zeer oud, ja misschien een der alleroudste voortbrengselen onzer poëzie, en kan gerekend worden nog in de XIIe eeuw te zijn ontstaan. Welk het origineel is, waarnaar het is bewerkt, is onzeker; doch de onnaauwkeurige rijmen schijnen een middenhoogduitsch voorbeeld te verraden.

De breideldief.

vs. 725—1114.

In Ierland leefde een heilig man, Brandaen genoemd, wien bij zijne studiën een boek in handen kwam, waarin zoovele wonderen der schepping vermeld stonden, dat hij niet kunnende gelooven alles dat het bevatte, en in toorn ontstoken over den schrijver dier leugens, het boek verbrandde. Hierop verscheen hem een engel, die hem beveelt eene zeereis te ondernemen, om zich met eigen oogen van het wonderdadige in de schepping te overtuigen, en hem oplegt die wonderen te beschrijven. Brandaen gaat van een tal monniken vergezeld scheep en heeft op zijne reis de vreemdste ontmoetingen.

Digitized by Google

Doe voeren si in een eylant,
Daer die Gods wygant
Liet sinen kyel staen,
Also wy vernomen haen.
Daer ghinghen si up te hant,
Ende doe si quamen up dat sant,
Waren si blyde ende vroe.
Met sente Brandaen ghinghen si doe
Neven een water te dale
Tote eene der scoenster zale,
Die nye kerstin man sach,
Als ic u mach doen ghewach.
Die zale was buten guldijn;
Dat die style souden sijn,
Dat was al karbonbel;
Daer en was gheen so doncker,
Hi en lichte alset sonnescijn.
Voer die zale spranc een water fijn,
Daer was so vele goets in,
Dat vulprysen mochte gheen zin;
Balseme ende cyroop
Dies was daer goeden coop.
Olyve, honich ende zeem,
Dat vloyde daer over een;
In IIII aderen het vloot:
Dat dochte hem wonder groot.
Om dien selven borne scone
Daer was meneghe wone;
Daer stonden vele bome scone
Alomme als eene crone.
Daer stonden menich cedrus,
Ende menich platanus,
Ende furijn ende wijngaerde,
Ende bome van meneghen aerde.
Specien stonden daer so vele,
Dat dar ic u segghen wele,
Haddict ghescreven alte male,
Dat daer stont voer die zale,
Het soude eer lyden een jaer,
Eer ict ghescreve overwaer,

Digitized by Google

In hoe menegher manieren
Daer bome stonden ende crude diere
Ende meneghe wonderlike dinc.
Ay! hoe in twifele ghinc
Alle dier moonken moet.
Dwesen dochte hem daer so goet,
Dat si noede keerden wedere.
Het scenen scone paues vederen
Vander zalen boven dat dac.
Daer was alle dat ghemac
Dat een keyser hebben soude,
Of hi feeste houden woude.
Den moonken quam in haren zin,
Dat si alle gaen daer in
Om te siene die scone zale.
Een der moonken stal daer tien male
Eenen breydel wel ghedaen,
Dat sal hi becoepen saen
Wel zeere sonder twifel.
Daer stont bi een duvel,
Diet hem riet met liste.
Ic wane hijs niet en wiste
Waeromme dat hine hem boet;
Dies leet hi pine groot.
Hi riet hem dat hine name,
Want hi hem wel ware betame
Met te rydene in zinen lande;
Dies leet hi grote scande.
Hi roerdene dat hi waghede:
Hoe wel dien moonc behaghede,
Dat hine claer sach scinen;
Dies waren sine pinen
Ter hellen vele groet,
Want der duvele conroet
Pijndene, doe hi daer quam,
Om datti daer den breidel nam
In die zale metter hant,
Ende baerchden onder zijn ghewant.
Doe sijt besien hadden wale,
Te hant ruumden si die zale,

Digitized by Google

Ende ghinghen wech te zamen.
Doe si een lettel bet voert quamen,
Doe so sach sente Brandaen
Al te scone eene borch daer staen,
Die scoenre was dan die zale al,
Daer die moonc den breydel stal.
Doe saghen si tien tyden
Alomme verre ende wyde
Dat lant in allen zyden claer.
Negheenen nacht en was daer,
Daer en was rijm no snee,
Daer en dede hem de wint niet wee
Van reghene en waest daer niet nat.
Een oud man al daer zat
Voer die poorte vrome,
Hi was harde scone
Ende wel ghehaert,
Graeu was hem zijn baert.
Enter selver borch voren
Ghinghen jonghelinghen dore,
Harde vele ende ghenoech,
Also vertellet die bouc,
Ende seit al openbaren
Dat het inghele waren.
In die poerte stont een jonghelinc,
Die maecte eenen wyden rinc
Met eenen zwerde vierijn,
Dat mochte wel die inghel zijn,
Diemen hiet Cherubin,
Die daer niemen liet commen in,
No stille no openbare,
Dan der inghele scare.
Doe quam sente Michaël,
Die moet ons geleeden wel
Metten anderen jonghelinghen;
Aldaer die moonken ghinghen
Nam hi eenen biden rocke,
Bi den armè, ende bi den coppe,
Ende leeddene in die borch dore,
Daer doe die inghel stont vore

Met sinen zwerde vierijn.
»Hier mochten wi wel te langhe sijn,"
Sprac sente Brandaen doe
Tote sinen ghesellen toe:
»Hier hebben wi ghenomen
Meer scaden dan vromen;
God heeft ons wonderlike
Ghemindert in sijn rike;
Onsen monc moeten wi hier laten,
Weder dat ons mach scaden of baten.
Dese muere sijn so hoghe,
Onser negheen canse verhoghen,
No die lanchede verkiesen.
Hier en willic niet meer verliesen,"
Sprac die heleghe Brandaen,
»Ic wille weder te scepe gaen."
Als ons die bouc maect wijs,
So was dit deertsche paradijs.
Doe si te scepe quamen
Ende orlof ghenamen
Van dier doncker zee ende lande,
Een der moonke doe verkande
Dat die gront goudin was.
Ay, hoe blide waren si das!
Doe ghinghen si ute met spele
Ende droughens in den scepe vele,
Elkerlijc in sine hande,
Daer si zint mede in haren lande
Eerden menich godshuus.
Mettien so hoerden si een geruusch
Metten windes vlaken,
Ende een weder also craken,
Ende een vier also blecken,
Dat die goede Gods recken
Ontsaghen des hemels vallen.
Doe quamen die duvele met allen,
Ende heescheden met rechte
Den breydeldief, die si zochten.
Omdat hi den breydel stal,
Voerden sine in den afgront al;

Digitized by Google

Daer moeste hi in der pinen quellen
Met anderen, sinen ghesellen.
Doene begreep die viant,
Metten breydele hine bant,
Diefs recht maecte hi hem cont;
Hi voerdene wers dan een hont,
Hi sleepten met vleesch ende met beene
Over strunc ende over steene
Te zijns heeren aensichte.
Daer was een groet gheruchte,
Daer hine voerde te zijnre scolen.
Die sintmeer hebben verstolen
Willent al voer niet slaen,
Maer en sal also niet gaen,
En si dat zijs afstaen
Ende daer af penitencie ontfaen;
Anders sullen si moeten quellen
Metten duvelen in der hellen.
Sente Brandaen hads toren,
Dat hi so scandelike verloren
Sinen moonc aldus heeft;
Met tranen hi aldus claghende zeecht:
»Waric niet een droghenare,
God en hadde mi niet so zware
Ghegheven dese meswende
Hier in deser allende.
Dat God des ghehinghet,
So es mine vaert ghelinghet;
Ic en sceede henen nemmermeere,
Mi en doe hebben onse Heere
Minen moonc wedere.
Eer willic hier nedere
Soucken ons Heeren oemoet,
Tote mi die duvele doet
Minen moonc weder zenden
Ute der zwaerre allenden.”
Si weenden vele tranen,
Gode riepen si ane,
Met herten vele zeere
Dor zijnre moeder eere.

Digitized by Google

Doe sagen si eenen schijn
Met II hornen vierijn,
Dat so lichte daer inne.
Daer sprac een stemme ute van binnen:
»Wat wijtstu mi, Brandaen?
Des en hebbic niet ghedaen.
Die duvel voerdene te zijnre soolen,
Omme dat hi heeft ghestolen.
Waer omme belghestu op mi?
Onschuldich bem ic jeghen di.
Du wetes wel dat Adaem,
Om eenen appel dien hi nam,
Was in die helle vorwaer
Daer omme V^{m}..jaer;
Also eist uwen moonc vergaen,
Met diefs rechte es hi ghevaen,
Ende es der hellen ghegheven."
— »Ne scende, Heere, niet zijn leven,"
Sprac weder sente Brandaen,
»Heeft mijn moonc iet mesdaen,
Dies wiltene wederbringhen,
Ic wilne altoes verdinghen."
In cruce si hem strecten,
Biddende met tranen si wecten
Gode, onsen sceppare.
Ter herten wart hem zware,
Haer bede wilden si niet begheven,
Altoes si daer an bleven,
Tote die almachteghe God
Den duvele gaf een ghebod,
Dat hi Brandane tsinen ghenoughe
Sinen moonc wederdroughe
Toten kiele in der vloeden.
Onlanghe si daer mede stoeden,
Hi en ghincker omme loepen.
Den breydel moesti becoepen;
Dat hi up sulc een ors zat,
Quam om dat hi Gode vergat,
Daer hi dien breydel tien male
Hier voren stal in die zale.

Digitized by Google

Der heetter hellen heere
Torende vele zeere,
Dat hi dien moenc moeste draghen
Toten kiele up sine craghen.
Doe hine brochte up dat boort,
Doe sprac hi lude, sere ghescoort:
»Weetstu niet," sprac hi, »Brandaen,
Dattu mi leede hebs ghedaen;
Du en laets mi niet behouden
Dat wi met rechte hebben souden;
Du mesdoet jeghen ons, dats waer."
Die moonc dochte hem harde zwaer,
Ende die wech harde lanc,
Daer hi die letanie zanc,
Sittende up sinen halsbeene,
Over stoc ende over steene.
Daer hi den moenc drouch,
Drouchine ten kiele ende louch,
Ende warpene in de stevene weder;
Onsachte sette hine neder.
Daer was hem sine varwe van eere
Verwandelt also seere,
Dat sine cume vercanden.
Pec hadden hem die helsche vianden
Ghewreven an lijf ende an baert;
Die huut was hem ter vaert
Swart bemasschert ende berompen;
Van stocken ende van tsompen
Haddi ghehadt meneghen stoot.
Die duvel scree daer hi wech scoot
Ende vloe van den goeden lieden saen,
Ende die goede sente Brandaen
Weende van groete lieve,
Ende sprac toten breydeldieve:
»Haddi des breydels vermeden,
Ende met eere haelteren ghereden,
So en ware u crune met uwen baerde
Ende u hals niet soe haerde
Swart bepeket no bezinghet;
Nu hebdi harde zeere ghelinghet

Digitized by Google

Up die zee mine vaert."
— »Mi es leet dat hi ye ghesmeet wart,"
Sprac die bezijnchde capelaen;
Doe louch zeere sente Brandaen.
Doe aldus sente Brandaen
Weder sinen capelaen
Ghewan van der hellen,
So mach ic u voert tellen,
Dat hi voer langhe wyle
Up die zee ende meneghe mile.
Doe vernam sente Brandaen,
Die goede, vele saen
Een dier, dat hiet Cyrene,
Die slapen doet die ghene,
Diet horen zinghen ofte sien;
Van zijnre bliscap moet gescien
Ter zee groet ongheweder.
Doe viel sciere neder
Sente Brandaen op sine knien,
Ende bat Gode dat hi moeste ontvlien
Dien diere, so hi best can.
In slape wart die stierman;
Haer selves si al vergaten,
Dat si en wisten waer si saten;
Elc moonc wel vaste sliep.
Die kiel sonder stierman liep
Tote eenen bernenden berghe dan,
Daer ute quam een lanc zwert man,
Hi riep tote den stierman vele
Uut siere groter kele,
So hi luutst mochte,
Ende wecketse harde onsochte;
Hi hietse tote hem keeren,
Hi seide: hi soude hem leeren
Den meester stierman boude,
Waer hi best henen soude.
Doe hiet sente Brandaen
Sinen kiel wel saen
Toten berghe keeren,
Omme dat hi hem soude leeren.

Digitized by Google

Maer des duvels cose
Die was harde bose,
Ende doe si soe na quamen,
Dat si sijn werc vernamen,
Ende si verstonden duvels tale,
Docht hem allen quaet te male.
Doe seide des duvels bode:
»Dorstic wel doer Gode
Dinen kiel, heere Brandaen,
Die soude eene quade vaert angaen;
Du soudes ontghelden metter spoet
Dattu ons so leede doet.
In can jeghen u niet ghehebben;
God en wille u niet ontsegghen,
So wat dat dijn wille es,
Want dine bede so moghende es.
Du souts dat wel ghenieten,
Lietstu di dat verdrieten,
Dat u mijn vernoy niet ware lief;
Du naems mi den breydeldief,
Die achter di sit aldaer.
Hi zweet van anxte, dat es waer,
Ende van zorghen, die hi heeft ontfaen."
Doe sprac sente Brandaen:
»Dat es sine boete,
Dat hi hem wasschen moete.
Mine dinct niet so goet,
Hier es so scone eene vloet,
Dat hi hem wel ghewasschen mach."
Die moonc scamelike lach;
Met vele groter zorghen
So haddi hem gheborghen
Onder eene scipbanc.
Die tijt dochte hem harde lanc.
Ay! hoe loech die duvel das,
Dat hi so zeere vervaert was.
Doe hi sijn spot hadde ghedreven,
Bat hi hem dat hi hem wilde gheven
Weder sinen capelaen,
Hi soudene harde scone dwaen;

Digitized by Google

Hi roke up hem te zeere.
Doe seide die milde heere,
Die goede sente Brandaen:
»In gheve u niet den capelaen,
Mi dincke dine cozen
Onnutte ende ghebozen;
Dijns sprekens bem ic zat."
Den stierman hi doe bat,
Dat hi weder keerde upt meere.
Doe quam des duvels heere
Uten berghe, ende daden hem wee
Ende volchden up die zee,
Ende droughen in haer hande
Groete gloyende brande,
Ende groete gloyende schichten,
Als of si wilden vechten.
Si worpen neder ende scooten
Up die in den kiel vlooten
Met groten tornen moede;
Maer God, onse Heere, die goede,
Behoedese jeghen al mesweghen.
Ic wane van boven die reghen
So dicke nye en viel,
Alse daer omtrent den kiel
Die brandere entie schichte vlòghen.
Die moonken met riemers toghen
Omme saen te sine uter noot,
Dus jaghetse thelsche conroot;
Si zeylden wat si mochten.
Die duvele worpen onsochte
Na den vluchteghen kiel;
Den heeren saen gheviel,
Datsi bi Gods hulp waren
Der vreesen al ontvaren.

Digitized by Google

THEOPHILUS.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 259—265. 446—447.

Jhr. PH. BLOMMAERT, Theophilus, Gedicht der XIVe Eeuw (Gent 1858).

(Dr.) VERWIJS, De Theophilus- en Faust-sage, (Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren, 1855).

Onder de in alle landen verbreide en geliefde legenden ter eere der H. Maagd, bekleedt de Theophilus zeker eene eerste plaats. Het oudste verhaal van den val en de bekeering van Theophilus is in het Grieksch en door zekeren Eutychianus geschreven, die beweert een tijdgenoot en vriend van Theophilus geweest te zijn, hoogstwaarschijnlijk een verdicht persoon, die zijn verhaal slechts wat meer klem wenschte bij te zetten. Spoedig werd de legende in het westen overgebracht en het eerst door Paulus Diaconus in het Latijn vertaald, en ging van daar in de verschillende talen van westelijk Europa over. De mnl. vertaling, hier en daar door lange moralisatiën gerekt en langdradig, munt overigens uit door „den gloed en de naïveteit, die er over verspreid ligt; alsmede door den lyrischen toon, waarop het gestemd is". Het zoude ons niet vreemd voorkomen, dat de tekst die wij thans bezitten eene omwerking is van een ouder gedicht, dat reeds uit de XIIIe eeuw dagteekent.

THEOPHILUS VERZOEKING EN VERBOND MET DEN DUIVEL.

vs. 347—750.

Theophilus, een vroom en godvreezend man, leefde omtrent 540 te Adana in Cilicië als archidiaconus, en werd na den dood van den bisschop in diens plaats benoemd, doch sloeg die eervolle onderscheiding van de hand uit nederigheid en ten volle van zijne onwaardigheid bewust. Een ander werd gekozen, en Theophilus bij dezen door laaghartige vleyers belasterd en van zijnen post ontzet. Diep hierdoor gekrenkt vervalt hij tot ongeloof en rust niet voor hij in zijne eer wordt hersteld.

Hierop sluit hij een verbond met den duivel, en wordt ten gevolge daarvan in zijne waardigheid herkozen. Doch eindelijk krijgt hij berouw en wordt na vurig bidden door Maria verlost, waarop hij sterft.

Alse Theophilus was verscroven;
Die te voren was te boven,
Ende begonste tsine te teerne,
Doe begonste hem therte te sweerne,

Digitized by Google

Ende die viant begonsten te spaenne,
Ende begonstem te vermaenne,
Hoe groten here hi hadde ghewesen,
Ende hi ghevelt was van desen;
Wat eren hi hadde menechsins,
Ende hoe luttel men nu achte sijns;
Ende hoe luttel dat sine nu eerden,
Die hem te voren neghen toter erden;
Diene te voren scone groetten,
Sine wouden cume, als sine ghemoetten,
Op hem sien of jeghen hem spreken.
Dusdaneghen dinc dedem therte breken.
Diene te voren hieten wijs,
Si gaven hem [nu] crancken prijs.
Dusdaneghe dinc dedem sijn herte
Vallen in quaden begherte,
Soe dat hi tgoet van eertrike
Begherde voer dat hemelrike,
Ende peinsde, hine rochte hoet geviele
Nemmermeer met siere ziele,
Indien dat menne hadde vercoren,
Daer hi gheweest hadde te voren.
Dus leefdi een stuc onsochte,
Ende peinsde wat hi doen mochte,
Dat hi weder ware te hove.
Doen viel hi in onghelove,
Ende peinsde, men soude hem weder kiesen,
Al soude hi die ziele verliesen.
Doe peinsde hi weder ende voert,
Ende ondervant stille in die poert,
Of daer iemen van toverien
Wiste ofte van duvelien.
Ten leste hi ondervant,
Dat een jode was int lant,
Die was des duvels eyghijn,
Ende meneghen hadde brocht daer in,
Dat hi den duvel hadde opghegheven
Sine ziele ende sijn leven,
Tien dat hi hem holpe om die sake
Daer hi was omme tonghemake.

Digitized by Google

Als hi dit hadde ondervonden
Die viant hadde hem soe bedwonghen,
Dat hi Gods al vergat,
Ende hi prijsde vele bat
Een stucke hier in eren te sine,
Ende euwelike in die helsche pine.
Dus hadde hem quade ghierechede
Bracht uut sinen goeden sede;
Dus hadde hem die viant ghevaen,
Die langhe wel hadde ghedaen;
Dus volleec was hi verwonnen,
Die een goet leven hadde begonnen;
Aldus es die ghierechede,
Ende der ghierecheden sede
Te hebbene soe wat hi begheert,
Hem en roket wat der zielen deert.
Hi peinsde hoe hi quame in dien,
Dat hi den jode mochte sien,
Mochte sien ende spreken;
Hi peinsde daer na ende met wat treken
Dat hi stille daertoe quame,
Dat oec niement en vername.
Ten lesten hi hem bedachte,
Dat hi allene ter middernachte
Stont op stille, behendelike,
Ende ginc ten huse haestelike,
Daer die jode lach ende sliep
Ghemackelike, dat hi riep:
»Ontdoe, vrient! ontoe,
Ende gheeft mi raet of du wets hoe;
Ontdoe, vrient, ontoe die dore;
Ende hore na mine avonture;
Ontoe, vrient, ontoe mi."
Die jode seide: »Wie sidi?
Ic sal weten wie ghi sijt,
Eer ic ontoe op desen tijt."
Dander seide: »Ic en soeke gheen quaet;
Soete vrient, ic soeke raet;
Ontoe, vrient! ontoe, ontoe!
Ic segghe u wat ic hier doe.

Digitized by Google

Ontoe, vrient! ic segt di stille
Cortelike minen wille.
Ontoe, vrient! ic ben hier comen
Te miere noet ende te diere vromen."
Alse dat die jode hadde verstaen,
Ontede hi die dore saen.
Hi seide: »Vrient, dies biddic u,
Segghet wat ghi soeket nu.
Wat avonture hevet u hier bracht
Te desen tide van deser nacht?
Segghet uwen wille cortelike,
Ende laet mi slapen haestelike.
Met eren moetti hier sijn comen;
Ghi hebt mi minen slaep benomen,
Minen slaep ende mine raste."
Die ander seide: »Ic hebbe berste
Van selken rade, als men mi seghet
Die aen u allene leghet,
Aen u allene ende an el niemen;
Wel soete vrient, beraet mi sniemen."
Doen telde hi sine avonture
Vanden iersten al duerenture,
Ende hoe gherne dat hi dade
Alle dinc na sinen rade,
Mochte hi hem ghehulpen dies,
Dat hi verhaelde sijn verlies;
Ende mochte hi verhalen sine scade,
Hem en rochte wat hi dade.
Alse die jode ghehoert sine tale:
»Vrient, ic sal u hulpen wale,
Wildi na minen wille werken,
Ende afgaen uwer kerken,
Der kerken ende der kerken raet,
Ende tghelove datter anestaet,
Ende u God ende sine ghelove,
Ic bringhe u noch van al te boven.
Laet uwen Here ende houdt u anden minen
Soe mach u sine hulpe schinen.
Sine hulpe ende sine cracht
Hevet meneghen ter eren bracht."

Digitized by Google

Die ander seide dat hijt dade
Mochte hi verhalen sine scade.
Die jode seide: »Vrient, nu siet,
Dat ghi dies en laet niet,
Ghi comt morghen nacht te deser tijt
Indien dat ghi beraden sijt.
Nu sijt ghesont ende gaet."
Doen ginc hi metter vaert.
Theophilus was blide das,
Dat hi dus ghetroest was,
Ende hi ginc met haesten thuus
Ende bleef in dien wille aldus.
Dien duvel haddene soe verblint
Dat hi en achte en twint,
Hoet na den live comen mochte,
Tien dat hi hadde dat hi sochte.
Doen ginc hi thuus met grooter haesten,
Ende sach uut ten naesten
Daghe ende toter naester nacht:
Daer toe haddene die duvel bracht
Met siere cracht, mids joden rade,
Daer hi bi viel in groter mesdade
Dan hi te voren hadde wel ghedaen,
Doen hi in doeghden was bevaen.
Nochtan en wondert mi niet dies:
Dicke begheert ene sijn verlies
Vele meer ende sine scade,
Dan dinghen daer hi wel ane dade.
Dit es een dinc dat men mach
Sien ende merken al den dach:
Dien tijt hadde hi onweert
Dies dinc dat hi nu begheert.
Hier omme soe en radic niemen
Noch en troeste dat hi sniemen
Hem en verboude op sine doghet,
Na dat ghi hier horen moghet,
Op sine doghet meer dan mate,
Ende dat hi alle quaetheide late,
Maer houde hem altoes in dien,
Dat hi der doghet wille plien;

Digitized by Google

Al hadde hi penitencie ghedaen
Van der tijt dat hi verstaen
Conste ghesien in sinen moet,
Dat quaet ghedaen ware ende goet.
Die tijt was dat desen man,
Eerne die viant soe verwan,
Hem hadde onweert ende dochte quaet
Daer hem sijn herte nu toe staet.
Bedi es hi ries die hem verbout
In dien, dat hi hem [ter] doeghden hout,
Hine si emmer toe vervaert,
Die hem hier te levene waert.
Die nu es goet mach wesen quaet;
Die nu in penitencie staet
Mach al te gader noch verkeren,
Alse ghi an desen man mocht leren.
Of iement oec in sonden ware
Men hebbe oec niet soe ommare,
Dat men die hope van hem verliese;
Bedi het sijn vele riesen,
Al leven si een stuc in sonden,
Die in doghden lest werden vonden,
Ende meer penitencie doen
Dan daerse die viant noit toe spoen;
Bedi en sal hem niement verwanen
Noch anders sonden in quade vermanen.
Die nu es quaet mach werden goet,
Ende werden quaet die nu goet doet.
Nochtan radic dat die gone,
Die der doeghden es ghewoene,
Dat hi hem in doeghden hout;
Ende die der sonden hebben scout
Peinsen dat die sondeghe sijn
Des viants al eyghijn.
Alse Theophilus heeft vernomen,
Dat die selve tijt es comen,
Die hem die jode hadde gheseit,
Doen ghinc hi wech vele ghereit
Tote des joden huus al stille,
Om te vorderne sinen wille.

Digitized by Google

Die jode was ghereet te hant,
Ende namene metter hant,
Ende seide: »Vrient, nu comt met mi;
Doet minen wille, dat radic di."
Hi leidene op ene dwerse strate,
Daer si beide te gader saten.
Hi seide: »Vrient, soe wat du sies,
En vervare di niet te meer dies;
Soe wat dat du sies ofte hoers,
Sie dat du niet en verstoers;
Soe wat dat anders di gheschiet,
En sechent u metten cruce niet."
Die ander seide dat hi dade
Alle dinc na sinen rade.
Als si dus te samen sitten[de waren]
Toghde hem die jode swerte [scaren],
[Die] herde vele ghecleedt waren,
Die alle droeghen candelaren,
Die alle songhen ende waren vroe,
Ende daer na soe sach [hi] hoe
[Si] tere scaren voer hem leden
Dien si alle anebeden;
Dat was die here van algader,
Dien si eerden als haren vader,
Als haren vader, ja vele meer.
Dat was haer heere Lucifeer,
Die met siere overmoede
Was dierste die verwrochte Gode.
  Die jode nam dien kerstijn
Ende leide hem vore den here sijn.
Die viant seide: »Wat wiltu, vrient?
Wat doet hier man die Gode dient,
Beide Gode ende siere moeder?
Her jode, en sidi niet vroeder,
Dat ghi hier selken man hebt brocht?
Her jode, ghi sijt evel bedocht."
Die jode antworde sinen here:
»Here, en belghet u niet te sere;
Dese man die wilt laten Gode
Ende siere moeder ende sine ghebode;

Digitized by Google

Wildi hem hulpen ende gheven raet
Van sulker dinc als hem bestaet."
  Doe seide hi hem wat hem mesquame,
Ende hoe gherne hi hulpe name.
Doen sprac die viant: »Vrient kerstijn,
Wildi laten den here dijn,
Dinen here ende dinen God,
Ende houden di voert an mijn ghebod;
Wiltu van dinen God scheden
Ende van siere moeder ende vlien hen beden,
Ende algader die heileghe kerke
Ende haer ghebod ende hare ghewerke,
Ic sal di te rade staen
Ende hulpen di weder saen
Te hove, daer du best soe verscroven,
Ende hulpen di weder te boven
Metten bisscop ende met alle die ghone
Die te sinen rade sijn ghewone;
Maer ic en houde mi niet en twint
Aen dine worden dan an den wint;
Want ghi kerstine, ghi pleghet,
Als ghi hebt een dinc daer u therte an leget,
Dat ghi begheert herde sere,
Ende niet en moghet bidden uwen Here,
Ende niet en moghet uwen wille gewinnen,
Dan soe wendi u herte binnen,
Ende comt tot mi om raet ghegaen
Ende wilt van uwen Here staen,
Ende doet mi dan een groot belof;
Daer na stadijs varinghe of,
Als ic u hebbe uwen wille
Ghedaen, beide lude ende stille.
Dan soe drivedi mi te scherne,
Ende dan beghindi u weder te werne
Ende gaet tot uwen Here, die goedertieren
Es ende ontfaet u sciere.
Aldus hevet mi menech bedroghen;
Al magict qualike ghedoghen;
Maer wiltu hebben minen raet,
Ic sal di segghen hoe het staet;

Doetstu gherne ende eest u lief,
Ghi selt mi scriven enen brief,
Ende ghi selt daer inne scriven,
Dat ghi wilt mijn eyghen bliven,
Ende dattet vaster sal moghen sijn
Seldire an doen den zeghel dijn."
Theophilus die viel mettien
Ter eerden over sine knien,
Ende custe des viants voet,
Ende sochte sinen oetmoet
Ende seide: »Ic halme mi Gods
Ende siere moeder ende haers ghebods,
Ende ic wille mede sijn
Euwelijc u vri eyghijn;
Ende sider dat u es lief
Nemt hier zeghel ende brief."
Doen custe hine als men es ghewone
Te manscape, alst es te doene.
Hi nam orlof ende hi was vroe,
Dat hi sciet van hem alsoe,
Ende ginc weder thuuswaert
Metten jode al onvervaert.
Des anders daghes began te berouwen
Den bisscop, dat hi den ghetrouwen
Theophilus hadde ghedaen
Van sinen hove ende hadde ontfaen
Enen ander, die niewer naer
Soe nutte en was, als hi was daer.
Hi begonde oec mede te claghen,
Dat hine tonrechte hadde bedraghen;
Quade orworme die daer waren
Die pleghen der valscher niemaren.
Hi claghede dat hi oec selc was,
Dat hi soude gheloven das
Dat hem die quade tonghen seiden,
Dat sine van [danen] deden scheiden,
Den goeden man, soe lachterlike.
Des claghedi ende dies ghelike,
Soe dat hi riep enen seriant,
Ende hiet hem varen alte hant

Digitized by Google

Omme Theophilus, dat hi quame
Ende sijn ambacht wedername.
Die seriant en liet des niet,
Hine dede dat hem die bisscop riet.
Theophilus voer te hove waert,
Dies hi langhe hadde begaert;
Hi was vele meer willecomen
Den bisscop ende oec hem somen.
Die bisscop die was sijns herde blide,
Hi settene neven sine side,
Ende bat dat hijt hem woude vergeven,
Dat hine also hadde verdreven
Van sinen hove ende van sinen rade,
Ende hi seide, het hadden quade
Tonghen ghedaen met valscher spraken,
Die goede liede onweert maken,
Daer mense wilt gheloven.
»Van Gode moeten si sijn verscroven,
Die mi dat daden verstaen,
Dat ghi jeghen mi hadt mesdaen!
Vrient, ic segghe u wat ghi doet,
Vergheeft mi uwen evelen moet,
Ende sijt here over dit lant,
Dat ic hebbe in mine hant.
Beide over lant ende over goet
Willic dat ghi uwen wille doet;
Al dat ghi wilt, dat si ghedaen.
An uwen wille saelt al gaen
Beide mijn doen ende mijn laten;
Ic betrouwe u utermaten,
Wel sijt ghetrouwe te minen rade."
Theophilus seide dat hijt gerne dade.
Ic hope dat noit God en liet
Dat dese dinc aldus ghesciet,
Hi en liet dit exempel gheschien,
Dat wi ons allen daer bi souden castien,
Dor ons ende doer de sine mede.
Al waendi dat die viant dede,
En was bi den viant niet,
Al waendi dat bi hem gheschiet.

Digitized by Google

Ic hope dat God aldus wilde,
Dat men an hem vaste hilde
Met goeder herten ende met vasten ghelove:
Al ware een onder ofte boven,
Dat wi ons castiden bi desen man
Ende nemen exempel hier an,
Dat ons ghenoeghe dat hi ons gave,
Waert armoede, waert grote have;
Want si nemmer stille en staet
Die avonture, die sere gaet,
Somwile op, somwile neder;
Dus soe gaet si voert ende weder.

Dus was Theophilus willecome,
Ende hi was weder ghenomen,
Beide ghenomen ende ghecoren
Daer hi gheweest hadde te voren,
Ende was vele meerder here,
Ende ginc bat na sinen kere
Van al dat te hove was te doene,
Dant te voren was ghewoene;
Ende es oec vele bat ghehoert,
Ende sinen wille gaet bat voert,
Dant oec dede te voren eer.
Hi es oec selve sonder keer,
Want hi doet al dat sijn vleesch begheert,
Ende es worden soe verweert,
Ende oec van hem selven soe ontbonden,
Dat hi en acht op ghene sonden.
Dicke quam in sinen moet
Die jode [ende] vraghede hem of niet goet
Sinen here en dochte, dien dus saen
Sinen wille hadde ghedaen,
Diene dus saen hadde beraden
Ende van sinen rouwe ontladen.
Hi dancte oec den jode sere,
Beide den jode ende sinen here,
Bi wies rade dat hi al stille
Waende wesen te sinen wille,
Te siere wille ende te siere ghenoechten,
Ende hadde al sine ghevoechte.

Digitized by Google

VAN DEN LEVENE ONS HEREN.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. II. 249—259.

Dr. Vermeulen, Vanden levene ons Heren.

Onder de gedichten, die verdienen eene eerste plaats in het bloeitijdperk der mnl. poëzie in te nemen, behoort ook het hier boven gemelde werk, dat een verbaal van het leven, den dood en de opstanding des Verlossers bevat, en waarvan vooral de nederdaling ter helle het beste gedeelte uitmaakt. Het is uit het Latijn vertaald en wordt door den Hoogleeraar Jonckbloet beschouwd in de eerste helft der XIIIe eeuw vervaardigd te zijn, ja zelfs „wegens de zuiverheid van taal, de strenge, drooge toon van het geheel, de vele assonnancen in het rijm, de verouderde uitdrukkingen, de voorliefde waarmeê sombere tafreelen zijn gemaald, de uitvoerige beschrijving van hel en doemsdag" niet onwaarschijnlijk geacht, dadelijk na den Brandaan te zijn ontstaan. Alleen de invloed van den afschrijver is zoo groot geweest, dat daaromtrent niets zekers is te bepalen.

De Hel.

vs. 3931—4160.

Die hille staet in een dal
In derre wijs als ic u seggen sal:
David die prophete ons orconde gheeft,
Dat die hille twe stade heeft;
Dene stat boven, dandere onder steet,
Beide sijnse stinckende ende leet.
Die onderste stat es jammerlike,
Alsoe sal sie wesen ewelike:
Daer es suchtinghe, rouwe ende bitter seer,
Daer weent men ende crit emmermeer,
Daer es carminghe emmer ende hantgeslach,
Daer eist vroech ende spade altoes nacht.
Elc kaitijf roept al dat hi mach:
»Twi werdic ie, eylaes, o wach!"
Daer es onder vlamme ende vier, so heet,
Dat elken kaitijf es ghereet,
Waer hi in enen iseren berch gedaen,
Hi gloeide ende smolte saen.
Bi dien viere staet ene beke,

Digitized by Google

So couf, so swert, so grueleke,
Half die zee, waer sier in gedaen,
Sie vervorse te yse saen.
In dat vier, dat daer es so heet,
Hanghen ketelen wel ghereet,
Daer sonder inde kaitivighe zielen
In barren, wallen ende wielen;
Ende in die coude swerte beke
Tormenten zielen eweleke.
Die beke es bitter als venijn;
Hoe wee es hem dier inne sijn!
Nu sijn sie int hete vier,
Dan worpt mense in die beke onghier.
Dit torment, dit bitter seer
Doeghen daer die kaitive emmermeer;
Nu wallense in dat pec ewelike,
Dan badense in die coude beke;
In dit vier, in dese beke
Sijn si sonder inde eweleke.
Daer bi es vele onghiers,
So groet stanc, so vele ondiers,
Padden, slanghen, sarpente, draken;
Die sielen te verslindene si haken,
Die tote nu in dat pec wielen
Ende daer tormenten sere hare zielen.
Die kaitive, die daer sijn verloren,
Roepen: »Twi worden wi ye gheboren,
Sondeghe, onsaleghe, vermesamt lijf!«
Dat crit vele lude elc caytijf.
Die slanghen ende die sarpenten
Hebben in de helle dese renten,
Dat si den kaitiven al in een
Sughen dmarch uut haren been.
Daer bi es soe groten stanc,
So vuul, so better, so stinkende cranc,
Dat tonghe vertellen niet en mach.
Die daer sijn criten nacht ende dach.
Daer woent in dat vuul ondier
Als die vissche int water hier.
Die zielen die daer in sijn,

Digitized by Google

In desen stanc, in dit venijn,
Sie criten, sie suchten al in een:
Dit lijf hebbense ende el negeen,
Niet lijf, maer die bitter doet,
Die daer es sonder inde groet:
Dats emmer doet al sonder blijf;
Daer en levet gheen caitijf.
Voert so sijnse vele onghedwelte
Vc. hamere op aenbelte,
Die daer sonder inde slaen;
Dit horen si allen sonder waen,
Vroech ende spade, nacht ende dach.
Daer crit men: »Aylase, o wach!"
Voert eyst so donker ende so swart,
So stinkende, gruelijc ende so hart,
Dat men donkerheit tasten mach;
Soe groet torment nie man en sach.
In die dicke donkerhede,
In die swarte caitivichede,
So crit elke siele: »Ay lase, caitijf,
Twi wardic ye, vele sondich lijf!"
Maer voert so ligghen drake fel,
Die sonder inde en doen niet el
Maer laten ute hare kelen gaen
Vlammen ende vier vele ongedaen;
Die vlamme es donker, swert ende heet,
Sie es den sielen emmer gereet;
In der felre draken kelen
Sijn die caitive ende emmer selen.
Daer sijn fornaeyse, gloeyende heet,
Langhe, diepe, wijt ende breet;
Daer staen die duvele emmer gereet
Ende worpen die zielen in dat heet;
Daer haer die siele pijnt tonsculene,
Dan beghennen die duvele tulene
Ende hebben cravelen vele gereet,
Vaste, sware, gloeiende heet,
Ende houden die caitivighe sielen;
Hen waer beter dat sie wielen:
Beter? arme! daer en es nemmer raste;

Digitized by Google

No vroech no spade, no dach no nachtc;
Daer es torment ende bitter seer
Sonder inde ende emmermeer.
Daer berret die moeder metten kinde
Serichlike sonder inde;
Daer en claecht die moeder niet haer kint,
Elc te claghene genoech daer vint;
No de vader sinen sone,
Elc heeft daer genoech te doene.
Daer en swijcht men nemmer stille,
Daer sien die duvele haren wille,
Daer crit men, daer sleet men die hande,
Daer sucht men, daer criselen de tande;
Daer sijn de duvele alle stout,
Gierich, wreet, fel ende bout;
Daer en helpt have no gout;
Die daer sijn sijn emmer out;
Daer es emmer hongher ende dorst,
Den kinde en hulpt niet der moeder borst;
Daer es die doet ewelike sonder blijf,
Daer crit men: »Aylase, caitijf!"
Die daer sijn sijn emmer cranc,
Hare beste werelt es vule stanc;
Wat magic segghen der hellen sede?
Daer es sonder inde caitivichede!
Dat orcont die ewangeliste,
Diet vernam ende wel wiste,
Dat elke siele, die daer sijn sal,
Sal hebben ewelec ongheval.
Dit seit ons sinte Gregorijs,
Diere ave condich was ende wijs,
Dat daer elke siele sal ontfaen
Loen, daer jeghen si heeft gedaen.
Dit seit die boec, oec eist waer,
Dat elker sielen lichame daer
Sal met haer sijn in dit seer
Sonder inde ende emmermeer.
Dat orcont ons sinte Augustijn,
Dat dien caitiven, die daer sijn,
Langher duncket een halve wile daer,

Dan ons hier V^{c} jaer.
Dit torment ende al dit seer
Sal daer wesen emmermeer.
Dit sal al doghen sonder inde
Elc die Gode niet en minde,
Die jeghen wet hebben gedaen
Ende te rade niet hebben gegaen.
So wie tachterst wert verwonnen
In mesdaet als in hoeftsonden,
Ende dies berouwenesse niet en heeft
Al die wile dat hi leeft:
Al dit seer sal hi hebben swaer.
Ic wilt wel segghen over waer,
Dat en sal sijn coninc no grave,
Dat hem mach helpen sine have,
Maer verdinct hijs in dit lijf,
Hi en sal sijn ewelijc caitijf;
No jonc no out, no arm no rike,
Verdinct hijs, hi en sal daer ewelike;
Man ende wijf, leec ende clerke,
Elc sal daer hebben na sine werke.
  Diet in sine herte venden can,
Hier mach hi nemen boken an,
Dat ene halve wile daer
Es langher dan hier V^{c} jaer;
Hier omme souden wi alle waken,
Hoe wi dat mochten gheraken
Te doene, dat ons die felle draken
In hare kele niet en saken;
Wi souden pensen in dit lijf hier
Om dit gloeyende vier,
Hoe daer die moeder metten kinde
Berrent ewelike sonder inde;
Elc soude dinken, jonc ende out,
Om die beke die es so cout,
Die swert es, dicke als venijn;
Hoe wee es hem die daer in sijn!
Om die fornayse souden wi dinken,
Ende om die daer in sinken;
Om die ketele die daer in wallen,

Digitized by Google

Om die caitive die daer in vallen.
Wi souden pensen om dien stanc,
Die so vuul es ende so cranc;
Wi souden vleien manlike
Onsen Here van hemelrike,
Als wi verscieden, dat onse siele
In dat hete pec niet en wiele,
Ende wi moesten sijn so wijs,
Dat wi verdienden dat paradijs!
Dies moeten wi verdienen een ieghelike.
Dies onne ons God van hemelrike!
  Die onderste stat hebdi gehoert
Van der hillen, nu hort voert!
Die onderste stat es sonder gront:
Maer dat doet ons sinte Pouwels cont,
Dat die stat die boven staet
Es ganser, nochtan essie quaet.
Binnen dier stat ende daer ane
En sceen nie sonne no mane;
Al en es sie niet so jammerlike
Als donderste, si es gruelike.
Daer eist donker ende swert,
Daer eist fel ende hert,
Daer en es bliscap, no spel, no sanc,
Daer es onghewormte ende vule stanc;
Wat mochtic segghen hier af meer!
Daer es vernoey, torment ende seer.
Alle die ghene die daer sijn
Verdrinken daer in dat venijn.
Hem dunct dat si nemmermeer
En mochten comen in meerder seer.
Nochtan so eyst men dan niet
Jeghen dat seer dat onder geschiet.
  Boven in desen menderen sere
Waren die dienden onsen Here,
Patriarken, ons Heren vrient,
Propheten die hem hadden gedient;
In dese stat waren si alle gader,
Dochter, moeder, sone ende vader,
Alle die waren gheboren

Digitized by Google

Die moesten wesen hier verloren,
Propheten menic, Jhesus vrient,
Die hem hier hadden ghedient.
Dandere die oec onwettich waren
Si voeren onder meneghe scaren,
Die doe daer bleven ende noch sijn
Alse onse Here loeste de vriende sijn.
Ghehoert hebdi der hellen stade,
Die beide sijn vuul ende quade;
Hort voert hoe Jhesus daer toe quam
Datti sine vrient loeste ende nam.

BURGERLIJKE POËZIE.

Jacob van Maerlant.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIi. 3—33.

DER NATUREN BLOEME.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIi. 33—55.

J. H. Bormans, Der Naturen Bloeme, Ie D.

Onder de oudste werken van Maerlant, die geheel op didactisch terrein behooren, kan *der Naturen Bloeme* in de eerste plaats genoemd worden, waarin een kort begrip der natuurlijke historie wordt gegeven, niet alleen bestemd om wetenschappelijke kennis bij den poorter te bevorderen, maar tevens om aan de moraal dienstbaar gemaakt te worden. Reeds vroeger had Willem van Utenhove, een priester van Aardenburg, eene beschrijving der dieren of eenen zoogenaamden Bestiaris geschreven; doch daar deze uit een „Walsche" bron putte, waarin allerlei onwaarheden voorkwamen, besloot Maerlant een geloofwaardiger voorbeeld te volgen en vertaalde het werk: *de Naturis Rerum*, (verkeerdelijk aan Albertus Magnus van Keulen toegeschreven) dat tusschen 1230—1244 door Thomas van Cantimpré werd vervaardigd. Waarschijnlijk is het dat Maerlant kort na het voltooyen van den Alexander in 1246 dit werk ondernam, dat hij aan Heer Nicolaas Cats opdroeg.

De Hond.

B. II. vs. 628—775.

Canis dats in Dietsche een hont.
Jacob van Vitri maect ons cont,

Dat beesten sijn, die men mach wel
Leeren menichrande spel.
Ende al slapen si gherne mede,
Nochtan so ist hare sede,
Dat si thuus wachten vor den dief.
Hare heren hebben si so lief,
Dat si dicke doot sijn bleven
Om te bescermene haers heren leven,
Ende dies toghen si noch vele
Nachts, ende al met haren ghebele.
Oec es dicken dat ghesproken,
Dat honde haren here wroken,
Ende synte Ambrosius scrivet mede
Selve over een waerhede.
  Plinius ende Solinus leeren,
Doe Alexandre hem soude keeren
Tlant van India te bestane,
Dat hem die coninc van Albane
Enen hont sende so groot,
Dat iement noit vant sijn genoot.
Alexandre wonderets seere,
Ende dede evere ende beere
Vor ghonen hont ghinder toghen.
Cume keerdi omme sijn ogen,
Ende bleef liggende al stille,
Als die sulke proie niene wille.
Doe gheboot hine te verslane.
Dit hort die coninc van Albane,
Ende sende noch enen van dien doene;
Ende omboot dat hine an lyoene
Proevede wies hi ware waert.
Alexandre hiet gaen om I liebaert,
Ende die hont scuerdene te hant,
Daer naer eenen olifant.
  Jacob spreickt van Vitri,
Dat someghe maniere van honden si,
Die morders ruken ende dieve;
Maer, als ons seggen some brieve,
Sijn si met vrouwen melc ghevoet,
Ende ghetraijnt in mans bloet,

Drie maniere sijn van honden,
Also als ons boeke orconden:
Die edelste fijn, hoech ende lanc,
Ende snel in lopene ende in ganc;
Ende dese sijn goet ter jacht.
Te bassene hebben si gheene macht.
Owi! die honden die niet ne bassen,
Hoe si alle daghe wassen,
Dese edele honde vander jacht!
Edelinghe hebben nu die macht
Over dat kerkelike goet,
Daer Jhesus omme storte sijn bloet.
Dit souden hebben ons Heren lede,
Nu hevet al die edelhede;
Ende dese honde ne bassen niet
(Bassen prediken bediet);
Want edelinghe niene leeren
Daer si volc mede bekeeren;
Maer si neeren hem metter proie.
Een edelinc die hevets yoie,
Als hi vrouwen bedriegen mach:
Dits sine proie ende sijn bejach.
Andre manieren heten bracken,
Met langhen oren, entie backen
Na die diere, ende rieken wel,
Ende alne sijn si niet so snel,
Si maeken die beesten moede.
Ooc vint men riekende so vroede,
Die al dore in den wouden
Emmer haer eerste spoer behouden.
Huushonde dats die darde maniere:
Ende al ne rekent mense niet so diere,
Nochtan sijn si inder wachte
Nuttelijc bi daghe ende bi nachte.
Plinius bescrijft ons dit:
Als een man ter erden sit,
Dat hem dan die honde sparen.
Hets recht, die hem oetmoedicht te waeren
Vor die hem fellike vermeten,
Dat hi ontgaet hare beten.

Digitized by Google

Die hont wort gheworpen blent.
Ende XL daghe, so ist bekent,
So draghet die teve. Als men waent
Die hont rijt te sire achtende maent,
Ende die teve als soere hevet sevene.
XV jaer pleghet si te levene;
Sulc mach oec XX jaer leven.
Dat si bachten te samene cleven,
Comt hem van heeter luxuren.
Dat welp heet men best bi naturen,
Datter spaetst sien beghinnet,
Jof welc die moeder meest minnet.
XII daghe sijn si blent,
Ende sulc drie weken omtrent.
Men sal gheven verwoeden honden
In haer eten tallen stonden
Capoens drec, dats hem goet;
Maer bijt di een hont verwoet,
Die wortel van der wilder rosen
Sal di ghenesen van der nosen.
Als een gequest hont beginnet gellen
Lopen op hem sine gesellen,
Ende bitene al ghemeene.
Pissende heffen si op die beene,
Sulc tijt so si jarich sijn.
Want si hebben die roke fijn,
Ende int riecken ghenoechte groot,
Riect elc den andren bachten bloot.
Een jachthont en levet waer X jaer,
Ende die teve twee jaer daer naer.
In al dat levet, sonder in desen,
Leven langher, als wi lesen,
Die hye dan die si ghemeene,
Sonder in jachthonden allene.
Aristotiles dit seghet:
Als den hont siecheit an leghet,
So eet hi gras of ander cruut
Ende spuwet dat evel uut.
Sulke seggen oec hier an,
Gheen hont mach leven sonder man.

Digitized by Google

Des honts tonghe es goet ter wonden;
Es hi ghewont oec tenigher stonden,
Ende hijt gelecken niet en mach bloot,
So lect hy sijn selfs poot,
Ende salfter sine wonde mede:
Nature leert hem dese sede.
Douder philosophien boec
Seghet enen vremden ondersoec:
Neemt een welpin dat men soget,
Ende enen sieken, die ghedoghet
Oranica, dat evel groot;
Legghet hem op die borst al bloot,
Dicken hets des siecs mans helpe,
Ende hets die doot van den welpe.
Honden diene biten niet die teven,
Sine sijnre toe bedreven.
Dus eist welnaer in allen dieren.
Scaemdi man [van] felre manieren:
Hinc nes dies mans name niet waert,
Die man, die vrouwen niene spaert.
Het es meest alre honden sede,
Datsi ontreinen die reine stede.
Hondine scoen sijn sekerlike
Goet jeghen die arthritike;
Maer riectse een hont draghen den man,
Hi heft up sijn been ende pister an.

Het Paard.

B. II. vs. 1568—1683.

Equus heet in Latijn dat paert
Ende es ene beeste waert,
Dat men in menich lantscap vint;
Maer die beste die men kint
Die sijn in Capadocia
Ende int lant van Scycia.
Die thovet diepst int water steken
Hout men over best, dat horic spreken.
Den wilden paerden, wil men wanen,
Ist dat men ofsnijt die manen,
Dat hem dic luxurie ontfaert,

Digitized by Google

Om datse dat haer verhovaert.
Dit selve vint men an die wijf,
Die hem verheffen in haer lijf
Om haer haer scoen ende lanc.
 Int lant van Siten ende oec ghemanc
In Capadocia sonder waen
Spreect men dat die merien ontfaen
Van den winde; maer over waer
Sone leven si maer drie jaer.
Alst tpaert es out drie jaer of twee
So notet; maer nemmermee
Ne dyet dat si tillike winnen.
Tote XX jaren, wil men kinnen,
Es haer noten wel in die tijt.
Dat paert noot ende rijt
Al tote sinen XXX jaren,
Ende die merie tot XX te waren.
XXXV jaer is des paerts lijf,
Ende XL jaer so levet haer wijf.
Maer men seecht dat in Cycilen
Een paert levede LXX jaer wilen.
Noch seghet men, dat die paerde daer
Leven also menich jaer,
Up dat dat paert van dane si.
Dat selve seghet men van Persi.
Die Spaensche paerde entie van Gallen
Leven onlanghe met allen.
 In paerden meest, boven allen dieren,
Machmen marken hare manieren,
Hoe dane wijs si sijn ghesinnet;
Ende dats an doren dat ment kinnet
Hoet hem van moede mach staen:
Sijn si vermoeit si laetse gaen;
Sijn si gram si leggense an thovet;
Ende hebben si vaer, dies ghelovet,
So rechtsise vorwaert weder;
Ende sijn si siec si legse neder.
 Ysidorius seit dat dat paert
Vier pointe moet hebben, salt sijn waert:
Sceppenesse, dueghet ende sconede,

Die varuwe van den hare mede.
Dits die sceppenesse, nu maerc,
Dat sijn lijf si hart ende staerc,
Wel ghesonken langhe siden,
Hoech gherigghet, recht int riden,
Ront ende ghecloven over den stiet,
Te vet an die voete niet,
Hol ende vast ende droghe die hoeven;
Over al sijn lijf sal hem behoeven,
Dat ront scinende si sijn vel.
Sine doghet hort also wel:
Dat snel ende stout si ende niene sneve,
Ende metten leden beve:
Dat es een tekijn van crachte;
Ende alst staet stille ende sachte,
Dat het si te porne goet;
Ende als hem iet verhit die moet,
Dat het goet te houdene si,
Ende saen sijn moet ghesocht daerbi.
Die sconeit prijst men int ghemeene,
Dat hem si dat hovet clene,
Droghe tvel an die beene,
Doren cort, scarp ende clene,
Grote ogen, nosegate wijt,
Den hals opwaert talre tijt,
Dicke manen ende staert,
Die voete ter rontheden waert.
Sine varwe van den hare
Swart, dat seit men dat best ware,
Root of appelgraeu of wit;
Anders varwe dan dit
Nes niet van der bester waerde.
Men vint drierande paerde:
Een dat es torlogen goet;
Een ander dat men riden moet
Elxs daghes na ghevouch;
Een ander dat nutte es ter plouch.
Men vant paerde in ouden tyden,
Die hem niemene en lieten riden,
Dan die eerst haer here waert.

Digitized by Google

Aldus was Julius Cesars paert,
Ende des conincs paert van Citen;
Ende in Alexanders viten
Was sulc Busifal sijn paert;
Doet starf doe haddijt so waert,
Dat hijt eerliken graven dede,
Ende maecte in sijn ere ene stede.
Oec waren sulke paerde hir voren,
Alsi haren here verloren,
Dat si nemmerme ne aten;
Ende oec wenende utermaten
Hevet men ghewetēn dat paert,
Daer die here verslegen waert.
Ysidorius spreect ende meent,
Dat sonder die mensche el niet ne weent.
  Oec sijn paerde daer liede aen sien
Wat in wighe sal ghescien:
Sijn si droeve ofte vro,
Dat daerna die dinc comt also;
Dit vint men an sonderlangen paerde.
Merien hebben sulke waerde
Deene ter andere, stervetter eene
In al hare scare ghemeene,
Dat dandere ophouden hare vole:
So ghelieve es hare scole.

Geneesmiddelen voor vogels.

B. III. vs. 1493—1732.

  Tholomeus, dit nes gheen ghilen,
Hieten alle die coninghen wilen,
Die in Egipten drougben crone;
Ende Tholomeus regneerde scone
In dien tiden, wi lesen dus,
Dat Aquila ende Simachus
Ende Theodocion meesters waren
In die warelt van groter maren.
Dese drie, bi sinen vorsoeke,
Die screven in enen boeke
Der edelre vogle medicine.
Also als het in Latine

Digitized by Google

Van broeder Aelbrecht is bescreven,
Saltu Jacob in Dietsche vort geven.
Die namen van cruden diere in sijn
Sal ic u scriven in Latijn;
Die kennesse, also alst waer is,
Sal kennen elc apoticaris.
An den hovede, na dat wijt connen,
Sullen wi leeren dit begonnen:
Wort een voghel siec in doghen,
Men salne te ghenesene poghen
Met fijnre olie van oliven,
Die mer in sal sochte wriven,
Ende men sal doen dicken ditte.
Wast hem oec int oghe twitte,
Nem pulver van venkelsade
Ende vrouwen melc, dats dat ic rade;
Warem, daer of comt hem bate.
Hevet hi bestopt de nosegate,
Stafisagria ende peper daer toe
Mac [te] pulvere ende te gader doe,
Ende blaest hem in, wiltune genesen,
Met ere pipen in der nesen,
Ende wrijf hem sijn roest daerna
Met pulver van stafisagria.
Hevet reume int hovet mede,
Doe hem, dats die bendichede,
Rute omtrent die nesegate;
Sijn aes nette mede, dats sine bate,
In ruten sapen, dat hi sal eten.
Noch ene bate sultu weten:
Neemt oec looc gestampt met wine,
Doet in die nesegate sine,
Ende settene daert es sonder lecht,
Ende latene enen dach vasten echt.
Heeft hi pupeide, hort hir na,
Nem pulver van stafisagria,
[Ende] dat met honighe wel gemanc;
Ende wrijf sine tonghe, dits die ganc,
Ende ghef hem botre eten dan;
Ende gheneset hi niet daer an,

Digitized by Google

Witte colen sal men droghen:
Dat pulver sal sine macht toghen.
Roept hi oec te vele int huus,
So nem ene vledermus
Ende ghestampt peper daer inne,
Dan aset: hi swighet ten beghinne.
Vint men die vledermus oec niet,
So ist best dat men dan siet
Om els eneghen voghel dan;
Ten minsten daer nes gheen verlies an;
Ende men[re] ghemalen peper in doe,
Het sal lichte helpen daertoe.
Die vele roept, men wille dat kinnen,
Dat hi eyer hevet binnen.
Gheneest hi qualike, du sout het geven
Tetene muse die leven,
Jof eens honts welpkin, eer het siet.
Jof hi sijn aes te werpene pliet
Dicken, so seghet dit ghedichte:
Neemt een vierendel allincs gewichte
Scamonia ende daer toe comijn:
Moet oec also vele sijn;
Dat sal men pulveren ende mingen,
Ende daer mede sijn aes bespringen.
Sijn aes moet sijn vet swinin vleisch.
Maecstu van allinc wichte den eesch,
Apotecarise sullen di wel
Dat rechte wisen sonder fel.
Ne mach hi oec niet eten ditte,
Nem van enen eye dat witte;
Werp hem dat pulver daer ter stede
Dan in sinen bec daer mede.
Noch wes ere saken vroet,
Die ter selver dinc es goet:
Mac hem eyer met melke van gheete,
Ghefse hem eten, doe dat ic heete,
Alsi op tvier geronnen zijn:
Hi wort gesont dan ende fijn.
Den havic ende sinen geslachte
Helpet dit herde wel met machte.

Digitized by Google

Beghinnet hem oec muten lusten,
Doene van alre pipen rusten,
Ende ghef hem aes ghenouch
Alle weghe na sijn ghevouch;
Also dicken als hi hevet breke,
Alse dicken sekerlcke
Faelgiert hi in die vedren mede;
Dits der naturen heimelichede.
Groene soden onder voete
Sijn hem nutte tsire boete;
Ende daer die sonne scinet heet,
Ist best dat hem te stane steet.
Hevet hi den rede, so hoer hier na,
Int sap van artimesia,
Dat wanic dat bivoet si,
Ghef hem sijn aes, ende noch daerbi
Moeter hennin aes wesen toe:
IV warf of vive dit doe;
Jof doe dit over een;
Bint hem vaste dat rechter been;
In die middle dat been sultu sien
Ene adre, ende mettien
Die sultu wiselike laten,
Ende dat sal hem comen te baten.
Hier bi machtu kennen mede,
Jof den voghel heeft den rede:
So wiltijt so banghen dien vogle,
Sijn hooft ende sijn vlogle,
Ende hi bevet ende hy dan toghet
In plumen of hi cout ghedoghet,
Ende hi welna aset niet,
Jof ghierlike der ane sciet,
Ende hijt qualike in mach bringen:
Bi al dustanighen dinghen
Mach men sien, diere waer toe ghevet,
Dat hi enen rede hevet.
Dan helpt hem also, als die raet
Hier boven gescreven staet.
Jof hem sere dorst, so doe dus:
Nem pulvere van coken levisticus,

Dats sijn toename in Latyn;
Anijs stelen sulre toe sijn
Ende venckel stele; siet dit in wine.
Oec esser nutte mede te sine,
Alst es ghesoden recht ghenouch,
Een lepel honichs int gevouch:
Dit sal men over een coelen dan.
Ghef hem dit drinken; of hi ne can,
So sal ment in den becke ghieten,
Of doe hem eens daghes ghenieten
Aes met honighe bestreken.
Des naests daghes daer na in der weken
Bestrijc sijn aes, hoe so het gaet,
Met ere olie, hetet rosaet.
Es hi oec siec van der galle,
So bespaers sijn aes met alle
Met pulvere van wilge bloemen.
Als hem die vlogle hangen hem somen,
So nem danne ganse bloet,
Ende smout van gansen esser toe goet,
Ende salve sine vlogle saen,
Ende latene ter sonnen staen,
Ende ghef hem vleesch van gansen vet.
Hoor noch meer een ander ende bet:
Nem olie, die hetet laurijn,
Dwa teerst die vlogle sijn,
Ende onder die vlogle sultu mede
Sine asselen salven wel ter stede;
Echt nem galle vanden zwine,
Ende salver mede die vlogle sine,
Ende ghef hem sijn aes mede ghemeene
Ghenet in sape van verbeene,
Jof in sape van salegen crude.
Hevet hi an die vlogle rude,
Nem cruut, dat gheheten is
In Latijn hedera terrestris;
Sijn Dietsch daer of, als ict weet,
Es datment goudrave of dresene heet.
Siet dat in watre, entie blade
Omtrent sine vlogle begade,

Digitized by Google

Daer si der siden ghenaken.
Sijn aes so soutu nat maken
In dat water, daert cruut in soot.
Dit selve es oec den voeten noot.
Eten sine vlogle de sieren,
So houten in deser manieren:
Ghef hen buxs vleesch nat in asine,
Ende bestrijc die vedren sine
Met warmen aisine, dies gome,
Ende met olie van lauers bome:
Ende dit soe doe menichwerf.
Breict hem vedre, ende dat bederf,
Dattu sochte uutdoen wilt datte,
Nem dat bloet van ere ratte,
Ende bestrijc der vedren staet:
Sonder pine so dan uutgaet;
Ende siet honich, dat radicke,
[Ende] alse dat wort sere dicke,
Nem dan een roedekijn van sulke mate,
Na die grote van den gate,
Daer die vedre in was gestaen,
Ende doere in honich mede saen:
Daer sal cortelike wedere
Wassen een nieuwe vedre.
Es hem scinkel of vlogel ontwee,
So nem warem aloë,
Ende binter op, dat bliven mach
Enen nacht ende enen dach.
Echt hanen drec in edec ghesoden
Es daer op goet in noden.
Es een voghel ongeroe
Upt rec of op die hant, daer toe
Siede merre in water, ende daer mede
So bestrijcse sine lede,
Ende uut dien watre IX werf
Aessene, als hijs bedarf.
Hevet hi tevel, dat heet rampe,
Ic waent in Duutsche es de crampe,
In artimesia, dat bivoet heet,
Sultu sijn aes netten ghereet.

Digitized by Google

In lamsbloet warm wrijf sine voete,
Dit es oec een ander boete;
Jof du sout nemen warmen wijn,
Daer netelen in ghesoden sijn,
Ende daermede sijn voete dwaen,
Ende uten watre sijn aes ontfaen.
  Eist dat hi smelten niet ne can,
Eens hanen galle ghef hem dan,
Jof witte slecken ghesoden teten.
Smelt hi te sere so sultu weten,
Hoe dat hi te stoppene si;
Luttel saeps van iusquiami
Ghef hem drinken, ende natter al
Sijn aes [in] dat hi eten sal.
Hevet hi luse, so nem dan
Van alsene sap, jof nochtan
Water daer men in siet dit;
Ende als hi ter sonnen sit,
Bespoeiene ende makene nat;
Over waer hem sal helpen dat.
  Dits der voglen medicine
Jeghen messelike pine,
Den Latine ghedicht wel na,
Also alst wilen Aquila,
Simachus ende Theodocion
Screven den coninc Thelomon.
  Jacob diene vants nemmee:
Hort vort voglen namen in G.

De Bij.

  Apis dat es in Dietsche de bie,
Sente Ambrosis seghet dus mie
Ende Basilius die grote,
Dat dit sijn worme sonder genote.
Sine noten noch sine riden
Ende wonen te samen tallen tiden;
Hare vrome legsi tere stede,
Ende eten alle te samen mede;
Cost ende ghewin, groot ende cleene,
Dat es talre stont ghemeene.

Hare maghedom, hare reinichede,
Es al ghemeene hen allen mede.
Si winnen vrucht ende bringen
Sonder noten ende minghen.
An hen pleghet gheene luxurie tsine:
Dies winnen si vrucht sonder pine;
Nochtan wort gheslachte groot.
  Si nemen coninghe in haer ghenoot,
Ende alle gader so sijn si
Onder haren coninc vri;
Want si eerne ende minnen,
Als dien si haren heere kinnen,
Ende bi haren wille gheset;
Op hem ne doen si gheene onwet,
Ende dit nes te wonderen niet een twint,
Wantse die coninc weder mint,
Ende es hem sochte sonder waen,
Ende si bliven hem onderdaen.
Hier omme sones sonder lieghen
Onder alle worme die vlieghen
Meer te wonderne dan an bien.
  Men mach hem honech gaderen sien,
Dat boven allen soeten es soete;
Ende te menigher mescame boete;
Si maken was ende raten
Menighen mensche te baten.
  Si hebben raet, voghet ende hertoghen,
Daer si hem beraden moghen,
Ende sine sijn niewer fel
Van manieren noch sochte wel;
Ende dats een wonderlic engien:
Winters en mach mer gheen sien,
Ende des somers, als men winnen mach,
Ne lijt daer gheen ledich den dach.
Iets worem dat ghere vrucht ne deert,
Ende alst bi hem hevet vertheert
Die bloemen, doen si dan spien
Bet of, waer hem goet mach gescien.
Sijn si in vremder stede bi nachte,
So sijn si in groter wachte,

Digitized by Google

Hoe hare vederen niet ne werden nat,
Ende rusten opwaert den buuc dor dat.
  Hare covent deelt hem in drien:
Men macher coninghe ende heren sien,
Ende middele die de jonge berechten,
Ende andre ghelijc rechte dienstknechten.
In elken buuc es emmer een here,
Ende die es scoenre emmer mere,
Ende also groot als II bien.
Die vederen sijn cort an dien,
Een deel hogher op die been,
Vor sijn hovet al in een
Ghelijc alst ware crone,
Boven den andren seere scone;
Ende oec segghen meesters wale,
Dat hi es al sonder strale:
Sine hoecheit dats sine were,
Nature ontseghet hem den spere,
Om dat prensen van erdrike
Exemple nemen an dese gelike.
Dits deerste ordine van den bien.
  Dandre die men daer mach sien,
Die sijn tangher, scarp ende snel,
Ende berechten die bedarve wel,
Maer sine doen lude no stillen
Anders dan die meesters willen.
Onder dese sijn andre bien,
Die scalkelike te diene plien,
Ende winnent scalkelike ende halen,
Daer si den andren mede betalen.
Dese ne hebben strael negheen,
Ende sijn dienende al in een
Den rechten bien enten heren.
Dese steect men uut met onneren;
Des morghens slaepsi te lange;
Merren si te vele inden uutgange,
Si bijtse doot sonder ghenaden;
Ist dat si bi hem te vele scaden,
Alst honich ripe es ende goet,
Si bitense doot metter spoet.

Digitized by Google

Ende als die jonghe sijn starc genouch,
So doen si hare gevouch,
Ende steken vor die middelscare,
Om dat si vlieghen harentare
Om hare ruste ende hare stede,
Ende somich meester volghet mede
Diese berecht; dus volgen si an
Haren meester, haren coninc dan.
  Palladius seghet dus mie:
II dage te voren ofte drie,
Eer si willen vlieghen ute,
Singhense mit groten gerute;
So vaert die coninc voren uut daer,
Ende die ander volghen naer,
So waer dat si te swaermene vangen.
Ist dat si tenen hope hangen,
So nessere in al tgheloop
Waer een coninc in den hoop;
Ist dat si meer oec hopen maken,
So weet men in waren saken,
Datter alse menich coninc es
Als menich hoop, sijt seker des.
  Dat edel werc van haren raten
Mach elc wonderen utermaten.
  Si rusten in die morghen stont,
Tote dien dat een ondoet den mont
Ende trumpt twee werf ofte drie.
Oec leert weder kennen die bie:
Ist dat die dach scone sal wesen,
So vlieghen si alle ute met desen;
Ende sal tweder sijn onreene,
So vlieghen die scalke uut allene.
Elc hevet besceden ambacht:
Als deen hevet haren last gebracht,
So sijn daer III of IV gestaen,
Diese ontladen sonder waen;
Deene brinct honich van der blomen,
Water sietmen bringen somen,
Ende sulke maken die woninghen;
So dienre some van sulken dingen,

Digitized by Google

Dat si anders niet ne wachten
Dan den intganc met crachten;
Sulke scouwen an die sterren,
Of hem tweder iet sal vererren;
Ende al eten si te male
Te samen ende in ene sale.
Alst avont es ruten si daer in,
Ende emmer so lanc so min
Ruter te samen tere somme;
So datter ene vlieghet alomme,
Ende trompt in der manieren mede
Also als soese waken dede

Teerst maken si waer wonen sal
Ende rusten die ghemeente al:
So scone dats elken mach lusten
So maecsi der heeren rusten.
Als die jonghe dan up comen,
So hebsi te hant vernomen
Wien si sijn, ist meente of heren.
Die hem sullen ter werringhe keren,
Die doen si te hant van den live,
Omdat dandre in paise bliven.

Als haer coninc ter weide vaert,
Hi es met sinen here bewaert,
Die bi hem vlieghen ende sijns beiden;
Ende alsi alle pinen ter weiden,
So es hi dan ledich allene,
Ende merct hoe si pinen ghemeene.
Om hem sijn in sine scare
Sine seriante ende nemen ware,
Jof hem iemene doet leet,
Ende die sijn fel ende dorwreet,
Ende ne latene niet gherne vlien.
Ende dit ne mach niet dicken gescien,
Sonder alst weder es ghestade,
Ende dan es niemen so stout van rade,
Die men op sal vlieghen horen,
Hare coninc en vlieghe voren.
Waert dat iemene so coene ware,
Die storen wilde des coninc scare,

Hi moeste dat onghelden seere.
Verliesen si oec haren heeren,
So es gheselscap ondaen,
Ende volghet enen andren coninc saen.
Somwile strijt een buuc op den andren
Om die bloemen daer si in wandren,
Of om honech, des ghelovet,
Dat elc andren ofrovet.
Oec so vint men dorpers bien,
Die felre te wesene plien,
Ende die sijn vromelic ende wreet,
Ende altoes te winne ghereet.
Welc tijt so die bie so steict,
Dat haer dien strael utebreict,
Volgheter enich daermkijn naer,
So moet soe besterven daer.
Si scuwen sere die quade lucht,
Vogle van ganse in die vlucht;
Sietmer crabben bi of braet
Si sterven van der roke quaet.
Die lucht van der doder bie
Doot die andren, seit men mie.
In couden tyden bliven si binnen,
Ende leven bi dat si winnen.
Si minnen seere soete gheclanc,
Daer mede vergadert mense ghemanc.
Tien jaer ten lancsten of sevene
Set hem nature te levene.
Nem buffels daerme metten drecke,
Ende dat onder daerde decke:
Daer of sullen wassen bien.
Ovidius boeke seggen van dien:
Delf enen stier of osse of coe,
Nature doet haer cracht daer toe,
Dat mer of siet wassen bien;
Maer si noten als vlieghen plien;
Doch sijn si harde naer
Den edelen bien, wetet over waer.
Honech es heet int beghin,
Ende droghe als het comt bet in.

Digitized by Google

Honech suvert ende hout
Medicine in hare ghewout;
Ende men tempert oec daer mede
Der medicinen bitterhede.
Jeghen die coude maghe dat:
Neemt honech ende tempert dat
Met waermen watre ende laet ingaen,
Het sal die maghe suveren saen.
Het maket oec dat anschijn claer,
Dwaetstu di daer, mede daer.
In een scerf soutu honich braden,
Ende daer toe sout met staden,
Ende mac een suppositoris daer mede:
Het es goet jeghen den rede.

LEVEN VAN SINT FRANCISCUS.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 72—82.

J. TIDEMAN, Leven van Sint Franciscus.

Dit werk werd door Maerlant naar het Latijn van Bonaventura, die het in 1261 schreef, vertaald, op verzoek en ten behoeve der Minderbroeders te Utrecht, en is waarschijnlijk na den Rijmbijbel (dus na 1270) gedicht, misschien wel om door de vertaling van dit hyperorthodoxe werk zich van den blaam van onrechtzinnigheid te zuiveren, dien hij door de vertaling van den Rijmbijbel op zich had geladen. Anders moet het onze verwondering ten hoogste opwekken, dat een verlicht en vrijzinnig man als Maerlant de dolzinnige, walgelijke en belachelijke wonderen van een heilige heeft kunnen behandelen, voor wien hij, hoe getrouw zoon der kerk ook, geen de minste sympathie kon gevoelen.

SINTE FRANCISCUS BOETEDOENING.

vs: 2185—2520.

Hoe hi hem sette ten suren
Ende hoene solaesten de creaturen.

Als Fransoys hevet vernomen,
Dat bi sire exemplen comen
Vele lieden, die hem bekeren
Om te dragene tcruce ons Heren
Gewilleke met bernende moede,

So verstoutte hem de goede,
Als vaendragere van Gods here,
Om te comene metter ere
Toter hoocheit van den zege,
Ende dat met duechden alle wege.
Hi verstont nauwe dat woort,
Dat de apostel brochte voort,
Die spreict: »Die horen te Cristus name,
Si hebben gecruust haren lechame
Met begaerten ende met zonden,
Want sise scuwen tallen stonden."
Met so staerker discipline
Bant hi die begherten zine,
Dat hi cume tenegher ure
Nutte de voorderste sire nature.
Hi seide: »Hets swaer te vulbringene
Den lechame te gehingene,
Te hebbene dat hem bedaerf,
Men moeten bugen enichwaerf
Den sinnen ende sijn onderdaen
Die ter vleescelikeit bestaen."
Hier omme, als hi was gesont,
Nutte hi selden teniger stont
Gesoden spise, dor enige dinc;
Waest ooc dat hise ontfinc,
So mingdire asschen mede
Of waters so vele hire toe dede,
Datti met dustanigher zake
Die spise benam de smake.
Wat soudic maken tale lanc
Vanden wine, dien hi dranc?
Want hi waters sijn gevouch
Cume dranc, ende niet genouch,
Als hem die hitte entie dorst
Onsteken hadde sine borst.
Maniere vant hi, sijt zeker das,
Van abstinencien die meerre was;
Altoos dyedi ende wies
In volchne ende in pleichne dies.
Ende al was datti was comen mede

Ter hoocheit vander vulmaecthede;
Altoos vernieude yet sijn sin
Als of hi eerst ware int begin;
Want hi met sulker pine mede
Purgierde des vleeschs oncuusscede.
 Nochtan als hi ginc weder ende vort
Om te predekene ons Heren woort,
Gevouchdi hem in vele dingen
Metten gonen, diene ontfingen,
Als om tontfane de spise;
Maer cam hi thuus, in alre wise
So hilti vaste ende zere
Sine abstinencie in allen kere.
Dus so heefti hem gegeven
Hem zelven scaerp wreet in sijn leven;
Ende zinen evenkerstinen mede
Gevouch in die menscelijchede,
In allen dingen sonder waen
Der ewangelien onderdaen.
Hi was exemple talre stede,
Niet vastende, maer etende mede.
Als hi was in moetheden groot,
Was dicken die aerde bloot
Bedde, daer zijn lechame up lach;
Ende dicken hi slapens plach
Sittende, thooft an enen steen;
Of an een hout, els bedde negeen,
Een armen roc, ende el niet, an.
Aldus diende de goede man
Onsen Here menichfoude
In naecteden ende in coude.
Som wile was hem gevraget,
Welker wijs hi hem bedraget
Vanden couden wintre wreet,
Ende hi so dinne was gekleet?
Met heten wille hi dit andwort,
Alst hem de helege geest gaf vort:
»Waert so dat wi waren van binnen
Yet geporret in onse zinnen
Met begherten vanden viere

Van hier boven in eneger maniere;
Tcoude van buten souden wi dragen
Lichtelike sonder clagen."
  Hi scuwede dat sochte cleet,
Ende minnet, waest scarp ende wreet;
Want hi seide, datti wel wiste,
Dat bedi Johan Baptiste
Van Gode was geprijst hier af.
Als men hem een roc gaf,
Daer hi zochteit gevoelde an,
Riedde hine met pesen van binnen dan.
Want hi seide, alst staet in bouken,
Datmen niet ne soude zouken
Sochte cleder ende goede
In husekine der aermoede,
Maer in groter heren zalen
Alst God spreect in zire talen.
Sekerlike haddi vonden,
Dat de vianden tallen stonden
Van scaerpen cleden waren in vare,
Ende daer si sochter warden geware
Entie precieus ende diere,
Daer ghinc si tvolc in coren sciere.
  Dies gevel in ere nacht,
Als hi dor der ziecheden cracht,
Bede van hoofde ende van ogen,
Die hi dicken moeste dogen,
Een cussin, jegen zine costumen,
Hadde onder zijn hooft, van plumen,
Dat die duvel daer in ghinc,
Dat hine moeide vander dinc
Tote mattintijt, ende dede
Hem verdriet in zine gebede,
Tote datti riep zinen geselle,
Ende hijt dede uter celle
Dat cussin enten duvel mede
Verre dragen tere stede;
Daer die gone uter celle ghinc;
Om te doene gone dinc,
Verloos hi al daer ter steden

Digitized by Google

Alde macht van zinen leden;
Onthier ent Fransoys heeft verheest
Alle biden helegen geest,
Die hem van herten ende van lechamen
Die cracht gaf weder al te zamen,
Die hi hadde eer dat gevel,
Met sinen woorden ende met niet el.
  In disciplinen hart van moede
Hi stont altoos in sire hoede;
Grote zorghe drouchi tsamen
Sire zielen ende sijns lechamen,
Hoe hise reine houde met eren;
Want in beghinne in sijn bekeren
Baeddi hem zelven in winter tijd
In yse, in watere, diep ende wijd,
Om datti zinen huus viant
Binden wilde in enen bant,
Ende hi dat witte cleet, dat clare,
Dat der zuverheden ware,
Van den vleesceliken brande
Houden soude sonder scande.
Ooc seidi al openbare,
Dat vele gedoochdeliker ware
Enen geesteliken man groot coude
Te gedogene menichfoude
In sinen vleessce, dan hi binnen
Gevoelen soude in sine zinnen
Een lettel hitten teniger steden
Van vleesceliker onderscheden.
  In de woestine van Sarthane,
Daer hi som wile plach te gane,
Lachi eens in zine gebede
In sine celle tere stede;
Daer riepene de viant te zamen
Drie waerf bi zire namen.
»Wat wiltu?" heefti geandwoort.
Valscelike sprac hi dit woort
Die viant, ende seide openbare:
»En es ter werelt zondare,
Bekeert hi hem, God ne vergevet

Digitized by Google

Al dat hi oyt mesdaen hevet;
Maer so wie hem zelven doot
Met penitencien te groot,
Hine gewint nemmermere
Genaden an onsen Here."
  Die goede man hevet verstaen
Biden helegen geeste zaen
Die boosheit vanden viant,
Hoe dat hi hem dies bewant,
Hoe hine ter laweit dade keren;
Dat toocht dit, datic hier sal leren:
Want al te hant, zijt seker dies,
Dat de viant up hem blies,
Die met sinen ademe doet
Colen bernen metter spoet,
Cam te hant den helegen man
Sijns vleeschs sware coringe an.
  Als de minre der reinichede
Dat gevoelde daer ter stede,
Heefti den roc ofgedaen,
Ende ghinc hem metter corde slaen.
»Broeder ezel!" spreecti, »ha! ha!
Dus betaemt di datmen ga:
Dits die gesele tinen doene,
Die roc dient ten religioene,
Die thelege tekin draecht vor ogen.
Men sal dat niet gedogen
Dattene doncuusche stele te waren.
Waer so du wilt mogestu varen."
Hier toe met wonder heten moede
So wart al ontsteken de goede,
Ende heeft sine celle upgedaen
Ende es ute int hof gegaen,
Daer hi hem zelven moeder naect
In der snee warpt ende mesmaect.
Seven hoopkine te handen
Maecti daer of metten handen,
Die hi voor hem zelven lede;
Sinen vleesche hi daer toe sede:
  »Dijn wijf so es de meeste ginder;

Digitized by Google

Dese vier andre dine vier kinder,
Twe sonen ende twe maechdekine;
Gone andre twe achtic te sine
Knechte ende dierne, die di sijn
Orbare ten dienste dijn.
Nu cleet dese alle; si hebbens noot,
Want si bliven van coude doot.
Beghint dat volc te vervaerne,
So diene enen here gaerne."
Alder so wort de viant
Verwonnen, ende voer wech te hant.
Die helege man, daer wijt of tellen
Keerde metten zege in sire cellen.
Want als hi zere ende genouch
Buten tvleesch pijnde ende slouch,
Bluscht hi den brant der oncuuscede
Van binnen altemale daer mede,
So dat hi clene no groot daer naer
Daer of niet gevoelde een haer.

Een sijn broeder, die daer mede
Al doe lach in zine gebede,
Die zach dese dinc al ane
Bider scoonre claere mane;
So dat Fransoys wart geware,
Ende ondeckede hem openbare
Vander coringe den proces,
Ende geboot hem vaste des
Dat hi niemene die levet,
Als lange als hi den geest in hevet,
Die dinc ondecke, up genen dach,
Die hi van hem ghinder zach.

Hine leerde niet te doodden allene
De zonden vanden vleesche gemene
Ente breken de breckelichede,
Maer hi leerde daer toe mede
Te hoedene de uterste zinne,
Daer die doot bi comt inne
Toter zielen, datmen de wachte
Met nereste ende met alre crachte.
Hemelichede vanden vrouwen,

Digitized by Google

Hare spreken ende haer upscouwen,
Die de menige verduwen,
Hiet hi nerenstelike scuwen;
Want hi sprac: »De cranke breken
Dicken bi al sulken treken,
Ende ooc hevetmen verhoest
Dicken cranken den staerken geest;
Hen ware te wel geproevet man,
Hi nes die met hem wandren can
Niet mogeliker zonder smitte,
Dan sonder smerte ende zonder hitte
Mogelijc es ooc te gane,
Als ons scrifture doet te verstane,
Int vier ende in dat hete gloet
Enen mensce al baervoet.”
Die hadde sine ogen so geleert
Van sulker ydelheit ende gekeert,
Datti daer waert niet ne sach,
Ende hi sinen geselle plach
Te seggene, daer hi ghine allene,
Dat hire int anscijn cume kende ene.
Want zeker dochten niet wesen,
Dat yemen zoude int herte lesen
Hare gedane ende hare gelike,
Die dat vierkijn haestelike
Weder levende maken connen
Van den vleesche, dat es verwonnen,
Entie clareit smetten mede
Van der reinre zuverhede.
Hi zeide, dat met wive spreken
Niet dan gedwas ware of treken,
Sonder in biechten allene,
Ende in leringe, cort ende clene,
Na dien dat ere ende zalichede
Eesschet, ende tijt ende stede.
»Wat bederven of wat doene,”
Sprac hi, »zal van religioene
Man met talen doen met vrouwen,
Sonder alsi souken met trouwen
Van haren mesdaden raet

Iof van haren levene betren staet?
Daer te grote sekerheit es in,
Scuwet men den viant te min,
-Ende vonde de viant te sijns een haer
Anden mensche, weet over waer,
Hi zout doen dyen herde zaen
Tere balken sonder waen."
  Ledichede, die wortel ende zaet
Es, daer al quaet gepens uut gaet,
Hiet hi scuwen meer dan yet el;
Hi proevet bi exemplen wel,
Dat wederstromige vleesch, dat trage,
Salmen temmen onder de slage,
Ende met nutteliker pine.
Hier bi het hi den lechame zine
Broeder ezel, want hine vaste
Dwanc te bordine ende te laste,
Ende gheseldene met risen
Ende voeddene met cranker spisen.
Waest oec, datti yemene zach
Ongestadich, ledich, entie plach
Tetene, dat een ander wan,
Dien hieti broeder vliege dan,
Om datti geen goet ne dede
Ende hi tgoet besmette mede,
Ende hi onwaert ende leet
Met elken goeden mensche heet.
Bedi seit hi te somiger ure:
»Ic wille mijn covent labure,
Dat si niet bider ledichede
Met herten of met tongen mede
No wederpensen, no spreken,
Daer si den orlof mede breken."
Hi hietten broeders talre wile
Silencie houden van dewangile,
Dat si souden talken steden
Van allen woorden van ydelheden
Hem wachten herde nerenstelike,
Als die daer of zekerlike
Moeste geven sonder zage

Redene ten jonxten daghe.
Waest dat hi enigen broeder zach,
Die edele woort te vele plach,
Die scalt hi utermaten zere,
Ende dan zeide de goede here:
» Gevoegen zwigen met reinen moede
Es der zuvere herten hoede,
Ende ene doget herde groot,
Want dat leven entie doot
Es vele ande tonge belanc
In woorden ende in smaken gemanc."

SPIEGEL HISTORIAEL.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 86—100.

Dr. Verwijs, Jacob van Maerlant's Spiegel Historiael. IIIe D.

Onder de mannen, die de encyclopaedische kennis van alle takken van menschelijke wetenschap in de XIIIe eeuw hielpen bevorderen, verdient Vincentius Bellovacensis eene eerste plaats. Zoo ondernam hij op last van Lodewijk IX een Speculum Historiale te schrijven, dat hij stellig vóór 1264 voltooíde, en door Maerlant onder bescherming van Floris V werd vertaald, doch niet volledig tot ons is gekomen. Hoewel de tijd der vervaardiging niet met juistheid is te bepalen, is het toch zeker dat Maerlant zijn werk vóór 1283 reeds had begonnen en het vóór 1294 moet hebben voltooid.

III. P. VIII. B. C. XCIII.

Der Vriesen privilegie.

Tien tiden dat die eerlike Pippijn,
Alst God wilde ende soude sijn,
Coninc [was] van al Vrankerike,
Alle die lieden ghemeenlike,
Die lancs der zee saten hene,
Tusscen der Wesere enten Zwenc,
Dat tien tiden hiet Sincval[1],
Wart ane Gode bekeert al,
Bi Willeborde, bi Willade,

Digitized by Google

Ende bi Bonefacis predicade
Willebort wart in Utrecht
Aerdsch bisscop gemaect recht;
Bonefacis wart bisscop mede
Te Magensen indie stede,
Ende Wilhaet die moeste anenemen
Dat erdsch bisscopdoem van Bremen.
Dit lant, dat wi noemen al,
Tusscen der Weseren ende Sincval,
Dat was al, breet ende lanc,
Onder coninc Puppijns bedwanc,
Wantse die edele prince verloeste,
Ende quijtte ende vertroeste
Vanden bedwange der Normanne,
Diese slougen ende roveden nochtanne,
Ende vanden hertoghe Rabbout mede,
Die doe hilt stoel ende stede
Te Wiltenburch, dat nu na recht
Heet die stat tUtrecht;
Want coninc Puppijn ende sine manne
Die verwonnen dese tyranne.
Puppijn, die dit dede ghinder,
Die wan ane sijn wijf vier kinder,
Die heilech ende salich bleven,
Hier ende int euwelike leven;
Den groten Leuwe, die paues sat
Tote Rome binnen der stat;
Den groten Kaerle, die mogendelike
Coninc was in Vrancrike;
Enter heileger maget Geertruden,
Die noch besouken vele luden;
Ende vrouwe Begge, die na dat
Lange in wedudoeme sat,
Daer soe te lone nu hevet of
Den hogen loen, der lieder lof.
Alse coninc Pippijn versciet,
Kaerle sinen sone hi liet
Coninc; — die vinc ane sijn doen
Rechts alse een onvervaert lyoen,
Ende dwanc onder sine hande

Digitized by Google

Der heileger kerken viande:
Deenen, Sassen, Beyeren, Swaven,
Alle die princen ende die graven,
Vander Elven toten Rine;
Al neecht den swerde sine
Vanden berghe toter Nort zee,
Ende was patricius, dats noch mee;
Van Rome gemaect, alse die cronike
Seghet noch van Vrankerike.
Daer naer es hi te keysere vercoren:
Dus es hi te tween cronen comen.
Hier bi quam deerste crone danne,
Dat die Duutsche, die Alemanne,
Den Roemscen keyser coes bi wette,
Datmen tAken inden stoel sette;
Want die paues Leo cuerde dat,
Ende sette tAken indie stat
Upten stoel sinen broeder daer,
Ende conformeerde ende maecte claer,
Ende wijede daer die capittle in desen
Alsemen daer al noch mach lesen.
Leo die paues sciet van Aken,
Van sinen broeder, na dit maken,
Ende alse hi te Rome quam,
Worden hem die Romeine gram,
Ende bejageden, eer sine ontfingen,
Datmens niet en soude gehingen,
Ende leiden hem up enen Kerstdage
Teere processie eene laghe,
Ende hebbene daer gheblent,
Ende up enen ezel woch gesent,
Ende seiden: »Vare uut desen lande,
Drach dinen broeder dese scande,
Ende sech hem, wine willen niet
Dat hi over ons ghebiet;
Ende of hijs macht heeft, doe wrake
Van aldus gedaenre sake,
Want hi onse eere ende onse macht
In Almaengen hevet bracht."
Dus quam die paues bi desen saken

Digitized by Google

Upten ezel ghevaren tAken;
Daer Karel met groten payse
Woende in sinen pallayse;
Ende alse hi niemare horde das,
Dat sijn broeder comen was,
Die paues, in so groter scande,
Wart hi bedroevet, ende al de lande
Daertoe al gemeenlike,
Almaengen ende Vrankerike;
Ende hi vergaderde groot here.
An hem vielen met groten ghere
Die Deenen entie Normanne,
Die Sassen, ende daertoe nochtanne
Tfolc dat upter zee woent al,
Tusscen der Wesere ende Sincval,
Dat wi Vrieselant heten bi namen.
Duutsche, Beyeren, Swaven tsamen,
Lottrikers, Vlaminge, Bertoene,
Ende ander menech ridder coene,
Al eist up Rome ghetogen,
Om te wrekene des paues ogen.
Die stat hebben si ommelegen:
Elc lants volc bi hem moeste plegen
Te houdene sine porte daer
Jegen der Romeinen vaer.
Teenen tiden quam sulc geval
Den volke, dat tusscen Sincval
Enter Wesere sat alleene,
Dat daer was ene scare gemene,
Ende altemale Vriesen hieten,
Dat die Romeine up dat volc lieten
Haer ridderscap uteriden
Teere porten, daer si lagen tien tiden,
Want sise wers gewapent sagen.
Daer lieten hem die Romeine jagen
Vanden Vriesen met gewelt,
Want sine consten behouden tfelt,
Entie Vriesen omme tgewin
Quamen mettem ter porten in,
Ende wonnen hem af die stat,

Digitized by Google

Want die Romeine waenden dat,
Dat incomen ware alt here:
Dus wonnen sijt met cleenre were.
Te hant die Vriesen die porten sluten
Ende lieten den coninc Karel buten,
Ende bejageden, eer sine ontfingen,
Datmens niet en soude gehingen,
Dat si van danen vort emmermere
Wesen souden onder here,
Sonder onder des keysers macht,
Ende hem helpen met alre cracht
Jegen die viande der kerstijnhede,
Den paues tsine onderdanich mede,
Ende hare tienden haren kerken
Gheven ende haren clerken.
Die paues Leo bescreef hem dat,
Die aldaer was tier stat,
Ende God daer weder sine ogen gaf,
Karel, die vro was daer af,
Ende andre princen mede tfulle.
Leo gaf hem hier af bulle,
Ende leidere oec up sinen ban,
Dat geen prince quame daer an
Dat hi die Vriesen meer bedwonge,
Hine verwietene met sire tonge.
Karel conformeerde mede
Dese vriheit aldaer ter stede,
Entie Romeine baden ghenaden
Den paues van haren mesdaden,
Omme die miracle, diere gevel.
Leo vergaeft hem also wel.
Dit seggen die Vriesen dat gesciede.
Nu en vintmen ne ghene liede,
Die ie ystorien bescreven,
Dat oint Karel, die hadde leven,
Van Rome die stede besat;
Ende noint ne gesciede dat,
Noch noit gewouges coronike,
Dat noit coninc van Vrancrike
Paues te broedere gewan;

Digitized by Google

Ende Puppijn, die sente Geertruden wan,
Was doot, ende Pippijn, groet Karles vader,
Alsement hier voren vint algader,
C ende XXI jaer; (vaer,
Ende Puppijn, die Vrieselant dede den
Ende dat lantscap onderdede,
Ende Rabboude verwan mede,
Was sente Geertruden suster sone,
Ende oec oudervader de gone
Puppijns, die groeten Karle wan.
(Wat meenen die Vriesen dan?)
Ende des paues Leuwen vader,
Dien sine ogen boede gader
Uutgesteken waren, was een Romein,
Ende hiet Arnout, vintmen al plein.
Die dese rude boerde vant,
Was emmer ute Vrieselant,
Een rudaris, ende was bedroghen.
Hi waende, dat niet wesen moghen
Meer Pippine inde werelt dan een:
Hier inne dooldi, alst wel sceen!
Hem was oncont die coronike
Van Rome ende van Vrankerike,
Ende wilde visieren, dat metten rechte
Elc Vriese omme sine vriheit vechte.
Ende wi niewer en vinden bescreven,
Dat noit so goet volc ontfinc leven,
En moeste meester ende here
Over hem hebben, sout staen in deere.
Dus saelt staen toten doemesdage,
Wien soot leet si, ofte wiet clage.
Ja, der IX ingelen chore,
Naer dat ic bescreven hore,
Sijn deen boven, dander onder.
Die quade gheeste, dits meerre wonder
Hebben macht deen boven den anderen,
Die omme ons te boenne wanderen.
Naer doemesdach sal tkint Marien
Breken alle heerscapien.
Ja en spreect in dewangelie God,

Ende sijn raet ende sijn gebot,
Datmen den keyser tsine gheve,
Ende God tsine, die wile men leve
Die dan genen here es onderdaen,
Hijs jegen Gode, willement verstaen!
Nu, ghi Vriesen, laet u genoeghen,
Leert u onder die heren voeghen!
U privilegie es spot ende sceren,
Voer alle princen, vor allen heren.
Ic wane ghire in sijn verdullet:
Soe was met botren ghebullet,
Soene conste ghene zonne gedogen,
Anders haddise moghen toghen!

IV. P. I. B. C. XXV—XXVII.

Roelants achterste wijch.

Doe die kerstine dus doot bleven,
God onse Here en wilde niet geven
Den heidinen daer met die ere,
Want donse vochten also sere,
Ende vercochten hem so diere,
Dat die heidine in ghere maniere
Ne consten behouden tfelt,
Ende traken henen met gewelt
Met menegen ontbondenen vane.
Roelant die vermoyt was van slane
Ende sine vrient hadde verloren,
Die liep verwoet, in groten toren,
Te soukene of iemene ware
Achter woude harentare,
Daer hi an wrake sinen moet,
Alse eene leuwinne verwoet,
Die hare jonge sijn ontdragen.
In dit souken, in dit jaghen,
Vant hi eenen Sarrasijn,
Swarter dan een besinget swijn,
Die gheschuult was na der plaghe
In dat wout in eene haghe.

Digitized by Google

An eenen boem so bant hi dien,
Dat hi hem niet en mochte ontflien,
Ende es up enen berch ghetoghen
Omme te scouwene van hoghen,
Waer die heidine henen waren.
Hi sach vele grotre scaren,
Ongetellet, dochtem wale.
Neder so quam hi te dale
Van Roncevale, ende nam den horen,
Van yvore, sconc, uutvercoren,
Ende blies met grotre pine.
Die kerstine horden die busine,
Die in haghen waren geslopen,
Ende quamen alle them gelopen,
Want si kenden den horen wel,
So datter hem anevel
Omtrent C ende meer.
Mettien dedi eenen keer
Toten Sarrasijn tien stonden,
Dien hi anden boem hadde gebonden,
Ende dregedem te nemene tlijf,
Hine wise hem den keytijf
Maercerise, diet al hevet beraden.
Die Sarrasijn die bat ghenaden,
Ende swert, up dat hi moet leven,
Hi wilre hem lijctekijn af gheven.
Doe leeddene Roelant up dat velt,
Daer dat heidijn here helt,
Ende hij wijsdem indie porsse
Maercerise up enen roden orsse,
Met eenen schilde die was ront.
Roelant sciet van hem ter stont,
Ende hem wies herte ende moet,
Ende hem verstoremde sijn bloet,
Alse hi Gods viant sach,
Die hem hadde updien dach
Also grote scade gedaen.
Met groter druust so viel hi saen
Indie vianden mettien;
Eenen heefti daer versien;

Die de meeste was vander scare:
Daer so trac hi hem bet nare.
Gode riep hi ane, den hoghen,
Ende hevet sijn goede swert getogen,
Ende slouch genen ruese mettien
Vanden hovede tusscen tween dien,
Ende dat ors oec mids ontwee.
Die ruese viel, no min no mee,
Met half den paerde, de luchter zide
Vander rechter versceden wide.
So coene en was updien dach
Sarrasijn, die sach den slach,
Dat hi des swerts ontbeiden woude.
Maercerise lietsi upter moude
Met cleenre menechte ende vloen.
Maercerijs wilde al tselve doen,
Maer Roelant was hem te naer.
Hi moeste tgelach betalen daer,
Ende bleef mede ghinder doot.
Aldaer was echt de wijch so groet,
Dat Roelands C gesellen goet
Daer bleven doot in haer bloet,
Ende Roelant wart met vier speren
Duerreden daer inder weren,
Ende met steenen geworpen so,
Dat hi cume danen ontflo.
Maercerijs broeder Belygant
Die vloe danen ende rumde tlant.
Diederic ende oec Boudene
Vloen int wout om tlijf te houdene.

Des stouts Roelants doot.

Karel en wiste no clene no groet
Van desen stride, van derre noot,
So dat hi Porchesers den pas
Met sinen volke leden was.
Roelant, die sere was ghewont,
Ende sere moede daer ter stont,
Dreef rouwe ende jammer groot
Omder heilegher ridderen doot.

Digitized by Google

Ten voete van Porchesers hi quam;
Sine ruste dat hi nam
Onder eenen boem, bi enen stene,
Die up stont gherecht allene,
In eene mersch bi Roncevale,
Die scone was gegroyet wale.
Aldaer so begaf hi tpaert.
Nochtoe haddi sijn goede zwaert,
Durenden, dat was so scone
Gelijc der claerheit vanden trone,
Dat en mochte scaerden no breken,
Want emmer eer die handen weken.
Sijn hilte was van yvore,
Die appel beril, alsict hore;
Inden appel stont also
Ons Heren name Alpha ende O;
Indie lempele stoet van goude
Een cruce, sulc als hi hebben woude.
Alse hi dat uut hevet getogen,
Sach hijt an met droeven ogen,
Ende dedere up een zwaer geclach,
Want hi hem dies sere ontsach,
Dat comen mochte in heidijnre hant,
Die den kerstinen waren viant.
Up eenen harden maerbersteen
Wille hi tgeent breken in tween;
Drie slagen slouch hi ongheduert,
Dat die steen in sticken scuert,
Maer het bleef al onghescaet.
Doe vant hi enen anderen raet,
Ende sette den horen te monde,
Ende blies eene cuerte stonde,
So dat die horen spleet ontwee,
Ende sine aderen, dats wonder mee,
An sinen halse scuerden mede
Van grotre cracht, die hi dede.
Gheent luut, also alst dingel drouch,
Karele indie oren slouch,
Die VIII milen verre was dane.
Die keyser hadde wille te bestane

Digitized by Google

Weder te keerne omme dit doen,
Maer het ontriet hem Gauloen
Ende seide: »Hi jaget inden foreeste,
Dies blaset hi omme sine feeste."
  Roelant verloos al sijn gewelt,
Ende lach int gras daer upt velt.
Daer quam sijn broeder Boudene toe,
Ende alse hine sach so vroe,
Wijsdi dat hi hem drinken brochte,
Want die dorst dedem onsochte,
Ende hem was die tale ontgaen.
Boudene liep omme water saen,
Ende hine hevet gheen versien.
Roelants paert vant hi mettien;
Want hi den broeder sach bider doot,
Reet hi naer met haesten groot,
Omden keyser te bringene mare.
Mettien so quam Diederic dare,
Ende alse hine sach so na der doot,
Dreef hi rouwe ende jammer groot.
Hi bat hem, vor dat hertebreken,
Dat hi bijechte wilde spreken.
  Nu hadde Roelant updien dach
Bijechte gesproken, want hijs plach,
Ende Gode ontfangen mede;
Want Tulpijn seget, het was de zede
Vanden ridderen, eer si vochten,
Dat si hem aldies bedochten.
Roelant sprac somech wort,
Met pinen brochti tleste vort;
Boven siere herten hi geprant
Sijn vleesch aldaer metter hant,
Ende hi seide aldus mettien:
»Ic sal in desen vleesche sien
Minen behoudere, den hogen."
Doe leidi die hant up de ogen,
Ende hi seide drie waerf mettien:
»Met desen ogen salickene sien."
Ende daer hi sciet des lives ave,
Seidi: »Ic zie bider Gods gave

Digitized by Google

Die bliscap die noit oge sach,
Noch ore gehoren mach,
Noch menschen herte bekinnen,
Dat God ghereet heeft diene minnen."
Oec bat hi ter selver tijt
Voer alle die bleven inden strijt,
Ende hi dede sinen ende
In Julius up die XVIde kalende.

IV. P. I. B. C. XXIX.

Tscelden jegen die borderers.

Hier moetic den borderes antworden,
Die vraye ystorien vermorden
Met sconen rime, met scoenre tale.
Omdat die worde luden wale,
Entie materie es scone ende claer,
So doen sise verstaen vor waer.
Desen groten Karle, van live reine,
Dien heten si in Walsch Charlemeine.
Men lese in Walsch die coronike
Van algader Vranckerike,
Van Rome, daer hi keyser sat;
Men gha tAken indie stat,
Daer hi selve in fiertren leget;
Men lese Eynaerde, die van hem seget
Sine viten altemale;
Men lese Segebrechte also wale
Van Gembloys, die van hem screef;
Men lese Tulpine, die van hem dreef
Den raet vele van alden meesten,
Ende vele screef van sinen jeesten,
Ende alle vraye ystorien gemeine:
Sine weten niet van Charlemeine.
Eenen broeder haddi, hiet Karleman,
Die met hem regneren began,
Die staerf; ic en weet ofsi over een
Die name mingen van desen tween.
Die scone Walsche valsche poeten,
Die meer rimen dan si weten,

Digitized by Google

Beliegen groten Karle vele,
In sconen worden, in bispele,
Van Fierabrase, van Alisandre,
Van Pont Mautriple een andre,
Dat algader niet en was;
Van vier Heimskindre dat ic las,
Daer ic af in groet Karles dagen
Noint ystorie horde gewagen,
Van here Wisslau die saghe:
Dit es al erande usage,
Datmen aldus goeden man
Met loghene prijs leget an.
Oec sijn some Walsche boeke,
Die werdich sijn grotere vloeke,
Die van Willemme van Oringen
Grote sterke ystorien singen,
Ende wilne beter dan Karel maken.
Willem, dat sijn ware saken,
Was een Duutsch, een ridder goet,
Maer niet so vorbare, datmen moet
Karle iet geliken alleene,
Maer minder noemen ende noch als clene
Alse Roelant was of Olivier,
Of [van] Denemaerken Ogier.
Karel, dat sijn ware dinghe,
Was best onder die Kaerlinghe.
Artur was in sinen stonden
Die beste vander tafelronden,
Hoe si van Lancelote zinghen
Ende van Willemme van Oringen.
Si wanen die tArleblanke comen,
Alsi daer hebben vernomen
Die grave liggende harentare,
Dat van Willems orloghe ware;
Neent! het sijn die hoghe heren,
Die te Roncevale bleven met eeren.
Willem was een rudder goet,
Ende storte menech waerf sijn bloet
Duer Gode; sijnt wart hi hermite.
Die lesen wille sine vite,

Digitized by Google

Te sente Willems, inde wostine,
Daer hi dogede meneghe pine,
Ende daer hi heilech es verheven,
Vint hise al van hem bescreven.
Die Walsche bouke lieghen van hem,
Die uten Walschen van Haerlem
Clays, Ver Brechten sone, dichte,
Daer scone worde in sijn ende lichte.
  Van Karele hebbic geseit al waer
Cortelike ende claer.
Hier latict, want het es te vele,
Dat scelden updie menestrele,
Ende ghae te miere ystorien weder
Van Kaerle, die ic leide neder.

HEIMELIJKHEID DER HEIMELIJKHEDEN.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 100—107.

CLARISSE, De Heimelijkheid der Heimelijkheden. (N. W. d. M. v. N. L. IV. D.)

KAUSLER, Altniederländische Denkmäler. II. B.

Het aan Aristoteles toegeschreven werk, dat deze voor zijnen leerling Alexander van Macedonië zou vervaardigd hebben, en waarin vooral lessen over de regeerkunde worden medegedeeld, was in de Middeleeuwen algemeen gevierd in de latijnsche bewerking, onder den naam van *Secreta Secretorum*. Behalve het politiek onderricht vinden wij er ook eene gezondheidsleer in. Dit werk werd hoogstwaarschijnlijk door den onvermoeiden Maerlant ook in het Mnl. vertaald; wanneer is onbekend.

LEEFREGELEN VOOR DE VIER JAARGETIJDEN.

vs. 1053—1196.

  Viere tiden sijn binden jare.
Die lentijn beghinnet dare,
Daer in Maerte der sonnen ganc
Dach ende nacht maect even lanc.
Dan vernuwet lijf ende lucht,
Die winde vlieghen hare vlucht,
Die snee verdoyet al te male,
Beken lopen in den dale,

Die fonteinen werden ghier.
Men siet upwaert clemmen hier
Dat sap in die bome droghe;
Tcoren dat wert groene int oghe,
Die merschen die werden vro,
Bloemen toghen hem also;
Beesten bringhen hare vrucht,
Voghelen singhen in die lucht,
Lewerken ende nachtegale
Singhen dan scone ende wale.
Die erde verchiert hare al,
Alse die bruut die comen sal
Te manne ende hare pareert,
Ende dat huwelijc beghert.
Die lentin es warem ende nat,
Enter lucht gheliket dat:
In den mensche wast dat bloet,
Ende loept also eene vloet
In die leden harentare.
Ghetidich es dan ende mare
Quackelen, kiekine van hinnen,
Eyeren, die men goet mach ghewinnen,
Nemeer dan VI ten male;
Gheets melc es ghetidich wale,
Ende van crude wilde latuwe.
Laten es dan ghetidich ende nuwe,
Ende ne gheenen tiden int jaer so goet.
Baden men oec danne moet,
Ende zweeten ende pinen;
Dan sal men nemen medicinen
Die den lachame verdich maken,
Want alle crude dan waken.
Die rechte somere comet in,
Alse die sonne neemt beghin
Inden lancsten dach van den jare.
Alle vaerwe vertoghet hare;
Die winde metter hitten ontsteken,
Die zee laet hare hoghe breken,
Serpente wassen ende venijn,
Die lucht wert claer, heet ende fijn.

Digitized by Google

Tcoren wert wit ende vaert
Henen tsiere rijpheit waert;
Ende wert die weerelt alse die bruut,
Die hare vulwassen toghet al uut,
Ende met vruchte al vulladen,
Alse diet al wille versaden.
Die somer es heet ende droghe,
Ende dan betaemt dat elc poghe
Te scuwene, waer so hi gheet,
Wat so droghe es ende heet;
Scuwe overdranc ende overate,
Ete dan tsire bate
Wat so cout es ende nat,
Want het es ghetidich bat:
Alse calf vleesch met aysine,
Cauworden, coude crudekine,
Witte kiekine, cout van naturen.
Mac polument te somegre uren
Van gherstinen mele, ete saken
Ende vruut van suerre smaken,
Al sulke alse sijn pumeghernaten.
Scuwe vrouwen boven maten.
Menne sal baden dan no laten,
Hen doe noot groot utermaten,
Ende hets quaet dan elken man
Vele pinen sinen lichame dan.
  Herfst comt, als der zonnen ghanc
Vor winter maect even lanc
Beide dach ende nacht:
Daer beghinnet sine cracht.
Die nacht gaet dan boven den daghe,
Die lucht vercout alle slaghe,
Die winde sijn danne zwaer,
Rivieren minderen verre ende naer,
Fonteinen droghen, groenheit vergaet;
Die scoenheit vander erden slaet.
Wilde diere soeken holen,
Voghelen met menegre scole
Vlieghen om warme lande vinden;
Serpenten crupen ende winden,

Digitized by Google

Daer si den winter onthouden tlijf.
Die weerelt es dan alse twijf,
Die hare joghet hevet leden,
Ende nu meer tijt ter outheden.
Herfst es droghe ende cout:
So eist tijt dat men an spise hout
Warem ende vucht, als tkiekin of tlam.
Out wijn es dan wel betam,
Wijnbesien sijn dan goet in dien tiden;
Hets beter dan pinen ende riden,
Baden sijn dan goet ende pusoene,
Up dats een mensche hevet te doene.
Hets goet dan keeren uter maghe,
Te maten, int heetste van den daghe;
Den lachame eist goet zuveren dan,
Up dats noot hebbe die man.
Dan beghint des winters cracht,
Also alre lancst es de nacht,
Entie daghe beghinnen dyen;
Tcoude gaet ons ane castien,
Winde, vorst, rijm ende snee.
In holen, berghen sijn dan mee
Beede, voghelen ende beesten,
Dan het sijn in den foreesten;
Ende es die weerelt in der ghebare
Alse oft eene oude quene ware,
Arem ende in crancheit groot,
Ende welnaer bi der doot.
Die winter es cout ende nat:
Ghenouch es dan tetene dat,
Dat warem es bi naturen,
Hoenre sijn dan goet ter cuere,
Wederin vleesch, harste ghebraden;
Heet ende droghe, mach dan niet scaden.
Heete spise, mach mense ghecrighen,
Noten sijn dan goet ende vighen,
Roet wijn, den besten die men vint,
Es van der naturen meest ghemint.
Dan es den live zeere onbequame
Laten ende verdich lechame,

Digitized by Google

Het en doe dan groten noet.
Men sal dan scuwen maeltiden groet,
Dat men nature niet en verlade.
Ghetidich sijn dan ghetemperde bade;
Wandelen, pinen scaet dan niet,
Noch dat men vrouwe minne pliet.
Tuterste coude den lechame bint,
So dat men binnen meer hitten vint,
Ende dies verduwet men vele te bet.
Alexander, hout dese wet,
Ende sette di hier na alse de vroede,
Ende blijf in ons Heeren hoede.
Vor waerheit so wet wel ditte:
Also langhe alstu behouts de hitte
Ende vuchtheit ghetempert in di,
So langhe moghestu leven vri.

Keus van Raadslieden.

vs. 1680—1914.

Een out philosophe, een vroet,
Was die ons te verstane doet,
Dat eens vroeds landsheeren wijshede
Altoes wast ende dyet mede,
Hevet hi goeden, gansen raet,
Alse eene riviere wast ende gaet
Bi den beken diere in rennen.
Ende een heere mach meer wennen
Dicke wile met goeden rade,
Dan hi met ghewelde dade.
Dies hebbe elc here in elke tiden
Goeden raet bi sire siden,
Ende wese in hoeden vor sinen viant;
Ende mach hine hebben in de hant,
Sone latene altoes niet risen:
Dits de raed van den wisen.
Gheen heere en si so stout,
Dat hi hem alleene hout
An den raet dien hi selve vant,
Maer eenen anderen vraghe te hant.
Raet hi bet, hi maghes volghen,

Digitized by Google

Ende laten tsine, al onverbolghen;
Raet hi wers, hout hem an tsine.
Ende elc poghe ende pine,
Dat hi niet min hebbe dan hem drien
Te rade, oft hem mach ghescien.
Liever waerre mi nochtan vive,
Maer boven VII niet en clive.
Ende hebbere VII oft hi moghe,
Daer sijn toe redene groot ende hoghe.
So radic dan, oft also staet,
Dat een dus proeve sinen raet:
Een heere segghe: »Hets dus ghescepen;
Siet, ic bem in node begrepen,
Mi ghebreect goet ende scat;
Raet, waer sal ic betren dat?"
Raet hi sinen heere dan,
Dat hi sijns selves goet taste an
Ende sine rente versette,
So eist een raet dan van onwette,
Entie lettel emmermeere
Achtet up sijns selves eere.
Raet hi dat hi reimere sijn lant,
So eist sijns heeren doot viant,
Want hijs niet en acht no rouct,
Dattene sine ghemeente vlouct.
Ende dats al gader heeren plaghe:
Want wedewen ende weesen claghe
Ende hare tranen clemmen vor Gode,
Ende hine wreecse oec niet harde node.
Maer vindstu al sulken raet,
Die tote di seghet: »Heere, verstaet:
Ic hebbe onder u ghewonnen
Goet, dies ic u wille jonnen,
Dat willic vor u uteleggheu,
Ende dies en suldi mi niet ontsegghen.
Behoudi u eere ende u lijf,
Sone maghic niet sijn keytijf.
Mijn goet dochte mi cleene sake,
Wart dat u goet of lijf ghebrake."
Heere die vonde sulken raet,

Digitized by Google

Hi hadde sconen toeverlaet,
Want hi sijn goet, sijn lijf, sijn eere
Te wets al set vor sinen here.
Echt machtu dinen raet dus proeven:
Wie dat meer dan sijn behoeven
Te samen jaghet met ghierichede,
Dats raet van mordadicheden:
Die soude di selven omme ghelt
Vercopen, haddi die ghewelt.
Ghierighe herte, proef ende scouwe,
Mach nemmermeer sijn ghetrouwe.
Aldus so waert noet bedi
Dat altoes dijn raet bi di si,
Ende hi niet rune met anderen heeren,
Die staende waren na dire eeren.
Ende daer du saghes den ghierighen sin,
Oft in wies huus, uut ende in,
Boden quamen van dinen viant,
Hout dien in eenen zekeren bant;
Ende meest of si brieve bringhen,
Ende di niet seiden van dien dinghen,
Dien soutu doen uut dinen rade,
Of di magre af comen scade.
Ende dats dijn alre getrouste raet,
Die daer na poghet ende staet
Met alre macht, met allen zinne,
Dat di dijn volc met herten minne,
Ende dien al sulke dogheden versieren,
Alsic u hier sal visieren.
Teerste es, dat hi al te samen
Vulmaect man si van lachamen;
Ende hem niet ghebreect een wort
Van dat eenen man toehort,
Wel ghehaert ende wel ghebaert,
Ende wel ghescepen neder waert.
Tander es, dat hi verstandel zij,
Ende wille vast hebbe daer bi
Te verstane wat men hem seghet,
Ende wat men hem te voren leghet.
Terde es, dat hi wel ghedinke

Ende dats hem niet een wort ontwinke
Van dat hi hort ende verstaet,
Hine hout in sire herten raet.
Dat vierde, dat hi neerenstelike
Die noot bekenne van den rike,
Hoe men die dinghen sal verlegghen,
Of wat men hier of daer sal segghen.
Dat vijfte, dat hi hovesch si,
Ghesprakich, goedertiere daer bi,
Ende sine herte ende sine worde
Beede sijn van eenen acorde.
Dat seste, dat hi gheleert si wale
Van menegher sciencie, van menegher tale,
Ende hi van naturliken sinne
Vroet si, ende men dat bekinne.
Dat sevende, datmen warachtich kinne,
Ende hi trouwe ende waerheit minne,
Loghene scuwe, ende van zede
Si van wisere ontfarmichede,
Ghenoughelic mede omme te gane,
Ghevouchsame, ghenoughelijc te scouwen ane.
Tachtende willic, dat hi
Noch te guls, noch te lecker si,
Noch drinckere, noch gherne tuussche,
Noch met wive si oncuussche.
Dat neghende, dat hi van herten
Groot sij, ende onwert hebbe smerte,
Daer men eere mede bejaghet,
Ende hi altoes om eere vraghet.
Dat tiende, dat hi sinen moet
Niet en sette om twandel erdsche goet,
Maer om des riken orbare,
Ende elken man hebbe mare,
Beede vremde ende ghebuere,
Na die doghet van der natuere.
Tellefste, dat hi minne mede
Gherecht volc ende gherechtichede,
Ende hi tonrecht scuwe dan,
Ende hi gheve elken man
Wat so sijn es metten rechte,

Digitized by Google

Wedert heeren sijn of knechte,
Ende sta den ghenen in staden
Die met onrechte sijn verladen,
Ende niemene en spare int recht
Wedert si heere ofte knecht;
Want God maecte vander erden
Al die menscheit van eere werde.
Dat twalefste, dat hi blive ghestade
In sine achtinghe, in sinen rade,
In dinghen die hem gheeft sijn moet
Dat si orbore sijn ende goet,
Ende scuwe wiveliken sin,
Ende blive onvervaert daerin.
Dat dertiende, dat hem si becant
Al dien cost die loept int lant,
Ende hi wete harentare
Al des riken orbare,
Ende niet en cronen die ondersaten
Vorden heere van hare onmaten,
Hen si of si om claghen comen,
Die teeren comen of te vromen.
Dat vertiende, dat hi ne wort
Niet te vele en bringhe vort;
Si ghesprakich ende mate
Ende spreke niet, en ware om bate;
Ende wese in lachene niet tonghevoughe
Dat hi den volke te wers ghenoeghe,
Dat XVde, dat hi die ghene si
Die den wine node es bi,
Ende sine herberghe ende sine zale
Ondaen ende open si tallen male
Hem allen die varen ende keeren,
Ende bodschepe bringhen van heeren,
Ende hi conne dan ondersoeken
Wat elc brinct uut sinen hoeken,
Ende conne ghevreeschen over waer,
Wat niemaren loept hier ende daer,
Ende hi daer bi die ondersaten
Troesten conne ende maten,
Ende ghedoghen hare simpelhede

Digitized by Google

Ende hare wonderlike seden.
Vijf waerf drie, ende drie waerf vive,
Sijn hier pointen, die ic scrive,
Die wel staen moghen in staden
Hem die heeren wille beraden.
  An den mensche prouf ende merc,
Dat noit so cranc, no so sterc
En was ghemaect in erderike,
Men ne vant an iemene sine ghelike;
Ende noit en was creature
Wisere dan menschen natuere.
Wat so men vint dat levet of es,
Men vint yet ghelike des,
Of in ghenen, of in desen,
Ende dit moet met ghewelde wesen.
Men vantene stout alse die lyoen,
Ende blode na des hasen doen;
Milde alse die hane mach men kinnen,
Die sijn coren ghevet der hinnen;
Vrec vintmen als die hont nochtan,
Dies niet en mach ende niemen en jan;
Hard, onghetempert na des herts zede,
Die dolende gaet van steden te steden;
Alse die huusduve tam ende sochte,
Die men belghen niet doen en mochte;
Fel naer des leeuwen maniere,
Alse die tortelduve goedertiere;
Simpel naer des lams aert,
Scalc, recht na den vos Reinaert.
Ghelijc der ree vindmenne snel,
Traech alse die bere vindmen wel;
Reene na den elpendiere,
Luxurieus na des esels maniere;
Overhorich alse die naen,
Ende alse die kemel onderdaen;
Scadelijc ghelijc der muus,
Sot ghelijc den voghel struus,
Wijs alse dinghel die dwaesde nie,
Nutte ende vromelijc alse die bie;
Onsuverlijc als een swijn,

Digitized by Google

Reene ende cleenlijc alse een conijn.
Ende wat helpt? men vint nemmermee
Noch dier upt lant, noch up de zee,
Noch voghel, no sterre an den trone,
Noch gheene dinc, leelijc no scone,
Noch keselkijn, noch sant, noch steen,
Noch oec ander dinc negheen,
Dat onder Gode wesen can,
Men ne vint tghelike an den man.
Hier omme heet hi de werelt cleene,
In Griex, de mensche al ghemeene.
Dus sal men merken elken man,
Wat dese weet, wat dese can,
Ende met elken ommegaen,
Naer dat sine dinghen staen.

RIJMBIJBEL †)

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIt. 55—72.
Prof. David, Rijmbijbel van Jacob van Maerlant, 1e. D.

Als een middel om
dat testament,
Dat menich kersten cume kent.
onder het volk bekend te maken, als bron van alle godsdienstige kennis en zedekunde, vertaalde Maerlant de *Biblia Scolastica*, door Petrus Comestor omtrent 1150 geschreven, en bewerkte, daar deze enkel het O. T. bevatte, het Nieuwe oorspronkelijk bij wijze van harmonie, en voegde er naar Josephus de geschiedenis bij van het Joodsche volk tot de verwoesting van Jeruzalem, welk vervolg de Wrake wordt genoemd. Hij volbracht zijn werk den 25sten Maart 1270, zooals uit het naschrift, dat in alle hss.

—

†) Het stuk hier uit den Rijmbijbel medegedeeld had eigenlijk dadelijk na der Naturen Bloeme moeten volgen, doch werd toen achterwege gelaten, daar den schrijver geene hulpbronnen ten dienste stonden. Ondertusschen heeft de uitgave van het eerste deel van dit werk van Maerlant door Prof. David op last der koninklijk Belgische Academie eene leemte aangevuld, die hier nog het invoegen mogelijk heeft gemaakt.

Digitized by Google

voorkomt, blijkt. Dat dergelijke pogingen om het volk te verlichten vooral bij de geestelijkheid heftigen tegenstand ondervonden is natuurlijk, en het gevolg was dan ook, dat deze over den moedigen voorrechter voor vrijheid en kennis wraak namen en hem scherp berispten. Of evenwel eene vervolging het gevolg van de uitgave van den Rijmbijbel is geweest, is niet met zekerheid te zeggen.

vs. 1—452.

Prologhe.

Vader, Sone, helich Gheest,
Enich God sonder beghin,
Gheeft mi hulpe ende vulleest,
Ende gratie in minen zin,
Dat ic vinden moete wort
Scone, ende rime goet,
Daer ic bi bringhen moghe vort
Dat vaste leghet in minen moet.
Maria, moeder der ghenaden,
Moeder der ontfarmicheit,
Ghi hebt den menighen beraden
Ende ghetroest van zericheit.
Helpt mi, Vrouwe, met uwer bede,
Dat ic ghewinne den helighen Gheest,
Die mi cracht ende mogentheide
Verleene ende sijn vulleest.
So bem ic dan al onververt
Vraye rime te bringene vort
Van eere jeesten, die ic beghert
Hebbe tonbindene in dietsche wort.
Scolastica willic ontbinden
In dietsche wort uten latine.
Vrouwe, nu moetgi u bewinden
Troest te sine in mire pine.
Nu merct, ghi die hier in zult lesen;
Wat nutscap hier an zal wesen.
Hier inne vindi favle no boerde,
No ghene truffe, no faloerde,
Maer vraye rijm ende ware wort;
Hoe die tijt es comen vort,

Sint dat die werelt eerst begonde,
Toter wilen dat quam ter stonde
Dat Jhesus Christus themele clam,
Ende onse menscheit an hem nam.
  Hier vindi reyne dachcortinge,
Ende daer toe ware leringe.
Der noten gelijct dese hystorie
(Dat merct wel in u memorie),
Die bitter hevet buten de slume,
Die scale so hard, dat mense cume
Metten tanden can ghewinnen;
Maer al die soetheit esser binnen.
Want die bitterheit vander jeeste
Dats, dat de vroetste ente meeste
Van lancheit can ghegronden cume:
Dats de bitterheit vander slume.
Die hartheit leghet andie schale,
Dats dat niemen al te male
Verstaen mach wat die worden bedieden.
Die soetheit der of es dat die lieden,
Die recht verstaen ende minnen,
Ende warheit ende goed bekinnen,
Dat sise gherne horen ende lesen,
Daer ne mach verlies geen an wesen.
  Hoort hoe God die werelt stichte,
Enten troen metten sterren verlichte,
Die lucht metten voglen visierde
Entie erde metten dieren verchierde,
Entie vissche int water maecte,
Ende alle goede dinc gheraecte:
Ende hoe hi lest maecte den mensche,
Doe hi alle dinc te wensche
Hadde ghemaect, die hem bedursten.
  Maer nu suldi zonder vursten
Gode met mi bidden mede,
Dat hi mi, dur dese waerdigheide,
Die ic dichte van siere wet,
Vergheve, dat ic mi besmet
Hebbe in logenliken saken,
Die mi de lichtheit dede maken

Digitized by Google

Vander herten ende vanden zinne,
Ende vander wereliker minne;
Ende hi die nideghe verduwe,
Die altoes versch ende nuwe
Talre stont zijn daer toe gerust,
Dat hem emmer begripens lust
Mijn gedichte ende mine wort.
  Ghi nideghe, merct ende hort,
Ghi ne zult mi niet gedeeren connen;
Ghi hebbets alte spade begonnen;
Hets dompheit dat ghi u verteert;
U nijt dinct mi dat niemen ne dert
Dan u zelven in uwen zin;
Ghi hebter meerre swaerheiden in,
Ghi sijts te magher ende te bleker.
Twi sidi vor mine ogen smeker,
Ende achter valsch als de verrader?
Met Judase moetijs al gader.
Hebt u den nijt; ic wille dichten,
Ende mi daer mede oec verlichten.
Dur mijn seggen, dur mijn kastien
Sone zuldijs u niet vertyen:
Dies willic gaen an mijn beghin:
Nu, God, verclare minen zin.

Hoe God die Werelt began.

I.

  Merct, ic wille ghijs seker zijt,
Dits beghin van alre tijt.
  God die maecte int beghin
Den hemel, ende oec der in
Alle de ingle edele nature.
Desen hemel heet de Scrifture
Empyrus bi rechter namen,
Daer dingle haer beghin in namen.
Ende hi maecte die erde mede,
Ende wi verstaen al hier ter stede,
Daer die lettre die eerde noemt,
Dat met tharre materien coemt
Al dat bider erden leeft

Digitized by Google

Ende al die dinc die zoe uutgheeft,
Dat soe weder in hare keert.
Des sijt seker ende gheleert,
Die materie van allen dieren,
Van allen crude de manieren,
Van bomen, van Adams vlesche mede
Brochte soe vort al daer ter stede.
Maer niet maketse God nochtoe;
Hierna maket hise: nu hort hoe.
Die viere elemente, water, vier,
Eerde ende lucht, de waren hier
Ghemaect, daer men die erde noemt.
Nu merct hoe die redene coemt:
Werelt ende tijt sijn even oud,
Dus spreekt de waerheit onse behout:
Van niete maecte God int beghin
Den hemel, ende oec dingle daer in,
Entie andre elemente oec mede.
Die erde was van harre sconede
Nochtoe deelloes nader nature
(Dies heette ydel de Scrifture),
Ende met demsterheden verdect.
Die Scrifture die vertrect
Dat die helighe gheest ons Heren
(Dat Gods wille, dus salment leren)
Die ward upt water gedragen.
Dies words mach ons wel behagen:
Daer wart betekent ende bediet
Dat doepsel, dies men nu pliet.

Hoe God maecte dat Licht upten eersten dach.

II.

Doe maecte God met zinen worde
Dat licht, als ict bescreven horde.
Twort Gods, dat es die Sone
Die ons verloeste, dats die gone
Die vlesch in Marien ontfinc.
Tlecht, eer die sonne upghinc,
Was een sverc claer ende scone,
Ghelijc der dagheraet an den trone,

Digitized by Google

Der sonnen ongelijc van lechte,
Dus bescriven ons Gods knechte.
Doe versach God dat licht was goet,
Ende hi verschiet daer metter spoet
Dat licht vander demsterhede,
Ende wi verstaen dat al hier ter stede
Lucifer ende sine schare
Verscheden worden al openbare,
Om haer hoverdighe sonden,
Vanden inglen die vulstonden.
Diere staende bleven, hieten tlecht,
Entiere neder vielen, na al recht
Moghen wel heeten demsterhede.
Doe noemde God, dus leest men mede,
Dat lecht bi name, ende hiet dach;
Die tijt, daer demsterhede an lach,
Die hiet ons Here nacht bi namen:
Ende dit was, als wijt vernamen,
Een sondach, ende dalreerste dach
Die ter werelt ie ghelach.

Hoe God maecte dat Firmament upten anderen dach

III.

Des anders dages, dus eist bekent,
Maecte God dat Firmament
Int water ter midderwerden recht;
Ende van watre maechijt echt
Hart, ende vast gelijc kerstale,
Klaer geschepen als die eyschale.
Die sterren, dats wel bekent,
Die staen an dat firmament.
Firmament hetet bi namen,
Omdat hem hout so vaste tsamen,
Ende het de watre so vaste hout,
Die boven ons sijn, met gewout,
Datsi niet comen hier neder.
Wat si daer doen, antwort hi weder,
Dat ne weet niemen dan onse Here,
Sonder dat sulc met siere lere
Scit dat de dau danen coemt.

Digitized by Google

Dit firmament heeft hi genoemt,
Spreect de boec, Hemel bi namen,
Omdat hi bedect alte samen
Ende verhemelt die warelt al,
Water, vier, berch ende dal.

Hoe God dat Water versaemde upten derden dach.

IV.

Des derds dages, lesen wi van Gode,
Dat hi met sinen ghebode
Twater versamede in een covent;
Dat was onder tfirmament,
Dat hare die droecheit openbaerde.
Die droecheit noemde God die erde,
Ende dies waters versamenyngen,
Daer si alle te ghader ghingen,
Dat hiet hi bi namen zee.
Daer na so maecti noch mee.
God besach dat het was goet,
Ende seide doe metter spoet:
»Ic wille der eerden geven cruut,
Ende haer groenheit doen comen uut,
Daer ute mogen comen zaet,
Ende daer geboemte up staet,
Dat appel draget na siere maniere,
Ende vrucht oec wel menegertiere."
Al dat hi seide dat was vuldaen,
Want sijn wille moeste al vulgaen.

Hoe God Sonne ende Mane maecte upten vierden dach.

V.

Des vierds daghes maecte daer ane
Onse Here Sonne ende Mane,
Ende die sterren, die hi ghesent
Ende gheset hevet int firmament.
Verre beneden den sterren staen
Sonne ende mane, sonder waen,
Ende alle de planeten mede.
Derde hevet die nederste stede
Van al den sterren, als ic wane,

Digitized by Google

Ende als men leest; dat die mane
Es die minste vanden sterren,
Die ons lichten noch van verren.
Die vroede liede seggen al bloet,
Die sonne es achtendalf werve als groet
Als dit erderike al gheheel,
Ente mane es meerre I deel
Dan de erde, dus eist bescreven.
Mane ende sterren zijn gegeven
Dat si den nacht maken clare,
Want hi anders te lelic ware;
Ende omdat die nachts in water pinen,
Ende die oec wandelen in woestinen,
Daer bi souden getroest wesen:
Ende alre meest, als wi lesen,
Om van Libien tgrote zant,
Daer een clene wint al te hant
Die weghe verwayt, so datse man
Altoes ne geen bekinnen ne kan,
Ne ware de sterren, menne vonde
Niemen dier in gegaen conde,
Nomen vonde nemmermee
Niemen, die voere in de zee.
Oec leesmen dat men vogle vint
Die vander sonnen niet en tvint,
Die claerheit gedogen connen;
Nachts moetsi lopen ende ronnen,
Ende hem biden sterren voeden.
Dus sullen wi mede wel gevroeden,
Dat niet alleene dur de scoenheide,
No alleene duer tlicht oec mede
Sonne, sterre ende mede mane
Sijn geset; maer omte verstane
Scone weder ende quaet daer bi,
Ende omme dat de mensche vroet si,
Dat si sceeden dach ende nacht,
Weke, maent, ende jaers cracht,
Lentijn, zomer, herfst ende winter.
Die van doempteit geenen splinter
Stekende hevet in sinen zin,

Hi magher vele leren in.
Versta wel, wie so merken conne,
Dat ghemaket was die zonne
Int Oeste, tilike tharen upgange;
Savons daerna, dans niet lange,
Dat soe was tharen onderghane,
Maecte God risende die mane,
Ende soe was vol van haren lechte:
Dus proevent meesters al bi rechte.

Hoe God maecte upten vijfden dach Voghel ende Vissche.

VI.

Des vijfds daghes verchierde onse Here
Water ende lucht met groter ere.
Der lucht gaf hi dat vliegen conde,
Ende dat zwemmende ghinc te gronde:
Vissche ende vogle, dats waer,
Maecthi beide van watre daer.
God maecte alle dinc die roert,
Cleene ende groet, dat water voert,
Ende wat so ghaet ende vlieghet.
Bedi mesdoet hi ende lieghet
Die seit, dat hi iet maken conde
Die quade gheest, sonder die zonde.
Doe seindijt al ende benedyede,
Omdat hi wilde dat sijn werc dyede.

Hoe God die aerde vercierde met beesten ende met anderen dieren upten sesten dach.

VII.

Ten sesten dage verchierde God
Die eerde, ende hiet na sijn gebot;
Dat soe beesten brochte vort.
Hi wiste wel, merct ende hort,
Dat die mensche vallen soude;
Maer dur zine doget so woude
Hi den mensce beesten geven,
Omte verlichtene der mede zijn leven.
Beesten, merct dit wordekijn zaen,
Heetsi, omdat si ons bistaen.

Digitized by Google

Nu vraechtmen of die goedertiere
God maecte de felle diere,
Entie venijnde vor Adams zonden.
Dese redene hebbic aldus vonden,
Dat alle die diere sonder waen
Ghemaect waren onderdaen
Den mensche te sine emmermere,
Haddi ghehort na onsen Here;
Maer nader mesdaet, alst wel schijnt,
Worden si fel ende gevenijnt,
Ende staende na siere schade.
Oec mede om sine mesdade,
Seggen ons die helighe lude,
Dat die bome entie crude,
Die nu wassen vruchteloes,
Moettent ontgelden altoes
Vander mesdaet van Adame.
Sonne ende mane, van groter scame,
Sterre, ende oec diere steene,
Ne behilden niet alleene
Van haerre cracht dat vijften deel;
Te voren hadden sijt al geheel.

Hoe God Adame Maecte.

VIII.

Doe seide God: »Maken wi den man."
Nu merct ende verstaet hier an,
Tote wien seide hi: Maken wie?
Der personen so sijn drie;
Die Drievoudicheit spreect gemeene.
Dits den mensce ene ere niet cleene,
Dattene God maecte met vorrade.
Al maecti met siere genade
Alle de andre creaturen,
Hine sprac niet thare naturen
Alse God toten mensche dede.
Nochtan was hi gemaect mede
Nader zielen na Gods gebeelde.
Dit was den mensce grote weelde.
Naden lichame, wildijt horen,

Digitized by Google

Dies so heeft hi vele te voren;
Want hi es vander meester werden:
Den beesten staet thoeft ter eerden,
Enten mensce ten hemele waert.
In drien saken so openbaert
God des menscen werdichede:
Dat hi niet allene oec mede
Ghemaect was om erdsche weelde;
Tander was, alsic oec telde,
Doe hi maecte de menschede,
Datter God sinen raet toe dede,
Ende seide: »Maken wi den man."
Die derde werdicheit der an
Dats, dat hi gemaect was here
Van allen dieren met groter ere,
Dat sine voeden, naden zonden,
Ende cleden souden tallen stonden,
Ende helpen sinen arbeit dragen.
Vor die mesdaet, horic gewagen,
Gaf God den mensche enten dieren
Vrucht tetene van manieren;
Want die erde brochte niet dan goet.
Mensche, merct oftu best vroet,
Du heves verloren anden meesten,
Dine bliscap an sconen beesten,
An draken ende an liebarden,
An tygren ende an luparden:
Dit was grote werdichede.
Andie mynste hevestu mede
Ghewelt verloren om dijn liegen,
Dats an mesien ende an vliegen.
Ande middelste hevestu gewout,
Omdat du te bet merken zout
Dat du here altoes was bleven
Der beesten, hadstu niet begeven
Tgebod dat di God geboed:
Dus vielstu neder in groter noet.

Digitized by Google

Hoe God den man benedyede.

IX.

God benedyede den man,
Ende seide dese woert deran:
»Wast ende wert menichfout."
Dit wort, dat men bescreven hout,
Ghaet jegen den buggren, de spreken
Valschelike in haren treken,
Dat huwelic te ghere stonde
Ne mach wesen sonder zonde.
Dies waent, hem wert swaer perdoen.
God ne hiet noyt zonde doen.
Hi sach dat hi hadde gemaect;
Al waest goed ende wel geraect.
Vulmaect es nu hemel ende erde,
Ende hare cierheit met groter werde.
Des selfs dages vervolde hi mede
Alt werc daer hi hem toe dede,
Ende rustem upten zevenden dach,
Niet dat hem die pine verwach;
Maer dat hi zijn maken liet
In zulken ne merkets oec niet,
Hine maect noch alle dage
Vele dincs, dans gheene sage;
Maer hine maecte niet hier naer,
Sine materie ne was al daer
Ghemaect, ofte haer gelike.
An Adame was sekerlike
Die materie van alden lieden:
Dit willic an zijn vlesch bedieden.
Van zinen vlesche so eist al
Dat es, ende was, ende wesen zal,
Ende menscelike vorme hevet ontfaen.
Vander zielen zuldi verstaen
Dat, so wie so vlesch gewan
Van Adame, den ersten man,
God ghaf hem ziele gelijc Adame.
Die zevende dach hevet de name,
Daer God up ruste, Zaterdach;

Digitized by Google

Ende in Ebreusch, alsict zach,
Daerne de Jueden heten Sabaet,
Dats ruste Gods, daert al an staet.
Ende hi benedidene, dats waer.
Sint vierde menne menich jaer.

Dus, als ghi hebt vernomen,
So eist ons van Moysese comen,
Dat God maecte hemel ende erde,
Ende al dat horde te haere werde.
Al benedide hijt ende zeinde.
Dat was eert oyt iet reinde;
Want eene fonteine van groten prise
Quam uten erdschen paradyse,
Die ghaf natheit in geerre tijt
Al om ende omme der warelt wijt.
Die fonteine bediet Marien,
Die droech Jhesum, den vrien,
Diet al met doechden maecte nat.
Hier na zalic verclaren bat
Wat rivieren daer ute quamen,
Ende hoe dat si hieten bi namen.
Hort van Adam dat besceet:
God maectene, alst hier voren steet,
Vander erden, vanden lime;
Na den vleesche eist dat ic rime.
Die ziele maecte hi van niete.
Weet wel dat hi achterliete
Die waerheit, de niet geloefde dies.
Die lettere seght dat hi in blies
Hem den levendeliken geest.
Dat bediet recht alre meest
Dat hi die ziele zende int vat.
Plato doolde in deser stat,
Die edele clerc van hoger name,
Die seide dat smenscen lichame
Die Ingle maecten, ende God den geest.
Dat bediet recht alre meest
Dat die ziele ware oec mede
Ghemaect vander Godlichede.

Digitized by Google

Ware dat waer, sone mochte dan
Gheene sonde doen de man,
Noch te meer dan ons Here,
Noch oec sterven nemmermere.
 Die man was gemaect vander moude:
Dat merct wel, in manliker oude,
Vulcomen van crachte, in volre joget,
Vulmaect van leden, in alre doget,
Wildi tghebod Gods niet begeven,
Dat hi wel ewelike mochte leven.
Verbrake hijt oec, in enigher noet,
Dat hiere om zoude smaken de doet:
Dus was hem vri wille gegeven
Weder hi sterven wilde of leven.

DER KERKEN CLAGHE.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III[1]. 150—152.

WILLEMS, Mengelingen van historisch-vaderlandschen inhoud, I. 45—58.

Onder de uitstekendste strophische gedichten van Maerlant behoort voorzekèr *der Kerken Claghe*, eene doorloopende klacht over de verdorvenheid der wereld, vooral van de geestelijkheid, en geheel in den trant van den Wapene Martijn, door den dichter in zijnen ouderdom geschreven, zooals uit het stuk zelf blijkt. Hoogst waarschijnlijk was Maerlant bekend met de geschriften van den Franschen trouvère Rutebeuf die even als hij de gebreken zijner eeuw scherp geeselde, en eenige gedichten schreef, als: *de Sainte Eglise* en twee *Complaintes d'Outre-Mer*, welke met dit en het hierna medegedeelde stuk veel overeenkomst hebben. Doch moge al Maerlant door de werken van den Franschen dichter op het denkbeeld zijn gekomen iets dergelijks voor zijne landgenooten te schrijven, zijne bewerking is geheel vrij en zoo afwijkend, dat aan geene navolging te denken valt.

1.

In dit gedichte settic voren:
Wie dat doget heeft vercoren,
 Van hem en comt negeene blame,
Al eest dat hem de quade storen,
Si hebben daer af haer toebehoren.

Digitized by Google

Daer bi swigic haren name.
Die int gemeene sayt sijn coren
Op den steen ende onder den doren,
Hi wilde datter goede vrochte af quame:
Wat mach die sayere dan verboren?
Bi quaden herden bliven die scape verloren;
Die bie trect honech uter brame,
Dats der coppen onbequame.

2.

Daer wijngaert wies ende edel coren,
Sal seker staen distelen ende doren,
Alst ter werelt endde gaet.
Ocht Antkerst nu es geboren,
Ende sine jongren loepen voren,
Dorstict seggen, ic wane jaet.
Es een dorper scalc versworen,
Mach hi geven, men salne horen
Spreken in der heren raet.
Al heeft een sot op thoeft gescoren
Ene breede crune, toten oeren,
Hines te vroeder niet een saet:
Hi es vroet die wel verstaet.

3.

Almechtech God! staet ons in staden,
Ende hulpt mi, bi uwer genaden!
Ic soude gerne doen gewach
Hoe dierste crune was versmaden,
Die sente Petre was geladen,
TAnthiochen, daer hi lach
Ghevaen sonder alle mesdaden,
Omme dat hi tfolc wilde geraden
Ten wege, dat hi verdoelt sach.
Nu gaen si op die crune bladen
Die gierege, die niemen en mochte versaden!
Ic wane noyt man en sach
Volc so gierech omme bejach.

4.

Si doen hen alse meesters horen:
Si craken ons die nóte voren,
Selve sueken si tcarnel:

Aldus doen si tfolc verdoren,
Dien si souden leven voren,
Ende bewisen goet bispel 1).
Hoe vele saets dat blijft verloren
Op den steen ende onder den doren,
Dat seit die ewangeliste wel.
Om dat die herden nu sijn doren,
Ende met weelden hen versmoren,
Soe sijn die wolve nu rebel,
Nidech, gierech ende fel.

5.

Hoe menech wolf es nu herde
Onder die scaep van groter werde,
Daer Cristus omme storte sijn heilige bloet.
Die de waerheit niet en sparde
Ende sprake als die onvervarde,
Hem quame menech fel gemoet!
Corte rocke, breede swarde
Sijn nu nuwe, ende lange baerde,
(Trouwe es getrocken onder voet;)
Ghierecheit ende hovarde,
Dierre cleedre, hoege parde.
Opter heileger kerken goet
Toent nu menech fieren moet.

6.

Ic peise dicwile, alsic wake,
Dat Lucifer, die helsche drake,
Heeft gestort dit quade venijn.
Elc es nu gierech omme wrake,
Besmet met menegerande sake,
Ende niemen en wilt sculdech sijn:
Doch roepen si met luder sprake
Om diere spise van goeden smake,
Ende waermen coept den besten wijn;
Jhesus hinc an des crucen stake,
Dorstech, met groten ongemake;
Hem scinctemen galle ende aysijn
Omme te makene onsen fijn!

---

1) Hs. *exempel.*

Digitized by Google

7.

Hi es onvroet die metten boghe
Tstrael schietet van goeden vloghe,
Daer hi hem selven met geraect.
Wat helpt, dat ic waerheit toge,
Ende, ic selve na vordeel poge,
Mijn recke gecleedt, ende Jhesus naect?
Sich, hoe Jhesus clam in thoge,
Hangende an dat cruce droge,
Die onsen pays heeft gemaect.
Al eest dat ic met herten doge,
Welde verblent menege oge;
Lettel yemen es die smaect
Dlicht, daer mijn oge op waect.

8.

Noch haddic liever ruumdic dlant,
Dan ic seide wie dat pant
Der heilegher kerken hevet gedaen;
Maer dus sprect hi, die dware bevant:
Dat niemen en mach met vuelre hant
Eens anders anscijn scone dwaen.
Ocht dan een gierech tierant
Anedraget sijn diere gewant,
Salic hem te rade gaen?
Jae ic, willic sijn gescant,
Gheworpen in der hellen brant,
Ende daer ewelec binnen staen,
Ende sijn bedrogen in dommen waen.

9.

Wat sagic in den spiegel claer:
Mijn oude leven, mijn graeu haer,
Hoe sterven es met mi geboren!
Het es nu menech logenaer
Die smeeken ende decken dwaer,
Als hen die heren souden horen.
Tfordeel sueken si oppenbaer,
Sine willen niet sterven maertelaer;
Leefden doch alse confessoren,
Dat ware hen te doene swaer;
Si willen volgen den heren naer;

Digitized by Google

Sitten in die tafele voren;
Heefse God aldus vercoren?

10.

Es dese redene waer, so gies
Die bescoren draget sijn vlies:
Een dorper, daer die heren saten
Ter tafelen, heeft hi sijn verkies
Gheset in tfordeel, even ries,
Hine sal hem selven niet gematen.
Alse hem avonture opblies
Ende hem tgeluc toe wies,
Hine volchde niet ter rechter straten:
Ic hadde onrecht, stoerdic mi dies;
Ic hore hen clagen hare verlies,
Als si tfordeel moeten laten,
Die in weelden redenen haten.

11.

Redene es nu sere versmaden,
Hare es so swaren last geladen,
Daer si onder leit verplet;
Woudic met redenen mi beraden
Het soude tallen steden scaden:
Daer es soe menech op geset!
Die noede clemmen ocht diepe waden;
Die gaen in Gods wijngaert bladen,
Ende sniden af die druve vet:
Dat sijn si ende hare gegaden,
Die tfolc leeren van goeden daden,
Ende en becommeren hen daer met
Wie es der heilegher Kerken let.

12.

Die selden van couden verwarmen;
Ende oec van hongere carmen,
Daer men hen cleene genade doet,
Dat es dat roepen van den armen:
»Ay here! en saels u niet ontfarmen,
So dat mijn lichame werde gevoedt?"
Dus roepen si met ijdelen darmen,
Met sieken leden, met naecte armen:
Ghi sit in welden bider gloet;

Digitized by Google

Ghi en laetse niet bi u geharmen,
Ghi jaechse, die ghi soudt bescarmen;
Ende hebt der heileger Kerken goet,
Dat u te rechte noyt en bestoet.

13.

Nu wacht uwes rechts, gi wert gedaget!
U recke der armen cleedre draget;
U poegen es te gaderne scat.
Wie es soe coene, die u vraget,
Wanent u comt, dat gi bejaget?
U hant es altoes sonder gat.
Menech arm mensche hem beclaget,
Dat gi hen niet en gaeft, daer ghise saget;
Ghi woudet volgen der heren pat.
U hoecheit sal noch sijn gelaget:
Hoe was die rike man geplaget,
Doen hi den armen Lazaruse bat
Te makene sine tonge nat?

14.

Siet, hoe es dit rechte verkeert!
Die te voren was geëert
Leit nu gevallen in die scande;
Hadde hi ontfermecheit geleert,
So ware hi bleven onverseert;
Nu moet hi inden helschen brande.
Wie heeft den dorper daer gemeert
Int dal, daer die duvel reert?
Wat doen nu sijn lecker tande?
Oft gi in weelden sijt verweert,
So dat u al die werelt eert,
Hoedt u vore des viants bande!
Hi jaecht altoes in sine warande.

15.

Hine derf nochtan niet vele jagen,
Noch oec leggen te nauwe lagen,
Het staeds so vele in siere hoede!
Al woude God die werelt plagen,
Svolcs es so vele verslagen,
Ende versmoert in den bloede,
Sine sijns te beter niet diet sagen:

Digitized by Google

Elc es gierech om bejagen;
  Ende onvervart van Gods roede.
Ic dart wel seggen sonder vragen,
Si doen sware bordenen dragen:
  Van dragene werdic lichte moede;
  Al waert dat men mi saechte loede.

16.

Die sueken om te sittene boven,
De quade in hare secte loven,
  Si hebben nu die cokene vet,
Alsi metten heren hoven,
Diepe drinken, dat si stoven,
  Sine slapens maer te bet.
Sine scelden die heren niet om roven;
Si connen hemelrike geloven,
  Die selve met sonden sijn besmet!
Dus maken si tfolc verscoven,
Als si singen gaen den doven,
  Ende men den dooden kersen set,
  Die daer onder leit geplet.

17.

Dits der heileger Kerken clagen
Van den jammerliken slagen,
  Die de menege op hare slaet!
Eest dat gi sijt van haren magen,
So moetti nuwe wapene dragen,
  Keeren ende wreken dese overdaet:
Des en laet u niet versagen
Ghine set u in der wagen;
  God sal sijn u toeverlaet.
Die dit quade noch sal verjagen,
Hem sal een salech dach bedagen,
  Doet hi der heileger Kerken raet,
  Als die in getrouwen dienste staet.

18.

Nu siet of hi niet val ende minde
Die Gods scape 1) noyt en kinde:
  Hi wilt dat ickene herde scrive!
Dus gaen si vore, alsc die blinde,

---

1) Hs. Godscape.

Ende leiden die scape in grote alende,
Alse hen volgen die keytive. 1)
Hier met makic mijns dichtens inde.
Wi bidden hem die dware bekinde,
Dat hi die quade noch verdrive
Ende ons sinen heilegen Geest toesinde,
Die ons troeste in dit ellinde,
Dor sijn heilege wonden vive,
Soe dat de heilege Kerke in eeren blive!
AMEN.

VAN DEN LANDE VAN OVER-SEE.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIi. 152—155.
Van Wijn, Huiszittend Leven, II. 306 vlgg.

Ook dit meesterstuk vol gloed en leven, waarin ons in sombere kleuren de treurige toestand van het Heilige Land wordt geschetst, en eene krachtige aanmaning wordt bijgevoegd om het uit de handen der ongeloovigen te verlossen, is een werk van Maerlants ouderdom, blijkens de melding van den val van Akers (12 Mei 1291), waarna het waarschijnlijk kort geleden is opgesteld, toen de dichter dus ongeveer op zeventigjarigen ouderdom moet geweest zijn.

1.

Kerstenman, wats di ghesciet,
Slaepstu, hoe ne dienstu niet
Jhesum Cristum, dinen Here?
Peins, doghede hi dor di enich verdriet,
Doe hi hem vanghen ende crucen liet,
Int herte steken metten spere?
Tlant, daer hi zijn bloet in sciet,
Gaet al te quiste, alsmen siet;
Lacy, daer en is ghene were!
Daer houdt dat Sarracijnsche diet
Die keirke onder zinen spiet
Daer neder, ende doet haer groet onnere;
Ende di en dunkets min no mere!

2.

Die keirke is van haren lene

1) Hs. leytive.

Ontervet; dijn herte is van stene;
Kerstijn, gaet het di na?
Zi is dijn moeder, die ic mene,
Die di zuver maect ende rene,
Als men di in die vonte dwa.
Satanas kynder alghemene
Hebben die Mammorie allene
Beset, op dat di toe besta.
Nu roept die keirke met groten wene:
Jhesus, kynt van Nazarene,
Men rovet dat erve, dat di toega:
Pugna pro Patria!

3.

Om scat zo gaepstu wide;
Elc is op andren vol van nide,
Ende dinen God heefstu vergheten,
Die doer di ontdede zine zide,
Roept help op di te' desen tide,
Ende claghet; des wiltu niet weten.
Hoe moghestuut laten dus ter lide,
Dat dat volc vermaledide
Zo verre ghepaelt heeft ende ghemeten?
God proevet di in desen stride:
Hi doghet dat menne te halse ride
Voer di, ende du bist vast geseten,
Zughende an der weelde reten.

4.

In weelden zitstu hier versmoert,
Zo dat met di is onghehoert
Gods lachter ende zine scande;
Dune peins niet om die moert,
Die tot Akers in die poert
Wrochten die Gods viande:
Daer is Gods dienste ghescoert,
Cloestre ende huse zijn testoert,
Tvolc verbeten van wreden tanden.
Kerstijn man, twi en trecstu voert,
Waerom zitstu hier verdoert?
Du zout hemelrike panden
Up Gode, wiltu dien lachter anden.

Digitized by Google

5.

Jhesus Cristus van Nazarene
Gaf van Akers der porten ene
Name, die was vermaledijt.
Daer voersprac hi vanden wene,
Die opt kerstine volc ghemene
Ghevallen is in corter tijt.
Te diere porte, alse ic mene,
Waren ierst uutgetrect die stene
Ende een inganc ghemaect zo wijt,
Dat die Sarracine onrene
Alle ingoten groet ende clene;
Ende daer becochten zi den strijt,
Die op Gode hadden ghelijt.

6.

Men ghinc daer houwen ende slaen;
Die kerstine worden zeer ondaen,
Hem mochte gheen weren ghewepen;
Zi moesten alle die doot ontfaen,
(Daer teghen mochte niet ontstaen,)
Die niet ontspronghen in scepen;
Men zach daer laten meneghen traen;
Kerstijnheit wart zonder waen
Zo jamerlijc int vel ghenepen.
Men mach jammer hier in verstaen:
Die Predicare dede men vaen,
Ende alsijt crucifix ghegrepen,
Zi dadent achter straten slepen.

7.

Joncfrouwen van religioene,
Zuver ende van heilighen doene,
Onzuverden die Sarracine.
Wie men hoerde die was zoe coene
Die Jhesus noemde, Marien zoene,
Men dede hem torment ende pine.
Men briet zulken ghelijc den hoene,
Zulc wart onthalst bi den caproene,
Zulc ghescout ghelijc den swine.
Ghi heren, ghi princen, ghi baroene,
Hoe coemt het dat hem elc niet vermoene

Digitized by Google

Met live, met goede ghereet te sine,
Te suveren tlant van dien venine?

8.

Kerke van Rome, trec dijn swaert,
Dat di van Gode ghelaten waert,
Kerstijnheit hevet te doene heden!
Besie oft vlegghe hevet of scaert
Ant einde of daer midden waert,
Ende oftuut overwaer vynds versneden;
Zo spoet di danne metter vaert,
Ende doe al ongespaert
Een van betren snede smeden.
Qualike is het geachterweert;
Diere cardinale aert
Die is van al zulken zeden:
Hi strect na scat met allen leden.

9.

Alse thoeft gulselike ontfaet
Den wijn, die zine kele doergaet,
Het onkeert alle die lede.
Die monc hi roept, hi slaet, hi vaet,
Hi verzet dat wale staet,
Bene faelieren ende voete mede.
Die kerke van Romen is dusdaen vraet,
Zi is dronken ende al zonder raet,
Die hoeft is van kerstijnhede.
Zine heeft geen lit dat haer bestaet,
Keiser, coninc, noch prelaet,
Het en is mids der ghirichede
Ontkeert van goeden zeden.

10.

Hoert, ghi heren, ghi baroene,
Wes die kerke u vermoene:
Zi zeit, zi hevet tiende ghegheven,
Daer zi noyt af te haren doene
Profijt ghecreech van enen boetoene,
Dat zijt weet oft heeft beseven.
Wat dadi in Tunes, in Arrogoene,
Jeghen wien waerdi daer coene,
Wat eren hebdi daer beweven?

Digitized by Google

Waert dat u die duvel niet en spoene,
Ghi naemt met u te uwen verdoene
  Van uwen rechten goede beneven,
  Ende hulpt der kerken, daer si moet beven.

11.

Wat scatte hiesch Jhesus die,
Doe hi liet met naglen drie
  Aent cruce naeghelen zine lede?
Hen doghede man die anxte nie
Die hi doghede, ghelovets mie,
  Om di te brenghene ter hoechede.
Wie is hi nu, wie is hi, wie,
Die hem volghet na, daer hie
  Ghinc om onze zalichede?
Mi dunct, dat elc omme zie,
Wat hi begrijpt, offer af plie
  Ghemac te comen ende weeldichede:
  Is niet, hi blivet mat op die stede.

12.

Alse vallen prelatien
In kerken ende in canosien,
  Daerwaer spoedet metter vaert!
Deen gaet smeken, dander vrien;
Daer ziet men der symonien
  Zere toghen haren aert.
Wie zijn si die daer tvette afzyen?
Die therte hebben met reinardien
  Van binnen bewist ende wel bewaert.
Men hevet wat doen van clergien:
Met loesheiden, met scalkernien
  Machmen comen in Gods wijngaert:
  Dus blivet fruut al onbewaert!

13.

Daer men Gods leden mede zoude voeden
Ende queken in hare aermoeden,
  Dat hebben al gebloet die ghiere.
In zal niet scamen doen die goeden,
Mer hem mochte therte bloeden
  Die houden die amyen fiere!
Ay mi of zy te hope stoeden

Digitized by Google

Ende ze alle die duvele loeden,
Ic waenre niet ontghinghen viere,
Zine zouden alle ter helscer gloeden
Wel neder onder der duvele roeden;
Ic zie den hoep zo putertiere
Ende die doeghet in hem zo diere.

14.

Scalcheit heeft die provende groet,
Diviniteit gaet om haer broet:
Dit ziet men nu alle daghe.
Kerke clach, du heves noet,
Dune vynds in desen wederstoet
Niewer ghenen vrient noch maghe.
Elc ondoet wel sinen scoet
Jeghen dijn rente, mer zy zijn bloet
Te wederstaen die slaghe.
Al storte Jhesus zijn bloet roet
Noch ene werf, daer hijt wilen goet,
Die doeghet is overal zo traghe,
Men vonde cume die daerwaert zaghe.

15.

Coninghen, graeven ende hertoghen,
Die op andren orloghen
Ende om een clene dinc verraden,
Peinst wat Jhesus wilde doghen,
Om u te brenghen ten hoghen
Rike, daer altoes is ghenaden.
Zijn huus, zijn lant staet doervloghen
Ende verwoest, als men mach toghen,
Ende u en dunct niet siere scaden?
Ghi hebt hem zijn bloet ontsoghen,
Twi ontkeerdi hem in oghen?
Ghi hebt enen andren last gheladen,
Ende laet uwen God versmaden.

16.

Nu weert tijt datmen zoude
Den scilt van sabel ende van goude
Toghen ende van lasuren.
Die niet voerttreedt alse die boude
Ende wreect zire moeder, daer hi af houde

Digitized by Google

Zine kerstijnheyt, hi zalt verburen.
Twi wil elc leven met groter vroude,
Zonder hitte ende zonder coude,
Recht na zijn ghevoech ter curen?
Het moet al sterven, jonc ende oude:
Peinst wat Jhesus ghedoghen woude
Dor uwen wille ende besuren;
Waer over gaen u tijt ende uren?

17.

Neemt den scilt vermelioene,
Die Jhesus droech omtrent noene
Op den goeden Vridach,
Doe hi den camp vocht alse die coenc,
Daer hi verding maecte ende soene
Ons jeghen hem, diet al vermach.
Vondemen prencen ende baroene,
Als men hier voermaels plach te doene,
Die kerke en dade niet zulc gheclach;
Want zi was des onghewoene
Bi Godefroits tiden van Bulgoene,
Ende bi Carle, die node sach
Dat zi stoet ontfinc of slach!

18.

Wat vaerdi in desen daghen
Met valken bersen ende jaghen,
Ghi lantheren, ghi civeteine!
Hoerdi niet die kerke claghen?
Of ghi zijt van haren maghen
Openbaer lyets int pleine!
Dordi uwes kerstijnheids ghewaghen,
Zo moeti den scilt draghen,
Die God veruwede met roder greine.
Hine liet hem niet versaghen,
Ons te loessene uter plaghen,
Die vloyet uter hellen fonteine
Ghemanc met torment ende met weine.

19.

Ghi heren, dit is Jacobs vont;
Houdt dit kimmijn in den mont,
Vanc an desen breidel kuwen,

Digitized by Google

Later u mede zijn ghewont
Binnen in uwer herten gront;
Vanc die weelde hier verspuwen.
Het is ene redene bont:
Hier massere so menich pont,
Ende dat aerme volc verdullen.
God make ons allen zo ghesont,
Met rechten ghelove ter lester stont,
Dat der zielen te min mach gruwen
Van Sathanase, den fellen ruwen!

MAERLANTS SCHOOL.

Kronijkschrijvers.

DE GRIMBERGSCHE OORLOG.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIi. 163—171.

De Grimbergsche Oorlog. Ridderdicht uit de XIVe Eeuw (Maetschappy der Vlaemsche Bibliophilen) 2 dln.

Het gedicht dat bovengenoemden titel voert heeft tot onderwerp den strijd tusschen Godevaart met den Baard, hertog van Brabant, en den machtigen Arnold van Grimbergen, die weigerde den hertog als leenheer te erkennen. Na Godevaarts dood werd de strijd met hevigheid voortgezet, tot eindelijk de Grimbergers overwonnen worden en hun geslacht uitsterft. Niettegenstaande na 's hertogen dood Grimbergens tegenpartij een kind van vier jaren is, dat in den slag in zijne wieg aan een boom hangt te schommelen, heeft de dichter alle belangstelling voor de Grimbergers weten te winnen, en vooral den grijzen Arnout met groote voorliefde geschilderd. Wie de dichter van dit werk is geweest, dat in sommige opzichten het midden houdt tusschen eene kronijk en een episch verhaal, is niet bekend; alleen is zeker dat het in het begin der veertiende eeuw algemeen bekend was.

De bestorming van Nettelaere.

I. vs. 3041—3852.

Godevaert, verbolgen dat de Grimbergers hem niet als leenheer willen erkennen, zoekt een voorwendsel tot den strijd en laat eenige kooplieden gevangen zetten, die Arnout doet opeischen. Na

Digitized by Google

de honende weigering van Godevaart vallen Arnouts zonen, Wouter Berthout en Gerart Drakenbaard, in 's hertogen land, en voeren met zooveel heftigheid den oorlog, dat de streek tusschen Brussel en Grimbergen eene kale woestenij wordt. Na jaren lang oorlog voeren, gedurende welke Godevaart en diens zoon sterven, komt eindelijk de regering aan het kleine zoontjen van den tweeden Godevaart, op de tijding van wiens dood de Grimbergers dadelijk naar de wapenen grijpen.

Hierna gevielt sint
Dat van Grimberghen heer Arnout,
Ende beide syne sonen stout
Vernamen van shertogen doet,
Ende hadden nijt herde groet,
End in haer herte groten toren,
Datse die hertoghe te voren
In haer lant hadde versocht,
Ende so vele volcx hadde brocht
Op hem, die hem daden scade,
Ende werden des staphans in rade,
Dat si die wouden wreken seere;
Om dies dat doot was haer heere,
Dochten dat si niet ene twint
En gaven om dat jonge kint.
Dies ontboot heer Arnout
Sijn vrienden jonc ende out
Tenen nameliken daghe,
Ende oic alle sijn maighen.
Leenknechten ende man
Quamen te Grimbergen an,
Gewapent herde wel ter cuere.
Doen sprac mijn heer Arnout vuere:
»Ghi heren, die hertoge van Brabant,
Die op ons gesticht heeft brant,
Ende ons geerne hadde verdreven,
Es doot, ende na hem es bleven
Een kint van jongen jaren.
Radijt nu, wy sullen varen
Ons wreken daer int lant
Op die ons wilen hebben gescant?"
Die here van Breda sprac doe:

Digitized by Google

» Goeden raet sal ic geven hiertoe;
Laet ons opsitten sonder vaer,
Wy sellen varen te Nettelaer,
Dat niet verre en es van hier;
Wy hebben ridderen stout ende fier,
En wy sellen in allen sinnen
Die borch beleggen. Eest dat wise winnen,
So laetse ons in corter stont
Slechten tot in den gront,
Ende tdorp verberren sonder sparen;
Ende van daer laet ons varen
Te Vilvoorden al te male,
Ende afbreken borch ende sale,
Ende verberren tdorp gereet,
Dat ons nu al te na steet,
Ende in de oogen al te seere,
Hierna sonder letten meere
Willen wy ons beraden saen
Wat wy dan voirt willen bestaen."
Heer Arnout sprac: » Dese raet es goet,
Also wil ic dat men doet."
Hi dede gebieden met staden
Dat men wagene dede laden
Met brode ende oic met wine;
Ende si loeden hoer wapine,
Tente ende paveljoene,
Dies men mochte te doene
Hebben, ende dair toe gescutte,
Dat oirberlec ware ende nutte.
Doen die van Grimbergen waren
Al gereet, sonder sparen
Togen si al onverveert
Ghereet te Nettelaer weert,
Ende voerden met hem in de vaert
Menich starc springende paert,
Menich ors, menich rosside;
Oec voerden si met hem tien tide
Menigen scilt ende baniere,
Die rikelijk waren ende diere.
Men blies dair hoirnen ende trompen;

Digitized by Google

Ende lieten die orssen henen trompen
Des si te Nettelaer quamen,
Daer si belagen te samen
Die vaste borch alomme ende omme,
Beide in rechte ende in cromme.
Sy gingen slaen in dat groene
Tenten ende paveljoene,
Daer si in souden rusten daghen;
Ende als die van binnen saghen
There dat daer was gelogiert,
Werden si seere gescoffiert,
Ende verveert in allen sinnen.
Sine wisten wes beginnen;
Want sy waren onversien.
Doch sloten sy vaste na dien
Haer vaste poorten, dat wet,
Ende verhameiden met
Haer wikette met groter spoet,
Met ketene vaste ende goet,
Ende met grote bomen sterc.
Daer na droegense hoer werc
Ende grooten steenen totten mueren,
Daer si mede souden rueren,
Woude mense in enigen sinnen
Stormen; sy droegen ten thinnen
Stercke bogen ende gescutte,
Ende dat te stormen was nutte,
Om hem te waerne met eren.
Ende van Grimbergen die heren,
Doe si gelogeert waren,
Ginghen si sonder sparen
Eten, drincken, slapen doe;
Maer si bewaerden hen alsoe
Dat si daden in der nachte
Doen al te sconen sciltwachte
Goeden lieden, diese in haer laghe
Wel behoeden totten daghe.
Smorgens dede met gewout
Gebieden mijn heer Arnout
Dat hem elkerlijc bereide;

Digitized by Google

Hy woude die borch sonder beide
Stormen of asselgeren gaen,
Ende als men dit heeft verstaen
Wort int here groot gescal.
Tvolc ginc hem wapenen al;
Sy daden aen halsberge of platen,
Ende wapenroc, die hem wel saten,
Elc na dat hy begheerde.
Sy gorden goede snydende sweerde,
Ende namen helmen ende scilde.
Daer na daden de heren milde
Knapen nemen ende serjanden
Vaste tergien in hare handen,
Ende hoekawelen in haer hant,
Daer si mede, si u becant,
Den muer met souden breken,
Ende houwen ende afpeken.
Ende doen si waren bereet
Togen si derwert wel gereet
Ter borch toe met groter spoet,
Somme tors, somme te voet.
Sy bliesen trompe ende hoorne
Dien van binnen ten toorne,
Die hem vaste setten ter weere.
Die van buten quamen met ghere
Al ter borcht toe gereet,
Wel gewapent ende bereet,
Ende gingen die borch sonder vieren
Sterkelic asselgieren;
Hout ende stroe dat si brachten,
Ende vulden die diepe grachten
Ondancs die van binnen,
Die uytworpen in alle sinnen
Menighen herden, swaren steen.
Oec scoten si al in een
Scerpe stralen ende pilen
Uit haren boge dicwile.
Maer dander hadden targien vast,
Dat hem niet en scade een bast,
Ende volden die grachten daer,

Digitized by Google

Dat men cortelic daer naer
Aen den muer ginc te voet.
Doen haelden sy met groter spoet
Groote leederen ende stercke,
Die men maict te selken wercke,
Ende rechtense ane die mueren.
Der wert groot ende stuere
Dat assaut ende vermede
Wel begonnen te XX steden.
Sy daden comen sonder sparen
Alle haer scutten, die daer waren,
Die opwert in dat rueel
Scoten menich scarp quareel,
Die daer vlogen min noch mee
Gelijc hagel ende snee;
Ende van buten ende binnen
Elc pijnden om winnen,
Ende scoot sinen vianden jeghen.
Daer wert gequetst menich degen,
Beide van buten ende van binnen;
Men stormde daer in allen sinnen,
Ende die van buten sonder scop
Clommen daer die lederen op,
Ende droegen met gewelde
Boven haer die vaste schelde,
Waer op men menigen steen
Worp ende stac in eên
Met grote glavien lanc.
Si daden an haren danc
Die lederen tumelen neder,
Die nochtan verquamen weder,
Ende togen emmer ter lederen toe;
Want dier van buten was doe
Vele meer dan dier van binnen,
Dies sijn si in allen sinnen
Ten mure clommen boven.
Men mochtse prisen ende loven
Dierste, die ten muere bestreden
Die vianden met vromicheden.
Dier was een voirwaer

Digitized by Google

Mijnheer Geraert van Herlaer,
Ende van Oyenbrugge mijnheer Henric;
Ende heer Willem sekerlijc,
Die borchgrave van der Thomen;
Dese waren opgecomen
Ten muere aldaer yerstwerf;
Nochtan waren si menichwerf
Geworpen op hare scilde,
Die sy hielden, die ridders milde,
Dat si bina waren gevallen;
Doch quamen si mit allen
Al stridende bantgemene
Jeghen de vianden groot ende cleene,
Ende sloegen grote slaghe.
So vele deden si in dien daghe,
Dat men hare dade scone, goet,
Met rechte prisen moet.
Wat si geraecten metten sweerde,
Dat velden si al tegen deerde.
Si daden tumelen van den muere
Met tween, met drien, ter selver ure.
Die van binnen weerden hem vast;
Maer si werden te seere verlast
Ende vermant in allen syden;
Ende doen si hare gesellen stryden
Sagen, die daer waren beneden,
Ende si al sulken anxt leden
Op den muer daer si waren,
Clommen si op sonder sparen
Met X, met XII te malen,
Ondancs den anderen, wet wale,
So dat si quamen ten muere
Boven; ende dair tier ure
Wert menige man te dale gevelt
Van den muere met gewelt.
Dandere lietens hieromme twint,
Sine clommens boven met genint,
Soe dat si ten muer quamen,
Ende begonsten alle te samen
Te stridene op den viande,

Digitized by Google

Die hem weerde metten brande,
Ende somme, dat wale wet,
Worpen si met stenen net;
Maer dire van buten was so vele,
Dat si moesten in den nijtspele
Wiken die van binnen waren;
Want daer wasser in dit toevaren
Doot ende gequetst ene partie.
Van den muere vloen sie
In de borch, ende slotense toe;
Maer die ander volgden doe
Na die andren ter borch waert,
Ende daden die poerten op ter vaert,
Dat haer geselscap quam binnen;
Daer begonst men in allen sinnen
Die borch te bestriden nu.
Hier af wil ic swigen nu,
Ende tellen u die jeste voort,
Gelijc alser toe behoort.
Tesen tiden, dat was waer,
Dat die van Grimbergen Nettelaer
Asselgieren wouden ende breken mede;
Quam die niemare in die stede
Te Bruessele, dat van menigen degen
Die borch al nu ware beleghen.
Die mare quam also voren,
Datse die van Grimbergen storen
Willen ende slechten in den grond;
Ende als elc here dat verstont,
Van dien dat tkynt bevolen was,
Ende tlantscap met, sijt seker das,
Vermomboert hadden ende tgoet,
Wordense erre in den moet,
Ende ontboden ridderen, knapen;
Wel te harnassche in die wapen,
Die daer geseten waren naest.
Dese quamen met groter haest
Gewapent, ende dese scare
Was bevolen oec voerware
Tachterwaren, ic seker ben;

Digitized by Google

Den goeden here van Craynhem,
Dat si met hem voer sonder letten
Nettelaer die borch ontsetten;
Hi seide, hi dade geerne doe
Cracht ende macht daertoe.
Dien nacht so bleef hi
Te Bruessel, gelovet mi,
Ende dat volc algader toe
Tote des anderen morgens vroe,
Dat die dach wert verclaert,
Gereiden si hem ter vaert,
Ende sijn gevaren van daer,
Soe dat si sijn by Nettelaer
Ter borch wel gewapent comen,
Daer si cort hebben vernomen,
Dat die van Grimbergen, die gaste,
Hebben gewonnen die borch vaste
Op die van binnen tien tiden,
Beide met stormen ende met striden;
Ende afgebroken tot in den gront.
Si hadden oec lieden gewont,
Somme doot, een deel gevaen,
Ende groten roof gedaen;
Vele goets hadden si gewonnen:
Dat selen si, opdat si connen,
Voeren te Grimbergen waert.
Sy loeden hare carren ter vaert;
Want si wouden algader doe
Trecken te Vilvoorden toe.
Wat sijs in haren wegen vonden,
Dat roofden sy te dien stonden;
Maer cort daer na si vernamen
Dat daer veel liede gewapent quamen;
Die hem dair wilden letten,
Ende Nettelaer ontsetten.
Alse die van Grimbergen verstaen
Dit hebben, voeren si saen
Den vianden in haer ghemoet
Met enen hope stout ende goet.
Bi Nettelaer op een schoon velt

Digitized by Google

Vergaderden si met gewelt;
Ende elc vergorde sijn peert wale.
Doen sprac heer Seger van den Male:
»Ghi heren, hoert my voert an;
Hier compt gewapent menich man.
Daer by soudic wel raden,
Dat wy een deel onser lieden daden
Met haeste na voren varen
Jegen den vianden sonder sparen,
End si op hem begonnen den strijt;
Wy souden hem volgen sonder verspijt,
Ende van achter comen op hem;
Want sine selen meer noch min
Van ons weten; dus mochten wise deren,
Ende ons selven best verweren."
Sy riepen alle: »Men doe alsoe!"
Doen werter daer gecosen toe
Wel XX hondert ridderen goede,
Stout ende van hogen moede,
Wel ghewapent ende gereden.
Hi geleidese tien steden
Selve, heer Wouter Berthout;
Sijn vader was heer Arnout,
Van Grimberghen die here,
Die weert was grooter ere.
Dus reet heer Wouter fierlike
Met sconen volke vromelike,
Ende blicken utermaten claer
Van sconen wapenen, die men daer
Sach op bergen ende in valeyen.
Daer hoerde men menich ors neyen,
Dat bronken ginc te dier tijt.
Neven heer Wouteren, seker sijt,
Reden noch ridderen vive,
Vrome ende stout van live:
Deen was heer Segher van der Male,
Die den raet gaf, wet wale,
Dat dese voren souden riden
Die vianden daer bestriden,
Ende dandre souden comen na.

Digitized by Google

Bi hem voer, als ic versta,
Mijn heer Simon, die sone sijn;
Ende die borchgrave fijn
Van der Tommen, mijn heer Willem.
Oec streden met hem
Heer Geraert ende heer Jan Screyhanc:
Twee bruederen: na minen wanc
Waren si coene ende vroet.
Dat waren vijf ridderen goet,
Die met heer Wouteren reden,
Met groote behagelheden,
Daer si sagen die vianden
Voer hem comen in den sande
Met groter haest gevaren
Wel gewapent sonder sparen;
Ende als heer Wouter vernam,
Dat hy by den anderen quam,
So dat hem wale dochte
Dat mense beschieten mochte
Met enen boge, horte hi vore
Op een sterc ors ter core,
Wel ghewapent als een lanthere.
Een scilt droech hi min no mere
Ghelijc dat was sijn baniere,
Die was van gout ende diere,
Met ere vaesche van lasuere,
Met drie coken goet ter cuere
Van sabele: twee boven, een beneden;
Schacht in hant van behagelheden,
Een pinceel daer ane van siden.
Jegen hem horte tien tyden
Een vrome man, maer ic en weet niet
Ter waerheit hoe hy hiet.
Hy droech enen gekeperden scilt;
Sijn spere wel te poente hilt,
Ende sloech Wouteren op de side,
Beneden den scilt, dat tien tide
Sijn spere al in splinteren brac;
Maer hoert hoe hi weder stac:
Hi geraecten bat ter cuere,

Ende staken op die borste vuere,
Op sijn plate, dat hi dede waden
Sijn spereyser ende baden
In sijn lijf enen grooten voet.
Heer Wouter was vrome ende goet,
Trac tspere van hem, dander viel neder:
Nien wetic of hi opstont weder;
Want die strijt began daer tier steden,
Daer dapperlijc toe quam gereden
Heer Willem die borchgrave coene
Op een ors van goeden doene,
Met sinen wapenen overtoghen,
Die van goude scoon, ongelogen,
Ende van kelen waren ondersneden
Met drie keperen vol schierheden
Van selvere ende van lasuere.
Dors liet hi lopen te dier ure
Rechte te stride waert in,
Ende stac een meer no min
Dat hi nederviel ter erden;
Soe dede hi den anderen ende den derden.
Hi trac tsweert doen tspere brac;
Doen wert daer een groot gecrac,
Beide van slagen ende van steken:
Menige glavie sag men breken.
Men ginc daer in beide siden
Sere vechten ende striden.
Een jongelinc quam in den stride
Ghereden wale op een rosside,
Gewapent, ende stac voert ane
Mijn heer Janne Screyhane,
Dat hi ter erden wel naer
Oec was gevallen dair;
Doch onthielt hi hem in tghereide,
Ende sloech den ghenen sonder beide,
Dattet hoift ter aerden vel.
Doen wert die strijt groot ende fel;
Van Grimbergen die gasten
Worden doen bestreden vaste
Van den Brabantschen heren;

Digitized by Google

Maer si weerden hem met eren,
Ende slogen menighen ter eerden;
Wat si geraecten metten sweerden,
Dat begaf sine slage voirt ane.
Doen quam heer Geraert Screyhane,
Die vrome was ende coene,
Op een ors van Arragoene,
Dat sprongen groot springende quam;
Sijn scilt, als ic vernam,
Was al te male van kelen root,
Met een hoede van silvere groot,
Drie rode meerlen, meer no min,
Met enen rande, meer no min,
Van lasuere al geheel.
Sijn wapenroc, sijn tornekeel,
Sijn coevertoere, wet wale,
Was van den selven al te male.
Hi riep: Grimbergen! sinen cri.
Aldus quam die ridder vri
Geslegen voer metten sporen.
Hi sach enen die hem te voren
Sere dede te dien stride;
Want hi hadde ten selven tide
Enen knape nedergesteken,
Dat heer Gerart woude wreken,
Ende liet dors lopen te hem waert;
Den ghenen geraecte hi ter vaert
Op den scilt dien hi stac voere;
Dyser leet de plate doere,
Ende raecte hem in het herte,
Dat hi doot ter erden sterte.
Dat spere brac; ten sweerde hi vinc,
Dat hem bi der side hinc,
Ende sloech dair enen anderen mede,
Dat hi doot viel op de stede.
Den derden geraecti also warm,
Ende sloech hem af den arm.
Daerna sloech hi in de scare,
Ende voer striden hare ende dare.
Ten stride quam een ridder stout,

Digitized by Google

Van Craynem mijn heer Arnout,
Ende menich man quam ten stryde,
Gewapent nevens sijn syde.
Selve was hi gewapent wel,
Ende sat op een ors harde snel,
Gewapent tote in dogen sijn.
Sijn tornekeel was goet ende fijn,
Ende was eens met siere baniere,
Die abelic was ende diere,
Van claren goude, ende daerin
Een cruce van kelen, meer no min,
Van sable een craye fier
Staende int overste quartier.
Sijn ors was overdect wale
Van den selvere al te male.
In sijn hant hilt hi een spere,
Ende quam gereden int here
Op sijn ors stere ende goet,
Ende stac enen int gemoet
Op den scilt dat hi cloef,
Oft hadde geweest een loef.
Dat spere voer voert, ende sneet
Die plate alse een siden cleet,
Beide vleesch ende huyt;
Doot werp hine den selven uit.
Dat spere trac hi na hem weder,
Daer hi den anderen met stac ter neder,
Ende den derden; doe brac dat spere.
Ten sweerde vinc hi doe met gheere
Ende ginc doe striden vreselike.
Daer werden gemaict vele like,
Ende menich wert daer gewont
Dat hi meer en wert gesont.
Mijn heer Arnout sloech in de tas,
Die der Brabanters leytsman was.
Nu es daer comen, wet wale,
Mijn heer Segerman van den Male,
Die van Grimbergen, sijt seker das,
Van aver tavere geboren was.
Sijn wapenroc, die hy hat ane,

Digitized by Google

Was van rikeliken gedane,
Al van sinopre, dat wet,
Met een hode van silvere met,
Gecasseleert harde wel.
Sijn ors was dapper ende snel,
Ghedect met eenen groenen samite;
In sijn hant hilt hi met vlite
Een spere sterc ende stijf,
Ende liet lopen sonder blijf
Sijn ors dapper ende goet,
Ende stac enen in sijn gemoet
Op die plate in de slincke syde,
Dat hi nederviel tien tyde,
Ende bleef onder die peerde versmacht.
Daerna stac hi met groter cracht
Enen ridder ter erden neder;
Maer hi wert gemonteert weder.
Tspere brac, maer dat tronsoen
Sloechi op thooft een Brabantsoen,
Dat hi van dors viel op de eerde.
Daerna vinc hi te sinen sweerde,
Dat hi greep in sijn handen;
Daerna sloechi op de vianden,
Diere hi quetste herde vele
Ende vermincte in den nijtspele.
Daer wert herde seere gestreden,
Ende menich man overreden,
Die vertreden bleef op deerde.
Daer braken schachten ende sweerde,
Die daer geslagen wierden ontwee;
Daer wert geerijt ende gecree,
Ende menich peert doorsteken;
Daer wert gevochten ridderleken.
Mijn heer Simon van den Male
Proefde hem in den stride wale,
Ende sijn vader, mijn heer Segerman:
Menighen viant reden si an.
Die sone nu, sijt seker das,
Gelijc den vader gewapent was;
Maer een sterne, seldi geloven,

Van sable stont int hooft boven.
Hy sloech sijn ors met sporen
Van goude roet, ende heeft vercoren
Enen, dien hi stac voere
Den scilt ende den rugge doere,
Ende viel ter eerden neder.
Doen riep hi: Grimbergen! weder,
Lude ende met groter kele.
Doen ginchi in den nijtspele
Striden utermaten wale;
Maer die van Brabant, sonder fale,
Hadden hem te vele liede
Ende te groten maiseniede.
Her Wouter Berthout, die here,
Hadde gestreden herde seere
Gelijc enen vromen man.
Sine liede sachi voert an
Verladen utermaten sere,
Dies hadde die stoute here
Verdriet ende groten toren,
Ende sloech sijn ors met sporen.
Hi schudde den arm metten schachte,
Ende stac met al sulken crachte
Enen cnape, hiet Godeskijn,
Diet in den strijt, alst was in schijn,
Seer wel hadde gedaen,
Dat sijn spereyser saen
Sijn lijf dore moest waden,
Ende hem twint stont in staden
Van sinen wapenen clein no groot,
Ende viel ter eerden doot.
Doen trac hi tspeer na hem weder,
Daer hi menighen man seder
In den strijt quetste mede.
Doen quam gereden ter stede
Heer Willem die borchgrave,
Ende stac enen knape ave,
Die van walscher Brabant was,
Dat hi doot viel int gras.
Ende heer Seger van den Male

Digitized by Google

Stac enen dat hi tale
Tumelde van sinen peerde,
Ende bleef vertreden op deerde,
Daer si hondert sagen an;
Dese hiet van Lovene Jan.
Daer quam cort gereden doen
Heer Segermans sone, mijn heer Simoen
Van den Male, een ridder stout,
Ende stac heer Lambrecht met gewout,
Die van den geslechte wale
Geboren was van Wesemale,
Dat hi doot met alle
Voor sijn voeten quam gevallen;
Want hine dore sijn herte reet.
Doen reet hi voort ende street
Met sinen sweerde dat hi trac,
Ende dede menighen ongemac,
Ende velde neder in dat gras,
Dies crune nemmermeer genas;
Voerts slocchi in den strijt.
Daer quam ghereden tiere tijt
Mijn heer Gerart Screyhane;
Mijn heer Jan volgde hem ane,
Die in stride tiere uren
Beiden wel mochten dueren;
Van ere wapenen waren si.
Heer Gerart die ridder vri
Stac enen die Gosewijn hiet:
Door den buc horte hi den spriet
Met al met den gonfanone;
Ende heer Jan die ridder scone
Stac enen dore sijn wapen snel,
Dat hi neder ter eerden vel:
Onder die peerden wert hi versmacht.
Doen wert daer met groote cracht
Ghestreden ende met grimmigen moede;
Daer lach menich in den bloede
Ghetorden ende tongereke.
Daer quam verstormelike
Mijn heer Wouter Berthout,

Digitized by Google

Ende stac een ysere ende hout
In den buic ene elle lanc;
Dat spere brac in dat bedranc,
Ende vinc ten scerpen sweerde,
Daer hi hem wel mede weerde,
Ende sloech enen boven
Op tbeckenéel, dat hijt gecloven
Heeft tot sijn ogen.
Die stercke doot deet hi hem doghen,
Daert mijn heer Arnout toesach;
Dies hadde hi quaet verdrach
Van Craynhem, sijt seker das,
Die der Brabanters leytsman was;
Want die doot bleef was sijn maech.
Dies en was hy lat noch traech:
Met sporen sloech hi ongespaert
Te mijn heer Wouter Berthout waert,
Ende stacken so onsochte,
Eer hijs hem gehoeden mochte,
Dat hi nederviel op deerde;
Maer hi spranc op als donververde,
Ende trac voor hem sinen scilt.
Sijn sweert nam hi met gewilt
Ende ginc striden daer te voet,
Als een ridder vrome ende goet.
Sijn volc quam daer toegereden
Met wel grooter haesticheden,
Ende si wouden hem monteren.
Daer wert gestreden met eren
Boven heer Wouter, sonder waen,
Ende menich schoon pongijs ghedaen
Van den heren in elke side.
Daer quam in den stride
Mijn heer Wouter de Beere,
Die gestreden hadde met ghere
Op die van Grimbergen fellike.
Daer wert gestreden ridderlike.
Hi was tors, gewapent wale
Ende met ysere ende met stale.
Sijn wapen hem van prise wel saten:

Digitized by Google

Hi hadde boven sire platen
Een tornckeel, dat hem wel stoet,
Van keelen root als een bloet,
Van selvere vijf ruten rene
Daer in met enen palestene
Staende, sijnde van lasuere.
Starc, groot ende goet ter cuere
Was sijn ors ende oic snel,
Dair hi op was geseten wel.
Nu es hi comen in dat here
Gereden met gerechte spere,
Ende stac mijn heer Janne Screyhane,
Dat hi viel in der bane
Op die doden, die daer lagen,
Dat hi swaerlic mochte verdragen;
Maer hi lach harde onlanghe,
Hine spranc op in den bedwange
Ende ginc staen met gewoude
Neven heer Wouteren Berthoude
Te voet in den herden stride,
Ende trac van ane sine side
Sijn goede sweert ute sinen scoe,
Daer hi hem met ginc weren doe
Ende vaste slaen in beiden siden;
Oic riep hi tien selven tiden:
Grimbergen! wat hi mochte.
Daer was van slagen groot gerochte
Ende menich man overreden,
Ende gequetst daer si streden;
Doch daden so vele, si u cont,
Die van Grimbergen tiere stont,
Dat si met pinen, met groter cracht,
Te peerde hebben wederbracht
Die heren beide, die te voet
Streden als ridderen goet;
Ende als heer Wouter, doe ic u weten
Ende heer Jan waren opgeseten,
Togen si haer sweerde uter sceide,
Ende lieten dorse lopen beide
In die vianden te hande,

Ende ginghen striden metten brande
Vreselyke op die andre doe,
Die hem seere ronnen toe
Tallen siden, segge ic u.
Her Wouter gaf enen hu,
Ende sloech enen datti hem cloofde
Die meeste helft van den hoofde,
Ende hi op deerde nederviel doot;
Ende heer Jan sloech in den noot
Enen andren thooft af sonder merre.
Doe worden die van Brabant erre
Als si tsaghen, ende ronnen
Den anderen op; daer wert gewonnen
Ere ende prijs in beiden siden;
Men sach noyt so sere striden.
Die van Brabant hebben verladen
Dander, die si achter daden,
Met grooten slaghen ende met fellen;
Heur sweerden clonken als bellen.
Tegen der Brabanters gemene
Was der anderen macht wel clene,
Het waer hem van spel gegaen;
Maer daer toe quamen saen
Gereden in der selver bane
Selke die riepen: Viane!
Oec riep daer: Grimbergen! met
Ene partie, die ongelet
Dorssen sloghen metten sporen.
Elc heeft den anderen vercoren;
Selc vinc ter spere, selc trac tsweert.
Doen worden die Brabanters verveert;
Hem dachte verloren tspel,
Dies erselden sy, dat wet wel,
Vorder dan si waren comen.
Als mijn heer Arnout dat heeft vernomen
Van Craynhem, heuren leytsman,
Wert hi erre, ende sloech voert an
Sijn sterke ors metter sporen,
Ende stac enen rechte voren:
Beide man ende peert

Digitized by Google

Keerden die voeten op weert.
Dat spere trac hi na hem weder;
Ende stac enen anderen neder.
Doen trac hi tsweert voert sere,
Ende voer striden als een here:
Al sijn volc vertrooste hi;
Sijn sweert als een ridder vri
Voer hi proeven in den stride.
Dus vercoeverden tien tide
Die van Brabant overwaer.
Menich slach groot ende swaer
Wert daer geslegen in der noot.
Oic bleef dair menich doot
Die smorgens was al gesont.
Die van Grimbergen, si u cont;
Mochten in der scoffelturen
Langer niet een twint geduren;
Sy moesten keeren door de noot
Ende vlien uter persen groot,
Des si met grooter pine daden,
Want si waren te sere verladen:
Si hadden scade genomen swaer.
Oec volgden hem dander naer.
Een deel sloeghen sire ende vinghen,
Ende met deser samenlinghen
Vercoeverden weder met eren.
Van Grimbergen die heren
Leerden die van Brabant sterken strijt,
Ende dadense algader tiere tijt
Deisen met slaghen groot na dat
Tote Bruessele der stat.
Die van Grimbergen keerden doe
Vaste met hare proyen toe;
Sy hadden den strijt verwonnen.
Na dat si gemerken connen,
Soe hebben si, dat wet te voren,
Omtrent LX man verloren.
Een deel wasser oec gewont.
Haer gevangen daden si tiere stont
In eenen torre spannen vaste,

Digitized by Google

Daer si in hadden cleine raste.
Hier na dede heer Arnout
Van Grimbergen, die here stout,
Die ghene halen sonder begheven,
Die op tvelt doot bleven,
Beide vriende ende vianden,
Ende deetse begraven te hande
Op een kerchof, des sijt vroet,
Dat daer by den cloestere stoet.
Daer na gingen hem ontwapen
Ridderen, heren ende knapen,
Ende ginghen hem daerna rusten,
Dies hem [wel] mochte lusten.
Die gewonde, in waren saken,
Deden hem binden ende vermaken;
Eten, drincken ginghen si mede.
Van hem swigic nu ter stede,
Ende sal u van den anderen tellen,
Die henen reden met haren gesellen
Te Bruessel waert hare straten.

JAN VAN HEELU.

De slag van Woeronc.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIr. 172—176.

Willems, Rijmkronijk van Jan van Heelu betreffende den slag van Woeringen.

Een zeer levendige, met gloed en warmte geschrevene kronijk, welke den slag van Woeronc behandelt, waarin ten jare 1288 de Brabantsche hertog Jan I de overwinning behaalde op den keulschen aartsbisschop Zivaert en de graven van Luxemburg en Gelder, werd tusschen de jaren 1291—1294 vervaardigd door zekeren Jan van Heelu of Broeder Jan van Leeuwen, waarschijnlijk genoemd naar een buurtschap Heelen, een kwartier uurs van het stadjen Leeuwen in Brabant gelegen. Hij droeg dit werk op aan Margaretha van Engeland, de verloofde van 's hertogen zoon, opdat zij uit het verhaal van de roemrijke heldenfeiten van haren schoonvader, dien hij met geestdrift en in stoute trekken schildert, dietsch zoude leeren.

Digitized by Google

De gevangenneming van Zivaert.

B. II. vs. 5917—6232.

O wie hoege was dat crieren,
Daer men wapene soude anteren,
Beide ten stride ende ten tornoye,
Van Limborch ie ende Monyoye,
Daer dat geruchte moeste onder bliven!
Daer sachmen hoge dade driven,
Ende met wapenen werken wonder.
Owi! doen si gingen onder,
Die vrome ridderen ende die wigante,
Van Luthsenborch die coene gigante,
Doen worden daer ontladen,
Beide van persen ende van scaden,
Die Brabantre alle seere.
Men mach tellen groote eere
Van diere Brabantre ghewere;
Want, daer al hare viande here
Den strijt allene aen haer began,
Waren bi hen cume XL man
Sine waren Brabantre van aerde:
Dese droegen den strijt int haerde.
Doen dat herde ontmoet was leden
Quam dander scare toe ghereden,
Die proefst van Aken ende sijn gesellen,
Daer ic af hier na sal tellen.
Maer hoort tierst hoe die dinc
Den grooten heeren daer verginc,
Die den hertoge liepen op.
Van Coelne die ertsbisscop,
Die gheweldege vorste Zivert,
Coenlike ende onververt
Quam hi ten hertoge wert ghetogen;
Hi waende wel dat hine soude mogen
Vercrighen, doot oft gevaen;
Maer dat wert soe wederstaen,
Dat selve die bisscop op dien dach
Den hertoge nie en gaf slach;
Nochtan hilt die hertoge daer

Bi sine baniere openbaer
Jeghen die Limborcheren, ende street
Vore sijn bataelge alsoe bereet,
Datten elc man mochte vinden.
Maer tallen staden ende tallen inden
Vant die bisscop ende sijn conroet
Alsoe swaren wederstoot,
Daer si die Brabantre bestonden,
Dat overliden niet en conden
Die eertsbisscop ende die sine
Die groote scade ende die pine,
Die si daer ontfingen af.
Dat die bisscop nie en gaf
Selve den hertoge slach noch stoot
Te dien stride, clene noch groot,
Dat wert hem daer bi benomen:
Metten bisscop waren comen
Maseleren ende Ruire,
Die te wine ende te biere
Dobbelden in die taverne
Om Brabantre, te haren scerne,
Ende vermaten hen, datsi sporen
Ghecocht hadden te voren
Jeghen dire Brabantre peert,
Daer si met haren weert
Souden gelden ende betalen.
Doen quamen si vore Woeronc halen,
Ende wouden se haren weert bringen:
Sonder coep ende sonder dingen
Waenden sise hebben gegrepen;
Maer doen si weder nepen
Diere Brabantre swerde,
Doen lieten si manne ende peerde
Op die plaetse, daer sise vonden,
Sonder taenverdene enege pronden,
Want men lovese hen te diere.
Daer bi keerden si hen wech sciere,
Ende lieten den bisscop daer.
Hier was Vrancke van Cosselaer
Leidsman ende hoeft ave;

Digitized by Google

Die te diere tijt borchgrave
Te Wassenberge was geset.
Die heere van Heimsberge hadde gelet
Den hertoge gherne met sinen lieden:
Die dede hi gaderen ende gebieden,
Ende sindese ten stride waert
Metten bisscop; maer in die vaert
En dorste hi selve nochtan niet comen;
Maer hi sinde met enen vromen
Seriante daer sine baniere.
Dese twee lande keerden sciere,
Heimsberge ende Wassenberge, al geheel,
Ende met hen daer een groot deel
Van diere gebuerten ende vanden lande,
Die met hen bleven in die scandé;
Want si moesten achterlaten
Met lachtere dies si hen vermaten.
Dus siet men beroemelike tale
Selden vergaen met eeren wale.
Soe en dede haer roem ende haer viseren
Maselendre ende die Ruiren,
Die aldus vanden stride reden.
Sint datsi vlouwen nochtan, deden
Beide die bisscop entie sine,
Ute Overlant ende van den Rine,
Soe sterke weringe ende soe groot,
Dat daer vrome riddere doot
Bleven, ende menich stout seriant,
Eer si wouden gaen in hant,
Ochte door noot enich vloe.
Selve die bisscop deedt alsoe.
Dat es die ghelove mijn,
Dat na den bisscop Tulpijn
Nye coenre pape en gorde swert,
Dan die bisscop Zivert;
Want, daer hi voer den strijt beginnen,
Dine anders niet en hadden mogen kinnen,
Hine hadde aen hem niet mogen merken,
Dat hi crune hadde, ochte kerken,
Ochte eneghe papelike wise;

Digitized by Google

Want hi sceen ridder goet van prise,
Beide in suekene ende in ghewere.
Maer diere Brabantre heere
Vant hi jeghen hen soe strac,
Dat weder dorebrac
Des bisscop scare met ghewout.
Doen gaf men voer selver ende gout
Den bisscop daer af sinen loen,
Dat hi hadde na sijn sermoen
Ghegeven valsch pardoen ende loes.
Daer bi riep al in fransoes
Van Simpoel her Ghi,
Doen hi quam den bisscop bi:
»*Tuwe, tuwe li faus prester!*"
In ben des fransoys niet wel meester,
Maer ic wane, alsoe bediet dit walsch:
»Doodet den pape, hi es valsch!"
Daer bi woude hine hebben doot.
Dit was heeren Godevaerts conroot
Van Brabant ende sire neven
Van Simpoel, die onderdreven
Den bisscop, daer hi bleef gevaen.
Doen dus vreesselike bestaen
Die bisscop ende die sine waren,
Quam die grave toe ghevaren
Vanden Berge ende die Coelneren,
Ende ghemeenlike al die heeren,
Diere te voren was gewach.
Doen die bisscop dat sach,
Dat die vanden Berge quamen,
Riep hi ontfermelike met namen:
»Her Godevaert van Brabant,
Edel riddere! ic ga in hant.
Voert my gevaen met u te lande,
Ende hoet my voor mine viande;
Want, waer datsi mi over vueren,
Dese duvelike ghebueren
Vanden Berge, ic bleve verslagen."
Doene her Godevaert hoorde clagen,
Ontfinc hine te ghenaden,

Digitized by Google

Ende en lieten vanden live niet scaden.
Maer daer op die plaetse lagen
Doot gesteken ende geslagen
Soe vele liede ende peerde
Tusschen heeren Godeveerde
Van Brabant ende den bisscop,
Al gaf hi hen gevaen op,
Dat her Godevaert niet en mochte comen
Soe verre, datti hadde genomen
Den bisscop metten breidele doe:
Hier en binnen soe quamen toe
Die vanden Berge op die stat,
Ende vonden den bisscop mat,
Soe dat hi was in hant gegaen;
Daer bi en wouden sine niet slaen;
Maer vanden Berge die grave bat
Heeren Godevaerde van Brabant dat
Beide hi ende sine neven
Van Simpoel hem wouden geven
Den eertsbisscop ghevaen;
Want hi woudene sonder waen
Int ghevancnesse houden stille,
Tot dat na des hertogen wille
Die bisscop quame te genaden
Van alle sine mesdaden.
  Heeren Godevaerde dochte,
Dat hi den bisscop niet en mochte
(Die wile dat soude die strijt dueren)
Daer houden noch henen vueren;
Want hine woude van daer niet riden,
Noch stille houden sonder striden:
Daer bi gehoorde hi die bede,
Die de grave Adolf dede,
Ende sprac: » Vanden Berge, heere!
Op u ridderlike eere,
Ende op trouwe, die onderlingen
Goede ridders altoes volbringen,
Soe willen wi u den bisscop laten,
Bider vorwaerden dat hi saten
Jeghen u nie en sal mogen,

Digitized by Google

En si bi wille des hertogen
Mijns broeders ende mijns heeren,
Ende oec alle diere Coelneren,
Ende daer toe alle die heeren mede
Die met hem swoeren lantvrede.
Op dese vorwaerde gheven wine u:
Nemtene ende voertene thant met u,
Ende laet u volc hier ten stride."
Die grave vanden Berge was blide,
Dat hi met soe grooten pande
Wederkeeren soude te lande,
Ende greep den bisscop ane ter vaert,
Doen hi hem ghelevert waert,
Ende deden thant over Rijn
Te Monben, daer dat lant was sijn,
Met hem in die kerke vueren.
Aldus en vielen die aventueren
Den bisscop daer niet wale.
Doen menne spien sprac hi dese tale:
»Domine God! mij wondert seere,
Wat ons van Valkenborch die heere
Metten stride hier heeft gheweten:
Hine liet die Brabantre niet heten
Liede die ye van stride consten;
Maer, sint dat wi den strijt begonsten,
Hebben si ons wel doen bekinnen,
Dat die werelt niet en heeft binnen
Soe vromege liede noch soe coene,
Alse si sijn, die Brabantsoene!"
Aldus hebdi wel verstaen
Hoe dat die bisscop wert gevaen,
Ende hoe datti street met eeren,
Eer hi van den velde woude keeren;
Maer noch en es hier niet getelt,
Hoe dat sijn standaert wert ghevelt.
Die standaert stont op enen wagen,
Daer op gheset was ende beslagen
Van sterken planken een casteel,
Daer liede binnen waren een deel;
Want dat casteel hadde tinnen

Digitized by Google

Daer men stont te storme binnen,
Met ghescutte ende met ghewere,
Alse men pleget jeghen een here;
Starke orsse, die men daer aen spien,
Dede men den wagen vorwaert tien,
Daer men den standaert hebben woude.
Ende waer die standaert bliven soude,
Grooten boeme, die boven hingen
Aen die tinnen met sterken ringen,
Dede men worpen dan daer buten,
Ende neder vaste in deerde sluten,
Om dat te rechte noch te cromme
Den standaert nieman en mochte omme
Worpen noch vorwaert minnen.
Dat casteel, dat dus binnen
Was ghemant ende bewaert,
Om te houdene dien standaert,
Dat wert al van bloten knechten,
Die daer niet en waren bracht om vechten,
Ane gestormt ende bestaen.
Die ghene, daer dat af was gedaen,
Al waren si blote knechte,
Si volgeden na haren aert te rechte;
Want si waren van den gronde
Van Brabant, dat nie vlien en conde.
Daer bi liepen si met trouwen
Den standaert coenlike nederhouwen,
Omdat bi des standaerts valle
Hare viande souden alle
Hen versagen ende vlien,
Dit wert bestaen oec van hen drien.
Maer thant meerde haer conroot
Van knechten, die oec waren bloot,
Ende liever wouden kiesen die doot,
Dan si weken door enegen noot,
Soe wouden si die doot kiesen;
Eer Brabant soude sijn eere verliesen
Soe woudense liever alle sterven.
Doen gingense houwen ende kerven
Beide met haecsen ende met swerden

Digitized by Google

Den standaert dapperlike ter erden.
Al hadden si gheweest die beste,
Die nie met storme sochten veste,
Si haddent eerlike genoech aengaen.
Die ghene diet wouden wederstaen
Bleven daer al met verslagen.
Het dede daer seere versagen
Menegen man ints bisscops side,
Dat die Brabanters met nide
Des bisscops standaert ondersloegen,
Daer dandere niet seere om en loegen.
Dit machmen tellen langen tijt
Dat daer op dien selven tijt
Die blote knechte bedreven,
Diere was vele biden tinten bleven;
Die worden daer hen afghewonnen:
Doen quamen si ten stride gheronnen,
Selc met spieten, selc met swerden,
Na dien dat elken mochte werden.
Ende doen si in den strijt quamen,
Wat si sagen ofte vernamen
Dat haren wille ye was weder,
Dat stakensi vaste ter neder,
Beide orsse ende liede.
Ic wane dat nie en gesciede,
Dat men sach van bloten knechten
Soe coenlike ende soe zeere vechten.
Diere quam daer luttel alsoe bloet
Sine scenen wel te dire noot
Seriante van prise in haren werken.
Ane die knechte mochtmen merken,
Soe bloet, soe coenlike metter hant
Haren heere holpen, dat Brabant
Natuerlike es die coenste aert,
Ende die ghetrouste die ye waert:
Dat toenden si openbare
Met haren coenen werken dare:
Des swigic nu ende overlide.
Nu hoort voort vanden stride.

MELIS STOKE.

Rijmkronijk.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIt. 176—188.

HUYDECOPER, Rijmkronijk van Melis Stoke, 3 Da.

Even als Maerlant zijnen Spiegel Historiael aan Floris V opdroeg, zoo ook Melis Stoke eene rijmkronijk van Holland, waarvan het eerste gedeelte eene vrij getrouwe vertaling van het Chronicon Egmundanum is, het laatste en belangrijkste een uitvoerig verhaal van gebeurtenissen uit zijnen tijd tot 1305 bevat. Hij noemt zich zelven „*sgraven arme clerc*", en was dus hoogst waarschijnlijk een monnik uit het Egmonder klooster, en secretaris van den Graaf, en als zoodanig geheel vreemd aan de democratische begrippen, welke Maerlant en zijne school kenschetsen. Het eerste gedeelte der Rijmkronijk werd waarschijnlijk omstreeks 1283—1287 geschreven, en later na Floris dood het werk nog weder opgevat en tot 1305 vervolgd, welk tweede deel Stoke denkelijk niet veel na 1305 voltooide. Aan het slot komt eene tweede opdracht aan den jongen graaf Willem III, dien de schrijver aanmaant:

Wacht dat niet verloren blive
De name de ghi hebt nu.

Hoe hooge waarde deze kronijk als geschiedkundig gedenkteeken hebbe, als kunstproduct bezit zij eene zeer geringe, daar de toon meest dor en gerekt is.

DE MOORD VAN FLORIS V.

B. IV. vs. 1323—1525, B. V. vs. 1—179.

De grave Florens hadde begonnen,
Also als wi merken konnen,
Soene te maken onder de heren
Vanden Ghestichte. Doe wilde hi keren
Hem daer an, dat hijt voldade.
Oec so wort hi des te rade,
Dat hi doe versoenen liet
Heren Wolfaerde, dat die hem niet
Met sinen live soude begheven;
Want si waren na gheneven.
Dus ghetrouwede hi hem te bet.
De grave Florens hem daer toe set,

Digitized by Google

Hoe hi de dinghen te zoenen brochte.
Nu hoort, wes hi hem bedochte.
Hi voer tUtrecht inde stat,
Ende ontboot daer ende bat
De heren, dat si te hem quamen
Ende omboot si oec bi namen,
So dat si quamen, alle ghemene,
Van beiden siden, groot ende clene,
Ende blevens op sijn segghen daer.
Doe beriet hi hem daer naer,
Dat hi daer so langhe lach,
Dat hi recht op enen dach
Sijn segghen seide vander zoene.
Nu hoert wat hi achte te doene.
Om dat hem dochte op de stont
Tghelt te groot, vijf hondert pont,
Gaf hi der toe van sinen goede,
Dats hem te bet soude sijn te moede,
Ende te min soude besceldpn
Die de penninghe soude gelden.
Doet was gheseghet ende ghedaen,
Hiet hi te hants eten gaen.
Hi deedse alle mit hem eten.
Bi siere side waren gheseten
Herman van Woerden ende Ghisebrecht
Van Amestelle, de over recht
Altoos te siere taefle saten,
Ende met hem dronken ende aten.
Dandre waren gheseten daer,
Dene voren, dandre naer,
Als daer betaemde haer ghelike.
Men at ende dranc blidelike
Over al daer inden hove.
De herberghe was van goeden love.
Want een hoghe avont was,
Was men vele te blider das.
Maer dat hof moeste sceiden,
Eer avont quam, met droefheiden:
Dat pensde van Woerden de verrader,
Ende sine ghesellen allegader,

Digitized by Google

Mocht na haren wille gaen.
Alst gheten was ende opghedaen,
Ghinc de grave in siere rusten,
Want hem begonste slapens lusten.
Elc ander ghinc daer hi woude.
Doe ghevielt, alst wesen zoude.
De verraders treckeden te samen,
So dat si buter stat doe quamen,
Ende reden voren over de weide,
Ende hadden liede in haer gheleide,
De alle tharnassche met hem reden,
De si met behendicheden
Hadden brocht met hem aldaer;
De sider wilden al der naer,
Dat si te Rome hadden ghesijn:
Dat seghet mi tghelove mijn.
Si soudent hem node hebben gheseget.
Ic waens, elc verrader pleghet,
Dat hi heelt sine daet
Den ghenen, de sinen raet
Niet en weet; al wil hi dat si
Bi hem sijn; dat is daer bi,
So hi meer volcs bringhet int stric,
So hi meer helpen hevet int pic,
De mede besmit sijn inde daet,
Al ne gaven si niet den raet.
Hoort hier grote jamerhede,
De de here van Amestelle dede
Op deen nameliken dach.
Hi ghinc daer de grave lach,
Ende wectene ute sinen slape,
(Dat en dorste doen gheen cnape)
Ende seide: »Ghi slaept al te lanc."
Also dat de grave opspranc
Ende sprac: »Wies daer?" — »Ic bent," seit hi,
»Ghisebrecht. Also scone weder alst si,
So slaepti te langhe vele:
Ghi sout utevaren met vederspele,
Want tweder es also scone."
Als de grave hoerde tgone,

Digitized by Google

Sprac hi: »Ic hebbe te langhe gheslapen,
Roept mi enich van minen cnapen."
— »Ic salt doen," sprac hi doe,
Ende seide den camerlinghe toe:
»Gaet tuwen here, ende seet hem dat,
Ic ride voren uter stat;
Latene comen als hi wille."
De grave ne bleef niet stille.
Hi seide: »Heer Ghisebrecht, hier inne
Sal ic u sinte Gherden minne
Geven, eer wi hene riden."
Men brochte wijn ten selven tiden.
De grave hiet scinken den wijn,
Ende seide: »Drinct vander hant mijn
Sinte Gherden minne ende vaert wel."
Doe nam de verrader fel
Den wijn van des graven hant,
Ende keerde hem omme te hant,
Ende seide: »God hoed u! ic ga varen."
De grave de hiet sonder sparen,
Dat men sadelde al de paert,
Zonder beiden, metter vaert.
Sijn neve Jan, sgraven zone
Van Henegouwen, vernam tgone,
Ende hiet sine perden sadelen alle.
Hi pensde lettel vanden ghevalle,
Dat hem in de vaert ghesciede.
Gheraert van Vorne ende lettel liede
Reden metten Grave doe.
Hi sprac sinen cnapen toe:
»Volghet mi, als ghi sijt ghereet,
Ic vare voren." Ende hi leet
De straten mitten tween kinden,
Diene bede gader minden.
Hi reet voren ter poorten uut
Blidelike sonder gheluut.
Doe hi op de weide quam,
Sach hi voer hem ende vernam
Den heer van Woerden houden daer.
Als hi sijns wort ghewaer,

Digitized by Google

Reet hi tot hem, omdat hi woude
Vraghen, waer hi riden zoude.
Doe hi aldus quam ghevaren,
Voeren teghen hem tere scaren
De van Woerden entie van Amestelle,
Gheraert van Velsen de morder felle;
Daer quam Aernt van Benscop,
Ende Gheraert van Craienhorst inden hoop;
Willem van Teilinghen quam der mede,
Ende Willem van Zaenden daer ter stede;
Daer quam oec mede menich man,
De ic ghenoemen niet en can.
Als si hem quamen dus te ghemoet,
Hevet hise alre eerst ghegroet.
Herman van Woerden reet hem ane,
Als dene wille hadde te vane,
Ende grepen biden breidel zaen.
»Uwe hoghe spronghe sijn ghedaen,
Ghine sult niet meer der voeren driven,"
Sprac hi, »Heer meester! ghi moet bliven
Onse ghevanghen, wien lief of leet."
Ic seg u, dat ic seker weet,
Dat de grave hilt over spel,
Want hi loech, dat wetic wel,
Ende andworde den fellen man:
»Help," seit hi, »in ben nochtan."
Arnout sprac: »Bi Gode, ghi sijt!
Ic moet nu op dese tijt
Uwen sconen sperwaer draghen,
U te lachtere ende uwen maghen."
Den sperwaer hi doe gheprant,
Ende namen hem vander hant.
De grave sloech de hant ten swerde,
Als de ghene de begheerde
Hem te werne, mocht hem ghescien.
Gheraert van Velsen trac mettien
Sijn zweert ende swoer. »Bi Gode!
Ghi moghet dat ghemaken ode;
Ic sla u tsweert tote inden tanden!"
Dit mochte den grave seer anden,

Digitized by Google

Datten Gheraert wilde ontliven.
Daer most hi ghevanghen bliven,
Wast hem lief ofte leet.
Een cnape daer tusschen reet,
De met Janne daer was comen,
Ende hadt hem gheerne benomen.
De knape wort daer ghewont sere,
Ende sijn paert ten selven kere
Wort ghesleghen inden hals.
Dese knape, als ende als,
Pijnde hem te weerne ende niement el.
In can gheweten hoet ghevel,
Dat si de kinder lieten riden.
Hadsise ghevaen ten selven tiden,
Si waren al te boven bleven.
Ic wane wel, dat si beneven
Deen den anderen ter stat waert reden.
Si hadden goede paerde bescreden,
Ende reden sere ter stat waert,
Wat ghelopen mochte de paert.
Als si quamen in de stat,
Ende men daer ghevreeschede dat,
Waren de vreende tonghemake,
Alst billic was, om sulke zake.
Die viende waren an dander zide
Van deser vanghenessen blide.
Si voeren te Muden metten grave,
Ten huse, dat hi met siere have
Hadde ghecocht ende doen maken.
Hem dochte doe in allen zaken,
Dat si wel hadden ghevaren.
. . . .
Dat volc wert al in roere
Ende verwoet om dese voere.
De Kenemaren entie Vriesen mede,
Ende Waterlanders voeren ter stede,
Daer men hem dede verstaen,
Dat haer here lach ghevaen:
Dat was te Muden. Doe siere quamen
Mochten si doen ghene vramen,

Want dat volc was sonder hovet,
Ende lettel of niet, des ghelovet.
Si voeren dolen op de zee,
Daer IV, hier V, daer III, hier twe,
Recht als volc dat wilde ontsinnen.
  Doe dit vernamen de van binnen,
Seidsi ten grave: »Doet u liede
Keren. Waert dat ons messciede,
Ghi souter selve om sterven mede."
De grave sende staphans ter stede
Enen brief, ende ontboot
Sinen lieden clene ende groot,
Dat si thuus al stille zaten:
Hi hopede cortelike der baten,
Dat hi met minnen soude comen uut.
Dat volc wart doe so luut,
Dat wel na al was verdovet.
»Gods hat hebbe dies ghelovet!"
Spraken douden metten jonghen:
»Sine hebben hiertoe bedwonghen.
Dus ne sulsi niet ontgaen."
  Als de verraders dit verstaen,
Waren si te blivene niet bout,
Ende wildene voeren in haer behout
Verre in een ander lant.
Die van Naerden vreeschdent te hant,
Ende leiden hem ene laghe.
Recht opden vijften daghe
Souden sine voeren haerre vaerde,
Ende settene op enen paerde,
Ende bonden hem sine voete
Ondert paert wel onsoete,
Ende enen hantscoe in den mont.
Dat seide mi deent was cont,
Ende diene dus ghebonden vant.
Doe voerden sine altehant,
Tote dat si bi Naerden quamen.
Doe saghen si ende vernamen
De liede ligghen in dat coren.
Gheraert van Velsen de reet voren

Digitized by Google

Ende vraghede hem, wat si sochten.
Dandre seiden: Dat si brochten,
Dat wildsi hebben, dat waer de grave;
Dan wildsi laten doer gheen have.
»Dan sal niet wesen!" sprac Gheraert,
Ende warp omme metter vaert.
Hi trecte tsweert ende wilde slaen
Den grave, de hem pijnde tontgaen.
Hi waende tpaerdekijn springhen soude
Over den vliet, ende also houde
Viel dat paert metten grave
Inden sloot. Gheraert sat ave,
Ghetrects sweerts, ende ghinkene slaen.
De grave mochte niet ontgaen,
Want hi ant paert was ghebonden.
Daer stac hine ten selven stonden
Metten sweerde door den live,
Ende gaf hem wonden meer dan vive.
Oec stac hine int herte, dats waer,
Dat ment vant al openbaer.
Si gaven hem ten selven stonden
So diepe ende so vele wonden,
Dat hi daer den gheest opgaf,
Eer de van Naerden wisten der af.
Doe sijt vernamen liepen si toe;
Ende Gheraerde van Velsen was doe
Sijn paert so verre van hem ghegaen,
Dat hijs niet en mochte vaen.
Een sijn knape gaf hem sijn paert,
Daer hi mede ontreet ter vaert:
So deden de op paerde waren.
Ente knape wert bevaren
Van dien van Naerden, de niet en beiden,
Dan sine op enen rade leiden,
Ende hebben hem sine lede tebroken.
Dus wart de grave eerst ghewroken.

Doe si den grave vonden doot,
Hadden si alle rouwe groot,
Ende namen den doden met zericheden;
Si droegene van deer stede

Digitized by Google

Tere ander stat, daer sine ontcleden,
Ende balsemden ende bereden,
Ende leidene in een scrine,
Daer menich mede doghede pine;
Ende scepeden kortelike daer naer,
Ende voerdene tote Alcmaer;
Daer settemen inden chore.
De wonder horen wil, de hore.
Twe winde waren hem ghegheven
Van siere nichten, de bi hem bleven,
Waer hi ghinc of waer hi stont.
Oec was mi ghemaect cont,
Dat si liepen mede ande vaert,
Daer de grave ghevangen waert,
Ende oec mede al tote Muden,
(Dit merkeden ende zaghen vele luden)
Ende bleven daer tote op deen dach,
Datmen hem gaf den dootslach.
Doe sine voerden, liepen si mede
Recht aldaer ter selver stede;
Doe menne moorde, si saghen toe.
Als hi doot was, si ghinghen doe
Bi hem ligghen bede gader,
Alst kijnt doet biden vader.
De van Naerden vondense daer,
Als men mi seide over waer.
Doe men den grave voeren soude,
Si quamen ten scepe also houde,
Ende spronghen in ende voeren mede
Al tote Alcmaer in de stede.
Doe si quamen tot Alkemare,
Ghinghen si sitten bider bare
Ten voeten voer den outaer;
Ic sachse beide sitten daer.
Oec seide mi een garsoen,
Dese verwaerde in dit doen,
Dat si ghevast hadden so langhe,
Dat hi hem beiden bi bedwanghe
Moste gheven zoete melc.
Oec so seide hi mi, dat elc

Gheen vanden tween eten wouden;
In weet hoet quam ende bi wat scouden,
Binnen langher tijt daer naer.
Dus bleven si beide aldaer
Toter wilen enten daghe,
Dat menne groef met groter claghe.
Doe dedemense beide wech leden,
De node van danen wilden sceden.
Hadden si ghemoeten, si waren bleven
Ligghende, wanic, al haer leven.
  Kerstijn menschen, hoer dit wonder,
Dat de hondekijn bisonder
Minden haren heren alsoe,
Dat si bi hem bleven doe,
Daer menne vinc ende sloech,
Daer togheden si hem ghenoech,
Dat sine minden van rechter scout;
Maer de morders waren so bout,
Dat si morden haren rechten here,
Die hem ghedaen hadde menich ere,
Te menigher tijt, te menigher stonde:
Hier waren si quader dan de honde.
Al hadde hi te voren misdaen,
Jane hadden si de zoene ontfaen
Ende was vergheven alte male,
Ende scenen vreende also wale,
Als enighe liede mochten wesen.
Dus so dinket mi bi desen,
Dat honde niet en sijn so quaet;
Es hem ghedaen enighe misdaet
Van sinen here, hoe groot het si,
Hi coemt tot hem, op dat hi
Hem anespreket vriendelike,
Ende verghevet hem ewelike,
Al hadde hi hem ofgeslegen den voet.
Maer dese moerderen verwoet
Hebben haren here verbeten:
Hem niet allene, suldi weten;
Maer hem selven ende menighen man,
Als ic een deel segghen can;

Digitized by Google

Ende onbinden sal hier naer,
Daert stede hevet al openbaer.
Kindre, maghe sijn onteert,
De an haer doen hem hebben ghekeert;
De noch an haren doene hem houden,
Sullen verraders sijn ghescouden
Alle daghe de si leven,
Ende met hem sijn verdreven
Uut haren lande, uut haren goede:
Des mach hem wesen wee te moede,
De der moert onsculdich sijn.

DE PASTOOR VAN VELTHEM.

Spiegel Historiael.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. IIIe. 188–210.

LE LONG, Spiegel Historiaal van Lodewijk van Velthem.

Deze wereldkronijk, welke een uitvoerig verhaal van de gebeurtenissen van 1248—1316 bevat, en als een vervolg van Maerlants Spiegel Historiael kan beschouwd worden, werd vervaardigd door eenen geboren Brabanter, in 1304 kapelaan te Sichem en in 1313 pastoor te Velthem, wiens naam ons geheel en van wiens levensgeschiedenis ons weinig bekend is. In het jaar 1293 was hij te Parijs wellicht als student, wellicht aan 's konings hof, daar hij reeds toen en ook later in de gelegenheid was met invloedrijke edelen over staatsaangelegenheden te spreken. Ook reisde hij veel, om welke reden is ons onbekend, daar hij over het doel dier tochten voorbedachtelijk schijnt te zwijgen. De zes eerste boeken voltooide hij den 14den Augustus 1316, en schijnt de twee overigen kort daarop geëindigd te hebben.

Hij vervaardigde zijn werk op verzoek van zekeren Jan Visier, voor een heer van Voorne, in het land van Daalhem, onder het bisdom Luik, bij wien hij als huiskapelaan hoopte geplaatst te worden.

Hoogst waarschijnlijk is Dr. Jonckbloets gissing, dat de pastoor van Velthem het onafgewerkte of niet uitgegeven gedeelte van Maerlants Spiegel letterlijk in zijn werk heeft opgenomen, en wel bepaaldelijk de drie eerste boeken van deze vijfde partie uit Maerlants slot zijn samengesteld, aangevuld met groote stuk-

Digitized by Google

ken uit Heelu en andere onbekende bronnen, en dat het eigen werk van den schrijver zich tot de gebeurtenissen van 1300—1316 bepaalt.

Huwelijksfeesten van koning Eduard I. van Engeland.

B. II. c. 15—20.

Hoe die coninc Edewerd een wijf nam, ende vander feesten die men daer dreef. I.

In desen tide dat dit gesciede,
Daer ic nu af hier bediede,
So was een sake sonderlinge
Alse van huwelike dinge;
Want hier vore had gesant
Edewerd in Spaengenlant
Ane den coninc deser gelike,
Of hi hem in huwelike
Siere dochter geven wille nu.
Dese liede quamen, secgic u,
Recht doemen dese stat
Gewonnen hadde, ende brachten dat
Die coninc van Spaengen gaerne soude
Siere dochter geven, opdat hi woude.
Om dit so was geverst aldaer
Van dien gevangenen overwaer,
Datmer niet en over rechte;
Maer die coninc beval bedechte,
Datmense vaste hoeden soude;
Ende werd oec, dat bi yemens scoude
Enich van hem ontginge daer,
Ic soude den genen rechten so naer,
Dat diet sagen [nem]meer vordan
Hem lieten ontgaen gevangen man.
Die stat heeft hi oec bewaerd,
Ende daer in geset mede ter vard
Met siere hand alle gerechte,
Die die stat selen berechten,
Ende hueden vort van caesualle.
Dus trac die coninc daen met alle
Jegen sine bruut, God weet,

Digitized by Google

Die men hem brinct jegen gereet.
Dus quam dese huwelyc toe,
Daer menich om blide was ende vroe:
Feeste was daer in allen sinne.
Te Lonnen was si vort binnen,
Daer was hi sekerst na sijn verstaen,
Want hi was daer eerst ontfaen,
Doen hi ongeweldich was
Synes lants, alsict hier voren las.
Dansen, reyen, singen, springen,
Hets niemen diet mochte vortbringen
Die feeste die de stede dreef.
Die gene, diet dLatijn bescreef,
Seide so vele van deser saken,
Dat ongelovelyc waer in spraken;
Want so grote behagelhede
Alse men daer dede in die stede,
Dadict u also verstaen,
Gine gelovets niet sonder waen.
Alle dagen, al VIII dage uut,
Was in die stat dmeeste geluut
Van trompen, vedelen ende tambusen,
Sitolen, harpen; in allen husen
Van der stat was sonderlinge spel.
Hoe soude men dit toebringen wel,
Dat ment al mocht gescriven
Die feeste, die si onderlinc driven,
Die van der Stat? — Ens lichte niet.
Ic late bliven alsoet gesciet,
Ende scrive vanden coninc vord,
Van dingen die te hem behord.
Des conincs feeste was dusgedaen:
Daer mochte uut ende in gaen
Wie dat wille ende ongeheten;
Ende spelen, dansen, drinken, eten,
Dit was niemen daer wederseit.
Binnen der feeste werd daer geleit
Ene tafelronde van ridderen ende cnapen;
Dat wie so wille mochten der wapen
Dragen ende joesteren mede.

Digitized by Google

Daer was gemaect na den sede
Een spel, na art van den coninc,
Ende geordineert also die dinc,
Ende uutgescoren die beste saen,
Ende genoemt daer sonder waen
Na die heren van ouden stonden,
Diemen hiet vander Tafelronden.
Oec hadde die coninc geheten te voren
Cnapen, die daer souden doen horen
Neuwe boetscape ute alle lande,
Van stride, van orloge altehande;
Ende hoemen vermane van desen
Elken ridder, die uutgelesen
Ware na siere werdichede,
Dat hi bescudden vare die stede,
Oft dien casteel ofte dat lant,
Daer hem die bode af dade becant.
Dit hadde die coninc met vorrade
Gemaect so vast ende so gestade,
Dat elc sijn recht houden sal,
Na dat men daer ordinieren sal;
Ende swoerent daer opter stede,
Te houden na coninc Arturs sede
Dat spel ende die tafelronde.
Maer sine wisten niet ter stonden,
Noch en horden hem oec niet
Van dat die coninc sinen cnapen hiet,
Dat men int spel soude vortbringen
Van allen steden die werringen,
Die hem letten ende die hem deren;
Ende dat si om dit verweren
Selen sijn gemanet daertoe,
Dat sijt daer moeten geloven alsoe,
Oft si selen met scanden groet
Ontwijst sijn daer al bloet
Van haren gesellen. Dus waest daer
Geordineert daer al vorwaer.

Digitized by Google

Hoe die tavelronde began, ende van den heren vander tavelronde. II.

Die coninc es uutvertoghen voren,
Ende die ter tavelronde behoren
Trocken uut al met gewelde,
Ende alle dese heren quamen ten velde,
Daer dat spel was op geleit.
Alse hier vore es af geseit,
So vercoes daer elc den sinen:
Haer vromicheit sal daer nu scinen.
Daer was Lanceloet ende Walewein,
Ende Perchevael ende Eggrawein,
Ende Bohort ende Gariet,
Ende Lyoneel ende Mordret,
Ende een Keye was daer gemaect.
Dese ende andere, (wat holpt ontsaect?)
Die hiertoe waren gecoren,
Waren verre best geboren,
Ende die meeste vanden rike.
Dit was een mergens tidelike
Dat dit was begonnen:
Recht int opgaen van der sonnen
Began die tafelronde aldaer.
Het was scone weder ende claer,
Ende daer waren vrouwen ende joncfrouwen,
Die dat spel souden anescouwen.
Daer was oec geboden in al Ingelant:
Die daer comen wilde opt sant
Te brulocht ende tesen spele,
Dat hire comen mochte wele,
Sonder toren ende verdriet;
Al ware enige dinc gesciet
Hier vormaels, dat soude men laten staen,
Tote dat die feeste waer gedaen.
Om dit so quam daer menich man
Dat grote spel te siene an:
Hets een wonder te verstaene
Wat daer volcs was comen ane.
Nu sijn die dinge toecomen,

Digitized by Google

So dat elc daer heeft genomen
Spere in hant, ende reden daer
Starke joeste openbaer.
Die heren vander tavelronden
Hilden hem te dien stonden
Te gader, dat verstaet nu wel;
Al waest dat den enen mesvel,
Die ander wraect daer optie stat.
Om dit maecten si daer mat
Menigen man in corter stont.
Key ward daer een luttel gewont,
En dat ward daer al willens gedaen,
Want welsi XX sonder waen
Jonger liede hadden hem beraden,
Dat sy Keyen souden scaden
Ende scande doen ende al te spele,
Om datmer secgen soude vele
Van outs ende borde maken:
»Hier scinen noch wel Keys saken!"
Dit werd ginder soe toebrocht,
Dat Keye welna had becocht;
Want eer hi hem verwinnen liet,
Om dat men Keye daer hiet,
Ward hem geslegen een wondekijn;
Ende hem waren oec die daremgerden sijn
Ontwee gesneden ende van sinen gereide;
Doen werd hi daer al sonder beide
Van sinen orsse so gesteken,
Dat hem dochte die hals breken.
Om dit werd ginder gerochte groet
Met roepen: »Der Keye heeft noet,
Hi leit ende tumelt op dat sant:
Mi donct, hier werd wel becant
Van sinen daden die hi pleget!"
Dit werd ginder dicke geseget.
Daer ward om gedreven feeste,
Daer loegen omme al die meeste,
Doen si geware worden das,
Dat hi niet sere gequetst en was.
Die coninc ende die coninginne

Digitized by Google

Warens blide in haren sinne,
Dat dit also was gevallen.
Die coninc geboet doen hem allen,
Dat genoech ware. »Laet ons eten
Varen te hove. Dit spel vermeten
Es recht na Arturs wesen comen.
Nu laet ons dit vort begomen,
Dies gelike dat hi plach.
Elc doet tsine oft hi mach!"
Dus geloefdense noch alle daer
Dit te volbringen openbaer.

Vanden etene ende vanden genen die daer boetscap bringen. III.

Dus sijn die heren te hove gevaren,
Daer men genen cost sal sparen
Van dat men drinken mach ende eten.
Die coninc es tere tafel geseten,
Entie heren van der tavelronde
Dede die coninc ter selver stonden
In sittenen sitten oec daer mede,
Gelijc dat coninc Artus dede,
Alse hi feeste hilt, dat wi gelesen
Dicke hebben. Gelijc oec desen
So dede Edeward nu, God weet;
Die ridders sitten daer gereet.
Menich minsce volgede daer naer
Om die feeste te siene daer,
Ende al die wilden mochten mede
Eten ende drinken daer ter stede;
Maer daer was menich die niet en at,
Om die feeste te siene bat.
Dus als die ridders waren geseten,
Ende men vortbrachte teten,
Ende teerste gerechte was gedaen,
Dede die coninc ane enen venster slaen
Met ere roede een der cnapen,
Om een gestille daer doen maken:
Doe sweech al dat ginder was.
Die coninc sprac doen na das:

Digitized by Google

»Bi mire cronen sweric dit word,
Eer hier heden gerecht comt vord,
So moet ic niemare hebben vernomen!"
— »God geve datse ons moete vromen!"
Spraken die heren die daer saten.
Niet lange daerna quam utermaten
Sere gereden een wonderlijc cnecht,
Ende met bloede bespringet echt
Al versch, ende reet ter taflen alsoe,
Ende sprac den coninc irstwerf toe:
»Versaect coninc ende oec blode,
Ende die hier sitten bi u! Hoe node
Souden si comen daer men soude striden;
Ic sie wel, coninc, nu ten tiden,
Dat si sitten al versaect;
Siet, hoe die gene sit ende traect
Onverwect met sinen hode,
Ic wane hi vechten soude wel node
Enen camp teghen hem tween!
Her coninc, gi sit hier al in een
Met uwer feest, ende u lant
Es den Waloysen bat becant
Dant u es cont! Waer toe eest goet,
Dat gi coninc heten doet?
Ic moet u secgen nu ter stont:
Siet hoe ic bem gewont
Ende bebloet om uwe sake!
En doedi hieraf gene wrake,
Ic secge, dat gi geen coninc sijt.
Ende die hier sitten nu ter tijt
Bi uwer siden eten ende drinken,
God hi moetse alle scrinken,
Of si mi niet helpen wreken
Over die Waloyse!" Na dit spreken
Antwerde die coninc: »Bode, God weet,
Datti mesdaen es dats mi leet;
Ende bi mire crone besweric di toe,
Dat ic dat sal wreken soe,
Dat mens nimmermere sal gewagen;
Oft ic bliver selve verslagen!"

Digitized by Google

Doe spraken die vander tavelronden
Alle gader ute enen monde:
»Here coninc, wi willen mede varen
Met al onser macht ende hulpen twaren;
Ende die u hier toe oec gebrect,
Wi willen datmen hem dogen uutsteet."
Dus hadde die coninc daer een belof
Van den genen, die hem of
Daer voren dicke ware gegaen.
Die coninc heefse nu bevaen
Ende noch sal bestriken meer,
Eer die maeltijt doet sinen keer.

Van den selven meer. IV.

Doen gesproken waren dese word,
Bracht men dander gerechte vord
Met groter feeste, want overwaer
Om dese botsscap was lettel daer
Gesorget; maer daer was gedient,
Gelijc dat een man doet sinen vrient.
Doen derde rechte werd gedregen,
Heeft die coninc echt geslegen
Met ere roede an die want,
Ende sprac daerna al te hant:
»Noch soudic gerne niemare horen,
Wilse ons yeman bringen voren,
Eer wi mere vorwerd aten."
Gene ridders die ginder saten
Toefdent alle daer ter steden.
Niet lange daerna so quam gereden
Een knape op enen somer ter stonden,
Dien hande ende voete waren gebonden,
Ende den breidel in sinen arm;
Dese maecte groet gecarm;
Ende quam aldus in dien zale
Vore die tafle, daer altemale
Die vander tavelronden sijn geseten:
»Deus! hoe gerne soudic weten,"
Sprac die gene, »wat heren dit waren,
Die hier sitten in deser scaren,

Digitized by Google

Ende berechten een der dinc,
[Daer mi therte meest toe hinc."]
[Doe sach hi omme al den rinc,]
Ende began daer op ten coninc,
Ende so vort tote Lancelote:
»Ja!" seit hi, »sint dat dese genote
[Mi niet en connen helpen wale,]
[Ende niet en achten mire tale,]
So willic Lancelote clagen dan
Mijn verdriet, ende els genen man.
Hi sal mi wreken, wetic wale!
Nu maecs den coninc nember tale,
Want hine can hem selven berechten,
Wat soudi dan over mi vechten?"
Doen sprac die gene Lancelote an:
»Lancelot van Lac, edel man,
Ic groete u vor den besten een,
Dien die sonne nie besceen;
Ende oec vor alle die hier sijn
So groet u die herte mijn.
Lancelot, here, verstaet dit word:
Ghi moet hier selve comen vord,
Ende mi van derre noet ontbinden.
Van allen sheren conincs gesinden
Sone heeft niement macht gemene
Dit te doene dan gi allene;
An u staet mijn toeverlaet!"
Mettien Lanceloet opstaet,
Ende ontbant den genen daer.
Als hi ontbonden was, daernaer
Gaf hi Lanceloet metter spoet
Ene lettere, daer in gescreven stoet:
»Die desen cnape heeft ontbonden,
Hem ontbiet ten selven stonden
Die coninc van Irlant, dat hi es
Een valsch ridder, des sijt gewes;
Ende een verrader ende een quaet;
Ende dar hi oec wreken dese daet,
Die dien gedaen es dien hi ontbant;
Comme optie zide van Ingelant,

Optie side te Gales werd,
Daer vint hi den coninc onvervard
Van Irlant met sinen lieden opt lant,
Tontbeidene sgeens diene ontbant.
Wie hi oec es onder die sonne,
Van wat geslachte, van wat connen,
Hoe vrome, hoe starc, hoe rike hi es,
Hi vint mi daer, sijt seker des!"
Doen dese lettre was gelesen,
Werd Lancelot hier af in vresen
Ende versaect. Doe sprac Walewein:
»Lancelot, wi selen comen int plein,
Met u te wederstane dese dinc;
Ons sel oec helpen die coninc
Met siere macht te deser verd."
Die coninc sprac: »Sijt onvervard,
Dat ic hier yemen sal gebreken;
Ic sal elken hulpen wreken
Sinen ween ende sinen scande.
Gelijc dat Artur in allen lande
Voer om die vander tavelronde,
Al diergelijc wil ic ter stonde
Met elken riddere oec nu varen;
Van allen sticken die si selen baren
In dit spel al sonder vresen,
Daer willic een geselle af wesen.
Oec willic dat gi dat oec mi
Geloeft, ende doet als ridderen vri."
Dit geloefdense alle daer.
Doe sprac die coninc ten bode daernaer:
»Vrient, welc tijt dat Lancelot heeft vernomen,
Dat die coninc van Irlant es comen
Ter stat, daer du af seges teken,
Lancelot sal di comen wreken."
Die bode bedancten sere van desen.
Dit latewi nu aldus wesen,
Ende scriven van der feesten vord,
Dier gi genoech niet hebt gehord.

Digitized by Google

Van den derden bode die wonderlijc gemaect was. V.

Nu was ginder bliscap groet
Onder alle die genoet;
Men brachte die gerechten vord,
Also alse ter feesten hord.
Twee gerechten brachtmen daer,
Dene vore ende dandere naer,
Eer die coninc spreken wille;
Doe riep hi sere: »Hout al stille!
Ic wil eer niemare hebben gehort,
Eer men enich gerechte brinct vort."
Si loefdent alle die saten daer.
Niet lanc was dit geseit, daer naer
En quam ene lelike creature,
Die nie was na wives figure
Gemaect, want die nese van hare
Was eens voets lanc openbare,
Ende meer dan ere palme breet;
Die oren waren haer, God weet,
Gelijc van den esel die oren;
Vlechten hadsi achter ende voren,
So dat si toten gordele gingen;
Si scenen so grof daer si hingen
Als peerts vlechten of grover vele
Enen crop hadse onder die kele
Alse een gansey es groet;
Den hals lanc ende herde roet
Den mont wijt ende ongescepen
In dene side haddi begrepen
Die kinnebacken toten oren toe
Hi ginc op in weet hoe,
Ende stont slem opwerd wide ontdaen;
Die tande, die men daer in sach staen
Waren som swerd ende som wit,
Ende vingerlanc, dat qualijc sit,
Rageden heruut twee tande groet.
Op een perdekijn dat was roet
Quam si gereden, dat mager was,
Ende dat houte oec, sijt seker das,

Digitized by Google

Achter ende vore herde sere.
Dese joncfer met enen corten kere
Es comen vor die tafel gereden,
Daer mense ansach te selsenheden;
Want wonderliker vorme vort an
Sone hadde gesien geen man.
Die joncfer die men in Perchevael vint
En geleec derre niet een twint,
Soe selsen so was dese gescepen.
Nu hort watse heeft begrepen
Te secgene onder die genote:
»Wetti," seit si, »wien ic groette
Vor alle die sijn in dien zale:
Dat es den here Perchevale;
Hem so groetic vor u allen!
Ic weet alle dinge die gevallen,
Ende alle u meninge sonder waen
Soudic u hier wel doen verstaen;
Ende wie dat elc es geheten
Na der tavelronde vermeten:
Lanceloet, Perchevael, Walewein,
Mordret, Keye ende Ecgrawein,
Ende Gariet ende dander mede,
Die hier sitten in die stede;
Dits mi al cont op dese ure.
Nu hort hier vort mine avonture,
Die ic u allen bringe te voren
Die ter tavelronde behoren:
  Perchevale sprekic irst ane,
Ende doe hem hier nu te verstane,
Dat hi te Liccstere vare saen,
Daer mach hi prijs ende lof ontfaen
Vor dien casteel, ic secge twi;
Want hi wilt dwingen die hem bi
Sijn geseten ende asselgieren;
Seldi in eniger manieren
Prijs bejagen, dat sal daer wesen.
Ende trecti achter oec van desen,
Ic sal u lachteren in allen hove,
War ic come, van uwen love!

Digitized by Google

Walewein, ic groete u mede,
Ende seg u, dat te Cornuaelge in stede
Ompays es, dat moetti keren,
Tusscen die gemeente entie heren,
Om die liede dier liggen gevaen,
Die den coninc hebben mesdaen;
Want uut dadense die heren gaerne,
Entie gemeente staet te werne,
Ende Ridsard die coninc heeft daer gesint
Om die gevangen, si u bekint.
Here Walewein, nu vart daer saen,
Ende helpt der gemeente dit wederstaen;
Ende doedijs niet, so seggic twaren,
Dat gire niet en dorret varen
Van bloetheden, dat si u cont!"
Walewein die doe opstont
Seide: »Bi trouwen, dit sal ic wreken,
Oft mi sal mijn scilt gebreken,
Ende mijn goede swerd, God weet!"
Perchevael stont op oec gereet,
Ende seide: Licestre soudi winnen
Optie gene van daer binnen,
Oft hi souder sterven voren.
Doe mocht men in die sale horen
Groet geruchte ende groet geclanc;
Het stont al op eer yet lanc
Om dit wonder dat daer was.
Die joncfer maecte haer na das
Uter zale, dat si u cont,
Die wile dat gerucht stont,
Ende es hem dus van daer ontgaen
Dat niemen en weet sonder waen.

Van der joncfer noch ende hoe dat hof sciet. VI.

Alse dese joncfer was uter zale,
Const si daer die pade wale;
Si was ontslopen saen,
Ende heeft die paruren afgedaen,
Daer si mede ontlicsent was.

Digitized by Google

Dese joncfer, daer ic af las,
Was een van des conincs cnapen;
Entie coninc had dese wapen
Ende dit ansicht ende dit hoeft
Heymelike doen maken, des geloeft,
So dat na een joncfer sceen.
Ende alle dese worde overeen,
Die dese boden brochten vort,
Hadden si van den coninc gehort,
Ende gevest oec herde wale.
Doent geruechte in den zale
Leden was, vraechden men daer nare,
Waer die lelike joncfer ware.
Daer liep so menich soeken gaen,
Maer si was hem allen ontgaen.
Om dit werd noch geruchte groet;
Men wilde daer seggen nu al bloet,
Dattie quade geest had gewesen.
Die coninc, die wel wiste van desen,
Ontgaeft hem allen ende seide daer:
»Ic secg u, heren, dit overwaer,
Dese aventure, die gi saecht hier,
Die quam bi onser feesten fier:
Dat wetic wel ende bens wijs,
Wildewi noch staen in den prijs
Der heren van der tavelronden,
Ons soude comen te enigen stonden
Boetscap die nu blivet achter.
Wildewi wreken elkes lachter,
Ende men dat gevreist int lant,
Ons soude comen genoech te hant
Selsenhede van dien, van desen."
Doen seidense alle: »Het mach wel wesen!"
Dus brachten daer die coninc toe
Dat si moesten, sine weten hoe,
Hem hulpe doen van allen saken,
Die hem in sijn lant gebraken,
Ende som oec jegen haers selfs mage.
Die coninc ne was hier toe niet trage
Dit te vervorderne, dat verstaet:

»Gi heren," seiti, »geeft mi raet!
Gi wet wel, ic heb geloeft diere
Jegen Gales te vechten sciere;
Help mi diergelike hier nu,
Alse gi wilt dat ic helpe u.
Hulpti mi wel, ic segt u bloet,
In ga u of in gere noet.
Van al dat gi hebt geloeft,
Daer willic vore setten mijn hoeft,
Indien dat gi getrouwe wilt wesen."
Si antwerden hem: »Van allen desen,
Daer gi ende wi beroepen af sijn,
Set ons daer af een termijn,
Wi wilden dan sijn gereet
Met u te volbringen onsen eet
Met al onser macht, dat verstaet;
Ende die ons hier toe afgaet,
Dien selwi houden over viant."
Des gaven si haer trouwe te hant.
Ende hi geloefden daer met
Bi siere kerstenliker wet,
Dat hise van der uren sal
Houden over sine gesellen al.
Dit geloefdense weder daer.
Doen werd die dach geset daer naer,
Binnen XIIII nachten in termine
Te Cornuaelge vor die stat te sine,
Ende van daer te Gales ward,
Ende Irlant mede in die vard;
Ende dat si warneert comen,
Datsijt mogen begomen,
Eer si weder omme keren,
Dit geloefden daer die heren.
Dus es dif hof gesceden,
Ende elc voer thuswerd hem gereden;
Dat hem gebrac daer sonderlingen.
Nu hort een lettel van andren dingen.

Digitized by Google

LEERDICHTERS.

Jan van Boendale.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III[I]. 215—268.
Dr. DE VRIES, Inleiding op den Lekenspiegel, CIII—CXXVI.
P. GÉNARD, Over Jan Boendale.
Het Sterfjaar van Jan van Boendale. Dietsche Warande, IV. 303—321.

Jan van Boendale, de waardige geestverwant van Maerlant, aldus genoemd naar een gehucht in de nabijheid van Brussel, waarschijnlijk de geboorteplaats zijns vaders of zijner voorouders, werd zelf vermoedelijk tusschen 1285 en 1290 te Tervueren bij Leuven geboren en tot geestelijke opgeleid. Te Antwerpen gekomen werd hij daar sedert 1310 onder de klerken der schepenbank opgenomen, en zijn geslachtsnaam maakte daardoor allengskens plaats voor dien van Jan de Clerc. Dat hij in zijne betrekking zeer geacht en gezien was, blijkt ten duidelijkste uit de verschillende zendingen die hij ondernam. Reeds in 1312 vergezelde hij een der schepenen naar de Staten-vergadering te Tervueren; in 1324 deed hij in stads dienst verschillende reizen, als naar Brussel, Gent, Male, Aardenburg, St. Nicolaas en Brugge; in 1332 was hij tegenwoordig bij de monstering der troepen van hertog Jan III in het kamp van Helleshem, en een jaar later bij het gevecht van ten Helleken; in 1336 was hij vertegenwoordiger der stad in een geschil tusschen den magistraat en het kapittel van O.-L.-V.; en eindelijk kwam hij in 1338 in kennis met den Engelschen koning Eduard III en den beroemden Vlaming Artevelde. In 1358 was hij nog in zijne betrekking als *clerc van der stat* te St. Wynoxbergen, waar hij gedwongen was zijn zegel te hechten aan eene gewelddadige beslissing des Graven, waarbij Antwerpens privilegiën werden te kort gedaan. Wanneer hij zijne betrekking heeft neergelegd en waar hij de laatste jaren zijns levens heeft doorgebracht, of te Antwerpen of te Tervueren, is geheel en al onzeker. Hij stierf in 1365.

JANS TEESTEYE.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III[I]. 219—239 en 253—257.
Dr. DE VRIES, Inleiding op den Lekenspiegel, LXXXIX—XCVII.

De *Teesteye*, dat is 's dichters *Overtuiging*, is eene hevige kastijding van den maatschappelijken toestand dier dagen, vooral

Digitized by Google

van adel en geestelijkheid, en tevens eene verheffing van de twee standen, waaronder enkel zedelijkheid en deugd waren blijven bestaan, die alleen de steun der maatschappij waren: burgerij en boerenstand. Hij droeg dit werk even als den Lekenspiegel aan zijnen beschermer den Heer Rogier van Leefdale op, die in 1333 overleed. Wanneer de dichter het vervaardigde is nog onzeker, of tusschen 1315—1325, of tusschen 1330—1333; het eerste is evenwel het waarschijnlijkst.

De Vrouwen.

vs. 2631—2928.

Vander wive selsenheyt ende dat si sijn onder den man. XXXII.

Jan, ic hebbe menech woert
Vander wive selsenheyt ghehoert:
Ic bidde u, op dats u niet en verdriet,
Dat ghi mi daer af wilt segghen yet,
Want vele meesters scriven seden
Van hare groter selsenheden.
Wouter, daer af willic u dan
Segghen een luttel, so ic best can.
Dwijf es van naturen loes,
Vrecke ende ghierech altoes,
Onvreedsam ende onghestadech,
Wrakelech ende onghenadech
Over den ghenen dien si haet.
Haer hoverde es ongemaet,
Ende die can si qualike so besluten,
Men wertere gheware van buten;
Ende meneghen wive dunct des,
Dat hare ghelike niet en es,
Ende wilt gheëert sijn vroech ende spade;
Ende als men haer des niet en dade,
Dat soude haer duncken grote smade.
Van sinne sijn si onghestade,
Ende haer lachen ende haer gheween
Dat leghet beyde bi een.
Kijnsch sijn si ende ongheleert,
Ende met haren worden saen ghekeert,
Ende saen gheloven si datmen hen seyt;
Daer om es den wiven ontseyt

Digitized by Google

Te comene tot vroeden rade,
Beyde in hoven ende in stade;
Hare ghetughe en heeft macht enghene,
Ende si en mach oec niet allene
Nieman vermomboren, also die wet
Ende dlantrecht heeft gheset.
Ende prelatye oec mede,
Om hare onghewarechede,
Ridderscap ende priesterscap met,
Dese sijn hen beyde ontset.
Gherne vernemen si vele,
Eest in ernste of in spele,
Weder het si quaet of goet;
Ende onlanghe, des sijt vroet,
Helen sijt si en segghent voert,
Al waert een diefte of een moert.
Daerom en sal hem nieman bevelen
Dinghen diemen wille helen,
Want daer af groet verdriet
Menech werven es gheschiet,
Om datmen wiven gaf te verstane
Heymelijcheyt, daer macht lach ane.
Dwijf begheert oec sonderlinghe
Scoenheyt boven alle dinghe,
Ende daer toe grote sierhede,
Beyde om thoeft ende om die lede,
Ende daer op verheft si haer sere,
Ende wilt beter sijn vele mere,
Als si die sierheyt heeft an,
Dan doe si thuus sat ende span.
Dat wijf boven al scoenheyt begheert:
Dat moghedi merken, want si smeert
Haer aenschijn ende hare ghedane
Anders dan God maecte daer ane,
Ende maken hoerne twee,
Ghelijc enen stommen vee,
Ende enen sleyp na haren ganc,
Oft waer een steert twee ellen lanc.
Dits wonder boven alle saken,
Dat aenschijn aldus maken

Digitized by Google

Beestelike vorme aen haren lichame;
Mensceliker naturen te blame.
Dwijf heeft oec te meneghen stonden
Harde scalke rade vonden,
Maer sine weet niet wel al
Hoe dat sise vervolghen sal,
Want si en blijft niet in enen gedachte
Tfierendeel van eenre nachte;
Ende sonderlinghe es si blide dan,
Als si bedrieghen mach den man;
Ende hoe si hogher es in state ghekeert,
Soe si meer daer in glorieert,
Ende daer na set si sere hare,
Alsoet wel scijnt hier ende dare;
Want die wijste die ye hadden leven
Daden si swaerlike sneven
In scennessen ende in swaren sonden,
Alsi noch doen in onsen stonden.
Maer dats jammer sonder verdrach,
Dat enech bose wijf mach
Eneghen goeden man also verleyden
Ute sire beschedenheyden,
Dat hi lijf, ziele, ere ende goet
Van haren wille verliesen moet.

Noch vanden wiven. XXXIII.

Alle die meesters te waren,
Die vore onsen tiden waren,
Die scrifturen in boeken legghen,
Si scriven alle ende segghen
Vander wive onghestadechede
Ende van hare onghetruwecheyt mede;
Ende oec seget een meester van hem dat:
Si es allene reyne die nye en had lat [1].
Menech man oec, dat verstaet,
Spreect van eens anders wive quaet,
Die swighen soude ende en spreken niet,
Wiste hi wat hi thuys liet;

---

1) Lees *lac?*

Digitized by Google

Want menech man wilt seker sijn,
Dat sijn wijf es reyne ende fijn,
Die luttel weet vander mare,
Die heymelike loept van hare.
Daer om en sal nemmermere
Man sijn wijf prisen te sere,
Want men harde nauwe heelt
Sulke spele die men speelt.
Dat es wel een gheluckech man,
Die een wijf wel dwinghen can,
Dat si vreedsam, vroet si ende reyne.
Van honderden esser cume eyne,
Die dese drie poenten heeft wel!
Het dunct meneghen man spel
Een wijf te nemene metter wet:
Hi es meer in davonture gheset
Dan die over zee vaert striden.
Dien arbeyt mach hi gheliden,
Ende mach daer ere hebben ave;
Maer valt sijn wijf ongave,
So valt hi in vernoye groet,
Tote datse sceedt de doet.
Wilt hise oec met allen laten,
So willene die papen verwaten,
Ende segghen: sijn ziele es verloren.
Neemt hise weder, so heeft hi toren,
Ende verliest sijn siele ende sijn lijf,
Ende blijft daer toe een keytijf
Al sijn leven, hoe dat gaet,
Ende en weet sijns ghenen raet.
Maer ic segghe dat sekerlike,
Wie dat es in huwelike,
Ende verduldechlike goed ende quact
Nemt dat hem overgaet,
Dat hi loens bejaget mere
Dan een monc of een clusenere;
Want des nachts so sijn si
Doch van castimente vrij,
Maer die man werdt ghecastijt
Nacht ende dach, in alre tijt;

Digitized by Google

Sine penitencie duert vaste
Nacht ende dach, sonder raste!
Nochtan soude dwijf altoes staen
Tote smans dienste, sonder waen,
Ende hem onderdanech zijn met trouwen,
(Dat es trecht van goeden vrouwen)
Ende met haren live sijn ghereet,
Alse men tijt ende stede weet:
Dan es hare ghene onnere,
Want hijs hare voeght ende hare here.
Ende daer bi so moet die man
Altoes vore wesen dan,
Als men dat werke werken sal,
Daer bi steet die werelt al,
Dat behoert ten huwelike,
Dien God maecte van hemelrike,
Daermen die werelt meerret mede
Nader menscheliker naturen sede;
Ende wie so dat anders dade,
Wrachte jeghen der naturen rade,
Dies hem God belghet sonder wanc,
Want hire twee stede om verdranc.
Dat die vrouwe tsmans dienstwijf es,
Moghedi daer ane oec sijn ghewes,
Dat si draghende blijft dat kint,
Dat de man selve wint',
Ende beydt haers tijts met vresen groet
In avonturen vander doet,
Ende alst ter werelt heeft sijn leven,
Moet si hem sijn voetsel gheven,
Ende blijft in hare hoeden mede
Met sorghen ende met arbede,
Tote dat hem ghebelpen can.
Alles des so es die man
Van rechte quite ende ontladen,
Ende dat wijf si moet draghen
Die sorghe ende den last allene
Vanden kinde, groet ende clene.
Die man hi es sekerlike
Here ende voeght van ertrike,

Digitized by Google

Ende heeft al in sijn bedwanc
Deser werelt ommeganc,
Ende datter in es, quaet ende goet,
Es al onder des mans voet,
Ende alle creaturen vlien
Den man, want sine alle ontsien.
Van sinen aensichte hem ververen
Wolve, leewe, serpente, beren.
God heeft den man ghegheven
Grote gracie in dit leven,
Wijsheyt, coenheyt ende starchede,
Daer si die werelt houden mede.
Dese drie te samen en heeft
Ghene creature die leeft,
Dan die man, sijt seker des,
Die allene voeght der werelt es,
Ende edel boven alle dinghen,
Die ter werelt ye lijf ontvinghen.
Dat toende God harde wale,
Doe hi in Marien zale
Mans vorme nam an,
Daer hi den viant mede verwan.

Een exempel vanden wiven. XXXIIII.

Wouter, ic hebbe segghen horen,
Dat een coninc hier te voren
Maercolve ontboet, dat hi quame
Te sinen hove ende met hem name
Sinen vrient ende sinen viant,
Ende hi met hem die brachte te hant.
Maercolf nam tier selver stont
Sijn wijf ende sinen hont,
Ende ghinc ties coninx hove waert.
Te sinen wive sprac hi op die vaert:
»Hertelike lieve vriendinne,
Ghi wet wel dat ic u minne
Boven al dat ye lijf ontfinc;
Ic moetu een heymelike dinc
Segghen, die mi es ghesciet,
Maer ghine moghes verseggen niet,

Digitized by Google

Om ghene sake, om ghene noet,
Want wist die coninc — ic waer doet!"
Dwijf zwoer bi groten eeden,
Dat si haer liever bleve ghesceden
Uut hemelrike teweghen daghen,
Dan sijs een woert soude gewagen.
»Lieve minne," sprac hi, »ic segt u dan:
Ic vermoerde enen man
In dese weke op ene stont,
Daer ic aen wan CCC pont,
Ende ic barchene met haesten doe
Onder onse bedde int bedstroe:
Aldus hebben wi tgoede ghelt.
Nu siet dat ghi ons niet en melt
Aen mijn lijf no aen mijn ere."
— »Maercolf, mi verwondert zere,
Dat ghi so luttel betrout mi:
Ic storve mi liever dan ghi,
Dat wetti selve harde wale!"
Hier mede lieten si die tale,
Ende quamen in sconinx hof mettien,
Ende alsene die coninc heeft versien,
Hiet hise willecome saen,
Ende vraghede hem, of hi hadde gedaen
Also als hi hem beval.
»Here," sprac hi, »ja ic, al.
Hier es mijn vrient ende mijn viant mede."
— »Hier af moetic die waerhede
Weten," sprac die coninc.
»Here," sprac Marcolf, »dese dinc
Willic u tonen nu ter stat,"
Ende gaf sinen wive enen plat
In haer aenschijn, also wel
Dat si bina ter erden vel.
Doen riep si lude: »Ay mi, ay mi!
Dese mordenare hoe slaet hi mi!
Here coninc," sprac si, »sekerleke,
Hi vermoerde in dese weke
Enen man om sijn ghelt,
Dien ghi noch vinden selt

Digitized by Google

Thuys onder sijn bedstroe:
Hi lies mi seker selve also.
Die galgaert heeft verdient dat
Ghine settet op een rat,
Hi heves langhe verdient wale."
Doen die coninc hoerde dese tale,
Loech hi ende sweech nochtan,
Ende Marcolf, die wise man,
Riep sinen hont, daer hi stoet,
Ende sloech hem af enen voet.
Doen riep hine weder saen,
Ende hi quam te hem ghegaen
Oetmoedeliker vele mere,
Dan hi gheploghen hadde ere.
»Here coninc," sprac Marcolf mettien,
»Nu hebdi ghehoert ende ghesien
Minen vrient en minen viant.
Nu mercti wel al te hant,
Dat mijn viant es mijn wijf,
Die mi woude doen nemen tlijf
Om ēnen slach, dien ic haer gaf;
Ende minen hont sloeghic af
Van sinen live een let,
Nochtan es hi mijn vrient bet,
Dan hi ye was te. voren,
Also ghi sien moghet ende horen."
Die coninc seyde: »Marcolf, ghi
Hebbet wel betoent mi
Metten werken al bloet
Die dinghen, daer ic u om ontboet.
Ic sie wel dat nieman en sal
Sinen wive ontdecken al
Sine heymelijcheyt, daer macht an leyt:
Dit houdic wel over waerheyt."
Dus toende Marcolf den coninc daer,
Dat sijn wijf sijn viant waer.

Digitized by Google

De Priesterschap.

vs. 3139—3502.

Vander papen state ende gebreken. XXXVII.

Jan, nu hebdi mi gheseyt
Van vele dinghen die waerheyt,
Dies ic noyt en hebbe geweten;
Maer bina haddic vergheten
Te vraghene vanden heren
Die de kerken regeren:
Paeuse, bisscope ende ander prelate.
Hoe dunct u van haren state,
Ende dander paepscap also mede,
Dat behoert ten kerstenhede?
Want vele liede segghen sekerlike,
Dat si hem bewaren cranckelike.
Wouter, soudic die waerheyt spreken
Al uut vander papen ghebreken,
Si souden mi vermaledien;
Want si souden mi betyen,
Dat ic onghelove brachte voert,
Ende souden verkeren mine woert,
Want si hebben de wet bescreven,
Die si den volke uutgheven,
Ende si tonen statuten .ende ander saken,
Hem selven alder houdst te maken,
Ende al meest den volke jeghen.
Al eest dat sijs selve niet en pleghen,
Sine mesdoen daer niet an,
Maer tfolc doen si daer om inden ban.
Si houden nijt ende ghierechede,
Ende die volght hem altoes mede,
Want inder prelaten hove
En es nieman van love,
Noch oec weert, noch willecome,
Hine brenghe ghewin ende vrome.
Men derf te haren hove niet keren
Om dinghen of om impetreren,
Men brenghe mede die florine:
Anders eest al verloren pine;

Digitized by Google

Want trecht moet daer sneven.
Eest datmen niet en mach gheven,
Ende onrecht dat ghelt bringht,
Heeft sinen wille saen ghedinght.
Haer provenden vercopen si toe,
Oft waer een peert of een coe;
Maer om doeght ende om goet leven
Sie ic selden provenden gheven.
Symonie es nochtan
Een ghebot daer de ban
Swaerre op leget, sijts ghewes,
Dan op enech ghebot dat es.
Si leren tfolc ende castien
Van sonden ende van heresien,
Maer si en doens selve twint;
Nochtan datmen ghescreven vint,
Dat al haer leven ende al haer kere
Volghen soude haerre lere,
So dat haer leven soude sijn
Een raye ende een sonneschijn,
Die dleke volc soude leyden
Toter ewigher salicheyden.
Maer nu can men aen hem gemerken
Luttel dogheden in haren werken,
Want dat paepscap heeft verloren
Die seden, die toe behoren
Der gherechter gheestelijchede.
Proeft of dit es waerhede:
In gane, in stane, in oefeninghen
Ende allen wandelinghen,
In cledren ende in haren abyte,
So dunct mi al hare vyte
Den leken volke al ghelijc,
Sonder in dien namelijc,
Dat tpaepscap noch gheen strijpt en droech.
Nochtan ghebrekes luttel genoech,
Ic siese persemen ende voercopen,
Van tavernen te tavernen lopen,
Dansen, reyen in rivelen,
Ende alle ydele spele spelen,

Dobblen, wedden ende sweren,
Ende met scalcheden hem gheneren;
Ghelijc den leken lieden,
Dien sijt souden verbieden.
Traghe sijn si, alsict merke,
Ten ghetiden in die kerke,
En si datmen daer deylt ghelt:
Dan gaen si derwaert alden telt;
Maer si bliven onlanghe daer,
Sine maken hem saen elwaer,
Daer men drinct ende hoveert,
Vrouwen spreect ende bagineert.
In die kerke sijn si node langhe
Ten ghelese ende ten ghesanghe;
Ja si, wildijt verstaen,
Die de meeste renten ontfaen,
Sitten daer ende sien omme
Ende swighen stille alse stomme,
Ende staen vanden boeke bat achter.
Songhen si, het dochte hem lachter,
Maer si sitten daer ende bronken,
Luttel ghebrekes si en ronken.
Maer die vicarise allene
Ende die capellane, die clene
Gheprovent sijn ende cranc,
Die moeten der kerken sanc
Ende die pine algader dragen,
Beyde bi nachte ende bi daghe,
Ofte men soudse corrigeren
Ende uter kerken keren;
Maer die met voglen ende met honden
Jaghen ende beeten tallen stonden,
Ende haer kerke selden houden,
Die bliven al onbescouden.
Dits niet ghelijc, sijts ghewes:
Meest heeft, meest sculdech es.

Vanden state ende ghebreke der abden ende der abdissen. XXXVIII.

Die cloestre ende die prelate mede;

Die in alle verweenthede,
Die der werelt toebehoert,
So vervult sijn ende versmoert,
Dat si niet en connen gheweten
Wat si drincken moghen of eten,
Ende hebben haer cameren sonderlinge,
Daer si in houden haer wandelinghe,
Ende des convents goet verteren,
Ende hoechelike daer met hoveren,
Met haren vrienden ende met maghen:
Dan sittet convent ende knaghen
Een ey of enen vulen harinc:
Dan en es niet ghelike dinc!
Cranc wermoes, case een luttelkijn,
Cranc bier hebben si ende haer wijn
Die sal sijn vander crancster foren.
Den abt en dunckes niet mere verloren;
Dan dat tconvent mach verteren;
Maer selve hebben si haer kelneren
Wel bewaert met goeden wine,
Den besten die comt vanden Rine:
Dies drincken si vol haer butseel.
Aldus doen si cranc ghedeel
Haren convent, des sijt ghewes,
Dies tgoet altemale es;
Ende dat convent verdient bat
Die provende, wet wel dat,
Dat alle den laste moet draghen;
Beyde bi nachte ende bi daghe,
In lesene, in singhene, in vroech opstaen;
Alse die der reglen sijn onderdaen,
Daer dat goet om es ghegheven,
Daer si alle gader bi leven.
En es sabds niet allene,
Maer het es al tsconvents ghemene.
Die abt die soude altoes sijn
In sijnre moncke aenschijn
Ten dormtre, ten reeftre ende ten chore;
So dat si sien mochten ende horen
Haers abds volmaecte seden

Digitized by Google

Van dogheden ende van oetmoedecheden,
Ende na dan volghen sinen state:
Aldus souden doen prelate!
Doen God onse here waerlike
Met sinen jongheren ginc op ertrike,
En hadde hi camer no spise allene,
Maer het was al ghemene,
Dat si hadden vroech ende spade;
Ende sijn lere ende sijn predicade
Was ghereet met sueten woerden
Van dinghen, die ter zielen hoerden.
Hine scheen niet der andre here,
Maer haer knecht scheen hi mere,
Ende te dienene was hi ghereyt,
Also hi in deewangelie seyt;
Maer des selfs si nu missen
Beyde die abde ende die abdissen,
Die verteren nacht ende dach
So watmen den convente of breken mach.
Ic vruchte dat hem God harde swaer
Ten ordele sal verwiten, daer
Hi elken loen sal gheven
Van dat hi hier heeft bedreven.

Van der biddender ordenen. XXXIX.

Wouter, van desen mendicanten
Moetic u een luttel ranten,
Alse Minderbrueder ende Jacopine,
Witte brueder ende Augustine,
Die lopen weder ende voert
Prediken ons Heren woert
Den leeken volke openbare,
Ic vruchte dat si dware
Niet en segghen ende leren;
Daer sise biechten ende absolveren;
Want si vleyende ende volghende sijn
Hem, die hem gheeft broet ende wijn;
Bedi si moeten leven
Van datmen hen sal gheven,
Daer groet perijl in leghet,

Als ons een wijs man seget.
Wie arm es ende niet en heeft,
Ende met goeder spisen gheerne leeft,
Ende aen bidden leghet sijn lijfnere,
Die moet sijn een smeker sere;
Ende wie smeect, also wi lesen,
En mach niet gherecht wesen;
Ende den ongherechten moetmen scuwen,
Ende den smeker niet betruwen,
Also alse die wise segghen,
Die scrifturen in boeken legghen.
Hoverde, ghierecheit ende nijt
Vindic in gheestelijc abijt
Vele meer, sijts ghewes,
Dan in enech volc dat es,
Ende oec luxurie bedect,
Daer der vele mede es bevlect.

Hier berespt Wouter Janne van sinen worden. **XL.**

Jan, dits wonder dat ic hore:
Ghi seydt int beghin hier vore,
Dat dat volc nu beter ware
Dant ye was: dits contrare;
Want van wat state wi spreken,
Ghi vinter in grote ghebreken,
Ende aldus en volghedi niet wale
Uwer redenen ende uwer tale.
Wouter, een peert of een rent
Die en sijn niet so blent
Van sinne, alse ghi sijt.
Men moet u in alre tijt
Al dat knuwen, dat men u seyt,
Alse den kinde dat in de wieghe leyt.
Ic seyde vore ende ic lye noch des,
Dat tfolc nu also goet es
Of beter, dat ic nu sye,
Dant hier vormaels was ye;
Maer niet en makic u vroet,
Dat tfolc es altemale goet.
Men heeft in allen stonden

Beyde goede ende quade vonden,
Also men doet noch heden dages;
Maer die meyninghe mijn ghewages,
Dat dat volc van ertrike
Also goet es ghemeynlike,
Ja! dleeke volc, alst ye ghewas.
Oec vermetic mi wel das,
Datmen nu meest trouwen siet
Int ghemeyne weerlike diet,
Dat sinen arbeyt dagelijx verteert,
Ende met sinen acker hem gheneert,
Ofte van lande te lande rent,
Ende met comenscape went,
Des die meneghe te bat heeft.
Ja! al dies die werelt leeft
Steet naest Gode bi desen,
Dat willic wel ter waerheyt lesen;
Ja! sal trouwe staende bliven,
Dat sal bi desen tween becliven.
En es paeus, bisscop no pape,
Lantshere, riddere no knape,
Selen si haer leven hier ontdragen,
Dese twee en moetent bejagen.
Oec behoren si ghemeynlike
Ten edelen goeden huwelike,
Dien God, die voersieneghe, wise,
Yerst maecte inden paradise.
Dits doerdene daert al aen steet;
Dat der werelt anegheet,
Ende daermen trouwen meest aen vent.
   Belghe hem die wille: — in achts twent!
Dat sijn lantsheren ende prelate,
Daer ic mi minst trouwen toe verlate;
Ende volc van gheesteliken abite,
Want si houden verkeert haer vite;
Dat doet al nijt ende ghierechede,
Also ic u hier vore seyde.
   Du leec man, en ontsie di niet:
Dat paepscap en es sekerre niet
Hemelrijx dan du best;

Digitized by Google

Die best leeft, best es.
Al predect tpaepscap Gods woert,
Ende haer theologie bringht voert,
Ende du sits daer voer hare voete,
Du best lichte also soete,
Ende also weert voer danscijn ons Heren;
Als si sijn die di leren;
Want clergye sonder goet leven
En can ghene salecheyt gheven.
Hets beter een doghet allene
Dan alle phylosophye ghemene.
  Al eest oec dat si di biechten
Ende dine ziele verlichten,
Ende van dinen sonden ontladen daer;
Du best lichte also claer,
Oft claerre voer Gode dan hi
Die daer absolveert di.
  Al bestu in scrifturen blent,
Daerom en twivele di niet een twent:
Dijn simpel ghelove clare
Es voer Gode also mare,
Alse eens clercs, des benic wijs,
Die XXX. jaer lach te Parijs.
  Cristus sprac liefliker mee
Jeghen dwijfken van Cananee:
»U ghelove becomt mi bat
Dan der papen, gheloeft mi dat;"
Want al sijn scelden ende sijn horeest
Hadde hi op die papen meest,
Ende die berespte hi met harder tale;
Maer dat wijfken bequam hem wale,
Die hi opten putte vant,
Ende si gheloefde aen hem te hant.
Maer wat miraculen Cristus dede
Die papen bleven in hare quaethede.
  Hore mi nu, dorpman,
Ende legt hier dinen sin an:
Du die leves op dinen acker,
Ende te dinen labore best wacker;
Du best also seker, sijts ghewes,

Alse paeus ofte bisscop es;
Lantsheren ofte ander papen,
Die altoes plucken ende rapen
Dine pine ende dinen arbeyt,
Daer du om storts dijn sweyt,
So spreken si aldus:
»*Iste est rusticus*,
Men neme hem dat hij heeft,
Het es scade dat hi leeft."
So tijdt men hem tserwoede an;
Ende so moet die onsculdeghe man
Verliesen daer sijn goet,
Weder hijt verboert of en doet.
So duncket hem ghewonnen al,
Maer om datter na volghen sal
En peynsen si twint no dele;
Si houden hen aen dierste morsele;
Daer si haer siele mede verworghen,
Want nieman en heeft ghenen morghen.
Du volre, wever, coepman,
Scoemaker, cledermaker, stierman,
Ende alle die arbeyds pleghen,
Die hier vanden minsten sijn gheweghen,
Ende met pinen wint u brodekijn,
Ghi selt ghinder vanden meesten sijn,
Ende vele meerre, dat wetic wale,
Dan deken, prelate ofte officiale,
Die u versmaden ofte verdrucken,
Ende u goedeken hier af plucken,
Ende dat uwe verteren in welden,
Ende in hoverden, daer si in helden.
Sijt verduldech, u en sal niet ghebreken;
God sal u harde wel wreken
Ghinder in deewelike vier,
Ende wet dat u vernoye hier
Cort es ende verganckelijc,
Ende ghinder u vroude ewelijc,
Die nemmermeer inde en heeft,
Op dat ghi wel hebt gheleeft.
Sijt alle verduldech ende doet wale

Digitized by Google

Hemelrijc es u altemale.
Ghi leeke liede ghemeynlike,
Die sit in den edelen huwelike,
Ende u met redenen gheneert,
Of uwes selfs renten verteert,
Ghi sijt met Gode lief ende weert,
Want al ertrike, hoe dat veert,
Moet bi u staen sonderlinghe,
Of die werelt si verghinghe.
Ende oec machmen in u scouwen
Meer dogheden ende trouwen,
Ende Gode vruchten ende eren,
Dan in prelaten of in lantsheren;
Ende sal trouwe staende bliven
Dat suldi meest toedriven!

LEKENSPIEGEL.

Dr. JONCKBLOET, Gesch. der Mnd. Dichtk. III[1]. 239—257.

Dr. DE VRIES, Der Leken Spiegel, Leerdicht van den jare 1330, door Jan Boendale, gezegd Jan de Clerc, Schepenklerk te Antwerpen. 4 Dn.

Boendales hoofdwerk, waarin als in een spiegel datgene den leeken wordt voorgehouden en geleerd, wat op hunne zedelijke en wetenschappelijke ontwikkeling betrekking heeft, werd mede opgedragen aan den Heer Rogier van Leefdale en diens echtgenoot, en vervaardigd tusschen de jaren 1325—30. Het geheel is met veel minder heftigheid en overdrevenheid geschreven dan de Teestye, ook daar waar het een opmerkenswaardige overeenkomst met dit werk bezit, en pleit er daarom sterk voor dat het later uit 's dichters pen is gevloeid.

DES SCHRIJVERS PLICHTEN.

B. III. c. 15.

Hoe dichters dichten sullen ende wat si hantieren sullen.

Om dat die leeke van allen zaken
Rime ende dichte willen maken

Digitized by Google

Ghelijc clerken, dat wonder es,
So hebbic mi bewonden des
Dat ic nu wil bringhen voort
Wat enen dichter toebehoort,
Die te rechte sal dichten wel;
Want dichten en is gheen spel.
  Drie pointen horen toe
Elken dichtre, ende segghe u hoe:
Hi moet sijn een gramarijn,
Warachtich moet hi ooc sijn,
Eersaem van levene mede:
So mach hi houden dichters stede.
  Gramarie is deerste sake;
Want si leert ons scone sprake,
Te rechte voeghen die woorde
Elc na sinen scoonsten accoorde,
Te rechte scriven ende spellen
Ende dat pointelijc voort vertellen.
Men sal ooc voren versinnen,
Hoemen dat dicht zal beghinnen,
Middelen ende daer toe enden,
Ende uter materien niet wenden.
Dat prohemium int beghin
Sal verstandenisse hebben in
Van datter volghet na;
Auctoriteite, alsic versta,
Ende exemple daer toe mede
Sullen hebben propre stede,
Daer hem behoort te stane
Na datter materien hoort ane;
Dat einde vanden dichte sal
Dat voorste besluten al,
Ende daer toe setten proper woort
Also tier materien hoort.
Aldus moet die dichtre sijn
Van rechte een gramarijn;
Want die niet en versinnet des
Wat consten gramarie es,
Alse leecke liede, die en moghen
Te goeden dichters niet doghen;

Digitized by Google

Want sine hebben gheen fundament
Daer men recht dichten in kent.
Wat helpter vele of ghelesen?
Hi moet een gramarijn wesen
Ende te minsten connen sine parten:
Dat is tbeghin van allen arten:
Die des niet en weet, sijts ghewes
Dat hi gheen goet dichter en es,
Noch dichter ooc en mach sijn,
Is hi Walsch, Dietsch of Latijn.
  Tander point dat ic seide,
Dat is warachticheide.
Met rechte sullen dichters plien,
Datsi loghene sullen vlien;
Want een dichtere dats een poëte,
Die wel wil datmen wete
Sine lere ende sine scrifture,
Ende dattie ooc ewelike dure.
Vintmen sine scrifture valsch dan,
So en sal nemmermeer man
Hem van rechte gheloven voort;
Want hi heeft dichten verboort
Ende verloren dichters name,
Ende sal hebben des ewelike blame.
  Twee dinghen sijn onder dandre al
Daer men niet in lieghen en sal.
Hystorien dat sijn deene;
Want om saken en ghene
En salmen daer in lieghen een haer;
Want wilen in doude jaer
En moeste dichten nieman
Dan hi diese scouwede an,
Alse Darijs Troyen dede:
Hi sach selve die waerhede
Vanden orloghe altemale,
Dat hi screef scone ende wale,
Also hijt sach mitten oghen;
Want en hadde niement moghen
Bescriven dan hi diet sach;
Wantmens doe ghemeenlijc plach;

Digitized by Google

Ende noch met rechte soude,
Waert datmen trecht doen woude.
Daer omme heet ment hystoria:
Hystoria, alsic versta,
Coomt van *hysteron*, ic hout in dien:
Dats Griecsch ende luudt also vele als *zien*,
Om datmens niemene betrouwe
Dan den ghenen diet aenscouwe.
Hier bi zullen die dichtens plien
Harde nauwe voor hem zien,
Als si van hystorien maken.
So nauwe vallen die zaken,
Datmen uut der waerheit keert,
Als ons een wijs man leert,
Ende tyen sulken ere an
Dies noit scout en ghewan,
Ende sulken werpen si in donnere
Die wel waert is alre ere.
Dit doet een deel onwetenthede,
Ende nijt wercter dicke mede
Ende ooc onste van gronde,
Die de waerheit slaet van monde.
Hier bi blijft, voorwaer gheseit,
Verholen menighe vromicheit,
Menighe duecht ende scone daet,
Die nidicheit van monde slaet,
Dat jammer is sonder verdrach,
Dat elc niet ghenieten en mach
Sijnre doghet ende sijnre archeit met:
Dit ware nochtan gherechte wet.
Die heilighe scrifture seit albloot,
Dat loghenen die ziele slaen te doot,
Ende dat wi zullen antwoorden
Van allen ydelen woorden,
Daer die rechte rechtre sal
Doemen dese werelt al.
Jacob van Maerlant, die vader
Is der Dietsche[r] dichtren algader,
Schelt zere die loghenieren,
Die valsche materien visieren,

Digitized by Google

Die si subtijllijc connen cleden
Ende met sconen woorden leden:
Alse Kaerlen ende Octaviane,
Den welken si draghen ane
(Ende ooc andren goeden lieden)
Dinc die hem noit en gheschieden.
En betaemt haerre eren niet,
Datmen dese belieghe yet,
Want men machse ghenoech prisen
Metter waerheit in vele wisen.
  Men leest dat Kaerle voer stelen:
Ic segt u, al zonder helen,
Dat Kaerl noit en stal.
Sulke maken ooc ghescal,
Dathi Kaerle hiet die man,
Om datten sijn vader wan
Op enen waghen, aen een dienst wijf.
God die gheve hem onlanghe lijf,
Die dese loghene dachte
Ende eerst in plaetsen brachte!
Want Puppijn, sijn vader, was
Een heilich man, sijt zeker das,
Ende wan Kaerle aen sijn vrouwe,
Die hi ghegheven hadde trouwe
Mids der heiligher kerken raet.
Sijn moeder hiet ver Baertraet,
Ende was dochter, wi lesent dus,
Eens keisers, hiet Eraclius.
Sijn ouder vader, wildijt weten,
Was Kaerl Marteel gheheten,
Ende was in overspele ghewonnen;
Maer niet wi gheweten en connen
Weder op karre ofte op waghen:
Ic en hoords noit boec ghewaghen.
  Si doen ons ooc verstaen,
Dat keyser Octaviaen
Bi Lueven wart gheboren
In een stede, die wi horen
Noemen Ten Zeven Tommen.
Mi dunct datsi zere dommen

Digitized by Google

Die dese loghene maken cont,
Daer si mede verliesen haren stont.
Octavianus moeder was
Julius zuster, alsic las,
Gheboren uut Romen der stat.
Wat node hadde dese vrouwe dat
Si vier hondert milen van daer,
Op een velt woeste ende blaer,
In couden ende in winde,
Ligghen soude van kinde?
Ondanc hebben si diet peinsen
Ende dusdane loghene veinsen!
Want si daer moort werken an,
Die belieghen dus goeden man:
Men soude hem dichten verbieden.
Hets waer, si willen den lieden
Yet nuwes bringhen te voren,
Om dat sijt gherne horen,
Ende dat sire lichte aen winnen
Ofte haren name doen kinnen.
Hets waer, Ysopus ende Aviaen
Dichten ende doen verstaen
Ghedichten van vele zaken,
Van dieren alse datsi spraken:
Dats om leringhe diere uutgaet,
Daer men des volcs wesen bi verstaet;
Ende menighe ander rime,
Als van Reynaerde ende Ysegrime,
Brunen den bere ende den das.
Dat dese dinc vonden was,
Was al om lere ende wijsheit,
Als ic u voren hebbe gheseit;
Want een sin, die is zwaer,
Die maken exemple claer;
Want in parabolen God selve sprac
Sine sermoene die hi vertrac.
Men mach ooc, dat ghi dat wet,
Een boerdekijn vertrecken met,
Al ist dat nie en gheschiede,
Daer omme lachen die liede,

Digitized by Google

Op dat en is niemens lachter.
Nochtan so bleeft beter achter;
Want wi van allen ydelen woorden
Ten oordele sullen antwoorden.
Dus en salmen lieghen niet
In hystorien, wats gheschiet.
Dander willic u ruren:
Dat sijn heilighe scrifturen,
Alse viten van heilighen lieden.
Van dingen die hem ghescieden
Ende van wat ter heiligher kerken hoort,
En salmen lieghen niet een oort;
Want die heilighe kerke is ghesticht
Op Jhesum Cristum, themelsche licht,
Die allene is die waerhede,
Daer ghene loghene en wil mede.
Dat derde point vanden drien
Dies die dichters sullen plien,
Dat is eerachtiche[i]de,
Alsic u hier voren seide;
Want dichters die in haer dichten
Al aertrike willen berichten,
Papen, riddren ende ander heren
Duecht ende wijsheit willen leren,
Ende hem dicke spreken na,
Dese sullen, alsic versta,
Hem ten duechden keren mere.
Hets den lerare leellijc zere,
Dathi selve niet en hanteert
Doghet die hi enen andren leert,
Alse Cathoen, die wise man,
In sinen boec wel spreken can.
Nu merct dan wie dichtren waren
Wilen inden ouden jaren:
Moyses, onse heilighe vader,
Die wilen maecte algader
Die vijf boeke scone ende fijn,
Die dat beghin vander biblen zijn.
Josephus, die wel gheraecte,
Die der Joden hystorien maecte

Digitized by Google

Ende menich boec, als een clerc,
Was eersaem in al sijn werc.
Aristoteles ende Catho,
Seneca ende Plato,
Oracius ende Ovidius,
Boëcius ende Orosius,
Die dichtren waren al haer leven,
Ende some van hystorien screven,
Ende eersaemlijc altoos hanteerden,
Ende selve hilden dat si leerden.
Jheronimus, die heilighe verlichtere
Ende die edele waerde dichtere,
Trac die bible met zire pine
Uten Ebreeusche in Latine,
Ende den zouter mede alsoe
Ende menich groot werc daer toe.
Hi hilt altoos waerhede,
Waer hi quam telker stede;
Want dat Latijn, waerlijc,
Den Ebreeuschen is so ghelijc,
Datmen niet en wert gheware des
Dat teen yet dan tander es.
Aldus sullen dichters mecken,
Die scrifturen uuttrecken
Van eenre spraken in dander sprake,
Datsi om ghene zake
Te scrivene en onderwinden
Anders dan sijt daer vinden;
Want uut des auctoors woort
En salmen niet gaen een oort,
Ende uter materien winden twint,
Alsic u voren dede bekint.
Seghebrecht ooc van Gemblöos
Screef die waerheit altoos;
Want hi was een coroniste,
Een die beste die men wiste.
Vincent ooc die Jacoppijn,
Die vier partien in Latijn
Vanden Spieghel Hystoriale
Scone toebrochte ende wale,

Was goet gramarijn, dat ghijt wet,
Warachtich ende eersaem met.
Dit waren die clerke,
Die wilen die goede werke
Toeleiden in ghescrifte,
Niet om onste noch om ghifte,
Maer om ghemeen oorbaer daar toe,
Datse nature vermaende doe.
Noit men ooc en ondervant,
Dat Jacob van Maerlant
Loghene dichte of voortbrochte,
Hoe nauwe dat ment ondersochte;
Want sijn leven was eersaem,
Als enen dichter wel betaem.
Wie recht dichter wesen sal,
Dat moet hem meest ofte al
Van naturen in sijn gheboren
Met dinghen die daer toe horen.
Dient nature niet en hadde ghegheven,
Alle die ghene die nu leven
En soudent hem niet leren wel;
Want dichten dat en is gheen spel:
Het moet comen uut reynen zinne,
Daer gheen commer en is inne,
Ghiericheit noch felheit met,
Daer de menighe mede is besmet.
Rechte dichters, hoe dat vaert,
Sijn groots loons wel waert,
Die doghet houden ende waerhede
Ende eersaem leven daer toe mede.
Men mochter ontberen twint;
Want dat nuwe ende toude testamint,
Alle rechte ende onse wet
Ende onse ghelove daer toe met,
Hantvesten ende hystorien,
Daer goet of sijn die memorien,
Waren te niete al ghegaen,
En hadde die dichter ghedaen
Bi wien si behouden bliven
Mids sijn dichten ende sijn scriven.

Digitized by Google

Nu willic u segghen ter vaerde,
Welke dichters sijn van aerde.
Sulc is die dicht van minnen,
Om dat hi sijn lief wil ghewinnen;
Sulc dicht openbare,
Om dat hi gherne namecont ware;
Sulc dicht ooc om gheniet;
Maer dat dichten en is niet
Van naturen gheboren in;
Want si dichten om ghewin,
Sonder der naturen beheet.
Een rechte dichtere, God weet,
Al waer hi in enen woude,
Dathi nemmermeer en soude
Van dichtene hebben danc,
Nochtan soude hi herde onlanc
Sonder dichten daer gheduren,
Want het hoort te sire naturen:
Hi en mochts niet laten, al woude hi.
Dichten moet uut herten vri
Comen ende uut claren zinne,
Daer God behoude inne
Elken dichter die waerheit mint!
Hier mede is dit dicht gheïnt.

JAN DE WEERT.

Nieuwe Doctrinale.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III[1]. 273—284.
Jhr. Blommaert, Oudvlaemsche Gedichten. III. D.

Onder de leeken, die het ingeslagen voetspoor van Maerlant en Boendale volgden, en heftig de bestaande gebreken gispten, behoort ook Jan de Weert van Yperen, alwaar hij „clerc in surgien" was, zooals blijkt uit eene navolging van Maerlants Wapene Martijn, den Wapene Rogier, eene „disputacie van Rogiere ende van Janne", welke hij na de Nieuwe Doctrinale of Spieghel der Sonden dichtte. Dit laatstgenoemde werk geeft ons een zeer duidelijk tafereel der maatschappelijke denkbeelden van de veertiende eeuw en van de gebreken van geestelijkheid, adel en burgerij.

Digitized by Google

De Gierigheid.

vs. 290—732.

Ghirecheit es een tempeest van moede,
Om hope van ghelde oft van goede
Te crighen, die altoes doet gapen
Die herte hoe hi tgelt mach rapen,
Weder met rechte so qualike;
Dits een sonde, die op ertrike
Sere regneert nu ten tiden.
Ic salt verclaren int overliden,
Hoe vele graden hier uut comen,
Ende die int Latijn noemen.
Ambicio so heet die eerste graet;
Symonia hier na staet;
Die derde graet hiet Usura;
Die vierde Latrocinia;
Die vijfte hiet Periuria;
Die VI Rapina;
Die VII Injusta Iudicia;
Dit sijn die grade, als ic versta,
Der ghiericheden int Latijn.
Negheen vreseliker venijn
Was nie ter zielen behoef ghevonden;
Want van allen anderen sonden
Moghen die papen wel onbinden
Die zielen, sonder daer si vinden
Onrecht goet te gader ghedreven:
Dat moet men emmer wederghеven,
Oft spapen hant gheleecht op thoeft
Helpt der zielen niet, des gheloeft;
Ende dese sonde es soe ghemeyne,
Al en ware sonde el engheyne,
Dan allene ghierichede,
Daer bleve menich verloren mede,
Soe ic hier na sal ontladen
Int bediet van desen graden.

Ambicio is die ierste graet,
Die uter ghiericheiden gaet:
Dit es als een te ghevene pliet
Om dat hi enen andren gheven siet;

Digitized by Google

Ende na der ghiften es hem leet,
Dat hem die pennich so saen ontgheet:
Hij gheeft den pennich om der werelt ere,
Ende ghenen danc weets hem onse Here;
Al doet hijt in caritaten,
Hi scaemt hem dat hijt soude laten;
Die ghifte en comt niet uter herten,
Mer om der werelt ere begherten,
  Den andren graet, als ic versta,
Dien so noemic Symonia.
Desen graet mach men wel merken
In gheleerden, papen ende clerken;
Waer dat woent een gheestelijc prelaet,
Daer mochdi vinden desen staet;
Want als beneficien worden gestelt in kerken,
Men gheefse dan gheenen armen clercken,
Maer om eere, om bede oft om ghelt,
So zijn die beneficien nu alle ghestelt:
Al dusdanighe sonden noemt men Simonien.
Wij sien oec mede in canesien,
In abdien, meer oft minder,
Dat sijn al riker lude kinder,
Diet gheestelike goet besitten;
Si en connen dammen, graven no spitten,
Noch doen enighe hantgewerken:
Men gheeft hen crune, so sijn si clerken.
Diese proeft doet hem segghen niet mee
Dan in den souter een vers of twee,
Also men leert in leeken scolen.
Die leeke die clergie siet dolen
In desen, si meenen in haren zin,
Datter gheen mesdoen es in,
Ende segghent oec int openbare:
Waert dat so grote sonde ware,
Als die papen segghen int sermoen,
Si en soudens selve niet doen,
Soe vele als si ghemeynlijc pleghen.
Dus gaen die blinde die cromme weghen;
Ende leyden elc andren in den vliet;
Mer dit en salse ontsculdighen niet,

Digitized by Google

Als God ten ordele comen sal:
Haer werken sullen hen volghen al,
Also wel den leeken als den clerken.
Dat mach men in Jobs boec merken,
Dit scrivet tot elken ende niemant los:
»*Opera enim illorum sequuntur illos.*"
Die leeke sullen volghen ende merken
Der papen woorde in der kerken;
Mer haer ghebreke sullen si vlien,
Ende op haer ydele werke niet sien.
Dat meeste deel der predicaren,
Wanneer si staen ende openbaren,
Hoe men sal scouwen alle quaethede,
Soe swigen si van der ghierichede;
Want spreken si van hare te vele
Si nepen hem selven bi der kelen.
Ic hebbe prochipapen ghekent,
Die selve maecten dat testament,
Daer haer prochiane ziec laghen;
Haer ondanx ende oec der maghen
Waest beseghelt ende bescreven,
Eer si tsacrament wilden gheven.
Men vint noch wel sulken cappellaen,
Als hi tot enen zieken sal gaen,
Ende hem niet en wille gheven
In sijn testament bescreven,
Soe gaet hi bidden ende claghen sere:
»Ic en soude niet dorren voer minen Here
Comen met desen testamente!"
Dus crighen die prochipapen renten,
Ende maken Gode om vercoopen.
Daer sijn noch Judase bi hopen,
Die Cristuse, ghinghe hi noch op derde,
Verraden ende doen souden onwerde,
Op datter hem testament af quame.
Owy der jamerliker blame!
Al heeten si gheestelike prelaten,
In haer werken sijn tmeest Pilaten.
Desen selven graet es oec ghestelt
Den ghenen die prediken om ghelt,

Ende hueren twoert Gods om voert te vercopen,
Als dese questeerts, die omme lopen
Ende loven aflaet, ende scelden quite
Al tsmenschen sonden om een mite.
Wee hem! ende tot hoerre scanden
Ende oec der gheenre diese uutsanden,
Dat si tfolc aldus bedrieghen,
Haer ghelt aftuyschen ende ontliegen!
  Die derde graet hiet Usura,
Dats woeker, als ict int Latijn versta,
Dats als men meer ontfaet oft gheeft
Van ghelde dat men gheleent heeft.
Daer es sulc die ghelt te nemen ontsiet,
Maer bidmen ten eten hine weyghers niet,
Of wilt men hem andere hoefscheit doen:
Eest causen, rocken, oft hemden, oft scoen,
Dat neemt hi, maer hine wille niet woekeren;
Maer desen telle ic vore den cloeckeren;
Want wat men hem ghevet hi wille meer,
Ende sulke weten enen anderen keer:
Men set hen voer haer ghelt in hant
Coren, beesten, huys, erve oft lant,
Dat deerdendeel beter es oft bet:
Dit heet in coop tot jaren gheset;
Want dieghene die tghelt ontfaet
Maecht lossen binner der tijt, daert op staet;
Staet langher soe es sijn recht verloren,
Ende die tghelt leent bruuct tgoet daer voren,
Alle die bate ende tghenot
Des goeds vore dat overscot
Van der baten van sinen ghelde.
My duncke diet wel te rechte spelde
Dat woeker es oft also quaet.
Nu es daer noch een ander graet
Van ouden luden of jonghe kinderen;
Of ledighe menschen, die node minderen
Haer goet, maer gheen ambacht connen
Dese sal men quanchuys gonnen,
Dat si haer ghelt redelijc leenen:
Dat si X penninghe om eenen,

Digitized by Google

Ja, sulc van achte, sulc van viven,
Ende dit sal men voer renten scriven,
Omdat si hen des woekers scamen;
Al waert dat si van M eenen namen,
Soe salt voer Gode woeker heten.
Wee allen den ghenen diet wel weten,
Ende daertoe raden ende consenteren,
Si sijn sculdich der wraken ons Heren.
Men saelt goed winnen met goede,
Met avonturen ende met voorspoede,
Als God der op verscinen laet;
Maer die een naelde wert goets ontfaet,
Dat men eenen andren leent,
Hets woeker; — siet wel wat ghi meent;
Ghi richters, die hier over sit,
Hoe swaerlijc ghi u ziele besmit:
Ghi lijt ende bringhet in eenre zeden,
Daer tfolc hem selven verdoemt mede,
Ende daer God om plach te plaghen
Lant ende steden in ouden daghen,
Ende noch, al beidt hi, wat sal doen,
Want ghy sijtter al af occusoen.
Nu es des woekers broeder voorcoep,
Die nu sere heeft allen loep
Daer men comenscape doet;
Want nu men quans niet woekeren moet
Voor die boete die daer op staet,
Soe vinden si enen anderen raet:
Si doen huse ende kelnaers vollen
Met yser, met vlasse, coren oft wollen,
Ende vorderen coopwijf oft coopman.
Ghemate lude comen dan,
Die des goets hadden wel een deel,
Ende niet verghelden moghen gheheel,
Soe moeten sijt coopen jeghen desen,
Of si moeten daer sonder wesen.
Siet hi dat si sijn in sorghen,
Hi troestse ende seit: »Ic sal u borghen!"
Daer vercoopt hi ende gheeft
Dat hi selve niet en heeft:

Digitized by Google

Dats dach ende tijt, also diere als tgoet;
Want men den derden penninc moet
Diere coopen dant es wert,
Om dat men des dages beghert;
Ja sulc, dat noch quader si,
Vercoopt sijn goet op daghe, ende hi
Coopet weder om ghereet ghelt,
Den derden penninc min oft die helft;
Of heeft hijs selve te doene scame,
So doet een ander in sinen name,
Maer der sonden en acht hi niet:
Dits al woeker, wie soos pliet.
Al maken si Gode eenen vlassen baert,
Si varen allen ter hellen waert.
Die vierde graet volcht hierna,
Die heet Latrocinia,
Dats diefte, als goet te nemen met vare,
Daer mens niet en wort gheware,
Te stelene in heimelike steden,
Of valsch ghelt op ketel smeden,
Borsen sniden om dat ghelt,
Of van den riemen tselver smelt,
Of beesten bi daghe of bi nachte
Stelen, ende villense om smeer oft om vachte;
Want dit moeten al met vare doen,
Ende decke crigen si haren loen.
Die oec beleit hebben van steden,
Ende dan met machte by ghierichede
Nuwe assisen ende scalke ocketten
Op tfolc visiren ende insetten,
Op dat sire af ghenieten moghen;
Of ander beleyders, die daer na poghen,
Dat si der ghemeenten goet van der poort,
Dat totten ghemeynen orbaer hoert,
An haer selves bate legghen:
Dats quader dan diefte, mochment segghen;
Want si stelent al den armen,
Diet met pinen besweten ende becarmen.
God haetse allen die des pleghen,
Ende al tgemeene bet es hen jegen;

Elc haetse of vloexe lude oft stille.
Oec valtet dicke, wacts hem die wille,
Dat si in haer sonden smoren
Sonder biechte, soe blijft verloren
Die ziele, dats te duchten zere.
Dat goet en sal oec nemmermere
Op haer oer ten derden erven:
Dus laet God die quade verderven;
Want men mach met lichten dinghen
Die quade ghewoente niet weder af bringhen.
Soe wort die ghemeente dan verwoet
Om dat onrecht dat men hem doet,
Ende maken ghevecht ende discort,
Daer dicke af comt ghewelt ende moert;
Ende van al datter in messciet
So is hy oersake die teerst beriet.
Die oec om gonst oft om scat
Die ghemene vriheit van der stadt
Ontrichten ende breken laten,
Sijn ghierich, valsch, voer Gode verwaten.
Die corn, oft wijn, oft ander goet
Valscht anders dan God wassen doet,
Olie, botere, wolle of vlas,
Dats grote sonde: elc hoede hem das.
Die wijn bereiden of maken claer
Die droeve is, lanc ende swaer,
Si dooden die lude ende maken cranc;
Als si mesvallen in den dranc,
Daer sijn si allen af occusoen.
Alle diet raden of diet doen
Sijn van der gracien Gods versteken;
Ende al eest dat sire biechte af spreken,
Elc pape hem te absolveren wacht,
Want den busscope toehoert of sijn macht.
Die vunsch coren minghet met niewen,
Of dat droghe met water bescryewen,
Soe dijnt het ende waert te mere vele;
Of backers, die semel doen in haer mele
Meer dan die scoef opt felt uutgaf,
Of hoer broet bachten te laf

Digitized by Google

Van water, opdat hi te meer sal weghen:
Dats al valsch; — wachts hem des pleghen.
Die den andren sijn erve ontmet,
Of palen uuttrecht oft verset,
Of wie anders ghevet quade mate,
Of goet ontweghet om sijn bate,
Ic segt hem, es hi Duutsche of Walsch,
Dats ghiericheyt in Dietsche valsch.
Een joncman die een huwelijc doet
Aen een out wijf om haer goet,
Daer hi gheen kindre an mach winnen,
Dats ghierige sonde ende luttel minnen;
Ten ware kenlijc openbare,
Dat orbarlike noetsaken ware.
Die hoopt of wacht om anders doot,
Om sijn goet, dats sonde groot.
Comans ofte wisselaren,
Die hen metten ghelde ghenaren,
Ende den swaren goeden penninc uutwieden,
Ende den lichten quaden widerbieden,
Ende brenghen dat goede ghelt van weghe,
Dats een quade, ghierighe pleghe.
Wisselhouden dats woekers quader,
Want hi es des goeden pennincs verrader,
Hi weet altoes wat hem baet,
Eer hine wisselt oft ontfaet.
Diet gelt scroden ofte besniden,
Moghen oec aen desen graet wel riden;
Het sijn die sondichste dieften die men doet,
Want si stelen alder lude goet,
Eest rijc oft aerm, leec oft clerc:
Dit is al ghiericheit ende sduvels werc.

Die vijfte sonde die hier uyt gaet,
Die ic hete den vijften graet,
Die der dieften volghet na,
Die noemic Perjuria,
Dats in Duutschen gheseyt Versweren:
Hier mede hen vele lude gheneren.
Dese diefte es argher in velen
Dan daer men met anxste moete stelen;

Want si roepen totter stonden
Gode te hare valscher orconden,
Also ic sal verclaren hier na,
Als ic ten X gheboden ga.
Die VI graet hiet Rapina,
Ende es een sonde die verre ende na
Onder die edele lude wel es bekint:
In Dietschen heet men Transament.
Dit sijn ontscamel edelinghe of heeren,
Die haer volc roven ende transeneren.
Als edelinghe hebben arme maghen,
Diese in hare quaetheit draghen,
Soe worden si volghende desen graet.
Soe wie nu hevet enighe staet,
Die en scamet hem niet een blat,
Dat hi sine gheburen bescat:
Het dunct hem eere dat hijt doet.
Een simpel man hi en heeft lijf no goet,
Die enen onscamelen here heeft;
Eest dat hi hem niet en gheeft
Dat hi hem heischet van sinen goede,
Hi slaten metter langher roeden,
Of raet op hem valsche loeghen;
Dander en can soe vele niet toeghen
Daer jeghen, dat hem iet mach baten,
Hi en moet daer van den sinen laten
Also vele als den heren ghenoecht;
Hi wort bedraghen ende ghewroecht
Van soe vele quader saken,
Hy en can tot gheender onscout gheraken,
Nochtan dat hy daer noyt om en dochte.
Ander heeren sijn van selken ambachte,
Dat sy riden ghewapender hant,
Ende halen die rike liden opt lant
Verradelijc uut haren huze,
Ende slaense in stocken met groter confuse
Op haer casteelen oft op haer borghen,
Daer sy dan sitten ende leden in sorghen.
Sy pijnse dan met tormenten so groet,
Dat sy dicwile bicant sijn doet,

Digitized by Google

Om van hem goet te hebben oft scat,
Anders en weten sy hem witen wat.
Dit selde doen sy oec den coepman:
In bosschen, in velde sy comen daer an,
Daer hi wandelen waent met vreden;
Daer comen sy dan op hem ghereden,
Sy slaen, sy steken, sy nemen hem tsijn;
Dat willen dan luden van wapen sijn,
Ende selen goede liede heeten.
So waer dat sy oerloghe weten
Daer verhueren sy haer lijf,
Om te doden, te roven man ende wijf,
Om de steden te bernen ende te verraden,
Die hem noyt niet en misdaden.
Och dier neringhe ender pleghen,
Dat sy haer aldus Gode ontweghen;
Ja, sy versmaden oec ende blameren
Den ghenen die har broet winnen met eeren:
Sy hetense carels ende vyleyne.
Haer ontfermen ende haer doechts is cleine,
Sy sijn in die quaetheit so verhart,
Datter nimmermeer doghet an en wert;
Hare ambacht dat is roef ende moert,
Dat leeren sy haren kinderen voert.
Hoe wee so mach hem sijn te moede
Dien sy ghecrighen onder haer roede;
Nochtan hoe vele quaets dat sy pleghen,
Sy hebben heeren die so dreghen
Ende mededeylen an haer roven,
Ende loven hem huyze, daer sy boven
Ter noet op riden ende hebben onthout:
Deser heeren tellic menichfout
Argher dan die dese ondaet doen,
Ende sy sijn der al af occusoen;
Maer dit sijn so ghemein saken,
Dat sire gheen consiencie of en maken;
Si nemen, na haren werken dunct mi,
Dat God noch hemel noch helle en si,
Noch na dit leven gheen lijf hier boven;
Want elc levet gherne na sijn gheloven.

Digitized by Google

Den sevenden van desen graden
Wille ic u in Dietschen ontladen,
Wat hi es, wat men daer in mesdoet.
Menich richter, waer hijs vroet,
Diet vele liever mochten laten,
Die onrecht wijst om enigher baten,
Die volghet desen graet na:
Dits Injusta Judicia;
Hier af es die verstannesse
In Dietschen Onrecht Vonnisse.
Leid een scepen of raet in scouden
Jeghen enen, dien hijt wille onthouden,
Sijn gheselle, die by hem sit,
En weet gheen vonnisse op dit.
Al heeft hi goede brieve, nochtan
Men seit: »Wildus bliven, jan
Aen ons segghen, hets u goet,
Ende wi raden u dat ghijt doet."
Blijft hijs, soe moet hi gheven dach,
Ende of hijt dan ghecrighen mach,
Dats scoene; ende eest dat hijs niet en doet,
So heeft hi ondanc ende evelen moet.
Wil hi dan metten rechte voert
Soe es sijn reden qualic ghehoert;
Die rechter nemet hem uter hant
Dat beraet ende settet uut so lanc
In vorsten, dat hem des lopens verdriet,
Ende heeft liever half recht dan niet;
Soe gaet men plaesteren ende maken.
Aldus eest met velen zaken,
Datten riken anegaet,
Oft den ghenen daert recht aen staet:
Den enen biet men trecht, dander moetet zoeken.
Si versuptilen ende vercloeken
Trecht in soe menigher manieren
Met niewer consten, die si versieren,
Ende maken tonrecht soe ghemeen,
Dat men recht ende onrecht gheen
Vaerinc onderkinnen sal,
Het dunct mi, nu overal.

Digitized by Google

Wijst mi den man, ic wise u trecht.
Die taelmanne hebben hier oec of plecht,
Die haer tonghe om ghelt verhueren
Moghen hier in wel verboeren;
Want si die richters dicke verblinden
Met losen vonden die si vinden,
Dat si sitten als dwase of doeren,
Die niet ghevroeden wat si hoeren,
Of dincken dat si sweren den eet,
Recht te doene om lief, om leet,
Dat niet te laten spade noch vroe,
Dat God hen hulpen moet alsoe;
Ende God sal hem also dan
Helpen, daer nes geen twivel an.
Verstaen sijs niet, als menichen doet,
Soe leerent dan so vele dat sijs sijn vroet,
Eer dat si ten rechte comen;
Want wien si met onrechte doemen,
Dat sal God op hem wreken houde;
Want haer onwijsheit es gheen onscouden.
Daer es oec sulc die swighet ende hoert,
Ende latet onrecht driven voert,
Ende meynt dat hijs en hevet ghene scout;
Maer alsoe sculdich es hi die hout
Die coe, als hi es diese vilt.
Swighet, ghi richters, oft ghi wilt,
Elc sit voer hem selven daer:
Laet ghi tonrecht maken claer,
Ende swighet sonder spreken,
God en salt niet min an u wreken,
Dan oft ghijt selve wiset of daet;
Siet ghi anders hoe ghi ten rechte gaet.
Och sijn somighe rike lieden,
Die ter doot restoor ghebieden,
Als quans ic wil weder gheven
Dat ic onthiel in mijn leven.
Als dan die arme luden comen,
Wye men tierst heeft afgenomen,
Dan gaet men daer jeghen visieren ende dinghen,
Om dat men iet daer uut mocht wringhen;

Digitized by Google

Soe gheeft men hem dan van viven twee,
Ende sulc tijt eer min dan mee.
Die armen, die niet waenden hebben gehad,
Sijn blide dat si ghecrighen wat;
Met dat si hebben si henen trecken.
Dan comt die doot ende stect den vrecken,
Die testament dus heeft besneden,
Ende stierten ter langher droefheden.
Andere stichten voer haer doot
Met quaden goede missen ende sanghe groot,
Of capelrien, of outaren:
Dat sal ic hierna verclaren,
Wien dat daer af comt profijt:
Hoert van Invidia, dats Nijt.

MELLIBEUS.

Dr. Jonckbloet, Gesch. der Mnd. Dichtk. III[1], 284—295.

Dit leerdicht, dat met Boendalcs wijze van voorstelling en uitdrukking eene groote overeenkomst verraadt, en misschien van zijne hand kan zijn, werd vertaald uit het Latijn naar Albertanus van Brescia, die van 1235—1246 verschillende stukken schreef. Het is opgedragen aan „den hertoghe van Brabant," denkelijk Jan III, en schijnt in 1345 nog niet het licht gezien te hebben, daar men in de Dietsce Doctrinale, B. II. vs. 3461 leest:

> Also alst meester Albertaen
> In sinen boeke doet verstaen,
> Alsoe ict las in dat *Latijn*.

Het tijdperk van het ontstaan der vertaling schijnt dus bepaald te moeten worden tusschen 1345—1355, toen Jan III stierf.

Lessen voor Studie.

Wat noet is den studere. XI.

Die studeren wil ende leeren
Sal den sin algader keeren
Totter dinc, lude ende stille,
Daer hi in studeeren wille,

Digitized by Google

Met neerste groet, gheloves mi;
Ja! in dinghen die nuttelic si,
Ende die den man moghen bringen
Te goeden state ende dinghen.
Men sal eerst leeren dat verkoert,
Ende neerstelike leren vort.
Niemen soude, alse wi lesen,
Te vrouch meester willen wesen;
Want men moet pinen menighen dach,
Eer men ten hoochten comen mach;
Ende oec ter eeren van eerdrike
Ne mach men niet comen haestelike,
Men moet die tijt lang leeden
In sorghen ende in arbeiden.
Men sal eerst dat cleene leeren,
Ende dan ten meesten keeren.
Hets beter, alsic versta,
Dat men neder op den pleine ga
Dan men boven op toghe liepe,
Ende viele in den dale diepe.
Een wijs man seit dese dinc:
»Deen wech die een nie en ghinc
Sal hi alleene niet bestaen,
Hine sal eenen voren doen gaen.
Die vlieghen wil eer hi vloeghel heeft
Dicken ghevalt dat hi sneeft."
Een jongher die wil leren,
Hi sal sinen meester eeren,
Ende oec sijn onderdaen,
Ende met hem gherne gaen,
Ende wat hi seit wel verstaet,
Ende met ghenoechten anevaet.
Alse die meester hevet voren
Jongher die gheerne horen,
So glorifiert hi in dat,
Ende leset vele te bat.
Niemen utet gherne sijn wort,
Daer ment niet gherne hort.
Die jongher en mach niet wesen
Boven sinen meester, alse wijt lesen.

Digitized by Google

Dat hi in die scole hort
Sal hi thuus vertellen vort,
Ende dicken in herte bevaen,
So ne mach hem niet ontgaen,
So en slacht hi niet, weet wel dat,
Den sacke die heeft een gat,
Die onder en houdet niet
Wat mer van boven inghiet.
Men moet pinen ende arbeiden,
Ende die tijt met neereste beleiden;
Want roekelooshede, dats waer,
Es ene stiefmoeder harde zwaer,
Ende neerstichede, als ic bevroede,
Die es moeder van allen goede;
Met arbeiden mach men comen
Te groter eeren ende vromen;
Ende der ledichede
Can volghen alle onsalichede.
Die studeren wil, dat hi siet
Ne sal hi haestelike liden niet,
Maer met staden sal hi
Grondeeren wat gescrifte si,
Ende na der waerheit dat verstaen.
Die scrifture heeft bevaen
In woerden die ewangelie al;
Mer weet wel dat men niet sal
Op die woerde niet studeren,
Mer sal wijsheit gronderen:
Dat morch vander redenen leit
In die verstannisse, dats waerheit.
Also die ziele, dat ghi weet dat,
In den lichame es ghesat,
Also es die sin van der scrifturen,
Mer die worde sijnt diene rueren.
Paulus doet ons verstaen,
»Die lettere can doot slaen,
Ende die gheest can levende maken."
Nu hort tbediet van deser saken:
Grote clerke, weet dat wale,
Die hem funderen alte male

Op die lettere ende op die wort,
Om scone te vertreckene woert,
Verheffen hem in haren sin,
Ende doden haer siele daer in;
Mer die haer ziele menghen
Met der heiligher leeringhen,
Die de lettre uutgheven,
Dat maect in hem een leven.
Dan wercter die heilige geest in[ne]
Ende vulmaect die Gods minne.
Die Joden, wildijt weten,
Hebben bibelen ende propheten,
Ende si verstaen die lettere bloet:
Daer om slaen si hare siele doot.
Die lettere ne zoude doghen niet,
Ne dade die sin die mer ute tiet:
Aldus sullen si hem bekeeren,
Studente die willen leeren.

Wat scolieren toebehoert. XII.

Scolieren sullen stille wesen
Ende gherne studeeren ende lesen,
Ende haren sin bedwinghen
Van onnutter wandelinghen;
Want die den sin, lude ende stille
Tallen dingen gheven wille,
Moet van al te min ontfaen.
Een scolier, al sonder waen,
Die sal hem altoes bekeren
Ter nutteliker leeren,
Ende hebben sulke boeke,
Daer hi wijsheit in soeke,
Ende int cleene eerst beghinnen,
Ende emmer vort mee ghewinnen.
Die een huus wel maken sal,
Hi leget tfundament vor al;
So dat fundament starker is,
So men daer op, des sijt ghewes,
Maken mach zwaer last,
So es dat huus dan vast:

Also moeten die kindere
Eerst leeren dat mindre,
Ende daer naer hem te meere gheven
Daer wert hare conste verheven,
Ende ute eenen wortele ghegroyet,
Daer hem niemen vroeders en moeyt.
Men gaet rechter, dats waereit,
Den wech op tlichte lant geleit,
Dan men op dat hoghe trede,
Ende dan van boven neder glede:
Dit staet ghescreven in Decreten.
Paulus doet ons oec weten:
»Sonder leedre ne gaet te geen stont
Den wech die u niet es cont."
Oec spreect dit een wijs here,
Dat hi vallet al te zeere
Die hem selven te vliegen geeft,
Eer hi vlogel of plumen heeft.
Vor uwen meester telker stede
Weest sober ende stille mede,
Ende uwen sin saltu altoes keren
Om sijn spreken ende leeren,
Ende neven hem en wilt niet gaen,
Maer weest hem altoes onderdaen,
Ende hem en saltu begripen niet,
Wat ghi an hem hort of siet;
Want gheen jongher mach wesen
Boven zinen meester, alse wi lesen.
Die jonger sal den meester minnen,
So sal hi vele te [bat] versinnen
Die leeringhe ende verstaen,
Die ute sijns meesters monde gaen;
Maer heeft hi den meester leet,
Te min het hem in therte gheet.
Alse die meester lesen wille,
Sal die jongher zwighen stille,
Ende sine herte setten vort
Te onthoudene dat hi daer hort;
Want van zwighene ende spreken is tijt;
Elc te sinen ponte, des seker sijt,

Digitized by Google

Also ons Salemoen seit:
»Men sal eerst leeren die waereit
Swighent ende daer naer
Die wort prediken openbaer."
Men sal zwighen ende horen,
Ende daer toe leveren die oren;
Want die leerer seit node sine wort,
Daer mense niet gherne ne hort;
Maer alsi siet dat die scolieren
Sine wort merken ende begheren,
So leest hi te bet, alsic eer seide;
Dits scolieren eere ende bate mede.
Scolier die ter scolen gaet
Ende niet onthout dat hi verstaet,
Slacht den sacke die heeft een gat;
Ende die ne onthout dit no dat.
Men sal neerstelike studeeren,
Ende met staden dat gronderen;
Ende den sin der waerheit verstaen,
Eer men vort in den text sal gaen.
Ghene ghenouchte suldi ontfaen
In die scone worde sonder waen,
Verchiert alset bloumen waren,
[Maer ghi sult merken sonder sparen] [1]
Den sin ende sine virtuut,
Ende daer morch sughen uut,
Alse die siele, des sijt ghewes,
Boven den lichame es,
Also men daer vint gescreven:
»Die lettre doot, die gheest doet leven."
Die alle die loye die moghen wesen
Buten boeke conste lesen,
Ende wisti niet den sin daer af,
Het en doochde hem niet een caf.
Alse ghi twifelt vraghet dan,
So doedi alse die wise man;
En rouke u hoe cleene hi si,

---

1) Waarschijnlijk ontbreekt hier een regel in het Hs., welke ongeveer aldus zal geluid hebben.

Digitized by Google

Of hoe jonc of so mate daer bi:
Emmer vraghet, nacht ende dach,
Hem die u berechten mach.
Ghine sult den man anesien twint,
Maer dat hi u leert dat mint.
Alse ghi vor den meester hort,
Suldi sijn al onghestort,
Ende al ute uwer herten setten,
Dat u ant verstaen mach letten;
Ende bedinken u te voren,
Dat ghi niet ne sult horen
Van uwer lessen int ghevouoh
Meer dan ghijs hebt ghenouch.
Ghi sult vraghen altoes met
Die dinc, die ghi niet en wet,
Den genen die de waerheit weten,
Ende dat onthouden zonder vergheten,
Ende dat altoes leren vort
Den genen diet gherne hort.
Dese die doen zonder waen
Den scolier boven den meester gaen.
Van uwer conste, wats ghesciet,
Ne suldi u selven prisen niet;
Want lof ende prijs in dinen mont
Wert onsuver talre stont.
Die hem selven vroet seggen
Sal men metten sotten legghen.
Die een meester wil wesen
Hi wachte hem wel van desen,
Ende sie dat hi hebbe spade ende vroe
Dat enen meester behort toe,
Ende hem niet anneme die name,
Daer hi of ontfaet blame,
Ende en soeke eere no stede,
Daer hi valt in blamen mede.
Hets menich goed clerc diet besochte,
Die tenen meester niet ne dochte.
Sulke goede moncke men oec vint,
Die teenen abt ne doghen twint.
Een meester sal sijn betame,

Digitized by Google

Besceden ende oec oersame;
Ende wel sijn ghefondert
In die dinc dies hi instrueert,
Erachtich in allen saken,
Ende van eenre scoonre spraken.
Men sal studeeren al met staden
Ende den sin niet te zere verladen:
Wat men sonder mate doet
Dat valt gherne ondervoet,
Ende dat men met maten past
Es ghestade ende vast;
Want oeffeninghe, weet al bloet,
Die men doet met neerste groet,
Doet sin ende nature verteren,
Ende sonderlinghe dat studeren;
Want een wijs man ons dat seit,
Dat in middel leit die salicheit.
Een ander wijs man dat segghet,
Dat die cracht in middel leget.
  Dat derde punt, dat ghi dat weet,
Daer men den sin mach rusten met,
Ende in punte bringhen weder,
Men sal den boec leggen neder,
Ende yet anders gaen werken,
Daer die sin in mach sterken,
Of erghent gaen spacieren, 1)
Dat die sinne mogen sijn te vreden.
Onder andre dinghe sijn II saken
Die den meester maken,
Hine mochte anders niet fijn
Van siere conste meester sijn:
Deen is wille, sijt des vroet,
Ende conste es dander dat men hebben moet.
Ist so dat ghi dan u leeren
Ter clergien wilt bekeeren,
So moghedi met IIII saken

---

1) Hoogst waarschijnlijk is hier een paar regels uitgevallen, welke men misschien aldus zou kunnen aanvullen:
Ende den sin dus aysieren,
Ofte ander dinc doen mede,

Digitized by Google

Uwen sin gheduerich maken,
Ende scerp te al sulken dinghen:
Deerste is met neerster meeningen;
Dander dat is, sonder waen,
Neerstelike lesen ende verstaen;
Terde is dat ment sal
Int herte wel versten al;
Tvierde is, alse seit die lesse,
Dat men in die ghedinkenisse
Die dinc dicken sal verstaen,
Sone mach soe lichte niet ontgaen.
Die in scolen wil lesen
Sullen sachte ende eersam wesen,
Ende oetmoet [hebben] daer toe met,
Van quaden wille ombesmet,
Ende haten des vleeschs welichede,
Ende scuwen alle dorperhede;
Ende dat hi hem daer toe keert,
Dat hi van al gherne leert,
Ende hem te verheffen niet
Van siere conste, wats ghesciet.
Die aldus is gheordineert,
Dat hi andere instrueert
Ende berecht van allen vragen,
En salt siere wijsheit niet andragen,
Maer Gode danken diet hem gaf,
Daer alle wijsheit coemt af;
Daer na den genen oec alsoe
Van wien dat het quam toe.
Drierande oetmoedicheit
Sal hi hebben die ten studien leit:
Deerste is, hoet vert,
Dat hi ghene sciencie veronwert
Noch scrifture hebben sal;
Want die scrifture sijn al
Ghemaect om onse leere.
Seneca seit, die wise heere:
»Dune souds niemens onwijsheit
Versmaden noch hebben dat leit;
Want an beede mach men leren,

Digitized by Google

Diet te rechte wil keren.
Arech connen hort toe den vroeden,
Om dat siere hem voren moghen hoeden,
Ende sullense scuwen ende vlien,
Ende altoes na die doghet tien."
Dander es dat scolieren
An wien si leren hem niet sconfieren,
Weder hi si sot of vroet;
Want Seneca die maect ons vroet:
»Hets beter cleene dinc studeren
Dan niet in ghere wijs leeren."
Die derde wijsheit, sijt des vroet,
Alse een is worden clerc goet,
Dat hi dan vro ende spade
Ander clerke niet versmade;
Want Seneca seit dit wort 1):
»Dat ghi cont dat leert vort
Omoedelike, dat radic u,
Den ghenen diet beghert an u."
Men sal den sin daer toe keren,
Dat men altoes gherne sal leren;
Nochtan is niement dan
Die alle dinc gheleren can.
Oec en mach die memorie niet
Al onthouden dat men siet.
Floy 1) seit: »Alle dinc ghedinken
Ende onthouden sonder winken,
Is bet godlijc dan menschelijc."
Oude recht seit oec desghelijc:
»Die vele wil weten
Ende des niet te myn vergheten,
Sal altoes leeren, des sijt gewes,
Alst point ende tijt is;
Ende soe wie des niet en doet,
Is meer dwaes dan vroet.
Gheen sin sal ledich staen,
Maer in ledicheden vortgaen."
Seneca seit, die vroede man:

1) Hs. *vrot.* 2) Lees: *Eloy?*

Digitized by Google

»Die niet leert vergheet dat hi can,"
Ende hi seit oec, dat men sal
An elken leren overal,
Mach hijt onthouden dat geval;
Want dien luden alle gheven
Wert in rijcheden seer verheven.
Wie dat te leerne niet verstaet,
Ende onwerdelike dat versmaet,
Weet dat hi tduuls kint het si
Dan ons heren Jhesu Christi.
Een wijs man sprect daer hier ave:
»Had ic enen voet inden grave,
Nochtan soudic willen [1] leren,
Daer coemt af soe vele eeren."
Hets vele beter gheleert min,
Ende dat onthouden in den sin,
Dan dat men vele leeren wilde,
Ende dies luttel of niet onthilde.
Ledichede brecht die sinne
Ende brinct ydelheit daer inne,
Ende nerectichede sonder letten
Cannen weder te punte setten.
Tulleus seit oec daer toe:
»Dat ic sdaghes hore of doe,
Dies ghedinket des avonts al,
Eer mi die slaep comen sal."
Die wise Seneca die seit:
»Mine leet nie dach in ydelheit;
Want oeffeninghe des arbeids can
Goeden sin maken in den man."
Goede scolieren sullen sijn
Nerstich alse een zwijn,
Dat des morghens utegaet
Ende al den dach soect sijn acs,
Sonder ruste, dats waer;
Ende altoes leeren hier ende daer:
Dus sullen clerke sijn die leren,
Die hem ter weisheit willen keren.

1) Hs. *willic*.

Digitized by Google

Digitized by Google

Bij den Uitgever dezes zijn mede te bekomen:

Dr. L. A. te WINKEL, *De logische analyse.* Beschouwingen naar aanleiding van Prof. T. Roorda's rede ontleding of logische analyse der taal. I. . . . . *f* 1,75.

Joh. van VLOTEN, *Spraakwording, Taal en Schrift; Nederlandsche Spreek- en Schrijftaal.* Inleidende Taalbespiegeling. „ 2.—.

Dr. H. KERN, *handl. bij het onderwijs der Nederlandsche taal*, ten gebruike van inrichtingen voor middelbaar onderwijs. . . . . „ 0,90.

Dr. H. J. NASSAU, *Taalmijmeringen* I—VII. . . . . „ 0,40.

Dr. M. de VRIES, *De Nederlandsche Taalkunde, beschouwd in hare vroegere geschiedenis, tegenwoordigen toestand en eischen voor de toekomst.* . . . . „ 0,50.

——————— *De Nederlandsche Taalkunde in haren aard en hare strekking.* Redevoering, ter aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Hoogeschool te Leiden, den 29 October 1853. . . . . „ 0,60.

Verslag der Redactie van het Nederlandsch Woordenboek, omtrent den stand harer werkzaamheden, van 1 *Januarij* 1852 *tot* 1 *Augustus* 1854. In de Vergadering van het vierde Nederlandsch Letterkundig Congres, te Utrecht, den 22 September 1854, voorgedragen door Dr. M. de Vries, Hoogleeraar te Leiden. . . . . „ 0,75.

Verslag der Redactie van het Nederlandsch Woordenboek, omtrent den staat harer werkzaamheden, van 1 *Augustus* 1854 *tot* 1 *Julij* 1856. In de Vergadering van vijfde Nederlandsch Letterkundig Congres, te Antwerpen, den 26 Augustus 1856, voorgedragen door Dr. M. de Vries, Hoogleeraar te Leiden. . . . . „ 0,75.

Binnen kort zal verschijnen:

Joh. van VLOTEN, *handl. voor de leer van den Nelandschen Stijl.*

Dr. L. A. te WINKEL, *de logische analyse.* II.

Digitized by Google

Digitized by Google

In ene stat, heet Balderijs,
Die door Torkien es gheleghen.

Robbrecht.

Vrient, wildi den jonghen deghen
Copen, ic sal u segghen dan,
Wiene droech, ende wiene wan
Sal ic u segghen altegader:
Die coninc van Cecilien es sijn vader,
Een wigant hoghe gheboren,
Ende sijn moeder, als ghi moget horen,
Es conincs dochter van Hongherien.

Meester.

Vrient, es hi van dier paertien,
So es die jonghelinc mijn gherief,
Ic salne copen, eest u lief.
Nu sprect op, hoe gheefdine mi?

Robbrecht.

Vrient, dies moochdi wesen vri,
Om dusent pont van goude ghetelt.

Meester.

Hout, vrient, daer es ghelt,
Ende gheeft mi den jonghelinc;
Maer berecht mi ene dinc:
Hoe es sijn name, doet mi becant.

Robbrecht.

Esmoreit heet die jonghe wigant,
Also es die name sijn.

Meester.

So sal hi ewelijc payijn
Bliven, dies moochdi wesen vroet;
Mamet die mi bewaren moet,
Ende ic vare wech met minen gast.

—

Robbrecht.

Entrouwen! nu es mijn herte ontlast

Van dies ic stont in groter sorghen;
Want ewelijc blijft hi verborgen
In heidenesse, dies ben ic wijs;
Want die stede van Balderijs
Leghet door Torkien in verren lande.
God die moet hem gheven scande!
Hoe sere hadde hi mi ontstelt!
Nu willic gaen ende doen dit ghelt
Heimelic in miere ghewout,
Want het es al edel gout.
Al en bleve mi nemmermeer
Tlantscap, nochtan waric een heer
Met desen ghelde, dat ic hebbe ontfaen.
Ic hebt na minen wille wel ghedaen,
Want ooc sal mi nu bliven tlant.

—

Meester.

Waer sidi, hoghe gheboorne wigant,
Van Damast gheweldich coninc?
Nu comt ende siet den jonghelinc,
Die gheboren es van edelen bloede.

De coninc.

Nie en was mi so wel te moede
Alst es van desen hoghen prosint.
Ic salne ophouden voor mijn kint;
Miere dochter sal icken bevelen.

Meester.

Wattan! her coninc, ghi selt helen
Voor uwe dochter algader,
Wie sijn moeder es ende sijn vader:
Dat en seldi haer vertrecken niet,
Want u mochte daer af verdriet
Comen hier namaels over lanc;
Want vrouwen sijn van herten wanc.
Seidi hare sijn hoghe gheslachte,
Ende dan Venus in haer wrachte,
Ende worde minnende den jonghen man;

Digitized by Google

So mochte si hem segghen dan,
Hoe dat hi ware comen hier;
Want, her coninc, der minnen vier
Mochte in uwer dochter openbaren,
Als hi ware comen te sinen jaren.
Daer omme en secht haer ghene dinc
Dan dat hi es een vondelinc;
Te min so salder haer gheligghen an.

De coninc.

Platus, Platus, bi Tervogan!
Het dunct mi goet dat ghi mi secht.
Laet ons dit ewelijc ghedect
Sijn, dese sake voor die dochter mijn,
So machics in vreden sijn. —
  Waer sidi, dochter Damiet?
Comt tot mi onghelet,
Ic moet u spreken, bi Mahoen!

Damiet.

Vader, dat willic gherne doen.
Nu secht mi, wats uw ghebot?

De coninc.

Damiet, bi minen God!
Anesiet hier desen roden mont,
Desen jonghelinc, dit es een vont;
Mamet heeften mi verleent.
Ic hoorden daer hi hadde gheweent;
Daer ic in die bogaert wandelen ghinc,
Daer vant ic desen jonghelinc
Onder enen cederenboom.
Damiet, nu nemes goom,
Ende houten op als uwen broeder:
Ghi moet sijn suster ende moeder.
Esmoreit heet dese jonghen man.

Damiet.

Vader here, bi Tervogan!
Noit en sach ic sconer kint.

Digitized by Google

Heeften ons Mamet ghesint;
Dies willic hem danken ende Apolijn:
Ic wil gherne suster ende moeder sijn.
O uutvercoren jonghe figure!
Du best die scoonste creature,
Die ic met oghen nie ghesach.
Met rechten ic Mamet danken mach,
Dat ic sal hebben enen broeder:
Ic wil gherne sijn suster ende moeder.
O Esmoreit, wel scone jonghelinc,
Hoe sere verwondert mi dese dinc,
Dat ghi waert vonden sonder hoede;
Want ghi dunct mi van edelen bloede
Biden ghewaden, die ghi hebt an.
Nu comt met mi, wel scone man,
Ic sal u als minen broeder doen.

De kersten coninc.

Waer sidi, Robbrecht, neve coen?
Comt tot mi, ic moet u spreken.
Mi dunct dat mi mijn herte sal breken
Van groten rouwe die mi gaet an.

Robbrecht

Ay oom, hoghe gheboren man,
Waer bi sidi aldus ontstelt?

De k. coninc.

Van rouwen ben ic also ghequelt,
Ic duchte dat mi mijn herte sal scoren.
Mijn scone kint hebbic verloren,
Esmoreit den sone mijn!
Ay, ic en mochte niet droever sijn!
Al haddic verloren in dier ghelijc
Mijn goet ende ooc mijn conincrijc,
Daer omme en woudic droeven twint;
Haddic behouden mijn scone kint.
Ay mi! ay mi! den bitteren rouwe
Die ic nu lide ende ooc mijn vrouwe!

Digitized by Google

Ic duchte het sal mi costen tlijf,
Ochte mijn vrouwe dat edel wijf,
Si heeften rouwe int herte so groot.
Mi dunct, ic ware mi liever doot
Dan ic soude liden dit torment.

Robbrecht.

Ay! edel oom, wide bekent,
Nu en wilt u aldus niet mesbaren!
Ic weet wel hoe daer es ghevaren:
Al drijft mijn moeje den rouwe so groot,
Sine heeft daer af ghene noot,
Dat weet ic te voren wel.
Haer herte dat es tuwaert fel,
Om dat ghi out sijt van daghen:
Ic hebt haer dic wel horen claghen,
Dat si van mi niet en wist.
Ic duchte, si u noch met hare list,
Her coninc oom, sal nemen tleven;
Si sal u seker noch vergheven,
Dat weet ic te voren wale.
Ic hebbe so menichwerf haer tale
Ghehoort in heimeliker stont,
Nochtan en ghewoechs nie mijn mont
Meer dan nu te deser ure.
Ic weet wel, si heeft die creature
Selve ter doot ghebrocht;
Want si u noit wel en mocht,
Om dat ghi hebt enen grauwen baert.
Si es op ene ander vaert,
Si mint seker enen jonghen man.

De k. coninc.

Bi den vader die mi ghewan!
Robbrecht neve, wistic dat,
Haer en soude ghehulpen bede no scat,
Ic en soutse doden, dat felle wijf!

Robbrecht.

Oom, daer settic vore mijn lijf,

Digitized by Google

Dat ic u segghe, en eest niet waer.
Ic hebt gheweten over menich jaer,
Dat si u niet en es van herten vrient.

De k. coninc.

O wi! ende waer hebbic dies verdient?
Met rechte ic dat wel claghen mach.
Mi dochte dat ic enen inghel sach,
Als ic anesach haer edel lijf,
Ende es so wreet dat felle wijf?
Seker, neve, dat wondert mi.
Nu gaet henen ende haeltse mi,
Ic moetse emmer spreken horen.

—

Robbrecht.

Waer sidi, vrouwe hoghe gheboren?
Comt toten coninc minen oom.
Och edel vrouwe, nemt sijns goom,
Want hi staet al buten kere.

De vrouwe.

Ay her coninc, edel here!
Wie sal ons nu hulpen claghen
Den bitteren rouwe die wi draghen,
Dat wi hebben verloren ons kint?

De k. coninc.

Swijch, van Gode so moeti sijn gheschint,
Felle pute, quade vrouwe!
Al den druc ende den rouwe
Dat hebdi mi altemale ghedaen,
Dat sal u te quade vergaen;
Want ict algader hebbe vernomen
Hoe die saken toe sijn comen:
Ghi hebt die moort allene ghewracht,
Mijn scone kint hebdi versmacht:
Dat sal u seker costen tlijf.
Ghi sijt wel dat quaetste wijf,
Die nie ter werelt lijf ontfinc.

Digitized by Google

De vrouwe.

Och edel here, edel coninc!
Hoe soudic dat vinden in mijn herte,
Dat ic hem doen soude eneghe smerte,
Die ic te miere herten droech?

De k. coninc.

Swijch, quade vrouwe! hets ghenoech
Ghesproken, ic en wils nemmeer horen;
Ic sal u in enen put versmoren.
Robbrecht, leitse mi ghevaen!

De vrouwe.

God, die hem ane ene cruce liet slaen,
Die so moet mi nu verdinghen
Ende te miere onscout bringhen,
Want ic hier af niet en weet.

Robbrecht.

Seker, vrouwe, hets mi leet.

De vrouwe.

Ay God! ontfermt u dit swaer torment,
Daer ic in ben, want ic hebbe mijn kint
Verloren ende men tijcht mi ane die daet.
Ay gheweldich God, daer al an staet!
Ghi waert sonder verdienste ende sonder scout
Vaste ghenaghelt ane een hout,
Ootmoedich God, met naghelen dri,
Ontfermhertich God, nu biddic di,
Dat die waerheit noch werde vernomen,
Ende ic te miere onscout moet comen:
Dies biddic u, hemelsche coninghinne!
Ay! sal ic nu in minen sinne
Bliven, dat sal wonder sijn.
Ay God! wie heeft sijn venijn
Aldus swaerlike op mi ghescoten?
Ay God! uut u so comt ghevloten
Alle recht ende alle waerheit;

Digitized by Google

Nu helpt mi noch te minen bescheit,
Dat ic ontsculdich moet vonden sijn.

De jonghelinc

O Tervogan ende Apolijn!
Hoe mach mijn suster, dat edel wijf,
Ghehebben also reine lijf,
Dat si ghenen man en mint,
Noch in heidenesse neghenen en kint
Dien si woude hebben tenen man!
Bi minen god Tervogan!
Si heeft emmer een edel nature,
Ofte si mint ene creature
Heimelike, daer ic niet af en weet;
Want si en es emmer niet bereet
Tot eneghen man die nu leeft.
Ic waent haer Mamet al ingheeft,
Dat si heeft so edele aert.
Dit es miere liever suster bogaert,
Hier plecht haer wandelinghe te sijn.
Bi minen god Apolijn!
Ic wilder mi ooc in vermeiden gaen,
Want die vaec comt mi aen;
Ic wil hier slapen ende nemen rast.

De jonghe vrouwe Damiet.

Ay mi! ay mi! hoe groten last
Draghic al stille int herte binnen!
Ic ben bevaen met sterker minnen,
Die ic heimelijc in mijn herte draghe.
O Apolijn! ic u dat claghe,
Dat mijn herte enen man so mint,
Nochtan dat sijs niet en kint
Sijn gheboorte noch sijn gheslacht;
Maer het doet der minnen cracht,
Si heeft mi vast in haren bant.
Ay! doene mijn vader vant
Ende bracht mi den jonghelinc,

Hi gaffen mi als vondelinc,
Dat ic soude sijn suster ende moeder.
Hi waent dat hi es mijn broeder,
Maer hi en bestaet mi twint;
Nochtan hebbickene ghemint
Boven allen creaturen;
Want hi es edel van naturen
Ende ooc van enen hoghen moede,
Hi es coenlijc van edelen bloede;
Al was hi te vondelinghe gheleit,
Mijn herte mi van binnen seit,
Dat hi es hoghe gheboren.
Esmoreit uutvercoren,
Edel ende vroom, scone wigant,
Doen u mijn lieve vader vant,
Dies es leden bi ghetale
Achtien jaer, dat weet ic wale,
Hebdi gheweest mijn minnekijn.
O uutvercoren deghen fijn,
Ewelijc blivic in dit verdriet;
Want ic en wils u ghewaghen niet:
Dadict, mijn vader name mi tlijf.

De jonghelinc.

O uutvercoren edel wijf,
Ende ben ic dan een vondelinc?
Ic waende mijn here de coninc,
Edel wijf, hadde ghesijn mijn vader,
Ende ghi mijn suster, dat waendic algader,
Ende beide gheweest van enen bloede.
Ay! mi es nu also we te moede:
Bi minen gode Tervogan!
Ic ben wel die droefste man,
Die nie ter werelt lijf ontfinc.
Ay mi! ben ic dan een vondelinc,
Op erde nie droever man en waert.
Ic waende sijn van hogher aert,
Maer mi dunct ic ben een vont.
Nu biddic u, edel rode mont,
Dat ghi mi algader secht

Digitized by Google

Van inde toorde ende al ontdect
Hoe dat mi uw vader vant.

De jonghe vrouwe Damiet.

O Esmoreit, wel scone wigant,
Nu ben ic wel also droeve als ghi.
Ic en wist niet dat ghi mi waert so bi,
Doen ic sprac die droeve tale.
O edel wigant, nu nemet wale:
Het quam mi uut groter minnen vloet.

De jonghelinc.

O edel wijf, nu maect mi vroet,
Hoe die saken comen sijn.
Ic plach te segghen suster mijn,
Maer dat moetic nu verkeren,
Enen anderen sanc moetic nu leren,
Edel wijf, ende spreken u an
Ghelijc enen vremden man;
Nochtan so moetic ewelijc bliven
Uw vrient ende ghetrouwe boven allen wiven,
Die op der erden sijn gheboren.
Och edel wijf, nu laet mi horen
Ende secht mi waer ic vonden waert.

De jonghe joncfrou Damiet.

Och edel jonghelinc van hogher aert,
Na dien dat ghi hebt ghehoort,
So willict u vertrecken voort,
Waer dat u mijn vader vant:
In sinen bogaert, scone wigant,
Daer hi hem verwandelen ghinc.

De jonghelinc.

Och edel wijf, berecht mi ene dinc:
En hoordi daer na noit ghewaghen
Vrouwe oft joncfrou horen claghen,
Dat iemen een kint hadde verloren?

De jonghe joncfrou Damiet.

O edel jonghelinc uutvercoren
Daer af en hebbic niet ghehoort.

Digitized by Google

De jonghelinc.

Ay! so ben ic van cleiner gheboort,
Dat duchtic, oft uut verren lande.
Mamet late mi noch die scande
Verwinnen, dat ic weten moet
Wie mi desen lachter doet,
Dat ic te vondelinghe was bracht.
Nu en willic nemmeer den enen nacht
Ten anderen verbeiden, ic en hebbe vernomen
Van wat gheslachte dat ic ben comen,
Ende wie dat mijn vader si.

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, nu blijft bi mi!
Ic bits u in die ere van allen vrouwen.
Storve mijn vader, ic soude u trouwen,
Edel wigant, tot enen man:
O Esmoreit, so moochdi dan
Sijn van Damast gheweldich here.

De jonghelinc.

O edel vrouwe, die onnere
En sal u nemmermeer ghescien;
Dien lachter moet verre van u vlien,
Dat ghi sout nemen enen vondelinc.
Uw vader es een hoghe coninc,
Ende daer toe sidi so scone,
Ghi moocht met rechten draghen crone
Voor elken man die nu leeft.
Mijn herte van groter scande beeft,
Dat ic aldus hebbe ghevaren.

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, laet uw mesbaren!
Dies biddic u, edel wigant.
Al waest dat u mijn vader vant,
Dan wert u nemmermeer verweten.
Met groten vrouden onghemeten
Selen wi leven, ic ende ghi.

Digitized by Google

De jonghelinc.

O edel wijf, dies moetic mi
Ewelijc van u beloven;
Maer nemmerme en willic hoven
Met enighen wive die nu leeft
Ofte die de werelt binnen heeft,
Ic en sal tierst, bi Tervogan!
Den vader kennen die mi wan,
Ende ooc die moeder die mi droech.
O rode mont, ic hebbe ghenoech
Hier ghelet, ic wille gaen varen.

De jonghe joncfrou Damiet.

O wi! nu mach ic wel mesbaren:
Ic blive allene in dit verdriet.
Vele spreken en dooch emmer niet,
Dat so hebbic ondervonden;
Vele spreken heeft in meneghen stonden
Dicwile beraden toren;
Bi vele spreken es die meneghe verloren.
Haddic ghesweghen al stillekijn,
So haddic in vrouden moghen sijn
Bi Esmoreit al mijn leven,
Dien ic met spreken hebbe verdreven.
Met rechte mach ic roepen olas!
O wi! dat ic niet stom en was,
Doen ic sprac dit droeve woort.

De jonghelinc.

O edel wijf, nu willic voort.
Mamet beware uw reine lijf!
Nu biddic u, wel edel wijf,
Groet mi den coninc minen here;
Want ic en sal keren nemmermere,
Ic en hebbe vonden mijn gheslacht
Ende ooc den ghenen die mi bracht,
Daer ic te vondelinghe was gheleit.

De jonghe joncfrou Damiet.

O scone jonghelinc Esmoreit,

Nu biddic u door ootmoet,
Als ghi van uwer saken sijt vroet,
Dat ghi dan wederkeert tot mi.

De jonghelinc.

O scone joncfrouwe van herten vri,
Dan sal ic laten nemmermeer,
Ic en sal met enen corten keer,
Edel wijf, tot u comen,
Als ic die waerheit hebbe vernomen,
Bi minen god Tervogant!

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, nemet desen bant:
Hier in so waerdi ghewonden,
Esmoreit, doen ghi waert vonden:
Edel jonghelinc, dies ghelooft.
Ghi selten winden omtrent uw hooft
Ende voerten also openbaer
Op aventure, of iemen waer
Die u kennen mochte daer an,
Ende peinst om mi, wel scone man,
Want ic blive in groter sorghen.

De jonghelinc.

Mijn God, die niet en es verborghen,
Die moet nu mijn trooster sijn!
O Mamet ende Apolijn,
Mahoen ende Tervogan!
Dese scone wapen die hier staen an,
Mochten si toebehoren mi,
So waer ic int herte wel vri,
Dat ic ware van edelen bloede.
Mi es emmer also te moede,
Om dat ic lach daer in ghewonden,
Doen ic te vondelinghe was vonden,
Ic bender seker af gheboren:
Mijn herte seghet mi te voren,
Want ic daer in ghewonden lach.

Digitized by Google

Ic nemmeer vroude ghewinnen en mach,
Ic en hebbe vonden mijn gheslachte
Ende die mi ooc te vondelinghe brachte,
Ic souts hem danken, bi Apolijn!
Ay! mochtic noch vader ende moeder mijn
Scouwen, so waer mi therte verclaert,
Ende waren si dan van hogher aert,
So waer ic te male van sorghen vri.

Sine moeder.

O edel jonghelinc, nu comt tot mi
Ende sprect jeghen mi een woort,
Want ic hebbe u van verre ghehoort
Jammerlijc claghen uw verdriet.

De jonghelinc.

O scone vrouwe, wats u gheschiet,
Dat ghi aldus licht in dit prisoen?

Sine moeder.

O edel jonghelinc van herten coen,
Aldus moetic ligghen ghevaen,
Nochtan en hebbic niet mesdaen,
Want mi verraderie al doet.
O scone kint, nu maect mi vroet,
Hoe sidi comen in dit lant,
Ende wie gaf u dien bant?
Berecht mi dat, wel scone jonchere.

De jonghelinc.

Bi Mamet minen here!
Vrouwe, dan sal ic u weigheren niet.
Wi moghen mallic anderen ons verdriet
Claghen, want ghi sijt ghevaen,
Ende groot verdriet es mi ghedaen;
Want ic te vondelinghe was gheleit,
Ende desen bant in gherechter waerheit
Daer so lach ic in ghewonden,
Lieve vrouwe, doen ic was vonden,
Ende voeren aldus openbaer

Digitized by Google

Op aventure; oft iemen waer,
Die mi kennen mochte daer an.

Sine moeder.

Nu secht mi, wel scone man,
Wetti iet waer ghi vonden waert?

De jongheling.

O lieve vrouwe, in enen bogaert
Te Damast in ware dinc,
Daer so vant mi die coninc,
Die mi opghehouden heeft.

Sine moeder.

Ay God, die alle doochden gheeft,
Die moet sijn ghebenedijt!
Van herten ben ic nu verblijt,
Dat ic gheleeft hebbe den dach,
Dat ic mijn kint anescouwen mach.
Mijn herte mochte wel van vrouden breken:
Ic sie mijn kint ende ic hoort spreken,
Daer ic om lide dit swaer tormint.
Sijt willecome, wel lieve kint,
Esmoreit, ic ben uw moeder
Ende ghi mijn kint, dies sijt vroeder;
Want ic maecte metter hant,
Esmoreit, selve dien bant:
Daerin so haddic u ghewonden,
Esmoreit, doen ghi waert vonden
Ende ghi mi ghenomen waert.

De jonghelinc.

O lieve moeder, secht mi ter vaert,
Hoe heet die vader die mi wan?

Sine moeder.

Dates van Cecilien die hoghe man
Es uw vader, scone jonghelinc,
Ende van Hongherien die coninc
Es die lieve vader mijn:

Ghi en moocht niet hogher gheboren sijn
Int kerstenrijc verre noch bi.

De jonghelinc.

O lieve moeder, nu secht mi,
Waer omme lichdi aldus ghevaen?

Sine moeder.

O lieve kint, dat heeft ghedaen
Een verrader valsc ende quaet,
Die uwen vader gaf den raet,
Dat ic u selven hadde versmoort.

De jonghelinc.

O wi der jammerliker moort!
Die dat mijn vader den coninc riet
Bracht mi ooc in dit verdriet,
Dat ic te vondelinghe was gheleit.
Ay! ende of ic die waerheit
Wiste, wie dat hadde ghedaen,
Die doot soude hi daer omme ontfaen,
Bi minen god Apolijn!
Ay lieve moeder mijn!
Nu en willic langher beiden niet,
Ic wil u corten dit verdriet;
Aen minen vader den hoghen baroen,
Dat hi u bringhe uut desen prisoen,
Dat sal mine ierste bede sijn.
Danc hebbe Mamet ende Apolijn,
Ende die scheppere die mi ghewrachte,
Dat ic hebbe vonden mijn gheslachte
Ende ooc die moeder die mi droech.
Mijn herte met rechte in vrouden loech,
Doen ic anesach die moeder mijn.

Sine moeder.

Ootmoedich God, nu moeti sijn
Gheloofst, ghedanct in allen stonden!
Mijn lieve kint hebbic nu vonden,
Die mi nu verlossen sal

Digitized by Google

Want die vroude es sonder ghetal,
Die nu mijn herte van binnen drijft.

—

Robbrecht.

O wi! enen dief dien men ontlijft
En mochte niet so droeve ghesijn,
Als ic nu ben int herte mijn,
Want ic duchte grote scanden.
Haddickene doot met minen handen,
Doen ickene vercocht, so waer hi doot.
Ay! ic hebbe den anxt so groot,
Dat mi daer af sal comen toren;
Want comet uut, ic ben verloren,
Dat icken vercochte den Sarrasijn.

De kersten coninc.

Gaet henen, Robbrecht neve mijn,
Tot miere vrouwen die coninghinnen,
Die ic ewelijc met herten moet minnen
Ende ooc bliven onderdaen,
Want icse ghehouden hebbe ghevaen
Sonder verdiente ende buten scout:
Dat rout miere herten menichfout,
Dat ic haer hebbe gheweest so wreet.
Gaet henen ende haeltse mi ghereet,
Ende laetse haer scone kint anscouwen.

Robbrecht.

Her coninc here, in rechter trouwen,
Dat willic al te gherne doen.

—

Comt, edel vrouwe, uut desen prisoen,
Daer ghi dus langhe in hebt gheleghen;
Ghi selt anesien den jonghen deghen
Esmoreit den jonghelinc.
Mijn herte van binnen vroude ontfinc,
Doen ic anesach den sconen wigant.

Digitized by Google

De kersten coninc.

O edele vrouwe, gheeft mi uw hant,
Ende wilt mi dese mesdaet vergheven;
Want ewelijc al mijn leven
So willic uw dienere sijn,
Want die scouden die sijn mijn:
Dat hebbic nu wel vernomen;
Want Esmoreit ons kint es comen
Een scoon volwassen jonghelinc.
Ic bidde u om Gode, die ontfinc
Die doot van minnen, verghevet mi.

De vrouwe.

O edel here van herten vri,
Ic wils u al te gherne vergheven,
Want alle minen druc es achterbleven
Ende al mijn toren ende al mijn leit.
Waer es mijn lieve kint Esmoreit?
Roepten mi voort ende laten mi sien.

Robbrecht.

Och edel vrouwe, dat sal u gheschien.
Waer sidi, Esmoreit, neve mijn?

De jonghelinc.

Ic ben hier bi Apolijn!
O Mamet ende Mahoen,
Lieve vader, hoghe baroen,
Die moet u gheven goeden dach,
Ende ooc miere moeder die ic noit en ach
Meer dan nu te deser tijt!
Ic ben al miere droefheit quijt,
Die ic in mijn herte ontfinc.
Doen ic vernam dat ic een vondelinc
Was, doen waert ic die droefste man,
Die nie ter werelt lijf ghewan,
Maer het es mi al ten besten vergaen.

De kersten coninc, sijn vader.

O Esmoreit, doet mi nu verstaen
Ende secht mi, waer hebdi ghewoont?

Digitized by Google

De jonghelinc.

Met enen coninc die es ghecroont
Te Damast, her vader mijn.
Hi es een edel Sarrasijn,
Die vant mi in sinen bogaert,
Ende hi heeft een dochter van hogher aert,
Die mi so blidelijc ontfinc:
Doen mi haer vader die coninc
Vant, doen waert si mijn moeder,
Ende hielt mi op als haren broeder,
Daer icse ewelijc om minnen moet;
Die heeft mi al ghemaect vroet,
Hoe dat mi haer vader vant,
Ende dat ic lach in desen bant,
Doen haer vader mi haer brachte.

De vrouwe.

Dits die bant die ic selve wrachte,
Esmoreit, wel scone man.
Ic setter uws vader wapen an:
Men macht noch sien in drie paertien,
Ende ooc die wapen van Hongherien;
Omdat ghi daer uut sijt gheboren
So haddic u so uutvercoren,
Dat icken maecte tuwer eren,
Dat mi ter droefheit moeste verkeren,
Esmoreit, doen ic u verloos.
Ic bidde Gode die sijn cruce coos,
Dat hijt hem te recht wille vergheven,
Die mi anedede dat bitter leven,
Daer ic so langhe in hebbe ghesijn.

De jonghelinc.

O lieve moeder, bi Apolijn!
En was nie ondaet noch moort
Si en moeten comen voort,
Ende int inde werden si gheloont.

Robbrecht.

Bi den Here die was ghecroont

Digitized by Google

Met eenre cronen dorenijn!
Esmoreit neve mijn,
Wistict wie dat hadde ghedaen,
Die doot soude hi daer omme ontfaen,
Ofte hi ontsonke mi in die eerde,
Ic soudene seker met minen sweerde
Doden ofte nemen tlijf.
Ay mi! oft ic den keitijf
Wiste die u den lachter dede,
Hi en soude mi niet in kerstenhede
Ontsitten, hi ware seker doot.

De vrouwe.

Nu willen wi loven in vrouden groot,
Ende alle droefheit willen wi vergheten,
Want met vrouden onghemeten
So es mijn herte nu bevaen.

De coninc.

Esmoreit sone, nu laet ons gaen
Ende laet ons met vrouden sijn;
Maer Mamet ende Apolijn
Dies so moeti nu vertien,
Ende gheloven ane Marien
Ende ane God den oversten vader,
Die ons ghemaect heeft alle gader,
Ende al dat in die werelt leeft
Met siere const ghemaect heeft;
Die sonne ende mane, dach ende nacht
Heeft hi ghemaect met siere cracht,
Ende ooc hemel ende ertrijc,
Ende loof ende gras in dier ghelijc:
Daer so moeti gheloven an.

De jonghelinc.

Vader here, so biddic hem dan
Den oversten God van den trone,
Dat hi Damiet die scone
Beware boven al dat leeft,
Want si mi opghehouden heeft:
Daer omme eest recht dat icse minne

Digitized by Google

Van Damast die edele coninghinne,
Damiet dat edel wijf.
Ay God, bewaert haer reine lijf!
Want si es nojael ende goet;
Met rechte dat icse minnen moet
Boven alle die leven op ertrijc.
En dadics niet, so haddic onghelijc,
Want si es mi van herten vrient.

Robbrecht.

Esmoreit neve, dats goet verdient.
Nu willen wi alle droefheit vergheten;
Met bliden moede willen wi gaen eten,
Want die tavel es bereit.

De jonghe joncfrou Damiet.

Ay! ende waer mach Esmoreit
Merren, dat hi niet en coomt?
Ic duchte dat hi es verdoemt
Ochte ghestorven quader doot,
Ofte hi es in vrouden groot,
Dat hi mi dus heeft vergheten.
Ic sal nochtan die waerheit weten
Hoe die saken met hem staen,
Al soudic daer om die werelt doorgaen.
Waer sidi, Platus, meester vroet?

De meester.

Edel vrouwe, ghetrouwe ende goet,
Tot uwen dienste ben ic bereit.

De jonghe joncfrou Damiet.

Meester, nu willic Esmoreit
Gaen soeken van lande te lande,
Al soudic daer omme liden scande
Ende hongher ende dorst ende jeghenspoet.
Het es een dinc dat wesen moet:
Gherechte minne dwinct mi daer tu.
Lieve meester, nu biddic u,

Digitized by Google

Dat ghijs mi niet af en gaet,
Ghi en blijft bi mi ende gheeft mi raet,
Hoe dat wine vinden moghen.

De meester.

Vrouwe, nu sijt in goeden hoghen!
Na dien dat ghijs begheert
Ende ghi den jonghelinc hebt so weert,
So willen wi soeken den hoghen man.

De jonghe joncfrou Damiet.

Platus meester, gawi dan
Ghelijc of wi waren pilgherijn.

Ay! en sal hier niemen sijn
Die ons beiden iet sal gheven,
Twe pilgherijms die sijn verdreven
Ende van den rover afgheset?

De jonghelinc.

Ay! daer horic Damiet
Spreken; hoordicse nie?
O weerde maghet sente Marie!
Ende hoe ghelijc so sprect si hare,
Damiet der sconer care,
Van Damast die scone coninghinne,
Die ic boven alle vrouwen minne
Die op der eerden sijn gheboren.
Nu sprect op ende laet mi horen,
Ghi sprect haer boven maten ghelijc.

De jonghe joncfrou Damiet.

Waer ic te Damast int conincrijc,
Esmoreit wel scone man,
So soudic haer bat gheliken dan;
Maer nu sta ic als een pilgherijn.

De jonghelinc.

O Damiet; vrouwe mijn,
Ende sidi dit, wel edel wijf?

Digitized by Google

Mijn herte, mijn siele ende mijn lijf
Met rechten in vrouden loven mach;
Want ic nie liever gast en sach,
Die noit op eertrike was gheboren.
Och edel wijf, nu laet mi horen,
Hoe sidi comen in dit lant?

De jonghe joncfrou Damiet.

O Esmoreit, wel scone wigant,
Mi dochte ic hadde u gherne ghesien,
Maer en mochte mi niet geschien,
Ic en moeste daer omme liden pijn.
Doen maectic mi als een pilgherijn,
Ende come aldus ghedoolt doort lant,
Ende nam Platus metter hant,
Dat hi soude mijn behoeder sijn.

De jonghelinc.

Waer sidi, lieve vader mijn?
Comt tot hare, ghi moetse scouwen,
Die vol minnen ende vol trouwen
Haer herte tote miwaert draecht.
Het es recht dat si mi behaecht:
Si heeft so vele door mi ghedaen.

De coninc.

So willicse met blider herten ontfaen.
Sijt willecome, Damiette wel scone!
Ghi selt in Cecilien crone
Draghen boven al die leven.
Ic salse minen sone opgheven,
Ende ghi selt seker werden sijn wijf;
Want ic hebbe so ouden lijf,
Dat icse nemmeer ghedraghen en can.

Robbrecht.

Her coninc oom, bi sente Jan!
Esmoreit hi es wel weert,
Hi wert een ridder wide vermeert
Ende die de wapene wel hantiert:
Desen raet dunct mi goet ghevisiert,

Digitized by Google

Dat hi die crone van u ontfa.
Damiet, nu comt hier na,
Ghi selt werden jonghe coninghinne.

De meester.

Hulpt Mamet! dat ic niet uut minen sinne
En come, dat verwondert mi.
O Esmoreit, edel ridder vri!
Die man brachte u in al dit verdriet.
Wat hi u secht hine meines niet,
Hi hevet tuweert al valschen gront.
Ic cochte u jeghen hem om dusent pont
Van finen goude, die ic hem gaf.

De jonghelinc.

Meester, nu secht mi daer af,
Hoe die saken gheleghen sijn.

De meester.

O Esmoreit, bi Apolijn!
Dies es leden achtien jaer
Dat ic quam ghereden daer,
Esmoreit, op die selve stede.
Nu hoort wat die keitijf dede:
Daer soude hi u seker hebben versmoort,
Hi sprac tot u so felle woort,
Dat ghi hem sijn rike sout ondergaen.
Ghi moeste hem emmer iet bestaen,
Dat hoordic wel an sijn ghelaet.

De jonghelinc.

Meester, vertrect mi al den staet,
Dies biddic utermaten sere;
Want ic sta al buten kere,
Dat ic die waerheit niet en weet,
Die miere moeder dat grote leet
Ende mi dien lachter mochte anedoen.

De meester.

O Esmoreit, bi Mahoen!

Digitized by Google

Het heeft ghedaen die selve man;
Bi minen god Tervogan!
Hi soude u hebben ghenomen tlijf,
Want hi vermaets hem, die keitijf,
Ic horet ende sprac hem aen
Ende seide hem, het ware quaet ghedaen,
Want hi soude doden den jonghen voocht,
Also dat ic u jeghen hem cocht
Om dusent pont van goude root.

De jonghelinc.

Bi den Here die mi gheboot!
Die ondaet sal ghewroken sijn,
Eer ic sal eten of drinken wijn.
Nu moeti uwen indach doen!
Waer sidi vader, hoghe baroen,
E de Robbrecht die moordenaer?

Robbrecht.

Bi den Here, dan es niet waer!
Esmoreit, neve mijn,
Ic hebbe oit goet ende ghetrouwe ghesijn,
In was noit moordenaer no verrader.

De jonghelinc.

Swijc, putesone! het es noch quader
Die ondaet die ghi hebt ghewracht.
Hoe quam dat nie in uw ghedacht
Te vercopen uwes selfs gheboren bloet,
Ende maket minen vader vroet,
Dat mijn moeder hadde ghedaen?

Robbrecht.

Daer willic in een crijt voor gaen,
Esmoreit, wel coene wigant,
Es hier enich man int lant,
Die mi dat wil tien an.

De meester.

Swijch al stille, quaet tiran!

Digitized by Google

Ghi souten hebben doot ghesteken,
En haddi mi niet horen spreken,
Daer ic ten aenganghe quam ghereden.
Ic en was nie so wel te vreden,
Als dat icken jeghen u cochte om ghelt.
Ic gaeft u al onghetelt
In een foortsier, was yvorijn;
Noch soude ment vinden in uwe scrijn:
Daer willic onder setten mijn lijf.

De jonghelinc.

Ay mi, Robbrecht, fel keitijf!
Met rechten ic u wel haten mach.
Ghi selt nu hebben uwen doemsdach:
Al die werelt en holpe u niet.

Robbrecht hanct men hier.

De jonghelinc noch.

Aldus eest menichwerf ghescbiet:
Quade werken comen te quaden lone;
Maer reine herten spannen crone,
Die vol doochden sijn ende vol trouwen.
Daer omme radic, heren ende vrouwen,
Dat ghi uw herte in doochden stelt,
So wordi int ende met Gode verselt
Daer boven in den hoghen trone,
Daer die inghelen singhen scone:
Dies onne ons die hemelsche vader!
Nu secht Amen alle gader.

Amen.

De meester.

God die neme ons allen in hoede.
Nu hoort, ghi wise ende ghi vroede,
Hier so moochdi merken ende verstaen,
Hoe Esmoreit ene wrake heeft ghedaen
Over Robbrecht sinen oom al hier ter stede.
Elc blive sitttene in sinen stede,
Niemen en wille thuusweert gaen:

Digitized by Google

Ene sotheit sal men u spelen gaen,
Die cort sal sijn, doe ic u weten.
Wie hongher heeft hi mach gaen eten,
Ende gaet alle dien graet neder.
Ghenoeghet u, so comt alle weder.

Die Sotternie van Lippijn.

Horae Belgicae, P. VI. p. 40—48.

Hier beghint twijf.

Hem! secht, hem! God hebs al deel!
Ic wil gaen driven mijn riveel
Met minen soeten lieve int gras.
Hets lanc leden dat ic met hem niet en was.
Hem! secht, hem! waer sidi Lippijn?

Lippijn.

Ic ben hier, wat saelt sijn?

Sijn wijf.

Lippijn, ghi moet gaen halen borre ende vier,
Ende ic sal wedercomen schier,
Ende bringhen ons iet dat wi selen eten.

Lippijn.

Bi der doot ons Heren! ghi selet vergheten,
Ghi pleecht so dicwile langhe te merren.

Sijn wijf.

Wat, Lippijn! ghi en moghet u niet erren,
Want ic hebbe dicwile vele te doene:
Eer ic ghehore mine sermoene,
So vallet hoghe op den dach,
Eer ic ten vleeschuus comen mach,
So copic ooc gherne goeden coop;
Dan so moetic beiden tot den loop
Es ghedaen van den bedranghe:
Also comet toe dat ic merre so langhe,
Goede Lippijn, ghi moetet al weten.

Digitized by Google

Lippijn.

Ewaerheit! ghi soudes mi vele ontmeten
Ende ic en weter wat toe segghen.
Gaet henen, ic sal ons vier anlegghen
Ende halen borre ende scuren den pot;
Want also moet mi hulpen God!
Ic hebbe mi oit te slavernien gheset.

Sijn wijf.

Goede Lippijn, wast die scotelen met
Ende keret ons den vloer scone.

Lippijn.

Goede, nu hoort, dat u God lone?

Sijn wijf.

Ende mer daer bi niet.

Lippijn.

Al hebbic al mijn daghe
Gheweest uwe arme slave,
Mi dunct ic moetse noch sijn al mijn leven.

Sijn wijf.

Swijch, God moet u lachter gheven!
Dat ghi so langhe leeft dats mi leet. —
En es dit niet een scoon bescheet?
Waer mach hi merren, mijns herten druut?
Het gheet hem al te galghen uut,
Dat hi mi aldus te vondelinghe set.

Haer lief.

Minnekijn, hets misselijc wat mi let:
Hebdi daer gheweest harde langhe?

Lippijns wijf.

Ja ic, mijn herte es so wranghe,
Dat ic u so langhen niet en sach.

Haer lief.

Laet ons gaen drinken een goet ghelach,
Mijn uutvercoren minnekijn.
Wi selen noch tavont met vrouden sijn
Lichtelijc. Nu comt hier naer. —

Digitized by Google

Lippijn.

O wi here! es dat waer?
Bi Gode! ic hebs ghenoech ghesien;
Want si leet metten bloten cnien,
Ende hi esser tuschen ghecropen,
Bider doot ons Heren! hi esser in gheslopen,
Siet! met deser hoeren, ende gheeft mi te verstane,
Dat si te messen plecht te gane,
Ende leet ende druilt met enen anderen man,
Ende maect van mi enen pol her Jan.
Si seet: si gheet int vleeschuus:
Bi sente Jan! ic sal haer dit abuus
Noch tavont tongoede maken.
Can ic an enen stoc gheraken,
Ic sal haer touwen so haer vel,
Dat haer rouwen sal dit spel,
Dat si met hem heeft bedreven.

De comere.

Wat, Lippijn! God moet u goeden dach gheven.
Hoe steet met u, hoe sidi te ghemake?

Lippijn.

Ey, Trise, ic woude mi therte brake
Van groten rouwe die ic drive.
Ic en hat nemmermeer minen wive
Betrout dat si mi heeft ghedaen.

De comere.

Lippijn, nu doet mi verstaen,
Hoe ende ooc in wat manieren.

Lippijn.

Dies ic mi ewelijc moet scoffieren:
Si leghet ende druilt met enen anderen man.

De comere.

Ewaerheit! dats een dinc dat ic niet en can
Gheloven van uwen wive;
Ic kense also reine van live,
Si en daets om al die werelt niet.

Digitized by Google

Lippijn.

Dat een man met sinen oghen siet,
Dats hem nochtan quaet tongheven.

De comere.

Lippijn, also moetic met eren leven,
Bi sien es die meneghe bedroghen.

Lippijn.

Wat! neen, dit en es niet gheloghen,
Want ic hebse selve ghesien
Ligghen metten bloten cnien,
Ende ghinghen hem beide te werke stellen.

De comere.

Wat, Lippijn! dit en soudi niet vertellen,
Uw wijf waer daer bi gheonneert:
Uw oghen sijn al verkeert
Van drinken ende van ouden daghen.
Goede Lippijn, en wilt des niet ghewaghen:
Uw wijf waer daer bi gheschent.

Lippijn.

Wat duvel! seldi mi maken blint
Van dinghen die ic selve sach?
Ic sach dat si averrecht lach,
Ende hi raepter op haer slippen.

De comere.

Ey swijch, goede Lippen!
En was anders niet dan u dochte.
En hoorde ghi noit segghen van alfsghedrochte,
Dat die liede pleghet te bedrieghen?
De viant gheeft luttel om een lieghen,
Om toren te maken tuschen man ende wijf.
Ic wilder over setten mijn lijf,
En waest niet een elvinne dat ghi saecht.

Lippijn.

Wat duvel! heeft God die werelt gheplaecht
Met alven ende met alvinnen?
En soudic dan mijn wijf niet kinnen?

Digitized by Google

Dat ware emmer een misselijc dinc.
Ic sach dat si met hem ghinc,
Hi namse in sinen aerm ende tracse naer.

De comere.

Lippijn, 't loghen en was noit waer:
Daer toe kennic te wel uw wijf;
Want si heeft also reine lijf,
Si en daets om al de werelt niet van goude root;
Maer talfsghedrochte es also groot,
Dat den meneghen maect so blint,
Dat hi hem selven niet en kint;
Hoe soude hi dan enen andren ghekinnen?

Lippijn.

Bi der doot ons Heren! ghi maect mi al uten sinnen.
Wat duvel es mi nu gheschiet?
Ben ic blint ende sie ic niet?
Des wonders ghelijc en sach ic nie,
Ende ic sie wel alle dese lie,
Die hier sitten al omtrint.
Entrouwen! so en ben ic al niet blint,
Al soudijs mi gherne maken vroet.

De comere.

Lippijn, wetti wat ghi doet?
Ic biddu dat ghijs nemmermeer en secht,
Ende ghi uw wijf met eren dect.
Het es ene elvinne die u quelt,
Si heeft uw ghesichte al ontstelt,
Uw oghen staen al ontset.

Lippijn.

Ey goede! eest dat dat mi let?
Mi dochte emmer dat icse sach.

De comere.

Het was ene elvinne dat daer lach,
Dat willic u sweren op een cruus.
Uw wijf sit noch in haer huus,
Dat willic wedden om een bier.

Digitized by Google

Lippijn.

Ende si hiet mi gaen halen borre ende vier,
Si seide, si soude gaen om eten

De comere.

Wat, Lippijn! wildi die waerheit weten,
So sidi seker te male verleit:
Ene elvinne heeft haer nette ghespreit,
Dat sie ic wel, om u te vaen.
Comt met mi! wi selen voor uw dore gaen;
Uw wijf sit noch bi haren viere.

Lippijn.

Wat! ben ic dronken van den biere,
Ochte vlieghen dalve achter straten?

De comere.

Wat, ghevadere! en moochdi ons niet in laten?

Lippijns wijf.

Wat key! jaic; wie es daer?

De comere.

Wat, Lippijn! en seidic u niet waer?

Lippijn.

Benedijste God van hemelrijc!
So en sach ic noit des wonders ghelijc.
Ic sie wel, die scouwen sijn mijn.

De comere.

Wat seidic u, lieve Lippijn!
Maer ghi en woudes niet wesen vroet.
Mijn ghevadere es ghetrouwe ende goet,
Al soudier gherne een hoere af maken.

Lippijns wijf.

God gheve hem ramp in sine caken!
Heeft hi hem van mi dies beclaecht?

De comere.

Jai, ende dat ghi bi enen anderen man laecht,
Dies heeft hi mi ghedaen een beclach.

Lippijn.

Ewaerheit, mi dochte dat ict sach;

Digitized by Google

Maer ic laets mi nu ghenoeghen:
Trise caent wel in beste voeghen.
Maer al hat mi mijn lijf ghedaen,
So waerdi heden morghen opghestaen,
Ende hiet mi halen vier ende borre.

Lippijns wijf.

Swijch, wel vule corre!
Beghindi mi anderen man ane te tien?

Lippijn.

Seker! woudic die waerheit lien,
So sach ic, of mijn oghen waren mi verkeert.
Maer Trise heeft mi also gheleert,
Ende seet dat mi een alf heeft bedroghen.

Lippijns wijf.

Waer omme hebdi mi dan beloghen,
Ende doet mi scande overal?

Lippijn.

Ey minnekijn! ic ben diet beteren sal,
Hebbic iet messeit ofte mesdaen.

Lippijns wijf.

Ghi selter nochtan smeten omme ontfaen,
Vul out quaet grijsaert!

De comere.

Bi onsen Here! hi waers wel waert,
Dat wine onder voete ghinghen legghen.

Lippijn.

Lieve wijf, ic en saels nemmeer segghen:
Ic en wiste niet dat ic was in dolen.

Lippijns wijf.

Ey! men sal u leren gaen ter scolen.

Hier vechten si.

Ghi goede liede, dit hebben wi
Ghespelt al in een boerdement.
Si leven noch wel, si u bekent,
Die deser gheliken wel hebben ghesien.

Digitized by Google

Wet dat menich boerden gheschien,
Daer dusdaneghe mere niet af en gaet.
Daer bi biddic u dat ghi ontfaet
In danke onse fobitasie.
Ic bidde den coninc vol van gratie,
Die van der maghet was gheboren,
Dat hem niemen en wille storen
Van dat hi hier heeft ghesien ende ghehoort.
Staet op! ghi moghet wel gaen voort,
Want wi moeten alle scheiden:
Ons here God moet ons allen gheleiden.

Amen.

Digitized by Google

Digitized by Google

BLOEMLEZING

UIT

MIDDELNEDERLANDSCHE DICHTERS,

BIJEENVERZAMELD

DOOR

DR. E. VERWIJS,

Archivaris-Bibliothecaris der Provincie Friesland.

Vierde Deel.

WOORDENLIJST en SPRAAKKUNST.

ZUTFEN,
W. J. THIEME & Cie.

Digitized by Google

Digitized by Google

VOORBERICHT.

Eindelijk dan verschijnt na de belofte in het Voorbericht van het eerste Deel der Bloemlezing, den 1 *April* 1858 *gedaan, en den* 29 *Mei* 1863 *herhaald, het vierde Deel, door mij eens, helaas! het „belangrijkste" genoemd.*

Noblesse oblige *moge op een volbloed democraat niet toepasselijk zijn, maar* mutatis mutandis *dan toch wel:* promesse oblige.

Aan de eens gedane belofte, onberaden, ik moet het erkennen, geschied, moest gestand gedaan worden, hoezeer ik verlangde dat die nooit ware gebeurd.

't Was niet het Glossarium, dat mij zooveel hoofdbrekens kostte, en „als een dreigende spookgestalte den slaap mijner onschuld" stoorde, maar wel die „beknopte Grammatica," die zou moeten „voorzien in eene lang gevoelde behoefte."

Het Glossarium was reeds sints ruim een jaar afgedrukt, en nu moest *de Grammatica wel volgen. Het mes werd mij op de keel gezet, en, gedreven door de eenmaal aangegane zedelijke verplichting, zette ik het er mij zelven telkens op, en zoo kwam eindelijk de beknopte Spraakkunst tot stand.*

Digitized by Google

—

Helaas! dat ik ze niet de wijde wereld in kan zenden met het trotsch gevoel over het vaderschap, maar ze liever zou willen binnensmokkelen als een gewrocht, waarvoor de rechtsregel zou mogen gelden, dat „la recherche de la paternité est interdite."

't Zou onvoorzichtig zijn, wanneer ik mij, de belofte van vóór 10 *jaren herinnerende, nogmaals eene deed, en een uitgebreider Spraakkunst voor het vervolg toezeide, waarin met tal van bewijsplaatsen veel twijfelachtigs werd opgehelderd; een handboek voldoende aan strengere eischen en meer volledig; — maar men houde het mij ten goede dat ik thans niets meer beloof, en, wat de toekomst leveren moge, aan haar overlaat.*

Ik sta thans voor het taliter qualiter *volbrachte werk, en mocht ik geoordeeld en veroordeeld worden, en het gericht over mij een doodengericht zijn, dan zal ik misschien vallen als het slachtoffer eener onberadene belofte, en mijn rechter na volstreken doodvonnis kunnen aanteekenen: „Die staet, sie toe dat hy niet en valle, ende zy God syner ziele genadich! Amen!"*

LEEUWARDEN, 30 Juli 1867.

Digitized by Google

WOORDENLIJST.

A.

Abelic, adj. II. 120, 481, *geschikt*, *fraai*, Lat *habilis*, Eng. *able*.

Abijt, s. o. I. 97, 318, *kleed*, met name *kloosterkleed*. Fr. *habit*.

Absolveren, ww. trans., II. 179, 78, *vrijspreken* van zonden.

Abuus, -ze, s. o. III. 130, 51, *vreemde*, *wonderlijke zaak*. III. 191, 59, *fopperij*, *bedrog*.

Achemant, adj. I. 115, 206, *hoofsch*, *beleefd*, O. Fr. *Achesmant* van *achesmer*, Mlat. *acosmare*, versieren, optooien.

Achten, ww. intr. I. 37, 286; III. 15, 260, *rekenen op iets*; I. 57, 174, *zich aan iets laten gelegen liggen*.

Achtende, II. 77, 123, *achtste*.

Achter, adv. I. 93, 148, *hierna*, *later*.

Achter, **Tachterst**, adv. II. 27, 147, *ten laatste*.

Achter, **Tachter sijn**, III. 159, 63, *in verlegenheid zijn*.

Achter lande, I. 133, 283, *door het land heen*, *hier en daar in het land*. Zoo ook II. 102, 78, **Achter straten**; II. 63, 14, **Achter woude**.

Achterbliven, ww. II. 187, 204; III. 180, 742, *achterwege blijven*.

Achterdoen, ww. II. 126, 729, *overwinnen*.

Achterlaten, ww. II. 131, 93, *nalaten*, *opgeven*.

Achtersteken, ww. I. 57, 178, *verstooten*.

Achtertrecken, ww intr. II. 159, 76, *zich terugtrekken*, *zich a fmaken*.

Digitized by Google

A c h t e r v a r e n, ww. III. 53, 229, *achter op rijden, inhalen.*

A c h t e r w a e r d e n, ww. II. 103, 101, *uitstellen*, part. g e a c h t e r w e e r t.

A c h t e r w a r e n, ww. III. 112, 65, *bezorgen, oppassen* (van een zieke); II. 114. 272, *beschermen.*

A c h t e r w a r t g a e n, III. 38, 284, *tegenloopen.*

A c c o o r t, s. II. 182, 18, *harmonie.*

A c o l e i e, s. v. I. 168, 77, *akelei*, Lat. *aquilegia, columbina*, Fr. *ancolie*, Hd. *Akelei.* Dodonaei *Cruydt-Boeck*, 273.

A c o o r t, A c o r t, II. 77, 112; III. 106, 4, *overeenstemming;* i n a c o r d e n, III. 29, 26; v a n a c o r d e v a l l e n, III. 30, 45, *het eens worden.*

A e l m o e s n i e r, s. III. 24, 66, passim, *tasch*, eigenlijk *de aan den gordel der vrouwen hangende geldtasch*, waaruit men de aalmoezen gaf, Fr. *aumonière.*

A e l m o e s s e n, -è n e, s. v. I. 107, 710, *aalmoes.* Gr. *ἐλεημοσύνη.*

A e n. Zie A n, A n e.

A e n b e l t, -e, s. II. 25, 68, *aanbeeld.*

A e n g a e n, ww. part. a e n g a e n, *ondernemen.*

A e n g a n c, -n g h e, s. III. 188, 985, *begin.*

A e n g h e s c o u w e, s. III. 92, 211, *aanzien, aanschouwen.*

A e n s c ij n, s. I. 20, 171, *gezicht, gelaat.*

A e n s c h ij n, adj. *blijkbaar, duidelijk.* — d o e n, III. 95, 20, *doen blijken*, — m a k e n, II. 165, 68.

A e n t i e n, ww. t i e t, t ij d t, t e e c h, g h e t e g h e n, III. 26, 109; 187, 981; II. 180, 111, *aantijgen, te laste leggen;* ook in goeden zin, II. 184, 97, *toekennen, toezwaaien.* Ohd. *zihan, zéh, (ga)zigan;* Hd. *zeihen, zieh, geziehen.*

A e n v a e r d e n, - v e r d e n, ww. II. 130, 72, *aanvaarden;* III. 89, 93, *vangen, tot zich trekken.*

A e r b e i t, s. m. III. 3, 91, *moeite, smart.*

A e r c h, s. n. I. 120, 378, *letsel.*

A e r g h e r, s. m. I. 44, 233, *lafaard.* Een bij de Germanen zeer smaadvol scheldwoord. Du Cange (Ed. Henschel), I. 387: »*Arga*, inutilis vel timidus. *Lex Longob.* lib. I.

Digitized by Google

tit. 5. »Si quis alium *Argam* per furorem clamaverit." Paulus Warnefridus: »Memento, dux Ferdulfe, quod me esse inertem et inutilem dixeris, et vulgari verbo *Arga* vocaveris." Proprie autem *Arga* is dicitur, cuius uxor moechatur et ille tacet, id est, adulterio uxoris manus dat, vel certe de eo prae socordia nequaquam, est sollicitus."

Aert, -de, s. II. 129, 19, *aard.*

Aes, s. o. II. 37, 40; 213, 285, *voedsel.*

Afgaen, ww. met den dat. III. 184, 861, *verlaten*, II. 15, 116, *laten varen*, *verloochenen.*

Afpeken, ww. II. 111, 129, *afbikken.*

Afstaen, ww. met den gen. I. 163, 210; II. 6, 175; III. 27, 166, *laten varen.*

Afsteken, ww. III. 28, 196, *naar beneden werpen.*

Afterbliven, ww. III. 92, 219, *nalaten.*

Afterwaert, adv. III. 89, 120, *naar achteren.*

Aftuyschen, ww. II. 194, 126, *aftroggelen.* Zie *Wap. Mart.* bl. 123.

Afzyen, ww. II. 104, 150, *afziften*, *afscheppen.*

Aysieren, ww. II. 210, Aant. *tot bedaren brengen.*

Aisijn, II. 41, 181, *azijn.*

Al, gen. als, III. 113, 87, *alles.*

Al up, III. 11, 91, *geheel en al.*

Mit allen, met alle, II. 113, 203; 123, 604, *geheel en al;* doch ook bloote verzekeringsformule: *gewis.*

Al bloet, I. 66, 172; 70, 309, *voorzeker*, *stellig.* Zie LSp. Gloss.

Al in een, I. 60, 303; 123, 519, *aanhoudend*, *voortdurend. Kil.* Al-en-een, *continenter*, *assiduo.* Zie LSp. Gloss.

Aldore, aldure, I. 69, 282; 95, 224, *door en door*, *geheel en al.*

Alende, allende, alleynde, s. v. II. 6, 186, 196, *ballingschap;* II. 100, 226; III. 150, 39, *ellende*, *ongeluk.* De eerste beteekenis is de eigenlijke, daar het woord is afgeleid van *el*, van waar *elders*, en *land.*

Alf, s. m. III. 192, 106, naar het volksgeloof *booze*

Digitized by Google

geesten, die de menschen op allerlei wijze kwelden en plaagden. Zij wonen in onderaardsche verblijven of ook wel in het water en zijn, als van het Christendom afkeerige wezens, den menschen vijandig. Zie *Hor. Belg.* VI. 218, maar vooral Mr. van den Bergh, *Woordenb. der Ned. Mythol.* 1—9.

Alfsghedrocht, III. 192, 90. Bij Dr. Jonckbloet, *Beatrys en Caerl en El.* Gloss. zijn verschillende voorbeelden aangehaald, doch is onzes inziens de verklaring onjuist van *Alvenbedrog. Droch*, *Gedrochte*, komt overeen met het Mhd. *Truht*, hoop, schaar, dus: *Alventroep.* Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 121, en verg. LSp Gloss.

Alinghe, adv. III. 87, 3, *geheel*, *ganschelijk.*

Alleene, adv. III. 16, 287, *afzonderlijk.*

Allendich, adj., III. 13, 183, *ongelukkig*, *rampzalig.*

Allental. Van — I. 111, 50, van al ende al, *van alles en alles*, *van alles te zamen.*

Allesins, III. 68, 28, *overal*, *van alle kanten.*

Allinc, s. II. 38, 72; III. 13, 191, ook *heller*, *helder*, *hellinc* en *hallinc* genoemd, oorspronkelijk een vreemde munt: *denarius hallensis.* De *allinc* had de waarde van een derden penning. Ook komt de *heller* even als de *as* bij de Romeinen als gewicht voor. II. 38, 72. Zie Dr. de Jager, *Nieuwe Versch.* bl. 74—76.

Alminiere, s. vr., *tasch*, of *geldbuidel*, welke de vrouwen aan hare zijde droegen, eigenlijk om aalmoezen uit te geven, Fr. *Aumonière.* Zie Roquefort in v.

Aloeette, s. vr., III. 123, 1, *leeuwerik.*

Als ende als, I. 56, 121, *ten eenenmale*, *geheel en al.* Zie D. Doctr. Gloss.

Alse nu, III. 35, 140, *nu eens.*

Alselc, alsulc, I. 78, 147; II. 72, 69; III. 42, 457, *zoodanig.*

Alsene, s. II. 42, 228, *alsem.* Kil. *Alssen*, absinthium, Gal. *aluyne*: It. *assenzo*, Hisp. *alosna.* Zie Dodonaeus, *Cruydt-boeck*, 25 vlg.

Alsus, adv., I. 46, 296, *zoodanig*, *aldus.*

Digitized by Google

A l t e b a n t, adv., I. 28, 136, passim, *dadelijk, terstond.*

A l t e m e t d a t, I. 18, 75, *naar mate, naar gelang dat.* Hier: een voor een, naarmate zij aankwamen. LSp. Gloss. »De afleiding is duidelijk: »allen met dat, d. i. te gelijk als zij" enz.

A l t e n e n, I. 128, 78, *aanhoudend, voortdurend.* Hetzelfde van beteekenis als *al in een.* Zie LSp. Gloss.

A l v i n n e, s. vr., III. 192, 106, zie op A l f.

A m b a c h t, s. o. II. 21, 326; 199, 350, *ambt, bediening, handwerk.* Zie MLp. Gloss.

A m i e, a m y e, s. vr., I. 167, 18; II. 104, 162, *minnares.* Van het mannelijke *Amijs*, minnaar.

A m m e l a k e n, s. o. I. 129, 143, *tafellaken.*

A m m i r a e l, s. m. I. 171, 189, passim. Zoo wordt in den *Fl. en Bl.* de vorst van Babylon genoemd; doch de beteekenis is vrij onbepaald, en aanzienlijke mannen van hoogen rang, vooral in het leger, worden bij de Mnl. schrijvers *ammiralen* genoemd, waar van Oostersche vorsten sprake is. Het woord is afgeleid van het Arabische *amir* of *emir.* Zie LSp. Gloss, en Du Cange (Ed. Henschel) I. 229.

A m o e r s, s. o. I. 113, 106, *liefde.*

A m o r e u s, adj., I. 173, 252, *verliefd, van liefde schitterend.*

A n d e n, ww. II. 141, 172, *leed doen*; II. 101, 52, *eene beleediging wreken;* I. 20, 167, *afkeuren*, Lees aldaar: *Daer* sijt dorste anden. Zie MLp. Gloss, en vooral Huyd. op St. II. 451 vlgg.

A n d r a g h e n, ww. II. 185, 126; 211, 198, *toeschrijven.*

A n e, *zonder, buiten*, Hd. *Ohne.* I. 143, 232, d e s s i n n e s a n e, *van het verstand beroofd*, Zie *C. en El.* vs. 736.

A n e l o p e n, ww. met den dat. III. 52, 192, *aanrijden op iemand.*

A n e r i d e n, ww. met den dat. II. 141, 147, *aanrijden op iemand.*

A n e s l a e n, ww. I. 6, 160, *aanheffen, beginnen te zingen.*

A n e s t e k e n, ww. I. 133, 297, *aantrekken, aanschieten* (van een kleed.)

Digitized by Google

Anevaen, ww. II. 204, 36, *aanvatten, aangrijpen.*

Anevallen, ww. anevel, II. 64, 38, *bijvallen, te hulp komen.*

Anevanc, s. III. 87, 5; 123, 11, *begin.*

Angaen, aengaen, anegaen, ww. trans. I. 33, 111, *aanvangen, beginnen.*

Angaen, ww. trans. met den dat. I. 145, 314, *overvallen.*

Angaen, ww. intr. met den dat. I. 99, 397, *behooren tot, toekomen.*

Anliggen, leget', ww. I. 83, 380, *verbonden zijn aan iets, eigen zijn aan iets.* Imp. lach an, III. 10, 53, met den dat. *iemand aanklampen, bij iemand aandringen.* Sterker dan angaen, *iemand met woorden aan boord komen.* Zie LSp. Gloss. op *Aenleggen.*

Ansetten, ww. III. 97, 130, *ter harte gaan.* Kil. Impressionem facere.

Anteren, ww. II. 129, 2, *hanteeren.* De vroegere beteekenis was veel uitgebreider dan de tegenwoordige, als *plegen, in praktiek brengen, uitoefenen, verrichten,* enz. Zie LSp Gloss. op *Hantieren.*

Antipes, s. m. plur. Antipedes, I. 162, 198, *tegenvoeter.*

Antkerst, s. m. II. 94, 17, *Antichrist.*

Anxtelike, adv. III. 51, 183, *angstverwekkend, vreeselijk.* Zie Dr. de Jager, *Nal. op 't Gloss. van Lulofs.*

Appel, s. m. II. 66, 22; III. 7, 216, *knop van het zwaardgevest.*

Arbeit, s. m. III. 37, 240; 113, 118, *moeite, leed, verdriet.*

Arbeit, s. m. II. 178, 31, *opbrengst van den arbeid.*

Arch, Arech, s. o. II. 212, 215; III. 90, 123, *kwaad, slechtheid.*

Archeit, s. v. II. 184, 111. *kwaadheid, boosheid.*

Arnasc, Doen in die arnasc, I. 116, 235, *het harnasch aantrekken.*

Art, s. m. II. 150, 73; III. 31, 13, *aard, wijze.*

Arte, plur. arten, II. 183, 48, *kunst.* Doch niet alleen de *kunsten*, maar ook de *wetenschappen* werden er

Digitized by Google

naar het begrip van den tijd onder bedoeld, de zeven *artes liberales*.

A r t h r i t i k e, s. v. II. 33, 146, *jicht*, Gr. ἀρθριτικὴ (νόσος), Lat. arthritis, MLat. artetica gutta, een woord zeer gewoon bij de middeleeuwsche medici. Zie Du Cange (Ed. Henschel) I. 420.

A s e n, ww. II. 38, 58, *voeren; aas, voedsel geven.*

A s s e l, s. m. plur. —l e n, II. 40, 160, *oksel*, III. 60, 544, *schouder*. Hd. Achsel.

A s s e l g e r e n, ww. II. 111. 114 } *belegeren, bestormen.*
A s s e l g i e r e n, II. 159, 73. } Fr. Assaillir.

A s s i s e, s. II. 196, 227, *schatting*. Du Cange (Ed. Henschel) I. 449, i. v. *Assisae*. » Assisia interdum sumitur pro ipso tributo quod ex consensu optimatum et populorum in *Assisiis* coactorum imponi decernitur." Zie ook Kil, op *Assijse*.

A s t, s. m. III. 117, 4, *tak*, Hd. Ast.

A u c t o e r, s. m. II. 188, 271, *schrijver.*

A v e d o e n, H e m —, ww. met den gen. III. 55, 339, *zich ontdoen van.*

A v e l a e n, ww. met den gen. III. 126, 30, *nalaten.*

A v e n t u r e, a v o n t u r e, s. v. I. 20, 160; III. 42, 445, *de fortuin, het geluk*; I. 116, 240, d e r a v e n t u r e n v a d e r. Dit was de bijnaam van Walewein, die hem om zijne dapperheid was gegeven. Herhaaldelijk komt deze benaming in den Walewein en Lancelot voor. Zie Dr. Jonckbloet. *Walewein*, II. 21. Zoo wordt bij Stoke, B. IV. bl. 270, Jan I. Hertog van Brabant *der eren vader* genoemd.

A v e n t u r e n, ww. I. 29, 154, *op het spel zetten, wagen.*

A v e r, s. V a n — t a v e r e, II. 120, 511, *van ouder tot voorouder*. Door H. de Groot wordt deze spreekwijze nog gebezigd.

A v e r r e c h t, III. 192, 95, *verkeerd, achterover, onderste boven*. Van *ave*, *af* en *recht*, zoodat de dubbele *r* hier eene verkeerde spelling is.

A v e r s t r o o, s. o. III. 121, 19, *haverstroohalm*, in de overdrachtelijke beteekenis van *een kleinigheid, een zier*. Zie Dr. de Jager, *Nieuwe Versch.* bl. 87—89.

Digitized by Google

Avesitten, ww. II. 144, 263, *van het paard afstijgen.*

Avestaen, ww. met den gen. III. 17, 12, *nalaten.*

Avesteken, ww. II. 122, 589, *met de lans van het paard afstooten.*

Avetien, ww. Imp. avetooch, I. 25, 24, *aftrekken, terugtrekken.*

B.

Bachten, adv. II. 32, 90; III. 22, 190, *van achteren.*

Bachten, ww. II. 197, 278, lees: backen, *bakken.*

Backen, ww. II. 31, 66, *blaffen.*

Baeldadicheit, s. v. I. 116, 245, *euvelmoed.*

Baen, s. III. 100, 230, *effene weg*, en van daar *het vlakke strand.*

Baer, adj. I. 180, 534, *bloot.*

Bagaert, s. m. III. 71, 23, gewoonlijk *Beggaert.* De Beggaerden en Begijnen waren vrije geestelijke vereenigingen, die zonder gelofte leefden, en alleen door werken van barmhartigheid met de wereld verbonden waren. De vrouwengenootschappen der Begijnen ontstonden reeds in de 11_e en 12^e eeuw; die van mannen, Beggaerden, in de 13^e eeuw. Later stonden zij in een zeer slechten reuk. In een Vocab. Lat. Germ. ann. 1482: *Beghart*, Gleyschner, Beghardus, Phariseus. Het Eng. *beggar* is er nog een overblijfsel van. Of evenwel *Beggaert* van het Eng. *to beg* is afgeleid, is onzeker. Misschien is het ww. zijnen naam aan de bedelende orde verschuldigd. Anderen leiden het van eene heilige *Begge* af. Zie Grimm, *D. Wbt.* I. 1295; Du Cange (Ed. Henschel) I. 637; *Hor. Belg.* VI. 231.

Bagineren, ww. II. 174, 88, *schertsen*, *mallen.*

Bake, s. m. I. 9. 89; III. 18, 45, passim, *varken.* Eng. *bacon.* Zie Kil. en Huyd. op St. II. 404.

Baliu, s. m. I. 165, 289; III. 65, 99, 117, *baljuw.* Over de rechtspraak van een baljuw, zie Dr. Noordewier, *Ned. Regtsoudh.* bl. 338. Over de afleiding, zie mijn *Wap. Mart.* Gloss.

Digitized by Google

Ban, s. m., **Den — gheven**, III. 70, 98, *in den ban doen, verbannen.*

Bandekiin, s. o. III. 58, 457, *draagstoel*, Fr. *baldaquin.*

Banderside, adv. I. 28, 107; III. 3, 58, *aan den anderen kant.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.*, 76.

Banc, s. m. III. 64, 92, *rechtbank.*

Bane, s. vr. II. 125, 685, *strijdperk;* III. 83, 277, **Buten banen rollen**, eene spreekwoordelijke uitdrukking: *het rechte pad verlaten.* Zie *Wap. Mart.* Gl.

Baraet, s. o. I. 8, 58; III. 129, 32, *bedrog*, OFr· *barat.* Zie Huyd. op. *St.* II. 210.

Baren, ww. (**baerde, ghebaert**) II. 157, 90, *vertoonen, te voorschijn brengen;* III. 128, 22, *voortbrengen.*

Baroen, s. m. III. 187, 966, *titel dien men eenen ridder gaf.* Zie over de afleiding, die nog niet met zekerheid bekend is, Diez, *Etymol. Wtb.* i. v. *Barone.*

Barren, ww. II. 24, 26, *branden.*

Bassen, ww. I. 11, 169, *aanblaffen.*

Bast, s. **Niet een —**, II. 111, 151, *de bolster eener vrucht* en vandaar *iets van volstrekt geen waarde, geen zier.* Soortgelijke uitdrukking als *een twint, een boon*, en anderen. Zie Dr. de Jager, *Latere verscheid.* 57—154; Dr. de Vries, *Warenar*, 138.

Bastaert, s. m. III. 158, eig. *bastaard, buiten echt geboren kind;* en hier *als een onwettig geboren kind van het erfdeel verstoken.* Zie Diez, *Etymol. Wtb.* op *Basto.*

Bat, adv. passim., *beter.* Expletive in uitdrukkingen **bat achter**, II. 174, 95, *ver.* Zie verder op **Bet.**

Bataelge, s. vr. II. 130, 40, *slagorde.* Roquefort: division, corps de troupes, armée. Zie de plaatsen aangehaald in *Rom. van Limborch*, Gloss.

Batailie, s. vr. I. 138, 57, *slag.*

Bate, s. vr. II. 37 40, 42; II. 143, 225, *beterschap, herstel.*

Bedacht sijn, III. 64, 78, *zich toeleggen op;* **Wael bedacht**, *bedachtzaam, overleggend.*

Digitized by Google

Bedachtecheit, — ede, s. vr. I. 76, 87, *verstand, overleg, bewustzijn.*

Bedaerf, — arve, s. II. 44, 74, *behoefte, nooddruft.*

Bedaghen, ww. II. 99, 219, *aanbreken, opdagen.*

Beddeboom, s. o. I. 20, 171, *rand van het bed.*

Bedechte, adv. II. 148, 18, *voorzichtig, met bedachtzaamheid.*

Beden, ww. I. 105, 642; III. 111, 7, *bidden.* Van daar het frequent. *bedelen.*

Bedenken, Hem —, ww. (bedocht), II. 67, 76, met den genit., *denken aan iets, zorg dragen voor iets.*

Bederven, ww. (3 p. s. praes. bedarf, bederf, bedaerft; Imperf. bedorste, bedurste). Onpers. met den genit. II. 41, 184; III. 109, 115, *noodig zijn.* Zie Huyd. op *St.* III. 428, Clignett, *Bijdr.* 333.

Bederven, ww. intrans. I. 21, 230; 113, 129; 181, 559, *in ongeluk geraken, omkomen, bezwijken.* Part. Bederft, III. 99, 205.

Bedi, adv. I. 62, 22; 147, 10, *daarom.* Conj. I. 53. 11; 56, 117; 59, 245, *omdat, want.* Zie Huyd. op *St.* I. 228, vlgg.

Bedieden, ww. II. 92, 415, *beduiden, beteekenen.*

Bediet, —ede, s. o. II. 191, 34, *beteekenis*; III. 65, 126, *leus.*

Bedinge, s. vr. I. 98, 345; III. 106, Titel, *gebed.*

Bedocht sijn, Wel —, I. 129, 148, *met goed overleg te werk gaan.*

Bedraghen, Hem —, ww. II. 50, 78, *zich onderhouden, in zijn levensonderhoud voorzien.* Zie LSp. Gl.

Bedraghen, ww. II. 20, 314; 199, 346, *beschuldigen, aanklagen.*

Bedranc, — anghe, s. o. II. 124, 635; III. 189, 19, *gedrang.*

Bedriven, ww. I. 142, 205, *uitrichten, aandrijven, aansporen.* Zie LSp. Gl.

Bedwanc, — anghe, s. o. II. 125, 689. Lees bedranghe, en zie aldaar.

Bedwanc, Sonder —, I. 168, 62, *vrijwillig, uit eigen beweging.*

Digitized by Google

Bedwellen, part. Bedwelt, III. 84, 300, *bedwelmen.*

Beeten, ww. Imp. beette, Part. ghebeet, I. 18, 80; III. 48, 27, *afstijgen van het paard.*

Beeten, ww. II. 174, 108, *jagen met valken*, Mhd. *beizen*, (Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 193.) Nhd. *beiszen*, (Grimm. *D. Wtb.* I. 1402.) Het werkwoord is zwak (*beiszte*) als derivativum van *Beiszen*, mordere, *het wild door den valk doen bijten.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 120.

Begaden, ww. II. 40, 172, *uitrusten*, *in orde brengen*, hier *plaatsen*, *leggen.* Zie LSp. Gl.

Begaen, ww. I. 148, 56, *vatten;* I. 23, 282, *behalen, verkrijgen.*

Begaren, ww. Imperf. begaerde, Part. begaert, begart, I. 18, 99; 66, 169; 73, 445, *begeren*, met den gen. of acc.

Begheven, ww. I. 37, 279, *verlaten;* I. 117, 294; II. 119, 436, *nalaten;* II. 66, 155, *laten loopen;* I. 8, 73; Hem —, *de wereld voor een klooster verlaten;* II. 137, 9, *afvallig worden.*

Begheven, adj. I. 8, 60; III. 73, 85, *van de wereld afgezonderd*, *kloosterling.* Zie Huydec. op *St.* III. 449.

Beghinnen, ww. Imperf. begonde, begonste, I. 95, 231; II. 113, 231, *beginnen.*

Begomen, ww. II. 153, 84; 162, 76, *merken*, *bemerken*, *opmerken*, *acht slaan.* Zie LSp. Gl., Clignett en Steenwinkel, *Taalk. Mengel.* 203—214.

Begraven, ww. I. 147, 20, *met grachten omgeven.*

Begrepen sijn in ene dinc, I. 176, 367, *ergens op uit zijn.*

Begrepen, part. II. 158, 28, *beslaande*, *loopende.*

Begripen, ww. part. begrepen, III. 9, 18, *besloten.*

Begripen, ww. II. 104, 141, *grijpen*, *opvatten*, *aanvangen;* II. 83, 76; 207, 45, *berispen*, *vitten op iets.*

Begrijp, s. o. III. 24, 36, *berisping*, *schande*, *blaam.*

Behagelheit, —eden, II. 117, 363; III. 35, 152,

Digitized by Google

welbehagen, *vreugde*, *genoegen;* II. 149, 47, *vermaak;* II. 117, 381, is het niet veel meer dan een stoplap.

Beheet, s. o. II. 190, 33, *bevel*, Eng. *behest*.

Behelsen, I. 179, 502, *omhelzen*.

Behende, III. 109, 121, *aanstonds*, *dadelijk*.

Behendicheit, —ede, s. v. I. 168, 55, *list*, *slimheid*.

Beheren, ww. III. 66, 163, *besturen*, *regeeren*.

Behoef, s. o. I. 108, 734; 114, 136; II. 191, 21, *nut*, *voordeel*, *gebruik*.

Behoet, s. III. 120, 8, *bescherming*.

Behoeven, ww. I. 168, 58, *noodig zijn*.

Behouden, III. 37, 224, *behoudens*, *onder voorbehoud van*.

Behouder, —ere, s. m. I. 101, 454, *verlosser*.

Behout, s. II. 84, 122, *zaligheid*.

Behout, s. II. 143, 235, *macht*, *geweld*. Zie Huydec. op *St*. I. 449.

Beide, s. v. I. 19, 122; 168, 60; II. 111, 113, *opontlioud*, *verwijl*.

Beiden, ww. met den gen., I. 27, 67; 36, 238; II. 46, 155, *wachten op iemand*, *afwachten*.

Beilde, s. III. 120, 15, *beeld*.

Beiten, ww. Imp. beitte, I. 127, 72, *afstijgen*, *van een paard*.

Bejach, Beyach, s. o. III. 82, 220; 150, 30, *voordeel*, *winst*, *hetgeen men zoekt te bejagen*.

Bejaghen, ww. bejaghede, bejaghet, I. 159, 91; II. 59, 75; 98, 161; III. 100, 245, *verwerven*, *erlangen*; II. 178, 44, *er naar streven*.

Becarmen, ww. II. 196, 236, *met moeite verkrijgen*. Naast *besweten*, d. i. *door zweet en lijden en kermen verkrijgen*.

Bekennen, ww. Imp. bekande, I. 127, 56, *kennis krijgen van iets*, *opmerken*, *leeren kennen;* III. 81, 183, *inzien*, *verstaan*.

Bekinnen, ww. I. 143, 244, *letten op*.

Becliven, ww. II. 178, 40, *beklijven*, *bestendig zijn*,

Digitized by Google

voortduren. Zie LSp. Gloss. op *Cliven* en *Becliven.*

Becomen, ww. met den dat. Imp. bequam, I. 81, 268; 128, 89; 170, 143; II. 179, 87, *behagen, bevallen.*

Becopen, ww. Imp. becocht, II. 102, 64, *beloopen* (met den dood), *verliezen.*

Becoren, ww. I. 14, 313, Aant. *verleiden, in verzoeking brengen.* Zie ook Dr. Jonckbloet, *Rein.* Gloss, die dezelfde lezing aanneemt.

Becoren, ww. I. 142, 214, in de spreekwijze: die doot —, *smaken, ondervinden, lijden.* Zie LSp. Gloss.

Becraken, ww. I. 112, 90, *nederkomen.*

Belanc sijn, II. 57, 335; III. 118, 10, *er op aan komen, aan gelegen zijn.* Zie over de verschillende beteekenissen in hare ontwikkeling LSp. Gloss.

Beleggheu, I, 25, 22; II. 109, 39, *belegeren.* Zie Huydec. *Pr.* II 379 vlg.

Beleggheu, I. 139, 108, *toeleggen.*

Beleyden, ww. Imp. beleede, III. 13, 193, *overleggen, besturen.*

Beleiden, II. 205, 54, *besteden.*

Beleyder, s. m. II. 196, 230, *aanlegger, beramer.*

Beleven, ww. III. 80, 135, *door het leven in beoefening brengen.*

Belghen, ww. balch, gheboIghen, II. 79, 206, *boos worden, vertoornen.* Zie LSp. Gloss.

Beligghen, ww. intrans. III. 43, 493, *liggen.*

Beliggen, ww. trans. Imp. belach, II. 110, 75, *belegeren.*

Bellunc, III. 60, 545. Zie *Rom. v. Limb.* Gloss.: »Een duister woord, misschien verbasterd van het oud Fransche *bellong*, dat Roquefort verklaart »inégal en longueur," zoodat de dichter zou willen zeggen: »hij kloofde hem ongelijk in de lengte, dus in de schuinte door." Bij gebreke eener betere verklaring nemen wij deze hier over.

Belof, s. o. II. 155, 73, *belofte.*

Beloven, Hem —, ww. III. 121, 27, *zich verheugen,*

Digitized by Google

vergenoegd zijn, Kil. contentum esse, gaudere. Zie MLp. Gloss.

Beluken, ww. belooc, beloken, I. 3, 53, *besluiten*, *insluiten*.

Bemasschert, II. 8, 267, *besmet*. Kil. Bemaschelen, bemascheren, *maculare*, *contaminare*. Zie ook de Aant.

Benamen, I. 18, 76, *hoofd voor hoofd*, nominatim.

Bendelijc, adv. III. 143, 93, *vlug*, *behendig*.

Benedien, ww. part. ghebenedijt, I. 64. 76, *zegenen*.

Benedijst, III. 194, 152, *gezegend*.

Beneficie, II. 192, 53, *kerkelijke beneficie*, welke aan iemand levenslang ten gebruike werd gegeven. Zie Du Cange (Ed. Henschel) I. 650.

Benemen, ww. II. 142, 178, *beletten*, *verhinderen*.

Beneven, 142, 188, *naast*.

Bepeinst sijn, I. 170, 157, *zich herstellen*, *gerust gesteld zijn*.

Bepeken, ww. II. 8, 279, *bepikken*, *met pek besmetten*.

Beproeven, ww. I. 76, 74, *bewijzen*.

Bequame, adj. I. 122, 464; 169, 110, *aangenaam*, *welgevallig*, *bevallig*. Clign. *Bijdr.* 200, LSp. en MLp. Gloss.

Beraden, beriet, ww. met den dat. of acc. I. 24, 325; II. 81, 11; III. 52, 223, *raad schaffen*, *helpen*. I. 42, 156; III. 158, 129, *berokkenen*, *te weeg brengen*. Zie. *Rein*, Gloss.

Beraet, II. 201, 424, *beraadslaging*.

Beraet, s. III. 76, 8.?

Berechten, ww. met den acc. pers. en gen. der zaak, I. 115, 180, *onderrichten*, *melden*, *zeggen*.

Berechten, ww. II. 44, 55, 74; 156, 39, *besturen*, oosrpronkelijk van de rechtsbedeeling gezegd; doch later meer in 't algemeen; I. 71, 352, *in orde brengen*.

Berecken, ww. berect, I. 60, 280; 105, 626, *inrichten*; I. 79, 217, *regelen*, *besturen*.

Digitized by Google

Bereet, adj. II. 130, 40; III. 170, 416, *bereid, gereed, beschikbaar.*

Berespen, ww. 179, 91, *berispen.*

Berghen, ww. Imp. **barch**, II. 170, 27; III. 13, 194, *verbergen.*

Berghinghe, s. vr. III. 28, 188, *hetgeen geborgen wordt, voorraad.*

Beril, s. II. 66, 22, *een edel gesteente, behoorende tot de soort der smaragden, van een helder groene of gele kleur*, L. Beryllus, Gr. βήρυλλος. Zie Plin. *Hist. Nat.* L. XXXVII, c. 20.

Berimpen, ww. Part **berompen**, II. 8, 267, *verschrompelen.* Van denzelfden stam als *rimpel.*

Bernen, ww. I. 8, 78; 98, 352; 159, 59, *branden.*

Beroemelijc, adj. II. 131, 95, *grootsprekend, pochend.*

Bersen, ww. II. 106, 223, *jagen met slootvogels.* In het Mhd. is *birsen*, jagen met brakken, spoorhonden. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 167.

Berste, s. vr. II. 15, 100, *gebrek, behoefte.*

Beruwen, ww. onpers. III. 49, 95, *berouwen.*

Bescatten, ww. II. 199, 334; III. 85, 351, *schatting opleggen.*

Besceden, ww. Imp. **besciet**, I. 73, 448, *met juiste onderscheiding beoordeelen.* Zie LSp. Gloss.

Besceet, s. o. II. 92, 421, *verklaring, bericht, bescheid.* Zie LSp. en MLp. Gloss.

Besceiden, ww. III. 126, 20, *vorderen, eischen.*

Bescheiden, ww. III. 70, 101, *uitwijzen, beslissen.*

Bescheit, s. o. III. 170, 404, *uitwijzing, beslissing.* Zie Huyd. *Pr.* I. 6—13; *Heim. d. Heim.* 175 vlg. en 438 vlg.

Bescelden, ww. II. 138, 31, *berispen, te zeggen hebben.*

Bescriden, ww. part. **bescreden**, I. 42, 142; 125, 580; II. 142, 190, *bestijgen, beschrijden* (een paard).

Bescryewen, ww. II. 197, 274, *bevochtigen.*

Bescudden, ww. II. 150, 86, *beschermen, beschutten.*

Digitized by Google

Beseffen, ww. part. **beseven**, I. 70, 344; II. 103, 123; III. 83, 264, *beseffen*, *opmerken*, *opvatten*.

Besetten, ww. I. 141, 157, 160, *toerusten*, *voorzien*.

Besetten, ww. II. 101, 22, *innemen*, *in bezit nemen*. Zie de Nalezing.

Bezinghen, ww. II. 8, 279; part. **bezijncht**, II. 9, 283; II. 63, 20, *verschroeien*.

Besitten, ww. I. 40, 52, *belegeren*.

Besluten, ww. **besloet**, I. 28, 128, *baten*, *helpen*. Zie Huyd. op *St.* II. 431.

Besmitten, ww. II. 195, 174, *besmetten*. De wisseling van *i* en *e* desgelijks in *vel* en *villen*, *lel*, *lillen*, enz.

Besniden, ww. II. 203, 485, *het overtollige van iets afsnijden*, *besnoeien*.

Besoeken, ww. **besochte**, II. 209, 133, *onderzoeken*.

Bezoeten, ww., het tegengestelde van *besuren*. III. 121, 10, *zoetheid*, *aangenaamheid ondervinden*.

Bespaersen, ww. II. 40, 148, *besproeien*, Eng. *to sparse*.

Besperren, ww. III. 46, 590, *insluiten*, *gevangen houden*.

Bespoeien, ww. II. 42, 231, *bevochtigen*.

Bespringhen, ww. II 38, 76; 154, 34, *besprenkelen*.

Bestaden, ww. I. 80, 226; III. 36, 211, *eene plaats geven*, *plaatsen*, *ter verzorging opdragen*.

Bestaen, ww. **bestoet**, intr. met den dat. I. 132, 273; II. 19, 246; 98, 156; 103, 114, *toebehooren*, *aangaan*, *raken*; II. 49, 26, *behooren*, *dienen*; II. 101, 22.

Bestaen, ww. trans. **bestoet**, I. 13, 268; 18, 110; 101, 483; 115, 182; 137, 25; II. 66, 48; 109, 51; 135, 268; III. 89, 97, *ondernemen*, *aanvangen*; I. 48, 397; II. 130, 45; 132, 140, *aantasten*, *aanvallen*. Zie LSp. Gloss.; Clignett, *Bijdr.* 246; Huyd. op *St.* I. 424; III. 97.

Besteden, ww. part. **besteet**, I. 95, 228, *besteden*, *eene plaats geven*.

Digitized by Google

B e s t o p p e n , ww. III. 102, 40, *omhullen*, *er in stoppen*, *rondom bedekken.*

B e s t r i k e n , ww. II. 155, 77, *door list inpakken.*

B e s u r e n, ww. II. 106, 207; III. 66, 140, *lijden*, *met smart doorstaan.* Zie vooral LSp. Gloss.

B e s w a r t, adj. I. 25, 2, *bezorgd*, *bezwaard.*

B e s w e t e n, ww. II. 196, 236, *door zweet verkrijgen*, *in het zweet des aanschijns verwerven.*

B e z w i c h t e n, ww. III. 102, 24, *omgeven*, *insluiten*, *omhullen*, Mhd. *Beswichen.* Zie Dr. de Jager. *Arch. v. Ned. Taalk.* IV. 146.

B e z w i k e n, ww. met den gen. III. 101, 280, *afvallig worden*, *verlaten.* Zie Huyd. *Pr.* III. 89 vlg. Huyd. op *St.* III. 145; Dr. de Jager, *Versch*, 192 vlg.

B e s w i k e n, ww. I. 61, 307, *moedeloos worden*, *van verdriet verslagen zijn.*

B e t, adv. passim. *beter.* Ook dient het ter versterking bij plaatsbepaling, als b e t n a e r, I. 63, 53, *nader bij;* b e t o f, II. 43, 48, *verder af*, *meer in de verte;* b e t v o r t, I. 115, 204; II. 4, 82, *verder*, *meer voorwaarts.*

B e t a m, adj. II. 73, 96, *passend*, *geschikt.*

B e t a m e, adj. II. 3, 66, *passend*, *geschikt.*

B e t a m e n, ww. Imp. b e t a m d e, I. 108, 749, *passen*, *voegzaam zijn.*

B e t e m e n, ww. Imp. b e t a m. I. 27, 75; III. 68, 18, *voegen*, *passen.* Zie Dr. de Jager, *Arch. v. Ned. Taalk.* IV. 154.

B e t e n, ww. I. 45, 244; 145, 325, *afstijgen.*

B e t i d e, adv. I. 131, 230, *vroegtijdig.*

B e t y e n, ww. II. 172, 16, *belichten.* Zie LSp. Gloss. op *tyen.*

B e t r o u w e n, ww. III. 191, 70, *iets van iemand vertrouwen*, *aan iemand toeschrijven*, in slechten zin *verdenken.*

B e t r u w e n, ww. II. 177, 24, *vertrouwen;* III. 89, 96, h e m —, *zich toevertrouwen aan*, *vertrouwen hebben op.*

Digitized by Google

Bevanc, s. III. 124, 16, *omstrikking*, *verstrikking*, *streek*.

Bevaen, ww. bevinc, bevaen, I. 39, 36, *vallen*, *aangrijpen*; I. 90, 42; 118, 296, *omvallen*; II. 205, 47, *laten omgaan*; I. 162, 181, *onderwerpen*; part. bevaen, I. 135, 376; 174, 282, *bevangen*. Zoo ook in doechden —, II. 16, 148.

Bevaren, ww. I. 176, 362; II. 144, 283, *inhalen*.

Bevinden, ww. bevant, II. 96, 95, *onderzoeken*, *door onderzoeken uitvinden*.

Bevroeden, ww. I. 139, 83, *onderrichten*; III. 79, 112, *verklaren*, *uitleggen*.

Bewachten, ww. *bewaken*.

Bewant sijn, met den dat. des persoons, I. 11, 202; 49, 399, *gesteld zijn*. Zie MLp. Gloss. Van *bewenden*.

Bewaren, **Hem** —, ww. II. 172, 12, *zich houden*, *zich gedragen*.

Bewaren, ww. II. 135, 253; *bewaken*, *beschermen*, *beveiligen*; I. 39, 14; 141, 157; II. 175, 21, *voorzien*, *toerusten*.

Bewerd sijn, I. 80, 262, *voorzien zijn*.

Bewerven, ww. bewarf, I. 168, 76, *verkrijgen*, *veroorzaken*, *bewerken*.

Beweven, ww. II. 103, 126, *verwerren*.

Bewimpelen, ww. I. 63, 32; III. 102, 41, *omsluieren*.

Bewinden, ww. **Hem** —, met den gen. der zaak, bewant, II. 53, 174; 182, 4; III. 108, 97; *zich onderwinden*, *ondernemen*, *wagen*.

Bewisen, ww. II. 95, 45, *toonen*.

Bewissen, **Hem** —, ww. I. 168, 52, *zich overtuigen*, *zekerheid verschaffen*.

Bewist, II. 104, 153, *voorzien*.

Bi, praep. I. 76, 81, passim. *door*; II 132, 135. **Daer bi**, *daarom*.

Bidden, ww. II. 177, 19, *bedelen*.

Biden, **Sonder** —, I. 43, 175, *onverwijld*.

Digitized by Google

Bidien, conj., ook gevolgd door **dat**, *omdat*, I. 108, 737.

Bieden, ww. **boot**, III. 107, 65. **Sine onsculde —**, *zich verontschuldigen.*

Bier, s. o. **Een —**, III. 193, 138, *een kan bier.* In de oude kluchten leest men ook vaak van *een*, *twee*, *drie bier.* Zoo Bredero, *Kl. v. d. Koe.*

Hoe staet de Rekeningh? laet sien, een, twee, dry, dats vier,
Een Vaentje voor 't licht, een Vaan voor 't huys, en noch *een bier.*'

Bicant, adv. II. 199, 358, *bijna*, *bijkans.*

Bilo, III. 135, 17, een basterdvloek, waarvan de oorsprong nog duister is. Tuinman, (*Spreekw.* I. 337,) wil dat deze uitroep zijn oorsprong heeft van den heiligen *Eligius*, Fr. *St. Eloy*, en in de volkuitspraak *Sinte Loy* geworden. Willems (*Ned. Letteroef.* 228,) denkt aan een contractie van *bi lode*, (*Ferg.* vs. 4970) en brengt het zeer te recht in verband met *sapper loot.* Hij zoekt er dan den naam van *Lodine*, gemalin van *Odhin* in, of *Loke*, den god van het hemelsch vuur. Dr. de Vries, *War.* 127, denkt aan den heiligen Lodewijk, bij wien de Franschen zweren. In de volksuitspraak wordt Lodewijk ook tot *Loo* verbasterd.

Binden, II. 70, 1, *binnen den.*

Binden, ww. II. 128, 807, *verbinden* (van wonden).

Bispel, s. o. II. 69, 30; 95, 45, *voorbeeld;* Hd. *Beispiel*, vooral in den zin van *verhaal*, *gelijkenis*, dienende tot verklaring eener redeneering. Zie LSp. Gloss.

Bladen, Op eene dinc —, ww. II. 94, 36; 97, 138, *teren van iets*, *leven van iets. Kil.* Bladinghe. Ususfructus bonorum, proventus, fructus agrorum, fruges. *Vulgo* bladum, *Ital. brada.* In de *Recht. en Cost. v. Antw.* 82, vindt men: »voor so vele als de *bladinghe* ende proffyten van deselve goeden jaerlyks wtbrengen." Zie *Du Cange* (Ed. Henschel) I. 695. Diez, *Etym. Wtb.* 52 op *Biado.*

Blaem, s. v. III. 65, 105, *schande*, *schandelijk gedrag.*

Blaer, adj. II. 186, 170, *naakt*, *kaal.* Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

Blame, s. v. *schande*. **Sonder —**, I. 40, 59, is niets dan een stoplap.

Blameren, ww. II. 200, 375, *smaden*, *beleedigen*.

Blecken, ww. I. 112, 58: II. 5, 153, *schitteren*.

Blenden, ww. II. 59, 79, *blind maken*. Hd. *blenden*.

Blent, adj. II. 177, 12, *blind*.

Bliaut, s. o. I. 128, 84; 109, 85, *kort engsluitend kleed van kostbare stof*, ML. *bliaudus*.

Blicken, ww. II. 116, 340, *blinken*, *schitteren*.

Blide, s. III. 34, 125, *blijdschap*.

Blie, s. o. I. 140, 123, *gelaatskleur*. Zie Richthofen, *Altfries. Wtb.* en een menigte voorbeelden bij Dr. Jonckbloet, *Beatr. en C. e. El.* Gloss.

Blijf, **Sonder —**, I. 163 229; II. 24, 65, eigenlijk *zonder uitblijven*, *zonder missen*, en dus *voorzeker*. Het is eene bloote verzekeringsformule.

Bliven, **Des an enen —**, II. 201, 414, *het aan iemand laten verblijven*, *ter beslissing overlaten*. **Bliven te Gode**, III. 50, 110, *vertrouwen op God*.

Bliven, ww. I. 79, 199, *achterblijven*, *ophouden*. **Bleffer**, III. 14, 216, staat voor *bleef er*.

Bloedelike, adv. III. 10, 62, *beschroomd*.

Bloet, **blode**, adj. II. 154, 37, *vreesachtig*, *blood*.

Bloet, adj. II. 105, 177; 135, 255, 259; *ongewapend*, *onbeschut*.

Bloet, s. m. III. 117, 3. *bloesem*.

Bloeten, ww. II. 104, 159, *ontblooten*, *kaal plukken*, *wegrooven*.

Blomekijn, s. o. I. 172, 217, *bloempjen*.

Blouwen, ww. part. **gheblouwen** of **teblouwen**, I. 10, 156; 141, 175, *slaan*.

Blusschen, ww III. 109, 148, *stillen* (*den honger*); III. 17, 318, *vernietigen*.

Boecstaef, s. I. 6, 177, *letter*. Verg. Grimm. *D. Wtb.* II. 479.

Boef, s. m. I. 37, 270, *behoefte*.

Boekelkijn, s. o. I. 178, 437, *boekjen*.

Boel, s. m. III. 87, 27, *minnaar*. Zie Huyd. *Pr.* I. 312, mijne *Ned. Klass.* II. 14.

Digitized by Google

Boelkijn, s. o. verkleinwoord van **boel**, III. 87, 16, *liefjen.*

Boemgardekijn, s. o. III. 117, 3, 10, *kleine boomgaard.*

Boer, I. 16, 22, *goed geluk.* Zie vooral Dr. de Vries, *Mnl. Taalzuiv.* 176.

Boerde, s. v. II. 81. 27, *boertig en verdicht verhaal.*

Boerdement, s. III. 195, 187, *klucht.*

Boerden, ww. III. 89, 101, *schertsen, mallen.*

Boert, s. m. III. 90, 136, *grap.*

Boertelijc, adj. III. 88, 59, *schertsend.*

Boete, s. II. 39, 102; III. 17, 322, *beterschap, herstel.*

Boetoen, s. II. 103, 122, eigenlijk, *knoop*, overdrachtelijk *kleinigheid.* Verg. Dr. de Jager, *Lat. Versch.* 79.

Bogaert, s. m. **bogherde**, I. 35, 185; 167, 5, 168, 72; III. 158, 38, *boomgaard.*

Boghen, ww. III. 65, 128. Welke de beteekenis van dit woord is, is mij niet recht helder. Verg. Huyd. op *St.* I. 570 en diens *Pr.* II. 91 vlgg.

Bone, s. v. **Niet ene bone**, I. 74, 17, *geen boontjen, volstrekt niet.*

Boort, s. o. **Aut hogher — willen**, III. 69, 64, eene uitdrukking aan het scheepsleven ontleend: *in de hoogte willen, grootheid begeren.* Zie *Wap. Mart.* 97.

Borch, s. **Borge in Spaangen**, III. 42, 436, *chateaux en Espagne, luchtkasteelen.*

Borch, s. I. 158, 43, *burcht.*

Borde, s. II. 152, 55, *boerde, scherts.*

Borderer, s. m. II. 68, Tit. *logendichter, vervaardiger van boerden.*

Bordene, s. II. 99, 193, *last*, E. *burden.*

Bordine, s. II. 56, 302, *last.*

Boren, ww. **boert**, III. 92, 224, *overkomen, te beurt vallen.*

Born, s. m. II. 2, 27, *bron.*

Börre, s. III. 189, 7, *bronwater.*

Borse, s. v. II. 196, 219, *beurs.*

Bosscelkiin, s. o. III. 58, 446, *boschjen.*

Bosse, s. v. I. 98, 359, *bus.*

Digitized by Google

B o t, s. o. III. 82, 246, *gebod.*

B o t t o e n, s. o. I. 48, 377, eig. *knoop*, *kleinigheid.* Zie op b o e t o e n.

B o u t, adj. II. 105, 199, *kloek*, *wakker*, E. *bold.*

B o v e n e n d e o n d e r, I. 112, 66, *aan alle kanten*, *overal.*

B r a d e n, ww. b r i e t, II. 102, 85, *braden.*

B r a e t, s. II. 47, 189, *gebraad.*

B r a n t, II. 11, 374, plur. b r a n d e r e, II. 11, 385; *brandend stuk hout;* II. 114, 233: 126, 713, *zwaard*, dewijl het vlamt als men het rond zwaait. Verg. Grimm. *D. Wb.* II. 294.

B r e c h t, lees b r e c k t, van *breken.* II. 213, 270.

B r e y d e n, ww. III. 102, 37, *uitbreiden*, *verspreiden.*

B r e k e, s. v. I. 66, 179; II. 39, 97, *gebrek.*

B r e k e n, ww. praes. ind. b r e c t, b r e i c t, imp. b r a c, II. 41, 184, *breken;* I. 161, 164, *verwoesten;* I. 94, 175, *een einde nemen.*

B r e n n e n, ww. III. 116, 29, *branden.*

B r i e f, s. m. II. 201, 414, *charter of geschrift van de wereldlijke overheid*, hier *bewijsstuk.*

B r i n g h e n, ww. part. b r a c h t, I. 138, 45. Doch daar leze men misschien:

Hoort wat daer *toe* was bracht.

B r i n g h e n t e v o r e n, I. 141, 177, *berokkenen;* b r i n g h e n i n p u n t e, II. 210, 159, *op orde brengen.*

B r o e c, s. I. 168, 72, *moerassig land.*

B r o e d e r, s. m. I. 91, 78, *kloosterbroeder.*

B r o e s c h, adj. III. 28, 192, *gevaarlijk.*

B r o e t, s. I. 3. 50, *broedsel.*

B r o n k e n, ww. II. 116, 344, *zich fier aanstellen* (van een paard).

II, 174, 97, s i t t e n e n d e b r o n k e n, *te pronk zitten. Kil.* Broncken, i. proncken, *Ostentare se*, *dare se spectandum.*

B r o o t, M i t t e n b r o d e l y e n, III. 68, 46, *Lyen an enen* of *an iet* is *zich bij iemands partij voegen*, en zoo ook hier *lyen met iet.* Zie *Wap. Mart.* Gloss *Mit-*

Digitized by Google

ten brode, is met de partij die het brood, het geld, den rijkdom in bezit heeft.

B r u l o c h t, s. m. I. 28, 137; 29, 181; II. 151, 27, *bruiloft*. Zie Dr. te Winkel, *N. Ned. Taalmag*. III. 207.

B r u u t, s. v. II. 72, 51, *bruid, jonggehuwde vrouw*. Zie mijn opstel over *de namen der vrouw bij den Germaan*. Vrije Fries. X. 78 vlgg.

B u c, s. m. gen. b u x s, II. 41, 179, *bok*.

B u c, s. m. II. 123, 621, *buik*.

B u g g e r, s. m. II. 91, 367, *ketter*, MFr. *Bougre*, *boulgre*, *bulgare*. Du Cange (ed. Henschel) I. 800: »*Bulgari*, *Bugari*, *Bugeri*. Haeretici, qui vulgo Albegenses in Francia, alibi Paterini, Cathari, cet. Zie ook Roquefort, *Gloss.* op *Bogrerie* en *Bougerie*, Maerl. *Sp. H.* II. 69.

B u l l e n, ww. II. 63, 220, *eene bul*, *een charter vervaardigen*. Dit geschiedde niet, wil Maerlant zeggen, op pergament, met inkt; maar met boter, en verdween dus ook als boter voor de zon.

B u s i n e, s. v. II. 64, 34, *bazuin*, Lat. *buccina*.

B u t s e e l, s. o. II. 175, 23, *buik*, *Kil.* Uter, vas vinarium. Het wordt hier dus verachtelijk gebezigd, even als men nog van *zielzak* spreekt.

B u u c, s. II. 44. 57, *bijenkorf*.

B u w e n, ww. III. 97, 134, *bouwen*.

C zie K.

C i e r h e i t, s. v. I. 152, 109; II. 91, 376, *pracht*, *heerlijkheid*.

C i n o p e r, s. I. 112, 63. *groen*. In de heraldiek heet nog de groene kleur *sinopel*, Fr. *sinople*.

C y t o l e, s. v. I. 153, 129, *zacht klinkend snareninstrument*, OFr. *citole*, sourdine longue et étroite. Zie Roquefort, *Gloss.* I. 262 en *Hor. Belg.* VI. 195—200.

C i v e t e i n, s. m. II. 106, 224, *legerhoofd*, Eng. *chieftain*.

Digitized by Google

D.

Dach gheven, II. 201, 417, *een dag bepalen*, een rechtsterm, voor het stellen van den dag, waarop recht zal gesproken worden.

Daes, adj. III. 129, 11. *dwaas, dol*, Kil. *Daes* vetus i. *dwaes*. Delirus. Zie ook op *Daesaerd* en *daesen*.

Daghen, ww. II. 40, 80, *blijven*; III. 46, 592, *uitblijven*.

Dal, s. o. I. 162, 205, dat droeve dal, *de hel*.

Dale, adv. I. 25, 16, *naar beneden, in de laagte*; te dale, II. 2. 9, *naar beneden*; II. 113, 226, te dale vellen, *neervellen*.

Dammen, ww. II. 192, 62, *dammen opwerpen*.

Damosele, s. v. I. 115, 208, *jonkvrouw*, Fr. *damoiselle*.

Dan, s. m. I. 16, 3, *woud, schuilhoek*. Verg. Huid. op *St.* II. 71.

Danc, s. m. van *dinken, denken* afgeleid, is dus eigenlijk *meening* en ook *wil*. An sinen danc, I. 34, 146; 121, 402, *tegen wil en dank*. Danc hebben van iet, I. 26, 31, *ergens wil van hebben, de vruchten van iets plukken*. Verg. Dr. de Vries, *Brief aan Dr. Jonckbloet*, 26.

Dane, danen, adv. passim. *van daar*; Van danen vort, II. 61, 137, *van dien tijd af*.

Danghier, s. o. I. 111, 46; 123, 517, *willekeur, geweld*. Zie Diez, *Etym. Wtb.* 606.

Dankelike, adv. III. 37, 222, *in dank*.

Dants, s. I. 150, 25, *dans*.

Daremgerde, s. II. 152, 62, *buikriem*. Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss. op *deregarde*, waar verschillende vormen, waarin het voorkomt, worden opgegeven In Od. Glossen heet het *darmgurtila*, en dit wijst tevens op de afleiding van *darmgordel, buikgordel*.

De, pron. relat. voor die komt herhaaldelijk bij Stoke voor. Zie Huid. op *St.* III. 3.

Decke, adv. = dicke, II. 196, 224, *dikwijls, vaak*.

Digitized by Google

Decken, ww. I. 57, 169; 128, 110, *bedekken*, *verbergen.*

Deel, s. III. 4, 97, *wand*, eigenlijk *plank*, en bij uitbreiding de van planken saamgestelde wand, en in het algemeen *wand.* Zie Grimm. *D. Wb.* II. 1099.

Deemsterheit, — **ede**, s. v. I. 161, 156, 233, *duisternis.* Zie *Taalk. Mag.* IV. 72.

Deerdendeel, s. o. II 194, 141, *derde gedeelte.*

Deghen, s. m. I. 40, 61; II. 114, 256, *held.* Zie Huyd. *Pr.* III. 401.

Deghenlike, adv. I. 120, 398, *heldhaftig.*

Deilen, ww. III. 85, 358, *beoordeelen*, — **jeghen enen**, I. 174, 284, *deelen met iemand.*

Deyncken, ww. III. 101, 278, *denken.*

Deisen, ww. II. 127, 782, *terug deinzen.*

Delijt, s. o. III. 36, 199, *genot*, Lat. *deliciae*, Fr. *délit.*

Delven, ww. I. 93, 130; II. 47, 203, *begraven.*

Demsterheit, s. v. II. 84, 129, *duisternis.* Zie Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV. 72 en *Arch.* IV. 137.

Der, samentrekking uit **die her**, I. 111, 25; II. 152, 68, *de heer.*

Dere, s. v. I. 108, 724, *ziekte*, *ongemak.*

Derschen, ww. III. 18, 22, *dorschen*, Hd. *dreschen.*

Derven, ww. met den gen. I. 114, 174; III. 155, 8, *missen*, *ontberen.*

Des, conj. = **tes**, I, 182, 593; II. 110, 74; III. 23, 10, *tot dat.*

Despijt, s. o. I. 29, 175, *verachting.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

Despiracie, s. III. 13, 184, *wanhoop.*

Devoticheit, s. v. III. 106, 21, *vroomheid.*

Deus, interj. II. 155, 24, *God.* Zie Huyd. op *St.* II. 259.

Dieden, ww. praes. **diet**, **dyet**, I. 7, 22; 56, 117; II. 34, 23, *baten*, *helpen.* Verg. *D. Doctr.* en *Rein.* Gloss.

Diefte, s. v. I. 7, 21; II. 196, 215, *diefstal.*

Dieftelic, adv. III. 108, 80, *als een dief.*

Diepe drinken, II. 99, 200, *zwaar drinken*, Eng. *to drink deep.*

Digitized by Google

Dier, diere, adj. I. 126, 21, II. 95, 63, *kostbaar;* II. 105, 169, *zeldzaam*, *gering.* **Hem te diere maken**, III. 35, 144, *zich te kostbaar maken*, overdr. *zich te veel laten bidden.*

Dierne, s. v. I. 152, 90, *deerne*, *meisjen.* Verg. LSp. Gloss.

Dies maels. Tode —, III. 58, 449, *tot dien tijd.*

Diet, s. o. II. 100, 10; 178, 30, *volk.* Zie Dr. te Winkel, *N. Ned. Taalmag.* IV. 144.

Diet, s. o. I. 39, 15, **dat coene** —, *held.* Zie *Hor. Belg*, V. 114. De naam van het geheele *volk*, wordt hier op een persoon toegepast.

Dietsc, I. 7, 35, *Nederlandsch*, eigenlijk de *volkstaal.*

Dighen, deech, ghedeghen, ww. I. 5, 131, *verminderen.* Zie *Stoke*, B. I. vs. 1275 en *Rein.* Gloss.

Dic, dicke, dicken, dickent, adv. passim. *dikwijls.*

Diken, ww. III. 17, 21, *graven*, Kil. *Dijcken*; Aggerare, exaggerare, aggerem iacere; Fodere.

Dilevereren, ww. I. 65, 109, *verlossen.*

Dijnen, ww. II. 197, 275, *uitdijen.*

Dinghen, ww. I. 182, 596; III. 15, 265, *recht spreken;* II. 172, 34; 202, 477, *een rechtsgeding voeren;* II. 173, 40, *door een geding verkrijgen;* II. 130, 66, *dingen* bij een koop.

Discipline, s. v. II. 49, 17, *tucht*, *kastijding des vleesches.*

Discort, s. o. II. 197, 251; III. 15, 272, *oneenigheid.*

Diveers, divers, adj. I. 113, 130; III. 29, 8, *verschillend.*

Diviniteit, s. v. II. 105, 171, *godsvrucht.*

Dochten, ww. III. 113, 120, *duchten*, *vreezen.*

Doechdentlijck, adj. III. 94, 12, *deugdzaam*, *ingetogen.*

Doecht, s. v. III. 94, 15, *deugd*, *kracht.*

Doekelkijn, s. o. III. 152, 57. *doek.*

Doejen, ww. III. 63, 31, *dolen*, *dwalen.*

Doeme — **en**, s. v. III. 118, 16, *schande*, *ellende.* Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

Doemesdach, s. m. II. 62, 199, *dag des oordeels.*

Doen, ww. Imp. daet, dede. Als hulpwerkwoord even als in het Eng. I. 48, 384; II. 43, 47; 102, 78. In de uitdrukking of en doet, II. 180, 114, waar wij thans zouden zeggen *of niet.* Te doene hebben, doen hebben met den gen., II. 109, 59; III. 25, 88, *van doen hebben, noodig hebben.* Zie vooral MLp. Gloss.

Doen, s. o. II. 102, 80, *bestaan, levenswijze;* II. 53, 189; 103, 121, *behoefte.*

Doghederike, adj. III. 116, 16, *rijk aan deugden.*

Doghen, doeghen, ww. trans. I. 31, 50; 131, 222; II. 24, 34, *lijden;* II. 101, 37, *dulden.*

Doghen, s. III. 87, 8, *lijden.*

Doghen, ww. intr. 3. p. enk. praes. dooch, doech, Imp. dochte, I. 17, 55; 86, 12; 168, 75, *deugen.* Verg. LSp. Gloss.

Doghet, s. v. I. 39, 26, *deugd, dapperheid;* I. 140, 141, *goedheid, bestwil;* II. 88, 284, *weldoende kracht;* I. 90, 38; 174, 278, *kracht, wonderkracht.*

Dole, s. m. III. 13, 187, *doling*, hier *lobberij.*

In dole houden, I. 175, 336, *voor krankzinnig houden.*

Dommen, ww. II. 185, 162, *dom, onverstandig zijn.*

Dompheit, s. v. II. 83, 81, *domheid.* De *p* is later weggevallen. Verg. *lam* en het Eng. *lamb*, *kam* en *comb*, en zoo ook tegenover *dom* het Eng. *dumb.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Donkeren, ww. I. 95, 232, *donker worden.*

Donre, s. III. 152, 49, *donder.*

Door, s. m. II. 95, 49; III. 88, 67, *dwaas*, Hd. *Thor.*

Dor, dore, praep. I. 33, 103, *om, ten wille van, ten gevalle van.*

Dore, dure, s. v. I. 98, 346, *deur.*

Doren, ww. III. 88, 79, *voor den gek houden.*

Dorenijn, adj. III. 132, 795, *doornen.*

Dorenture, adv. I. 150, 41, samengetrokken uit dore ende dore, dure, *door en door, geheel en al.*

Digitized by Google

Dorewaden, ww. Imp. **dorewoet**, III. 7, 240; waar men echter lezen moet **utewoet**. **Utewaden** is *uitvloeien*. Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Dormter, s. o. II. 175, 39, *slaapzaal*, L. *dormitorium*.

Dorper, adj. II. 94, 20, *laag*, *verachtelijk*. Eigenlijk *dorpsbewoner*, en even als in het Fr. *vilain*, Lat. *villanus* in min gunstige beteekenis gebruikt.

Dorperheit, — **ede**, s. v. I. 13, 245; 132, 243; II. 211, 190, *gemeenheid*, *onbeschoftheid*, *onbetamelijkheid*.

Dorperlijc, adj. III. 2, 26, *laag*, *gemeen*.

Dorpernie, s. v. III. 32, 25, *lage*, *gemeene handelingen*.

Dorpman, s. m. II. 179, 97, *dorpsbewoner*.

Dorren, ww. *durven*. Praes. Ind. **Ic dar**, bij klankwisseling **der**; II. 156, 64; I. 140, 137; **Ghi dort**, 2. p. pl. praes. ind. III. 139, 18; **dordi**, I. 46, 283; II. 106, 228, *durft gij*; **dorre**, 3. p. s. praes. conj. I. 180, 529, **dorste**, Imp. I. 18, 97. Verg. LSp. Gloss.

Dorven, ww. *behoeven*, 3. p. praes. ind. **darf** en **derf**, II. 172, 33; III. 90, 162; Imp. **dorfte** en **durfte**, III. 155, 2.

Doven, ww. I. 14, 290, *razen*, Hd. *toben*.

Draghen, ww. Imp. **drouch**, Part. **gedregen**, Imperat. **drach**; II. 59, 82, *dragen*; — **van ene dinc**, I. 173, 267, *ophouden met iets*; **int haerde** —, II. 129, 20, *met hardnekkigheid voortzetten*; II. 155, 8, *opdragen*; **minne** — **van enen**, *bemind worden door*.

Drake, s. m. **Die helsche drake**, II. 95, 67, *een bijnaam van den duivel*.

Dreghen, ww. I. 48, 394, *dreigen*.

Dreghen, ww. wisselvorm van **draghen**, III. 65, 124, *dragen*, *gebruiken*; II. 200, 386, *helpen*.

Driven, ww. I. 111, 21, *bedrijven*, *aan den dag leggen*. Vroeger werd dit woord in veel ruimer beteekenis gebezigd dan thans. Zoo sprak men van **feeste driven**, II. 149, 43, *feestvieren*; **gheluut** —, III. 90, 135, *geluid voortbrengen*, *schreeuwen*; **melodie** —

Digitized by Google

II. 109, 151, *welluidende klanken voortbrengen;* II. 68, 18, *aan het licht brengen;* d r i v e n, met den gen. II. 141, 151, *doen, bedrijven.* Zie LSp. Gloss. op *bedriven*, Huijd. op *St.* III. 397.

D r o e v e, adj. II. 197, 264. *troebel.*

D r o e v e n, ww. III. 127, 17, *bedroefd worden.*

D r o g h e n a r e, s. m. II. 6, 183, *bedrieger.* Zie meer voorbeelden in MLp. Gloss.

D r o p e l, s. I. 98, 358, *droppel.*

D r o s s a t e, s. m. III. 32, 35, *tafelmeester*, Hd. *Truchsess*, ML. *dapifer*, een der hoogste eereambten aan de vorstelijke hoven. Zie over het verloopen der beteekenis LSp. Gloss.

D r o v e, adj. III. 38, 287, *droef, treurig.*

D r o v e n, s. o. III. 38, 295, *bedroefdheid.*

D r u i l e n, ww. III. 191, 56, 73, hier van het minnespel gezegd, in denzelfden zin als *slapen bij, beslapen. Druilen* is *langzaam gaan, talmen*, en van daar misschien *sluimeren*, welke beteekenis in *druiloor* schijnt te liggen.

D r u u s t, s. v. I. 119, 356; II. 64, 60, *geweld*: Zie Huyd. op *St.* III. 110.

D r u u t, s. m. D i e f e l l e — I. 160, 128, eene benaming van den duivel, zooveel als *booze geest.* Het Mhd. *trute*, unholde, hexe, gewoonlijk van vrouwen gezegd, ontleent waarschijnlijk zijn oorsprong aan *Thrudr*, een der Walkyrien. Zie *Wap. Mart.* Gloss.

D r u u t, s. m. III. 190, 38, *vriend, liefste*, Mhd. *trût*, afgeleid van den wortel *tru*, waarvan ook Hd. *treu*, Eng. *true*, Nl. *trouw.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

D u c h t i c h, adj. I. 169, 104, *kloek, sterk.* Van *duchten*, vreezen, dus eigentijk *vrees inboezemend.*

D u c k, D u c k e, adv. III. 104, 97, 120. *dikwijls.*

D u e n, adj. III. 102, 24, *dicht, stijf.*

D u e r e n, ww. II. 123, 617, *in iets volharden, iets uithouden.*

D u e r e n t u r e, adv. II. 15, 106, *door en door, van het begin tot het einde.*

D u y e r e n, ww. III. 96, 65, *duren, aanhouden.*

Digitized by Google

Dul, adj. I. 144, 282; 152, 93; 174, 299, *zot*, *dwaas*.

Dunken, ww. onpers. met den gen. der zaak en dat. pers. II. 105, 191 *denken aan*, *in de gedachten komen*.

Dunouwe, s. v. I. 129, 146, *Dunnow*, een graafschap in Essex.

Dur, praep. II. 82, 66, *om*, *ten gevalle van*.

Duren, ww. III. 37, 227 *volharden*, *gestand blijven*.

Durich, adj. III. 104, 123, *standvastig*.

Dusdaen, adj. II. 186, 174, *zoodanig*.

Duul, s. m. II. 213, 260, **tduuls kint**, *tduvels kind*.

Duvelie, s. v. I. 89, 107, *duivelskunst*.

Duvelijc, adj. II. 132, 154, *duivelsch*.

Duwarie, s. v. I. 113, 99, een soort van *grot*, misschien wel met verschillende gangen, waarin het moeilijk was den weg te vinden, een *labyrinth*. Zoo ook

Duwiere, s. v. I. 112, 73, *Kil*. Duwiere, *Flandr*. Spelunca.

Dwael, s. III. 80, 146, *dwaling*.

Dwale, s. v. I. 98, 353; 171, 190, *handdoek*. Van *dwagen* komt *dwagel*, *dwegel*, nog over in de samentrekking *dweil*.

Dwaen, ww. oorspr. **dwagen**, Imp. **dwoech**, **dwouch**, Conj. **dwa**, I. 7, 32; 129, 137; II. 40, 158; 101, 19, *afwasschen*, *reinigen*.

Dwasen, ww. II. 79, 219, *dwaas zijn*.

Dwinghen, ww. Imp. **dwanc**, I. 161, 160, *bedwingen*; I. 173, 263, *vastklemmen*, *aan het hart drukken*.

E.

Echt, adv. I. 12, 202; 49, 414; II. 41, 201, *daarna*, *daarop*.

Echtscap, s. o. III. 76, 211, *echtverbond*.

Edec, s. II. 41, 201, *edik*, *azijn*.

Edelhede, s. v. II. 31, 52 *adel*.

Edelinc, s. m. II. 31, 52; 199, 327, *edelman*.

Eer iet lanc, adv. I. 27, 92; 164, 286, *eerlang*, *binnen kort*.

Eerachticheit, s. v. II. 187, 221, *eerzaamheid*, *deugd*.

Digitized by Google

E e r l e c, adj. I. 149. 84, *eervol.*

E e r l i k e — k e n, adv. I. 27, 97; II. 36, 97; 136, 281, *eervol.*

E e r s, s. III. 21, 168, *achterste.*

E e r s t, T e e r s t d a t, I. 26, 40, passim, *zoodra;* S o — e e r s t, passim; *zoo spoedig.*

E e s c h, s. m. I. 87, 28, *eisch, behoefte.*

E g l e n t i e r, s. m. III. 47, 17, *eglantier* of *duinroos.* Zie Dodonaeus, *Cruydt-boeck*, fol. 284.

E y g h ij n, s. m. II. 13, 39, *lijfeigene, dienaar.*

E y g h ij n m a n, s. m. III. 117, 9, *lijfeigene, dienaar.*

E y n d e, E e n — n e m e n, III. 90, 143, *zijne reis eindigen, gaan.* Zie MLp. Gloss.

E y s e, adj. III. 55, 335, *vroolijk*, Fr. *aise.*

E i s c h e n, ww. I. 167. 27, *onderzoeken.*

E i s e l i k e, adv. I. 151, 50, *vreeselijk. Eiselijk* is eene samentrekking uit het oude *egislich*, en van daar de spelling *ijselijk* verkeerd. Zie Huydec. *Pr.* II. 340; *Taalk. Mag.* IV. 179; Graff. I. 104.

E l, *ander.* N i e t e l, I. 20, 159, *niets anders;* e l n i e t, II. 50, 73, i e m a n e l, I. 57, 180, *iemand anders.*

E l k e r l ij c, vnw. I. 105, 628, *ieder.*

E l l e n d e, s. v. III. 90, 144, *ballingschap.*

E l p e n d i e r, s. o. II. 79, 213, *olifant.*

E l r e, adv. I. 92, 127, *elders.*

E l s, II. 50, 72, *anders.*

E l v i n n e, s. v. III. 192, 104. Zie op A l f.

E l w a e r, adv. II. 174, 86, *elders, heen.*

E m b e r, wisselvorm van e m m e r, I. 104, 589, *in allen gevalle, stellig.*

E m b e r t o e, adv. I. 78, 169; 98, 366, *altijd door, aanhoudend.*

E m m e r, adv. I. 8, 65, *stellig, in allen gevalle.*

E n, praep. E n w i t t e n d o n d e r d a g e, I. 102, 505, *op witten Donderdag.* Dezelfde praep. wordt nog dadagelijks door ons gebruikt.

E n g h e y n, vnw. II. 191, 30, *geen.*

E n g h i e n, vnw. III. 67, 201.?

E n g i e n, s. I. 6, 170, *kunst;* I. 115, 177, *kunstgreep*,

Digitized by Google

list; II. 43, 41, *aandrift.* Over de verschillende verandering in beteekenis van *engien*, Lat. *ingenium*, zie men *Wap. Mart.* Gloss. en meer breedvoerig Dr. de Jager's *Arch.* II. 89.

E n i c h, vnw. II. 131, 107, *iemand.*

E n t r o u w e n, I. 51, 501, *waarachtig*, *in waarheid.*

E n w e c h, E n w e g h e, adv. I. 53, 10; 157, 132, 158, 34; III. 39, 331, *weg*, Eng. *away*, en nog in dialect *eweg*. *En* is dezelfde praep. van boven.

E r a c h t i c h, adj. II. 210, 141, *eerzaam*, *braaf.*

E r a n d e, adj. II. 69, 38, *eenerhande*, *eenerlei.*

E r e n, ww. III. 82, 226, *den akker bebouwen*, Lat. *arare.*

E r e n s t, s. m. I. 167, 4, *ijver.*

E r i e n, ww. III. 17, 21, *landbouwen.*

E r r e, adj. I. 30, 7; 139, 91; 181, 564; II. 114, 266, 126, 713, *boos*, *vertoornd.* Zie *Rom. d. Lorr.*, *LSp.*, Gloss. enz.

E r s e l e n, ww. II. 126, 745, *wijken*, *terugdeinzen.* Afgeleid van a e r s, e r s, en volkomen gelijk met het Fr. *reculer* van *cul.* Zie Dr. de Vries, *War.* 101.

E r s e t e r e, s. m. III. 112, 68, *geneesheer*, ook *arsater* van het Gr. ἀρχίατρος. Zie Huyd. op *St.* II. 187, Clignett, *Bijdr.* 221, enz.

E r t s c h, adj. I. 98, 342; III. 23, 5, *aardsch.*

E s p e y e, s. v. I. 145, 341, *degen*, Fr. *espée*, *épée.*

E t e n, ww. 3 p. s., praes. ind. e t; Imp. a t, part, g e ë t e n, g e t e n, I. 57, 150; III. 75, 162, *eten.*

E v e l, adj. *kwaad.* E v e l e m o e t, II. 201, 420, *gramschap.*

E v e l e, s. I. 49, 431, *euvel*, *kwaad*, *ongeluk.*

E v e n e, s. I. 129, 116, *haver*, Fr. *avoine*, Lat. *avena.*

E v e n k e r s t i j n, s. m. II. 50, 61, *medechristen.*

E w e c h, adv. III. 112, 78, *weg.* Zie op E n w e c h.

F.

F a e l, s. III. 95, 49, *misslag*, *bedrog.*

F a e l g i e, s. v. I. 130, 161, *bedrog.*

F a e l i e r e n, ww. II. 103, 40, *wegzinken*, *bezwijken* (van beenen), Fr. *faillir.*

Digitized by Google

F a i l l i e n. S o n d e r —, I. 138, 58, *zonder missen*, *zonder mankeeren.*

F a y t, s. o. III. 14, 226, *feit, daad.*

F a i t ij s, adj. III. 35, 159; 43, 470, *schoon*, OFr. *fetis.* Zie *Roquefort*, en verscheiden voorbeelden in *Rom. d. Lorr. Gloss.*

F a l e, s. S o n d e r —, II. 122, 563, *zonder missen.*

F a l e n, ww. III. 106, 8, 3 p. praes. ind. f a l t, *falen, misdoen;* s o n d e r f a l e n, III. 101, 261, *zonder missen.*

F a l g i e r e n, ww. I. 69, 291; 75, 45, *feilen, missen;* I. 79, 196, 200, 206, *afnemen, verzwakken;* II. 39, 99, *in de war raken.*

F a l o e r d e, s. v. II. 81, 28, *verdichtsel*, Roquefort, *Gloss.* Conte fait à plaisir, van *falour:* sot, inepte, de *fallere*, suivant Borel.

F a v l e, s. v. II. 81, 27, *sprookjen.*

F e e s t e, s. v. II. 67, 52, *vreugde, genot, vermaak;* I. 54, 42, f e e s t e d o e n met den dat. *iemand vriendschap, eer aandoen.* Verg. LSp. en MLp. Gloss. en Dr. de Vries, *War.* 102.

F e l, adj. II. 95, 58, *wreed, nijdig, boosaardig.*

F e l. S o n d e r —, II. 38, 80, *zonder arglistigheid, zonder bedrog.* Zie *Rom. v. Limb.* B. VIII. vs. 1646.

F e s t e r e n, ww. I. 93, 133, *onthalen.*

F i e r t e r, s. m. II. 68, 13, *kist, doodkist*, bepaaldelijk van heilige personen, Lat. *feretrum.* Zie LSp. Gloss.

F ij n, s. m. II. 95, 78, *einde, uiteinde;* d e n — d o e n v a n e n e n, III. 162, 174, *iemand het leven benemen.* Zie Huyd. op *St.* I. 57.

F ij n, f i n e, adj. I. 27, 104; 134, 319; II. 117, 355; 210, 167, *voortreffelijk in zijn soort*, en van daar in allerlei wijzigingen voor *edel, rein, uitmuntend, schoon.* Zie LSp. Gloss.

F l a s s c h e, s. v. III. 130, 40, *flesch*, Hd. *Flasche.*

F l o r ij n, s. II. 172, 35, *gulden.*

F o b i t a s i e, s. v. III. 196, 193, *pots, klucht.* Misschien een dier woorden door het volk zelf gemaakt met toespeling op een bekende aardigheid, of jammerlijk verknoeid.

F o l e n, ww. III. 89, 104, *gekken*, *gekscheren*.

F o n d e r e n, ww. g h e f o n d e r t, II. 210, 139, *onderleggen* in een wetenschap.

F o n t e i n e, s. I. 71, 377, *bronwater*.

F o o r t s i e r, s. o. III. 188, 989, *kistjen*.

F o r e, s. v. II. 175, 17, *markt*, Fr. *foire*.

F o r e e s t, s. o. I. 76, 96; II. 67, 51; III. 158, 39, *bosch*, Fr. *forêt*.

F o r e l, s. o. I. 84, 406, *overtreksel*, Fr. *fourreau*.

F o r n a y s, s. II. 25, 89, *fornuis*, *smeltoven*, Lat. *fornax*.

F r a n s o y s, adj. II. 132, 132, *Fransch*.

F r e n e s i e, s. v. I. 56, 132, *waanzinnigheid*.

F r o t s i e r e n, ww. I. 118, 305, *openbreken*, Fr. *forcer*.

F u n d e r e n, H e m —, ww. II. 205, 84 *zich gronden*, *grondvesten*.

F u r ij n, s. II. 2, 33, *een soort van boom*, misschien de *Pinus silvestris*, *wilde pijnboom*, waarvan het hout nog *vurenhout* genoemd wordt.

G.

G a d e r e n, ww. II. 131, 82, *vergaderen*, *verzamelen*.

G a e n, ww. Imper. g a n c, Imp. g i n c, *gaan*, passim. I. 144, 301. G a e n a e n d a t l ij f, III. 131, 10, *het leven kosten*; g a e n i n h a n t, II. 131, 106, *zich overgeven*.

G a e r t s o e n, s. m. III. 19, 64, *knaap*, Fr. *garçon*.

G a l g a e r t, s. m. II. 171, 59, *galgebrok*, *galgenaas*.

G a l g h e. T e g a l g h e n u u t g h a e n met den dat. III. 190, 39, *uitloopen op de galg voor iemand*.

G a l i g a e n, s. I. 127, 52, welriekende wortel, *Linn.* maranta galanga, Dodonaei *Cruydt-boek*, 1465.

G a n c, s. m. III. 43, 492, *vooruitgang*.

G a n c, Imper. van g a e n. Zie aldaar en Dr. de Jager, *Versch.* 197.

G a n g h e n, ww. III. 103, 55, *gaan*.

G a n s, adj. I. 61, 335; II. 28, 196; 74, 5, *waar niets aan ontbreekt*, *ongeschonden*, *gezond*, *goed*, enz.

G a n s e n, ww. g e g a n s t, I. 107, 722, *herstellen*, *genezen*.

Digitized by Google

G a r e n, ww. met den gen. I. 59, 256; III. 24, 55; 35, 140, *begeren.*

G a r g a n a, s. I. 152, 114, *zeker welriekend kruid.*

G a r s, s. o. III. 118, 3, *gras.*

G a r s o e n, s. m. I. 129, 142, *knecht;* I. 32, 66, *schildknaap.*

G a s t, s. m. I. 35, 206; 118, 313; II. 115, 288; 118, 430, *bezoeker*, vooral in een vijandigen zin; doch ook *vijand*, Lat. *hostis.* Zie *D. Doctr.* Gloss.

G a t. D i e h a n t s o n d e r — h e b b e n, II. 98, 162, *gierig zijn.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

G e b a r e. s. v. *gedaante, uiterlijk, handelwijze.* I n d i e r — I. 99, 387; 144, 288; II. 73, 113; III. 42, 433, *in dier voege;* I. 173, 258, *contenance, bezinning.*

G h e b a r e n, ww. 3 p. praes. ind. g h e b e r t, I. 120, 388; 171, 176; III. 125, 3, *zich aanstellen.*

G e b e e l d e, s. o. I. 55, 90; II. 89, 323, *beeld.*

G h e b e l, s. II. 30, 12, *geblaf.*

G e b e r e n, ww. III. 52, 195, *zich houden.*

G h e b i e d e n, ww. elleptische uitdrukking, waaronder moet verstaan worden *te levene*, I. 40, 73; III. 158, 44, *scheppen.* Zie *Wal.* II. 292.

G h e b i n d i e n, ww. I. 102, 523, *zegenen.*

G h e b l o e m t, adj. III. 67, 186, *met bloemen voorzien, bloemrijk.*

G h e b o o r t, s. v. III. 162, 161, *kind, vrucht.*

G h e b o z e n, II. 11, 366. Lees g h e b o s e, hetzelfde van beteekenis als b o s e, *onbeduidend, nietswaardig, slecht.* Verg. *Ferg.* vs. 5345, *Wal.* vs. 1412 en 5113, en *van den Lev. ons H.* Gloss.

G h e b r e c, s. o. III. 82, 247, 253, *verbreking van een gebod.*

G e b r e k e n, ww. Imp. g e b r a c, intr. met den dat.; ook onpers. met den gen. I. 93, 148; II. 75, 35; 173, 72; 180, 133; III. 3, 94; *ontbreken;* I. 61, 307; II. 155, 71; 157, 83, *ontzinken, afvallen.*

G e b r u y e n, ww. I. 67, 215, *te werk gaan.*

G h e b u e r — u r e, s. m. III. 52, 200, *buurman.* Zie *Rein.*, *D. Doctr.* en *R. d. Lorr.* Gloss.

Digitized by Google

G h e b u e r t e, s. v. II. 131, 91, *buurt.*

G h e d a n e, s. v. I. 161, 135; II. 55, 269, *gedaante.*

G h e d e e l, s. o. II. 175, 24, *mededeeling.*

G h e d e r i n g e, s. v. III. 60, 522, = g a d e r i n g e, *verzameling, troep, hoop?*

G h e d e r v e n, ww. met den gen. I. 177, 397, *verliezen.*

G h e d i c h t e, adv. I. 119, 373, *dicht op elkander, rijkelijk.* Zie LSp. Gloss.

G h e d i n g h e, s. o. III. 119, 19, *geding.*

G h e d i n k e n, ww. onpers. met den dat. pers. en gen. der zaak, I. 8, 76; 104, 594, *zich herinneren.*

G h e d i n k e n i s s e, s. v. I. 211, 182, *verstand.*

G h e d o c h t e, s. v. I. 172, 204, *gedachte;* I. 127, 58, *vermogen, wat men maar denken kan.*

G h e d o e n, ww. I. 167, 31, *doen.* Verg. *Rein.* Gloss.

G h e d o g h e, s. m. I. 176, 392, *toestemming.*

G h e d o g h e n, ww. I. 138, 54; 154, 41 *lijden, dulden.*

G h e d o o c h d e l i c, adj. II. 52, 148, *lijdbaar, duldbaar.*

G h e d o o c h s a e m h e d e, s. v. I. 154, 39, *lijdzaamheid.*

G e d r a c h, s. o. III. 61, 557, *toevloed, menigte.*

G e d r a g e n, ww. III. 34, 111. *dragen, bestrijden* (van kosten), *beuren.*

G h e d u r e n, ww. intr. I. 79, 195; 120, 381; 142, 216; II. 127, 769, *duren, het uithouden, volharden;* I. 160, 96; 164, 270, *duurzaam zich ophouden, verblijven.*

G h e d u e r i c h, adj. II. 211, 174, *volhardend, standvastig.*

G h e d w a s, s. o. II. 55, 276, *dwaasheid, zottepraat.* Zie LSp. en MLp. Gloss.

G e e l, adv. I. 127, 40, *geheel.*

G h e e n, vnw. I. 20, 183, *elk.*

G h e e r, s. m. II. 60, 100, *begeerte.*

G h e e t, s. v. II. 71, 32, *geit.*

G e ë t e n, ww. III. 114, 140, *eten.*

G e g a d e, s m. II. 97, 140, *medgezel, kornuit.*

G e g r i p e n, ww. I. 134, 329, *aangrijpen.*

G h e g r o n d e n, ww. III. 83, 285, *doorgronden.*

G h e h a r m e n, ww. II. 98, 153, *bewegen.*

G h e h e b b e n, ww. II. 10, 333 *standhouden, bestaan.*

Digitized by Google

G h e i n, vnw. III. 123, 7, *geen.*

G h e h e i t, III. 111, 21, *heet gemaakt*, van h e i t e n, b e e t e n.

G h e h e l e n, ww. met den gen. III. 116, 7, *verbergen, verhelen.*

G h e h e n g h e n, ww. met den gen. III. 96, 76, *toestaan.*

G e h i n d e, adv. I. 63, 38, *nabij.*

G e h i n d e n, ww. I. 61, 315, *ter hand stellen.*

G e h i n g e n, ww. I. 106, 648; 140, 117; II. 49, 22; III. 119, 17, *toelaten*, *toestaan.*

G e h o e d e n, H e m —, ww. II. 124, 651, *zich verweren.*

G h e h u l p i c h, adj. I. 167, 14, *behulpzaam.*

G h e h u u c, s. o. I. 11, 177, *geschreeuw.* Zie *Rein.* Gloss., Huyd. op *St.* I. 382.

G h e i l, adj. III. 121, 23, *rijkelijk*, *overvloedig.*

G h e i n s, adv. H i e r e n d e —, I. 131, 218, *hier en ginds*, *naar alle kanten.*

G e c k e l ij n, s. o. III. 87, 15, *gekjen.*

G h e k e p e r t, II. 117, 386, eene uitdrukking in de heraldiek gebruikelijk. »De *Keper* (Fr. en Eng. *chevron*, Hd. *Sparre*) heeft den driehoekigen vorm van een passer of den nok van een huis. Elk been is twee deelen breed wanneer de keper alleen staat in het schild; iets minder in geval hij van figuren vergezeld is." Zie Rietstap, *Handb. der Wapenk.* 123 vlg.

G e c l a c h, s. o. III. 48, 33, *misbaar;* III. 61, 48, *ellende*, *jammer*, *dat reden tot klagen geeft.*

G h e c r a c, s. o. I. 148, 59; II. 118, 415, *gekraak*, *geraas*, *leven.*

G e c r e e, s. o. II. 121, 543, *geschreeuw.*

G h e c r y, s. o. III. 14, 220, *geschreeuw.*

G e c r ij t, s. o. II. 121, 543, *gekrijt*, *geschreeuw*, *rumoer.*

G h e l a c h, s. o. I. 9, 90, *gelag*, *spijs en drank;* e e n — s t i c h t e n, III. 98, 147, *een vroolijk gezelschap bijeenbrengen.*

G h e l a t e n, H e m —, ww. I. 15, 324; 111, 35, *zich aanstellen*, *voordoen.*

G e l d e n, ww. I. 133, 283; II. 130, 63; III. 109, 115, *betalen*, *vergelden.*

Digitized by Google

G h e l e d e n, ww. I. 101, 480, *geleiden.*

G h e l c i d e, s. III. 138, 8, *vrijgeleide*, en van daar *bescherming.* Zie MLp. Gloss.

G h e l e e s t e n, g h e l e i s t e n, ww. I. 48, 373; 168, 44, *voortbrengen*, *ten toon spreiden*, *betoonen.*

G h e l e k e n, ww. III. 66, 171, *vloeien.*

G h e l e n g e n, ww. III. 96, 75, *bereiken*, *ergens toe geraken.*

G h e l e s — e s e, s. II. 174, 90, *opzeggen der gebeden.* Zie LSp. Gloss. op l e s s e.

G h e l i d e n, ww. I. 9. 97, *glijden.*

G h e l i d e n, ww. II. 167, 30, *doorslaan.*

G h e l i e v e, adj. II. 36, 116, *geliefd*, *gewild.*

G h e l i g g h e n, ww. II. 85, 164, *invallen*, van een datum of dag gesproken. Zie LSp. Gloss.

G h e l i g g h e n, ww. III. 90, 147, ook wel met bijvoeging: v a n k i n d e, *bevallen*, *verlossen.*

G h e l ij c k. B ij — III. 88, 70, *insgelijks*, *evenzeer.*

G h e l y c k e n d e e v e n, III. 91, 202; 96, 88, *gelijk*, *juist.*

G h e l y k e, III. 68, 12, 21, *gelijkenis.*

G e l i k e, s. v. I. 55, 91; 76, 103; 99, 381, *gedaante*, *gelijkenis.*

G e l i k e m a k e n, I. 99, 375, *den schijn aannemen van iets*, *doen even als iets.*

G e l l e n, ww. II. 32, 103, *janken*, *huilen.*

G h e l o f, s. o. I. 49, 428, *belofte*, *gelofte.*

G h e l o s e n, ww. I. 113, *overleggen*, *overdenken.* In den zin, waarin het hier voorkomt, is het woord ons nergens elders voorgekomen.

G h e l o v e, adj. I. 11, 171, *moede*, *afgemat.* Zie *Rein.* Gloss.

G h e l o v e n. ww. I. 11, 194; II. 157, 94; III. 5, 151, *beloven.*

G h e l u, adj. I. 143, 231, *geel*, *blond.*

G h e m a c, s. o. T e g e m a k e d o e n, I. 62, 2, *onthalen*, *verzorgen.*

G h e m a e t, adj. II 195, 190; III. 32, 49, *die tot den middelstand behoort en tamelijk gegoed is* 't Staat hier in tegenoverstelling van *rijk.*

Digitized by Google

G h e m a n c, adv. I. 164, 285; II. 34, 16; 37, 49; 106, 234, *te gader, te samen.* Zie MLp. en LSp. Gloss.

G h e m a t e n, ww. II. 97, 123, *matigen.*

G h e m e n e, adv. II. 156, 51, *in het algemeen;* I. 119, 355, *te gader, te samen, allen door elkander, achtereenvolgens.* Zie LSp. en MLp. Gloss

G h e m e i n l i k e, adv. I. 101, 455, *in 't gemeen, te samen.*

G h e m e i t, adj. I. 41, 89; III. 132, 10, *vroolijk, lustig.*

G h e m e n e l i n g e, adv. I. 75, 56, *allen door elkander, te samen.*

G h e m e s s e n, ww. met den gen. III. 22, 184, *missen.*

G h e m i c k e n, ww. I. 118, 316, *bedenken, uitdenken.*

G h e m i e d e n, ww. III. 64, 81, *omkoopen.* Van *miede* Hd. *Miethe*, loon.

G h e m i e n. I n t — III. 69, 60, *over het algemeen.*

G h e m i s s e n v a n i e t, ww. III. 18, 28, *missen.*

G h e m o e t, s. o. I. 120, 396; II. 121, 523, *ontmoeting, aanval, treffen* (in vijandelijken zin).

G h e m o e t. E n e n i n s ij n — c o m e n, I. 43, 197, *iemand te gemoet komen.* I n b a e r — v a r e n, II. 115, 310, *iemand te gemoet rijden.*

G e m o e t e n, ww. met den dat. I. 93, 155, *ontmoeten;* III. 60, 521, *vijandelijk samentreffen met iemand.*

G e n a m e, adj. III. 56, 353, *aangenaam*, Hd. *genehm.* Zie LSp. en MLp. Gloss.

G e n a n t, adj. I. 58, 200; 107, 693, *genaamd, geheeten*, Hd. *genannt.*

G h e n a r e n, H e m —, ww. II. 198, 296, *zich generen, den kost winnen.* Zie MLp. Gloss.

G e n e d r e n, ww. III. 33, 77, *vernederen, verlagen.*

G e n e k e n, ww. met den dat. III. 112, 45, *genaken, naderen.*

G h e n e n t. M e t —, I. 111, 26, *met drift, haastig, onbeschroomd.* Zie Huyd. op *St.* II. 330.

G h e n e r e n, ww. III. 82, 225, *voeden*, Hd. *nähren;* H e m —, II. 174, 78, *zich voeden, zich met iets bezig houden om den kost te verdienen*, zoo ook g h e n e r e n, I. 13, 261.

Digitized by Google

Ghenesen, ww. **Eens kints** —, III 90, 146, *van een kind bevallen;* I. 151, 65, *jongen werpen.*

Gheneve, s. m. II. 137, 10, *neef, bloedverwant.*

Gheniet, s. o. II. 190, 329, *winst, voordeel, loon.* Zie LSp. Gloss.

Ghenieten, ww. II. 10, 337, *gewaar worden, ondervinden.*

Ghenint, ghenende, s. *moed, dapperheid.* **Met** — I. 41, 98; II. 113, 229, *met drift, haastig.*

Ghenoeghen, ww. I. 162, 187, *voldoen, bevredigen.*

Genoet, s. I. 65, 111; 132, 259; II. 30, 22; III. 72, 58, *gelijke*, in rang of stand; **die genote** I. 40, 47, 54, passim; II. 156, 32, de *pairs*, de *paladijnen* van Karel of van de Tafelronde; **haer ghenoot**, II. 43, 18. *huns gelijken.*

Genogen, ww. III. 43, 471, *vergenoegen.*

Ghenoten, ww. I. 151, 58, *paren* (van dieren).

Gensen, ww. part. **gegenst**, III. 113, 92, *genezen.*

Ghenueghen, ww. III. 123, 18, *genoegen doen.*

Gheoghet, I. 127, 43, *gebogen.*

Gepensen, ww. I. 68, 236, *bedenken.*

Gheprenden, ww. part. **gheprant**, II. 67, 79, 141, 163, *grijpen, aanpakken.*

Gherade, adv. III. 98, 168, *dadelijk, regelrecht.*

Gheraden, ww. III. 160, 93, *raden.*

Gheraden, ww. III. 83, 288, *bezorgen, besturen.*

Gheradich, adj. III. 103, 48, *raadgevend.*

Gheraect, adj. **Wel** — II. 91, 374; 187, 241; III. 116, 2, *voortreffelijk, uitmuntend, schoon.* Zoowel van zedelijke als lichamelijke hoedanigheden gezegd, voor al hetgeen volmaakt in zijn soort is.

Gherake. Met — s. III. 3, 61, *juist van pas, te gelegener tijd.* Van *geraken*, treffen, is *gerac*, tref.

Gheraken, ww. II. 117, 392, *treffen, raken.*

Gheraken, ww. II. 82, 60; III. 41, 380, *juist en naar den eisch klaar krijgen.*

Gherde, s. v. **Sinte Gherden minne**, II. 140, 102, *Sint Geerten minne.* Zoo werd de afscheidsdronk

Digitized by Google

genoemd, dien men ter eere van de Heilige Geertruida elkander toebracht. Zie Clignett, *Bijdr.* 383.

Ghere, s. m. I. 22, 254; II. 111, 137; 124, 667, *begeerte*, *ijver*, *vuur.* Zie LSp. Gloss.

Gereande, adj III. 34, 118, *geenerlei.*

Gherecht, adj. I. 17, 36, *rechtmatig.* Zie LSp. Gloss.

Gherede, adv. I. 55, 101; 103, 550; 142, 201, *terstond*, *dadelijk.* Zie LSp. Gloss.

Gherede, s. o. I. 125, 581, *zadel.*

Ghereden, ww. I. 39, 37; II. 162, 80, *gereed maken*, *bereiden.*

Ghereet, Ghereit, adv. I. 74, 4; 95, 235; 136, 399; II. 17, 293; 109, 65, *dadelijk*, *schielijk.*

Ghereet, adj. II. 196, 205, *gereed*, *contant* (van geld).

Ghereide, s. o. I. 19, 121; 22, 250; II. 118, 426; III. 60, 515, *paardentuig*, *zadel.*

Ghereiden, ww. I. 27, 69, *bereiden*, *in gereedheid brengen*; Hem —, II. 115, 283, *zich gereed maken.*

Ghereit, adj. I. 126, 33, *wel geschapen*, *schoon.*

Ghereit sijn, met den dat., III. 32, 44, *bij de hand zijn*, *voorhanden zijn.*

Gereke. Uten — sijn, I. 32, 88. *in onmacht zijn.* Te ghereke beteekent *in orde*, *in goeden staat.* Zie LSp. Gloss.

Gheren, ww. I. 74, 21; 129, 119, 176, 379; III. 32, 26, *begeren.*

Gheren, adv. Superl. gherenst, I. 167, 3, *gaarne.*

Gerieve, In — bringhen, met den dat., III. 56, 373, *iemand in bezit brengen van iets.*

Gheriggbet, adj. II. 35, 56, *gerugd*, *met een rug voorzien.*

Gherinen, ww. Imp. ghereen, III. 119, 46, *aanraken*, *aantasten;* III. 112, 61, *inhalen*, *achterhalen.* Zie Dr. de Jager, *Arch.* I. 65.

Gherocht, — e, s. o. I. 9, 105; II. 125, 699, *gerucht*, *misbaar.*

Ghersoen, s. m. III. 49, 104, *schildknaap.*

Gherucht, s. o. Int — staen, III. 88, 61, *op de spraak*, *op de tong zijn*, *bepraat worden.*

Gheruchtelijc, adj. III. 151, 6, *alwaar men van spreken zal*, *beroemd*.

Geruren, ww. III. 37, 253, *verroeren*.

Gheruut, s. o. II. 45, 102, *gebrom*, *gegons*. Kil. *ruyten*, garrire modo avium, modulari.

Ghesaden, ww. I. 158, 52, *verzadigen*.

Ghescal, s. o. I. 118, 302; II. 185, 136, *gedruisch*, *gerucht*, *ophef*. Zie LSp. Gloss.

Ghesceet, s. o. I. 175, 325, *scheiding*.

Ghesceit doen, III. 121, 8, *scheiden*.

Gescepen staen, met den dat. I. 21, 192, *geschapen staan*, *gesteld zijn*. Zie MLp. Gloss.

Ghescien, ww. I. 115, 178, *geschieden*, *overkomen*.

Ghescoite, s. o. III. 33, 97, *schoeisel*.

Ghescreie, s. o. III. 118, 6, *geschreeuw*, *geluid*, ook in de goede beteekenis van *gekweel*.

Gescut, s. o. III. 113, 109, *pijl*. Zie Huydec. op *St.* I. 410, 426.

Ghesedech, adj. I. 144, 309, *zedig*, *ingetogen*.

Ghesellen, ww. met enen, III. 150, 44, *zich vereenigen met iemand*, *zich bij iemand voegen*. Zie LSp.

Geselscap doen, met den dat. I. 91, 49, *met iemand zijn*, *iemand bijstaan*.

Gesent. Wel —, III. 41, 383, *verstandig*.

Ghesinde, s. o. I. 19, 133; II. 156, 50, *gezin*, *hofhouding*, *hofstoet*. Allen worden hiermede bedoeld die een ridder omgeven.

Gesitten, ww. I. 130, 191, *gaan liggen*, *bedaren*.

Ghesmaken, ww. III. 119, 22, *smaken*, *lijden*, *ondergaan*.

Ghesmide, s. o. I. 27, 70; 135, 401; 177, 401, *paardentuig*, *zadel*; III. 78, 71, *harnasch*. Zie Clignett, *Bijdr.* 224.

Ghesoech, s. o. III. 20, 108; 22, 198, *gezwoeg*, *gezucht*, *gehijg*. Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 63.

Ghesonde, s. o. I. 103, 537, *gezondheid*.

Ghesoncken, adj. II. 35, 55, *geslonken*, *slank*.

Ghespan, s. o. III. 76, 205, *verbond*, *vereeniging*.

Ghespele, s. I. 171, 186, *speelnoot*.

Digitized by Google

Ghesprakich. adj. II. 77, 110, *spraakzaam*, *welsprekend*.

Ghestade, adj. II. 150, 90, *standvastig*, *onwrikbaar*; I. 170, 130, *vriendelijk*, *minzaam*. Zie LSp. Gloss.

Ghestaden, ww. III. 108, 94, *toestaan*.

Ghestadich, adj. I. 182, 588, *standvastig*.

Ghestant, s. o. III. 94, 283, *toestand*.

Ghestede, adv. III. 103, 53, *standvastig*.

Gesteleec, adj. I. 98, 344, *geestelijk*.

Ghestille, s. o. II. 153, 24, *stilte*.

Geswerc, s. o. I. 156, 120; 157, 14, *gewolkte*, *wolkenmassa*.

Ghetal, s. o. Sonder —, III. 179, 700, *ontelbaar*, *onmetelijk*.

Ghetamen, ww. I. 179, 510, *passen*, *voegen*, *betamen*.

Ghetellen, ww. I. 149, 1, *verhalen*.

Gheten = gheeten, part. van eten, III. 119, 38, *gegeten*.

Ghetidich, adj. II. 71, 28, *met den tijd passend*, *voor den tijd geschikt*.

Ghetoghelike, adv. I. 141, 167, *hoofsch*, *ridderlijk*, *ingetogen*. Zie *Rom. d Lorr.* en LSp. Gloss.

Ghetornet, adj. I. 147, 20, *met torens voorzien*.

Getrahijnt, adj. I. 128, 103, *doortrapt*, *loos*. Zie Dr. Halbertsma, *Naoogst*, I. 93 en Bormans, *Lev. v. S. Christ.* 56.

Ghetroosten, ww. I. 167, 15, *vertroosten*, *bemoedigen*.

Ghetruwen, ww. III. 95, 50, *vertrouwen*; als subst. III. 98, 156.

Ghevadere, s. m. III. 194, 149, *peetvader*; doch ook bij gemeenzame aanspraak, *kompeer*, *vriend*.

Ghevaert, — aerde, s. o. III. 93, 263, *staat*, *toestand*.

Geval, s. o. I. 46, 299; 63, 46; 114, 139, *geluk*, *gelukkig toeval*, *lot*.

Gevallen, ww. Imp. ghevel, I. 20, 160; 76, 33; 135, 360, *geschieden*, *gelukken*, *uitvallen*.

Gevancnesse, s. o. I. 109, 779, *gevangenis*.

Gheverde, adj. I. 45, 779, *schielijk*, *haastig*.

Digitized by Google

G e v e r u t part. van **v e r u w e n**, *verwen*, III. 45, 564, *blozend* van gelaatskleur.

G e v o e c h, s. o. I. 11, 197; 129, 149; II. 59, 62, *voegend*, *passend deel*, *zooveel iemand noodig heeft*, *bekomst*. I n t g h e v o e c h, II. 40, 133; 239, 109; III. 83, 290, *gevoegelijk*, *naar behooren*. Verg. LSp. Gloss.

G h e v o e g h e n, ww. I. 149, 85, *passen*.

G h e v o u c h s a m e, adj. II. 77, 122, *inschikkelijk*.

G h e v r e e s c h e n. **G h e v r e i s c h e n**, ww. I. 10, 154; II. 78, 177; 142, 194, *vernemen*, *verstaan*. Zie LSp. Gloss.

G h e v r o e d e n, ww. I. 139, 96; II. 87, 244; 202, 446, *begrijpen*, *beseffen*.

G h e v u e c h l i c, adj. III. 96, 73, *behoorlijk*, *goed*.

G h e w a c h t e n, ww. I. 114, 145, *bespieden*.

G h e w a e r l i k e, adv. I. 23, 302; 105, 615; III. 116, 8, *waarachtig*, *waarlijk*.

G h e w a g h e n, ww. Imp. g h e w o e c h, I. 170, 135; 171, 161; g e w o u g e s voor g e w o u c h d e s, II. 61, 167, *zeggen*, *spreken van*.

G h e w a k e n, II. 124, 546, sterk part. van w a k e n, w i e c, *waken*.

G h e w a n t, II. 96, 99, *gewaad*, *kleeding*; r i d d e r s g e w a n t, I. 22, 244, *wapenrusting*. Zie LSp. Gloss.

G h e w a r i c h, adj. I. 24, 321, *waarachtig*.

G h e w e g h e n, ww. II. 180, 124, *genoemd*. G h e w e g h e n = g h e w a g h e n is het sterk part. van g h e w a g h e n, g h e w o u c h, *vermelden*, *rekenen*.

G h e w e l d i c h, adj. I. 147, 4; II. 129, 29; III. 133, 32, met den gen. *machtig*, *machtig over*.

G h e w e l t, **g e w i l t**, s. v. II. 67, 53; 124, 655, *macht*, *kracht*. Zie LSp. Gloss.

G h e w e n t e, s. III. 149, 19, *gewoonte*.

G h e w e p e n, ww. II. 102, 68, *beschermen*.

G h e w e r d e n, ww. I. 178, 445, *geworden*, *voorbijgaan*.

G h e w e r d e g e n, ww. gevolgd door *dat*, I. 103, 559, *zich verwaardigen*, *de goedheid hebben* (*van iets te doen*). Zie LSp. Gloss.

G h e w e r e, s. o. II 129, 15, *verdediging*; s o n d e r —,

Digitized by Google

III. 38, 391, *zonder dat men er iets aan doen kan, onverhoeds.*

G h e w e r k e n, ww. Imp. g h e w r o c h t, g h e w r a c h t, I. 12, 224; III. 178, 691, *werken*, *maken*, ook in den zin van *scheppen.*

G h e w e s e n, ww. II. 178, 27, *zijn, bestaan.*

G h e w e s s e, adj. III. 16, 304, *zeker.*

G h e w i n n e n, ww. Imp. g h e w a n, *winnen*, *verdienen*, doch ook veel in den zin van *krijgen*, *verkrijgen*, in de ruimste opvatting, bv. s o n d e —, I. 172, 215, *zonde op zich laden*, d i e s c a l e — (van een noot), II. 82, 41, *doorbijten.* Zie LSp. Gloss.

G h e w o e n t. V a n — h e b b e n, III. 99, 177, *gewoon zijn.*

G h e w o u d e n, ww. met den gen. I. 5, 148; III. 104, 92, *macht oefenen*, *beschikken over iets*, *toestaan.*

G h e w o u t, s. v. II. 48, 212, *macht*, *gezag*; II. 85, 176; 123, 691, *kracht.*

G h i c h t, g i c h t e, s. v. I. 86, 465; 177, 407, *gift*, *geschenk.*

G y e g h e n, praep. III. 68, 19, *tegen*, *tegenover*, *met.*

G i e n, ww met den gen. II. 97, 118, *erkennen*, *belijden.* Zie Dr. de Jager, *Versch*, 278.

G h i e r, adj. II. 71, 9, *begerig*, *gulzig.*

G h i e r i c h, adj. I. 5, 121, *begerig*, *gulzig.*

G h i e r i c h e d e, s. v. II. 14, 51; 191, 1, passim, *begeerlijkheid*, *inhaligheid*, *hebzucht.*

G h i e r l i k e, adv. II. 39, 124, *begerig*, *gulzig.*

G i g a n t, s. m. II. 129, 10, *reus.*

G i l e, s. v. I. 70, 232; III. 33, 60, *spot*, OFr. *guille*, Eng. *guile*, *to beguile.* Veel voorkomende in de spreekwijze s o n d e r —, s o n d e r g h i l e n. Verg. Huyd. op *St.* II. 208.

G h i l e n, ww. II. 36, 1, *spotten.*

G h i m m e, s. v. I. 150, 13, *juweel*, Lat. *gemma.*

G h i n s e n d e w e d e r, III. 96, 74, *heen en weer*, *heen en terug.*

G h i s c h e, s. v. III. 161, 134, *gift ?*

G h i s s e n, ww. III. 161, 122, *beramen.*

Digitized by Google

Glavie, s. v. I. 65, 139; 98, 355; II. 112, 180; 118, 417, *speer*, *lans*, OFr. *glaive*. Verg. Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 457, Diez *Etym. Wtb.* 643.

Glorieren, ww. II. 166, 80, *zich verheffen*, *zich beroemen.*

Glorifieren, ww. II. 204, 39, *zich verheffen*. *zich beroemen.*

Gnorren, ww. III. 88, 72, *knorren*, (van zwijnen).

God ontfaen, II. 67, 73, *het lichaam van Christus gebruiken*, d. i., volgens het kerkbegrip der middeleeuwen: *de heilige hostie ontvangen.*

Goede, s. v. I. 95, 247, *goedheid.*

Goem nemen, met den gen. I. 20, 172; 127, 62; III. 5, 166, *opmerken*, *acht slaan*, *zorg dragen*, evenzoo Goeme nemen, I. 138, 52.

Goet, adj. I. 95, 230; 141, 155; II. 118, 397, *dapper.*

Goet. Te goede werden, III. 11, 95, *bijstaan*; III. 30, 38, onpers met den dat., *ten deel vallen.*

Goetman, s. m. I. 96, 254, *edel mensch.*

Goyen, ww. I. 120, 403, *gudsen*. Zie *Kil.* jactare cum impetu.

Gokelie, s. v. I. 175, 343, *tooverkunst.*

Gomen, ww. met den gen. II. 41, 181, *opletten*, *acht slaan.*

Gone = gene, vnw. I. 36, 246; II. 51, 54, *geen*, (aanw. vnw.), het tegengestelde van *deze.*

Gonfanoen, s. m. II. 123, 622, *wimpel aan de speer*, Fr. *gonfanon.*

Gonneert = geonneert van onneren, *onteeren*, III. 60, 537.

Gonnen, ww. 3 p. s. praes. ind. gan, III. 126, 17, *gunnen*, *toestaan*, *verleenen.*

Goom, s. m. I. 153, 138, *zorg*. Verg. Huydec. *Pr.* II. 205.

Gorden, ww. II. 131, 111, *aangorden.*

Grael, s. m. I. 73, vlgg. passim, *de heilige beker of schotel*, uit edelgesteenten vervaardigd, welke eens bij het laatste avondmaal had gediend, en waarin later door Jozef van Arimathea het bloed uit Jezus zijde

Digitized by Google

werd opgevangen. Zie Dr. Halbertsma, *Naoogst*, I. 3, Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 563, Roquefort, *Gloss.* I. 702, enz.

Graen, s. I. 179, 498, *haar op de bovenlip*, *knevel*. Zie *Rein.* Gloss., Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 565.

Graet, s. m. I. 169, 406; II. 193, 117; III. 84, 324, *trap*, zoowel in eigenlijken als in figuurlijken zin gebezigd, als op de laatst aangehaalde plaatsen: glide n van den grade, *in het ongeluk storten*.

Graken, ww. *dagen*, *dag worden*. Zie Dr. te Winkel. *N. Ned. Taalmag.* IV. 283.

Gram, adj. I. 47, 323, *vertoornd*.

Gramarie, s. v. II. 182, 15, *taalkunde*, doch ook in ruimeren zin als *redekunst* opgevat.

Gramarijn, s. m. II. 182, 11, *taalkundige*, *redekundige*.

Grammelike, adv. I. 120, 388, *grimmig*, *toornig*.

Graven, ww. Imp. grouf, mv. groven, I. 91, 56, *begraven*, *ter aarde bestellen*.

Greine, s. v. II. 106, 230, *scharlakenkleur*, aldus genoemd naar de scharlakenbes, *grana*, *graine*, *coccus ilicis*. Zie Diez. *Etym. Wtb.* 181, Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 565, Du Cange, III. 551.

Greinsen, III. 131, 61, *grijnzen*, *grimmig doen zien*. Zie Kil. *Greynsen*. Fland. i. *grijsen*, *grijnsen*. Ringere, os distorquere, fremere, frendere.

Grief, s. o. I. 117, 266, *leed*, *verdriet*.

Grieken, s I. 165, 289, *Griekenland*.

Griex vier, I. 148, 61, *Grieksch vuur*.

Grinen, ww. III. 72, 76, *grijnzen*, *grimmig zien*.

Grondeeren, ww. II. 205, 66, *naauwkeurig onderzoeken*, *doorgronden*.

Gronieren, ww. I. 151, 49, *knorren*, *brullen*. Fr. *grogner*.

Gront, s *karakter*. Van gronde, II. 184, 103, *van binnen*, *in het gemoed*. De beteekenis van gront, *karakter*, *gemoed*, was in de XVII[e] eeuw nog zeer gewoon. In dien zin komt het ook voor in de uitdrukking valscen gront hebben te enen, III. 186, 931, *je-*

Digitized by Google

gens iemand valsch gezind zijn. Zie LSp. en MLp. Gloss.

Gruwelen, ww. onpers. met den dat, III. 119, 32, *gruwen, afkeer hebben van iets.*

Gruwelike, adv. III. 59, 488, *vreeselijk, afschrikwekkend.*

Guetlicheit, s. v. III. 127, 4, *goedheid.*

Guetelic, guetlic, adj. adv. III. 95, 54; 102, 22, *goedhartig, vriendelijk, minzaam.*

Gulden, adj. III. 26, 115, *gouden.*

Guls, adj. II. 77, 124, *gulzig, begerig, vraatachtig.*

H.

Haecse, s. II. 136, 277, *bijl.*

Haelter, — en s. v. II. 8, 276, *halster* (van een paard).

Haen, ww. 3 p. s. praes. ind. **haet**, 3 p. pl. **haen**, II. 2, 4; III. 88, 56, *hebben.*

Haerde. Int — draghen, II. 129, 20, *iets met kracht en geweld aanvallen.*

Haerghelijk, vnw. I. 173, 263, *elk hunner.*

Haert, adj. III. 118, 21, *hard.*

Haerwaert, adv. I. 7, 24, *herwaarts, hier.*

Haestelinghe, adv. III. 32, 57, *schielijk, haastig, terstond.*

Haghedochte, s. v. I. 125, 591, *hol, spelonk.* Zie *Rom. v. Limb.* en LSp. Gloss.

Hale, s. v. **Sonder** —, I. 47. 362, *onverheeld*, eigenlijk *zonder geheimhouding.* Zie LSp. Gloss.

Halen, ww. II. 130, 64, *afhalen.*

Halmen, ww. **Hem** —, met den gen. II. 20, 295, *afstand van iets doen, verloochenen.* Het wegwerpen van den *halm* gold als rechtsymbool bij het afstand doen van iets, oorspronkelijk natuurlijk van het stuk waarop hij groeide. Zie Grimm, *RA.* 121 vlgg.

Hals, s. m. **Enen te halse riden**, II. 101, 37, *op iemands leven aanvallen, het op iemands hals gemunt hebben.*

Halsberch, s. I. 17, 64; II. 111, 118, *harnasch*, eigenlijk *halsbedekking.* Zie over de afleiding Diez, *Etym. Wtb.* 364, Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 159.

Digitized by Google

Halscnoc, s. I. 36, 229, *halswervel.*

Hande, Handen. Te —, adv. I. 169, 112; II. 125, 712, passim, *dadelijk, terstond.* Zie de verschillende gebruikelijke vormen LSp. Gloss.

Hancdief, s. m. III. 17, 15, *beul*, Kil. *carnifex, tortor.* Een dergelijke samenstelling als *spilpenning, dwingeland.* Verg. Dr. de Vries, *War.* 144.

Hant, In — gaen, II. 131, 106, *zich overgeven.* **In — setten**, met den dat., II. 194, 139, *iemand iets leveren.*

Hanteren, hantieren, ww. II. 181', Tit; 187, 231; III. 23, 15; 73, 106; 78, 91, *plegen, beoefenen, in praktijk brengen, verrichten.* Een woord van zeer uitgebreide beteekenis, en zoowel van goede als kwade eigenschappen gebezigd. Verg. LSp. Gloss.

Hantgeslach, s. o. I. 141, 188; II. 23, 11, *handengewring.*

Hantghewerke, s. II. 192, 63, *handwerk.*

Harde, adv. passim, *zeer.*

Harde, s. m. III. 71, 24, *herder.* Zie op **herde.**

Harden, ww. I. 121, 431, *uithouden.*

Hare, s. v. I. 4, 92, *haren kleed*, Fr. *haire*, zooals dit bij boetedoening op het bloote lichaam werd gedragen. Zie Dr. Jonckbloet, *Beatrijs*, Ie U. Gloss.

Hare, adv. *hier.* **Hare wart**, I. 56, 104, *herwaarts;* **hare ende dare**, II. 119, 471, *hier en daar, her en derwaarts*, ook in den samengetrokken vorm.

Harentare, I. 11, 200; II. 63, 14, en die van **haren entere**, III. 36, 202.

Harste, s. II. 73, 121, *harst, het ruggestuk van een varken*, Kil. *Harst.* i. *herdst.* Spina porci, ea pars superior porci, quae plerumque assari sive torreri solet.

Hat, s. m. *haat.* **Gods hat**, II. 143, 229, eene gewone vervloeking, die ook samengetrokken wordt tot **Gotsat.** Men zeide tot iemand, dien men verwenschte: *Gods hat hebbe di.* Verg. mijn *Wap. Mart.* 108.

Hatye, s. v. III. 29, 9, *haat.*

Hebbelijc, beblijc, adj. I. 68, 257; 77, 107, *bevallig.*

Digitized by Google

H e d e n m e e r , adv. I 146, 354, *heden.*

H e e l g h e s e l , s. m. III. 87, 28; 88, 49, *vertrouwde vriend, vertrouweling.* Zie meer voorbeelden MLp. Gloss.

H e e l t , s. m. I. 39, 8, *held.* Zie voorbeelden, van dezen vorm *Rein.* Gloss. De OS. vorm was *Helith*, *Helid.*

H e e l t , s. v. III. 17, 317, *helft.* Verg. LSp. Gloss.

H e e m d , s. o. III 87, 25, *hemd.*

H e e r l i c h e i t —e d e , s. v. III. 83, 284, *staat van een heer, een edelman.* Op dezelfde wijze spreekt men nog van »*den rijkdom*", d. i. de rijke lui.

H e e s c h e n , ww. II. 5, 157, *eischen*, *opvorderen.*

H e e t e l i k e , adv. I. 139, 94, *heftig*, *driftig.*

H e f f e n , ww. I. 95, 234, *zich verheffen.*

H e g e l i k e , adv. III. 110, 158. Men leze: Maar eerst *bevalen* sine *hoghelike.* Waarschijnlijk zijn een paar verzen weggevallen. Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 93.

H e y d e , s. v. *heide.* T e r h e y d e n g a e n , III. 92, 231, *er doorgaan*, wat de Franschen noemen *faire l'école buissonnière*, een vroolijk leventjen leiden.

H e i d e n e s s e , s. v. I. 37, 273; III. 162, 183, *het land der heidenen.* Zie MLp. Gloss.

H e i m e l i j c , adj. I. 110, 9; III. 92, 223, *vertrouwd*, *gemeenzaam.* Zie Dr. Halbertsma, *Aant. op Maerl. Sp. Hist.* 280.

H e y m e l i j c h e i t , s. v. II. 165, 50, *geheime dingen.* Zie *Heim. d. Heim.* 115, LSp. en MLp. Gloss.

H e y s c h e n , ww. Imp. h i e s c h , h e y s c h e d e , I. 71, 361, 373; II. 104, 131, *eischen*, *vorderen.*

H e y t e , s. v. I. 63, 33, *hitte.*

H e l d e n , ww. II. 180, 132, *hellen*, *overhellen.* Zie LSp. en *Wap. Mart.* Gloss.

H e l e c h t , s. v. III. 46, 583, *helft.*

H e l e c h t , adj. III. 36, 206; *half*

H e l e n , ww. Imp. h a l , I. 171, 187, *verbergen*, *verhelen.*

H e l i c h , adj. I. 61, 322, *heilig.*

H e l l i n c , s. III. 22, 212, *een derde penning.* Zie op A l l i n c.

H e l p e , s. v. I. 168, 47, *hulp.*

Digitized by Google

H e l p e, s. m. II. 139, 76; III. 56, 364, *helper*, *beschermer*.

H e l p e n, ww. Imp. h a l p. I. 24, 330; 117, 289, *helpen*.

H e l s e n, ww. I. 56, 130, *omhelzen*.

H e m e l ij c h e d e, s. v. I. 115, 153; II. 54, 245, *gemeenzame omgang*, *geheime gemeenschap*.

H e m e l i k e, adv. III. 24, 51, *heimelijk*, *in het verborgen*.

H e n, (passim) voor *het en*.

H e n d e n, ww. part. g h e h e n t, III. 30, 40, *eind'gen*.

H e n e n, adv. I. 71, 324, *van hier*, en I. 76, 88, in denzelfden zin v a n h e n e n. Men ziet dat de overbodige bijvoeging van het voorzetsel *van* reeds oud is. Als correlatief van *hier* drukte *heen* en *henen*, even als van *daar* — *daen* en *danen*, de beweging van de plaats aan.

H e n n i n, adj. II. 39, 109, *van hennen*, *kippen*.

H e n s, (passim), zamengetrokken uit H e t e n e s.

H e r, s. m. I. 111, 22, *heer*.

H e r d e, s. m. II. 94, 11, *herder*. Verg. LSp. Gloss.

H e r d e n, ww. III. 2, 47, *volhouden*.

H e r e s i e, s. v. II. 173, 50, *ketterij*, Lat. *haeresia*.

H e r m e r ij n, adj. I. 133, 298, *hermelijnen*.

H e r r e, I. 154, 49, *deurhengsel*, Kil. *Harre* = *herre*. Cardo.

H e r t, h e r d e, adj. II. 129, 21, *zwaar*, *hard*.

H e r t e n, adj. I. 123, 505, *van een hertenhuid gemaakt*, Kil. *cervinus*.

H e r t e n, ww. I. 135, 383, *het hart doorsteken*, Kil *Herten*, *hert-steken*. Traiicere cor cuspide, transfigere pectora ferro.

H e r t z e, s. o. III. 121, 8, *hart*.

H e r u u t, adv. II. 158, 35, *naar buiten*.

H e r w a e r t, adv. I. 138, 67, *hier*.

H e t, passim, thans *er*, als subject gebruikt.

H y e, s. m. II. 32, 115, *manneljen*, van dieren gesproken. Verg. *Rein*. Gloss. Gelijk bekend is wordt in het Eng. het ps. vnw. *he* en *she* voor sommige woorden geplaatst om het geslacht van dieren aan te duiden.

Digitized by Google

Zoo ook staat hier de *hij* tegenover de *zij* (het wijfjen). Zie Kil. op *Hijken*, *hiken*. Holl. Avis quaelibet ex masculino genere.

Hier en binnen, ww. II. 133, 163; III. 100, 228, *ondertusschen*. Verg. mijn *Ned. Klass* (Hooft) II. 47.

Hilic, s. o. III. 72, 49, passim, *huwelijk*.

Hilt, Imp. van houden. Zie aldaar.

Hilte, s. II. 66, 21, *greep*, *handvatsel* van het zwaard, Eng. *hilt*.

Himde. s. v. I. 53, 101, *hemd*.

Hindervaert, adv. III. 75, 191, *achteruit*. Doch men leze hinderwaert.

Hinderwaert, adv. Varen — III. 59, 485, *naar de andere wereld sturen*. Verg. Maerl. *Sp. Hist* (N. U.) III. 101, 36, *Rein*. Gloss.

Ho, adv. I. 6. 161, *luide*, *met luider stem*. Verg. Huydec. op *St*. III. 142.

Hode, verb. nv. van hoet, II. 121, 515, *helm*.

Hoech, hoghe, adj I. 177, 421, *laat*, eigenlijk gezegd van het hoog geklommen zijn der zon.

Hoeck, s. m. III. 97, 98, *streek*.

Hoedaen, adj. I. 113, 129, *hoedanig*.

Hoede, s. v. I. 174, 298, *zorg*, *bezorgdheid*; III. 160, 83, *bescherming*.

Hoeden, Hem — ww. III. 59, 495, *zich verdedigen*.

Hoefscheit, s. v. II. 194, 133, *beleefdheid*.

Hoeft s. o. *hoofd*. Te hoefde bringen, I. 86, 11; 95, 210, *voleindigen*, *ten einde brengen*.

Hoege, adj. II. 129, 1, *luid*.

Hoekawele, s. II. 111, 126, *houweel*.

Hoen, s. o., mv. hoener, hoenre, II. 73, 120, *hoen*.

Hoeneer, adv. III. 84, 297, *wanneer*.

Hoer, II. 110, 93, lees horde. Zie de Aant.

Hoet, s. o. I. 36, 222, *hoofd*; II. 119, 443, term in de heraldiek, *schildhoofd*, d. i., »de ruimte boven in het schild, begrepen tusschen den bovenrand en eene horizontale lijn op twee deelen afstands van dien rand getrokken." Zie Rietstap, *Handb. der Wapenk.* 99, vlgg.

Digitized by Google

Hoet, s. m. I. 145, 327, *hoed*, *helm*.

Hof, s. o. I. 104, 564, *voorhof*, *voorplein*, *voor een kasteel*.

Hoghe, adv. — vallen, III. 189, 15, *laat worden*. Zie op hoech.

Hooch, adj. *aanzienlijk*, *voornaam*. Hoghe avont, II. 138, 47, *de avond van een feest*, *de heilige avond nog over in ons hooggetij*; Hoghe doen, I. 152, 89, *vroolijkheid*, *feestvreugde*; Hoghe Rome, III. 106, 16, *Rome*, *de hooge stad*, gewoon epitheton van de heilige stad. Zie MLp. Gloss.

Hone, s. v. I. 116, 247, *bedrog*.

Honen, ww. I. 12, 210; 177, 410, *bedriegen*. Hoenne, inf. = honene, II. 62, 206. Zie *D. Doctr*, LSp. Gloss., Huydec. op *St.*, I. 95.

Honichroot, s. III. 155, 38, *honigraat*, Kil. *Honigh-rate*, *honigh-rote*, *honigh-ratel*, Favus, cella apum.

Hooch — hoghe, adj. III. 25; 107, *luid*, *toornig*.

Hoot, s. o. I. 158, 37, *hoofd*.

Hootvrouwe, s. v. I. 159, 79, *hoofdvrouw*, *opperste der vrouwen*.

Horeest, s. o. II. 179, 89, *getier*. Oorspronkelijk is *oreest* of *horeest* het Fr. *orage*, *onweer*, en van daar allerlei opschudding, zoowel van feestvreugde als van woede, enz. Zie de breedvoerige verklaring van dit woord in het Gloss van den LSp. op *Oreest*.

Horten, ww. intr. Vore — II. 117, 372, 383, *vooruit rennen*, *aanrennen*.

Horten, ww. trans, II. 123, 621, *drijven*, *jagen*.

Houde, s. v. I. 168, 80, *gunst*; Van goeder — III. 24, 67, *uit goede gunst*. Zie Huyd. op *St.* I. 366, III. 19; Clignett, *Bijdr.* 147.

Houde, adv. I. 18, 108, *spoedig*, *aanstonds*; also houde, II. 144, 261, *aanstonds*. Also houde als, conj. I. 112, 82, *zoodra*. Zie LSp. Gloss., Clignett *Bijdr.* 62.

Houden, ww. Imp. hilt, helt, I. 21, 212; 77, 110; II. 64, 50; 129, 37, *zich ophouden*, *stilhouden*, *standhouden*; II. 117, 387, *vasthouden*.

Hout, s. o. I. 164, 262, *kruishout*.

Digitized by Google

Hout, adj. met den dat. II. 172, 22, *gunstig*, Hd. *hold*.
Houten, ww. II. 158, 38, *kreupel loopen*, Eng. *to halt*.
Hoven. ww. II. 99, 199; III. 66, 149, *feestvieren; met vrouwen* — III. 121, 24; 174, 542, *zich vermaken met de schoone sekse*, gewoonlijk in zeer erotischen zin opgevat. Verg. MLp., D. Doctr. Gloss.
Hoveren, ww. II. 174, 87, *feestvieren*, *vroolijk zijn*.
Hovesch, adj. I. 58, 222, passim, *hoofsch*, *wellevend*, *welgemanierd*. Verg. Dr. Jonckbloet, *Beatrijs*, Ie U. 38.
Hu, s. m. II. 126, 717, in de uitdrukking enen — gheven, *een geschreeuw aanheffen*. Zie Dr. de Jager, *Lat. Versch.* 190.
Huden, adv. III. 88, 46, *heden*.
Huefsch, ad. III. 92, 223, *hoofsch*, *wellevend*.
Hulde, s. v. I. 11, 183, *trouw;* I. 141, 176; III. 70, 92, *gunst*.
Hulpen, ww. I. 78, 158; 107, 716; II. 155, 70 *helpen*. Imper. hulp, I. 107, 716.
Hulten, adj. III. 114, 124, *houten*. De Lat. tekst heeft *in scapulo quodam ligneo*. Zie Bormans, *Leven v. S. Christ.* 192.
Hupsch, adj. III. 145, 47, *vroolijk*. Van *huppen*, *springen*, frequent. *huppelen*.
Hurten, ww, I. 117, 261, *horten*, *stooten*.
Huusman, s. m. III. 78, 57, *landman*.

I. Y.

Ydel, adj. II. 84, 128, *ledig*, *verlaten*.
Ie, **Ye**, adv. II. 129, 4, passim, *ooit*, *immer*.
Yegerinc, adv. I. 31, 19, *ergens*.
Yen. Op — houden, III. 85, 363, *onder een hoed spelen*, *eensgezind handelen*.
Ierst, adj. I. 161, 146, *eerst*. Van ierst, adv. III. 61, 552, *van voren af aan*.
Iesch, Imp. van eeschen, eischen, III. 43, 464, *eischen*, *vorderen;* iescht, 3 p. s. praes. ind. III. 43, 465. Zie op Eeschen, heeschen.
Iewer, adv. III. 54, 274, *ergens*.

Digitized by Google

I e w e r e n, adv. III. 54, 272, *ergens.*

I e w e r i n c, adv. I. 70, 336, *ergens.*

I g e l, s. m. III 111, 31, *egel*, *stekelvarken.*

I g e r e n, adv. I. 95, 216, *ergens.*

Y m a g e, s. v. I. 65, 41, *beeld.*

I m p e t r e r e n, ww. II. 172, 34, *verzoeken.*

I n, (passim) i c e n.

I n d i e n, passim, *in dier voege*, *alzoo.*

I n d a c h, s. m. D e n — d o e n, III. 187, 965, *het leven eindigen.* Het woord is samengesteld uit *ind-dach*, *einde-dag.*

I n d e, s. II. 130, 42; III. 31, 11, *einde*, *hoek.* E n e n s i n e n — d o e n, III. 58, 451, *iemand het leven benemen.* V a n — t o o r d e. III. 172, 477, *van het begin tot het einde.*

I n d e n, ww. part G h e ï n t, II. 190, 346, *eindigen.*

I n g i e t e n, ww. intr. II. 102, 63, *naar binnen stroomen.*

I n h e r t e l i k e, adv. I. 111. 16, *innig.*

I n n e g e v e n, ww. I. 140, 126, *te kennen geven.*

I n n e. I n — w o r d e n met den gen. I. 95, 218; 128, 111; 179, 497, *bemerken*, *gewaar worden.* Zie LSp. Gloss. D[r]. de Jager, *Versch*, 263.

I n s l a e n, ww. III. 60, 538, *tegen den vijand aanrennen.* Zie de verschillende beteekenissen van s l a e n daar ter plaatse.

I n w a r t, adv. I. 118, 306, *naar binnen.*

J.

J a c h t, s. v. M e t t e r —, I. 117, 270, *haastig*, *snel.*

J a c o p p ij n, s. m. II. 188, 279. Aldus werden in Frankrijk de geestelijken der orde van de Predikheeren van den H. Dominicus genoemd, om dat hun eerste klooster in Frankrijk in 1219 te Parijs in de straat Saint-Jacques werd gesticht.

J a e r, s. o. *jaar.* I n c o o p t o t j a r e n s e t t e n, II. 194, 142, een koopmansterm, die door den zin genoegzaam wordt verklaard.

Digitized by Google

J a e r s a v o n t, s. m. I. 33, 131, *oudejaarsavond.*

J a g h e n, ww. I. 111, 20, *najagen*, *begeren.*

J a y, adv. I. 59, 249, *ja.*

J a m b e r l i k e, adv. I. 92, 104, *jammerlijk.*

J a m e r e n, ww. onpers. met den dat. I. 42, 119, *deernis hebben*, *smart gevoelen.* In dezelfde beteekenis gebruiken wij thans het onpers. *grijzen.*

J a m e r l i j c, adj. II. 193, 114, *jammerlijk*, *ellendig*, *deerniswaardig.*

J a m m e r h e y d e, s. v. III 57, 417, *jammer*, *groote droefenis.* Zie LSp. Gloss.

J a n. A n e n e n s i n t J a n t e b o r g h e n e m e n, III. 127, 33, *van iemand Sint Jans minne in borg meenemen*, d. v. *Sint Jans minne drinken*, of ook zoo als men zeide *Sint Jans geleide drinken.* Bij het afscheid had die dronk plaats, even als de *Sint Geerten minne.* Zie *Hor. Belg.* II, 2e U. 202; X, 97; Grimm, *Mythol.* 55.

J a n e, ook j a e n, I. 181, 567; II. 62, 209, *immers* J a n e wordt gewoonlijk in een vragenden volzin gebruikt, en is dan gelijk aan *immers* in een positieven. Zie *Wap. Mart.* Gloss.

J a r i c h, adj. II. 32, 107, *volwassen.*

J e e s t e, j e s t e, s. v. I. 31, 21; II. 68, 20; 114, 250, *geschiedenis*, *geschiedverhaal*, Lat. *res gesta*, ook bekend in de Fr. *chansons de gestes.*

J e g h e n, praep. vroeger in veel ruimer beteekenis dan nu, drukt een vergelijken of opwegen van twee zaken uit. Zoo c o p e n j e g h e n e n e d i n c, II. 130, 61, *iets koopen tegen een prijs of voor*; c o p e n j e g h e n, III. 188, 987, *koopen van iemand*; f e e s t e d r i v e n j e g h e n e n e n, I. 114, 149, 162, *vermaak scheppen met iemand.* Zie Clignett *Bijdr.* 108, LSp. Gloss.

J e g e n o d e, s. v. I. 136, 407, *landstreek*, Hd. *gegend*, Mhd. *gegenôte.* Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 494, *Gr.* II. 256, Even als het It. *contrada*, Fr. *contrée*, van het Lat. adv. *contra*; en dus oorspronkelijk het *tegenoverliggende.*

J e g h e n s p o e t, s. III. 183, 857, *tegenspoed.*

J o e s t e, s. II. 152, 40, *aanval*, Fr. *jouste*, *joûte*,

Digitized by Google

oorspronkelijk van het tournooien gezegd, doch ook op werkelijke gevechten overgebracht.

Joesteren, ww. II. 149, 72, *in een tournooi strijden*, doch ook in het algemeen *strijden*, *vechten*.

Jof, conj. II. 32, 24; 38, 69, *of*; II. 38, 70, *indien*.

Joie, Yoie, s. v. I. 34, 149; 77, 127; II. 31, 62, *vreugde*, *vermaak*, Fr. *joie*. Zie LSp. Gloss.

Jolijt, s. I. 111, 21; III, 4, 134, *vreugde*, *vermaak*. Zie LSp. Gloss.

Jonnen, ww. met den dat. des pers. en gen. der zaak, II. 75, 54, *gunnen*. 3p. enk. praes. ind. jan, met den vocaal van het imp. II. 79, 202; Imper. jan. II. 201, 414; Imp. jonste.

Jonste, s. v. I. 113, 163; III. 10, 75; 15, 245, *gunst*, *genegenheid*.

Jonstelijc, adj. II. 9, 3, *goedgunstig*, *welmeenend*.

Jonstelike, adv. III. 9, 7, 25, *vriendschappelijk*.

Ju en Juu, vnw. pers. en bezitt. I. 111, vlgg. passim, voor *U* en *Uwe*.

Jugieren, ww. I. 122, 465; III. 14, 228, *veroordeelen*, vooral *ter dood*.

Jusquiami, s. o. II. 42, 224, *bilsenkruid*. Zie Dodonaei *Cruydt-Boeck*, 737; vlgg.

Justitie, s. v. III. 14, 233, *gerechtplaats*; III. 14, 235, *terechtstelling*.

Justicieren, ww. III. 14, 231, *te recht stellen*.

C. K.

Caerminghe, s. v. I. 2, 31, *gekerm*.

Casualle, s. II. 148, 29. Men leze met het HS. mesualle, *ongeval*. Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalzuiv.* 97.

Caf. Een —, Niet een —, II. 208, 94; III. 91, 194, *geen zier*, *volstrekt niets*.

Kaytijf, s. m. II. 23, 13, 16, *ellendeling*, *rampzalige*, van het Lat. *captivus*, door het Fr. *chétif*, dat thans echter eene aanmerkelijke wijziging in beteekenis heeft ondergaan. Zie Huydec. op *St.* I. 511.

Kaitivich, adj. II. 24, 25, *ellendig*, *rampzalig*.

Digitized by Google

Kaitivichede, s. v. III. 36, 214, *ellende*, *nietswaardigheid.*

Calengieren, ww. III. 59, 490, *voor zich zelven in aanspraak nemen, als eigendom reclameeren.* Zie *Rom. v. Limb.* Gloss. en *Du Cange* (Ed. Henschel), II. 34 in v. *Callengia.*

Cameriere, s. v. I. 110, 6; III. 23, 16, *kamenier*, *kamerdienares*, Lat. *cameraria.*

Camerlinc, s. m. I. 16, 24, *kamerdienaar.* Zie Clignett, *Bijdr.* 101.

Camp, I. 21, 200, *strijd.*

Canesie, s. v. II. 192, 58, *kapittel van kanunniken.* Zie *Rom. v. Limb.* Gloss., *Stoke*, B. I. 1078, 1247, Roquefort, *Gloss.* I. 209.

Canosie, s. v. II. 104, 145, *kapittel van kanunniken.*

Cant, s. m. III. 129, 13, *homp*, *korst* van brood, Kil. *Kant brood*, i. *hompe*, frustum praecidaneum.

Canteel, s. m. I. 148, 29, *kanteelwerk.*

Capelrie, s. v. II. 203, 489, *kapel.*

Cappe, s. v. III. 72, 51, *monnikskap.*

Cappen, ww. III. 129, 6, *kappen*, hier even als in het Fr. *coiffé d'un chapeau.*

Caproen, s. m. II. 102, 86; III. 129, 7, *muts*, *hoofddeksel*, bepaaldelijk voor mannen en voorzien van lange bij de schouders afhangende slippen, Fr. *chaperon.* Zie LSp. Gloss, van Wijn, *Avondst.* II. 132, en op *Heelu*, 206.

Cardinael, II. 103, 102, *kardinaal.*

Care, Caren, s. m. I. 134, 338; III. 119, 27; 184 878, *lief*, *geliefde*, Lat. *carus.*

Carel, s. m. II. 200, 377, *kerel.*

Carine, s. v. I. 5, 141, *boete*, vooral die geschiedde door *vasten* en *kastijding.* Zie Huydec. op *St.* II. 146, en vooral *Rein.* Gloss. Het woord is afgeleid van het MLat. *carena.*

Caritate, s. v. II. 192, 43; III. 79, 130, *christelijke liefde*, vooral in den zin van *liefdadigheid*, en zelfs van de *liefdegaven* gezegd, Fr. *faire la charité.*

Karkersteen, s. m. I. 44, 214; 122, 468, *kerker*, *gevangenis.*

Digitized by Google

C a r n e l, s. o. II. 94, 42, *kern, pit*, der noot, Eng. *kernel.*

C a s e a, s. I. 152, 114, *kaneel.* Zie Dodonaei *Cruydt-boeck*, 1453.

C a s s e l e r e n, ww. G h e c a s s e l e e r t, II. 121, 516, heraldieke term, *gekanteeld*, als de tinne van een gebouw, aan den rand met kanteelen voorzien, Fr. *bretessé*, Eng. *emballled.* Zie Rietstap, *Wapenk.* 157.

C a s t i e n, ww. II, 21, 360; 173, 49; III. 68, 45, *bestraffen, berispen, vermanen, terechtwijzen*, van het Lat. werkwoord *castigare.* Zie LSp. Gloss. II. 167, 51, *lichamelijke kastijding ontvangen.* A n e c a s t i e n, II. 73, 108. De *d*, welke thans in *kastijden* voorkomt, is later ingevoegd. Van *castigare* kwam *castigen*, dat tot *castien* verliep, Zie *Heim. d. Heim.* 396.

C a s t i m e n t, s. II. 167, 50, *kastijding.*

C a u s e, s. v. II. 194, 134, in het mv. *broek*, Fr. *les chausses.* In de middeneeuwen waren broek en kousen aan een, en het geheel werd *causen* genoemd. Thans zijn de *kousen* het onderste gedeelte, dat later van de broek werd gescheiden, Fr. *les bas* (*de chausses*). Zie Dr. Halbertsma, *Naoogst*, I. 65.

C a u w o e r d e, s. II. 72, 64, *kawoerde*, zeker gewas, Hd. *Kürbe*, Lat. *cucurbita.* Zie Dodonaei, *Cruydt-boeck*, 1043 vlgg.

K e e l, s. m. II. 118, 406, *keel*, Fr. *gueules*, in de wapenkunde de roode kleur aanduidende. Zie Rietstap, *Wapenk.* 88.

K e e l c, s. m. I. 69, 268, *kelk.*

K e e r, s. m. II. 159, 40, *wending, draai*, m i t e n e n c u r t e n —, III. 16, 282, *met een korte wending, eensklaps, onverwacht*, I. 130, 190; II. 173, 53, *wijze, manier van doen, handeling*; II. 22, 382, *wil, zin.* D e n — d o e n, II. 155, 78, *einde nemen.* S o n d e r k e e r, II. 22, 388, *teugelloos.*

K e y, III. 194, 150, een basterdvloek. *Key* is een verminking van *Kerst*, Christus. Zie Dr. Halbertsma, *Naoogst*, I. 52, Dr. de Vries, *Mnl. Taalzuiv.* 165.

K e y t ij f, s. m. I. 163, 215, *rampzalige, ellendeling.* Zie K a y t ij f.

Digitized by Google

Keytivicheit, s. v. I. 80, 15, *ellendigheid*, *nietswaardigheid.*

Kelnaer, Kelneer, s. mv. — eren, — aers, II. 175, 20; 195, 187, *kelder.*

Kemenade, s. v. I. 171, 191, *woon-* of *slaapvertrek*, MLat. *caminata*, eigenlijk eene kamer waarin een stookplaats, Lat. *camina*, Fr. *cheminée*, zich bevindt. Zie *Du Cange*, (Ed. Henschel), II. 55.

Kemp, s. m. III. 81, 197, *kemper*, *kampioen.* Zie LSp. Gloss.

Kene, s. III. 2, 56, *spleet*, *kloof.* Zie Weiland op keen, kenen.

Keper, s. II. 118, 407, heraldieke term, *keper.* Zie op Ghekepert.

Kere. Uten —, Buten —, I. 119, 360; III. 168, 357, *buiten zich zelven*, *van zijn stuk.* Zie Huydec. op *St.* II. 428, LSp. Gloss.

Kere. In allen —, I. 85, 444; II. 50, 58, *in elk opzicht.* Zie *Taalk. Mag.* IV. 76.

Keren, Keeren, ww. die tale —, I. 12, 239, *bedoelen;* III. 190, 29, *schoonvegen;* — uter maghe, II. 73, 101, *de maag zuiveren*, *purgeeren.* Verg. *Heim. d. Heim.* 363, LSp. Gloss.

Kerel, s. m. III. 129, 1, passim, *kerel.*

Kerre, s. I. 63, 49, *kar.*

Kerse, s. I. 55, 95, *kaars.*

Kerst, s. m. I. 95, 245, *Christus*, nog over in *Kerstmis.*

Kerstael, s. II. 85, 169, *kristal.*

Kersten, s. m. I. 98, 330, *Christen.*

Kerstenheit, s. v. I. 19, 123, *christendom*, *christelijk geloof.*

Keselkijn, s. o. II. 80, 227, *kiezelsteen.*

Ketel, s. II. 196, 218, *smeltoven*, *smeltkroes.*

Ketijf, s. m. I. 119, 337, *ellendeling.*

Kiekijn, s. o. II. 72, 65, *kieken*, *kuiken.*

Kyel, Kiel, s. m. II. 2, 3; 7, 233, passim, *kiel*, *schip.*

Kiesen, ww. Imp. coos, coor, II. 135, 271; III. 122, 3; 181, 786, *verkiezen.*

Digitized by Google

Kimmen, ww. III. 34, 121, *kammen*.

Kimmijn, s. o. II. 106, 236, *gebit*.

Kijnsch, adj. II. 164, 25, *kindsch*.

Kint, s. o. I. 171, 181, *jongeling*. Zie *Hor. Belg*, III. 141.

Kiven, ww. III. 81, 201, *strijden*. Zie MLp. Gloss.

Claer, adj. comp. **claerre**, I. 7, 17; II. 179, 76, 77, *helder*, *rein*, *onbesmet*. Zie LSp. Gloss.

Claerheit, s. v. I. 179, 489, *helderheid*.

Claerlike, adv. I. 12, 233, *verstaanbaar*, *openhartig*.

Claghen, ww. Imper. **clach**, II. 105, 173, *klagen*, *klachten uiten*, *jammeren*.

Cleden, ww. II. 185, 123, *inkleeden*.

Cleet, s. o. mv. **cleeten**, I. 177, 402, *kleed*.

Clein, adj. III. 173, 508, *gering*.

Cleysi, **clesy**, s. v. III. 68, 25; 83, 262; 84, 323, *geestelijkheid*.

Clemmen, **climmen**, ww. Imp. **clam**, I. 169, 106; 180, 532; II. 82, 33, *klimmen*.

Clene, adv. III. 59, 473, *weinig*; — **no groet**, I. 143, 266; II. 54, 223; 130, 52, *in het geheel niet*, *volstrekt niet*.

Clerc, s. m. I. 177, 405; II. 92, 433, *geestelijke*, Lat. *clericus;* doch ook in meer uitgebreiden zin *geleerde*. Zoo ook

Clergie, s. v. II. 104, 153; 179, 69, *geestelijkheid*, *geestelijke stand;* II. 210, 172, *geleerdheid*.

Clieven, ww. Imp. **cloof**, II. 120, 493, *klieven*.

Clinghen, ww. Imp. **clongh**, III. 122, 17, *doen klinken*, *doen hooren*.

Clinode, s. III. 45, 577, *kleinood*, *kostbaarheid*.

Cliven, ww. I. 169, 116; II. 75, 28; III. 82, 230, *klimmen*. Zie MLp. Gloss. en *Heim. d. Heim.* 458.

Clockeline, s. v. I. 8, 62, *klokkentouw*.

Cloet, s. m. III. 111, 20, *kloot*, *bal*.

Clunteren, ww. III. 111, 32 *klonteren*.

Knapeliin, s. o. III. 54, 283, *knaapjen*, *kind van het mannelijk geslacht*. Zie LSp. Gloss.

Cnecht, s. m. III. 158, 17, *kind van het mannelijk geslacht*, *jongen*.

Digitized by Google

Cnijf, s. o. I. 17, 72; III. 11, 104, *mes*, *dolk*, Eng. *knife*, een lang mes. dat men aan de zijde droeg, MLat. canipulus. Zie Huydec. op *St.* I. 526, vlgg.

Cnoppen, ww. III. 33, 95; 34, 121, *dicht knoopen* van mouwen. Ghecnoppede scoen, III. 34, 102, *vastgeknoopte schoenen.*

Knuwen. ww. II. 177, 13, *voorkauwen.*

Coeclauw, s. m. I. 164, 283, *koehoef.*

Coelnere, s. m. II. 132, 143, *Keulenaar.*

Coen, adj. compar. coenre, II. 131, 111, *dapper.*

Coevertoere, s. v. II. 119, 448, *paardendek.*

Coke, s II. 117, 379, heraldieke term. Een rond schijfjen van kleur op een wapen heet *koek*, dat van metaal *penning* of *bezant.* In het Fransch heeten ze nog *tourteaux*, en *besants.* Zie Rietstap, *Wapenk.* 136.

Coken, Cokene, s. II. 99, 198; III. 3, 57; 72, 80, *keuken.*

Comen, ww. Imp. quam, cam, II. 53, 181, *komen.*

Comenscap, s. II. 178, 34, *koopmanschap.*

Compaen, compein, s. m. I. 140, 142; III 9, 27; 124, 13, *medgezel*, *gezel.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Compassie, s. v. III. 15, 274, *medelijden.*

Concent, s. III. 84, 312, *toestemming*, *verlof.*

Conduut, s. o. I. 177, 426, *waterleiding.*

Confessor, s. m. II. 96, 113, *martelaar*, *bloedgetuige.* Du Cange (Ed. Henschel) II. 530.

Conformeren, ww. II. 59, 68, *bevestigen*, Lat. *confirmare.* De *o* in het katholieke kerkwoord *vormen* is insgelijks aan *firmare* ontleend.

Conforteren, ww. I. 61, 328, *troosten.*

Confuus, s. v. II. 199, 354, *verwarring*, *stoornis*, *schandaal.* Zie MLp. Gloss.

Confuus, adj. — worden III. 90, 160, *te schande gemaakt*, *vernederd worden.* Zie MLp. Gloss.

Conne, s. II. 157, 72, *kunne*, *sekse.*

Connen, ww. Imp. conde, conste, passim, *kunnen.*

Connen, ww. part. gheconnen, II. 212, 215; III. 92; 234, *kennen.*

Conreiden, ww. I. 121, 115, *verzorgen*, OFr. *con-*

Digitized by Google

royer, traiter quelqu'un, prendre soin, van het Lat. *curare*. Zie Roquefort, *Gloss*.. I. 287.

Conroot, s. o. I. 121, 427; II. 3, 74; 130, 43, *troep*, *bende*, *hoop*, OFr. *conroy*. Zie LSp. Gloss.

Consent, s. o. III. 12, 125, *toestemming*.

Cont, adj. I. 57, 170; 118, 297, *bekend*.

Contemplacie, s. v. III. 111, 18, *godsdienstige bespiegeling*.

Contraer, — houden, III. 85, 365, *oneens zijn*.

Convent, s. o. I. 11, 184, *voorwaarde*.

Convent, s. o. II. 175, 9, 12, *klooster*, Lat. *conventus*.

Coppe. s. v. II. 94, 13, *spinnekop*.

Core, Ter — II. 117, 373, eigenlijk *naar keus*, *naar wensch*, en van daar *ten volle*, *ter deeg*, en vaak niet veel meer dan een versterking der uitdrukking. Zie LSp. Gloss.

Coren, ww. II. 51, 108, *verzoeken*, *in verzoeking brengen*, *verleiden*. Zie Becoren en LSp. Gloss.

Coringhe, s. v. II. 53, 182, *verzoeking*.

Cornemuse, s. v. III. 130, 49, *doedelzak*. Zie Diez, *Etym. Wtb.* 112

Coronike, s. v. II. 62, 192, *kroniek*.

Coroniste, s. m. II. 188, 278, *kroniekschrijver*.

Corre, s. m. III. 195, 169, *gemeene hond*, als scheldwoord gebruikt, Kil. *Korre*, canis villaticus, domesticus, Eng. *cur*.

Corrigeren, ww. II. 174, 105, *kerkelijke boete opleggen*.

Cortelinge, adv. I. 172, 229, *weldra*. *binnen korten tijd*, *eerlang*.

Corten, ww. I. 24, 229, *kort maken*.

Cose, s. v. II. 10, 321; 11, 365, *zaak*, Lat. *causa*.

Cost, s. m. II. 78, 156, *inkomen*.

Couse, s. I. 143, 239, *scheenplaat*.

Covent, s. o. III. 42, 451, *voorwaarde*.

Covent, s. o. II. 44, 53; 86. 189, *verzameling*, *troep*, *hoop*.

Cracht, s. v. I. 123, 504, *geweld*. Deraventu-

Digitized by Google

t u r e n — I. 103, 547. *Cracht* wordt meermalen verbonden met een ander subst. in den gen., bloot tot versterking van het geregeerde woord. D e r a v e n t u r e n — I. 871. beteekent dus niets anders dan d i e a v e n t u r e. Zie Benecke, *Mhd. Wb.* I. 871.

C r a y e, s. II. 120, 484, *kraai.*

C r a y e r e n, ww. I. 118, 306, *uitroepen*, *schreeuwen.*

C r a n c, adj. II, 13, 18; 175, 15, 16; III. 13, 182, *zwak*, *gering*. *onbeduidend*, *slecht;* c r a n c, adv. II. 174, 101, *slecht*, *gering.*

C r a n c k e l i k e, adv. II. 172, 12, *slecht.*

C r a n k e n, ww. II. 55, 252, *verzwakken.*

C r a n s e l ij n, s. o. III. 148, 142, *kransjen.*

C r a v e l, s. II. 25, 95, *haak*, *krauwel.* Zie *van den Lev. v. Her.* Gloss.

C r e d e, s o. I. 4, 106, *het Credo*, *de belijdenis des geloofs.*

C r e p e l i n c, s. m. I. 108, 739, *verminkte*, *kreupele.*

C r i, s. m. II. 119, 450, *wapenleus*, *wapengeschrei.* Zie Huydec. op *St.* III, 327.

C r i e r e n, ww. II. 129, 1, *roepen*, *schreeuwen*, bepaald van wapengeroep.

C r ij t, s. o. I. 51, 515; III. 81, 198; 178, 978, *krijt*, *strijdperk*, eigenlijk *cirkel*, *kring*, Hd. *Kreisz.* Zie Huydec. op *St.* III. 288, vlgg.

C r ij s c e n, ww. Imp. c r e e s c h, c r ij s t e, I. 118, 325; 170, 150; 171, 176, *krijten*, *schreeuwen.*

C r i m p e n, ww. Imp. c r a m p, I. 8, 79, *krimpen.*

C r i s e l e n, ww. II. 26, 112, *knarsen*, Kil. *krijsselen*, frendere, infrendere dentibus.

C r i t e n, ww. 3 ps. praes. ind. c r i t, II. 23, 10; 26, 111, *krijten.*

C r o c k e, s. I. 107, 709, *kruk.*

C r o m, adj. II. 192, 76, *kreupel.*

C r o n e n, ww. II, 78, 159, *kreunen*, *kermen*, *klagen.*

C r u n e, s. v. I. 8, 75; II. 94, 30, 36; 131, 116, *het geschoren bovengedeelte van het hoofd*, als teeken van geestelijke waardigheid, de *tonsuur;* II. 123, 611, *kruin.*

Digitized by Google

Cruus, s. o. In cruce hem strecken, II. 7, 223, *zich met armen en beenen kruiselings op den grond leggen.*

Culct, s. o. I. 174, 315, *bedsprei*, Lat. *culcita.*

Cume, adv. I. 144, 280; II. 129, 18, *nauwelijks*, Hd. *kaum.*

Cunden, ww. III. 114, 152, *sausen*, Kil. *kunden*, *kundselen*, condire, sapidum facere.

Cure. Ter —, curen, I. 147, 20; II. 106, 204; 117, 392, *naar wensch*, *ter deeg*, *goed.* Zie op Core.

Curie, s. v. I. 22, 263; *lederen kolder*, Lat. *corium.* Zie Huydec. op *St.* II. 138.

Curliaen, s. m. III. 108, 79, *landlooper.* Misschien afgeleid van het OFr. *courlieus*, messager, courrier. Zie Roquefort, *Gloss.* I. 300.

Curt, adj. III, 11, 114, *kort.*

Cuscelike, adv. III. 33, 83, *rein*, *zuiver*, *schoon*, *net.*

Cusch, adj. III. 33, 85, *rein*, *zuiver*, *schoon*, *net.*

Cuscheit, s. v. III. 33, 84, *reinheid*, *netheid.*

Custen, ww. Hem — III. 38, 295; 84, 329, *tevreden stellen.* Zie *Limb.* Gloss. op *custen* en *ghecusten.*

Kuwen, ww. II. 106, 237, *kauwen.*

L.

Laboer, s. m. II. 179, 100, *werk.*

Laburen, ww. II. 56, 314, *werken.*

Lac, s. I. 58, 209, *meer.*

Lac, s. III. 12, 134, *smet*, Kil. *Lack*, vituperium vitium. Zie Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV. 78.

Lach, s. o. III. 84, 321, *gelag.*

Lachen, ww. Imp. loech, mv. logen, loegen, I. 11, 198; 85, 448; 170, 136; II. 136, 288; 141, 156, *lachen.*

Lachter, s m. I. 18, 93; 41, 103; 117, 281; 181, 570; II. 101, 42, *schande.* Zie Clignett, *Bijdr.* 86 en LSp. Gloss.

Lachteren, ww. I. 132, 261; 146, 369; III. 32, 38, *bespotten*, *beschimpen*; — van ene dinc, II. 159, 73, *door spot berooven van iets.*

Lachterlike, adv. II. 20, 321, *schandelijk.*

Digitized by Google

L a d e n, ww. Imp. l o e t, I. 169, 119; II. 99, 195; 105, 164, *laden*.

L a d e n, ww. III. 73, 102, *ten laste leggen*.

L a e n, ww. III. 127, 4, *laten*, *overlaten*.

L a f, adj. II. 197, 278, *flauw*, *onzout*.

L a g h e, s. II. 110, 108, *legerstede*.

L a g h e n, ww. 98, 166, *verlagen*, *vernederen*.

L a g e n, ww. III, 152, 43, *nederleggen*.

L a n c, adj. II. 197, 264, *dik*, *drabbig*, Hd. *der Wein wird* l a n g = *zähe*. Zie Adelung, *Wtb*. II. 1899.

L a n d e r, III. 103, 80. Zie de Aanteekening.

L a n g h e n, ww. onpers. met den dat. III. 3, 63; 122, 2, *verlangen*. Zie LSp. Gloss. en Dr. de Vries, *War*. 238.

L a n t w i n n i n g e, s. v. I. 66, 174, *broodwinning*.

L a s t e l i c, adv. III. 90, 151, *schandelijk*. Men leze l a s t e r l i c = l a c h t e r l i c.

L a s u e r, s. I. 112, 63; II. 105, 198, *blauw*. In de heraldiek is dit de gewone term voor de blauwe kleur.

L a t, II. 166, 8. Zie de Aanteekening.

L a t, adj. I. 120, 384; II. 124, 647, *traag*. Zie *Heim. d. Heim*. 247.

L a t e n, ww. I. 19, 150; 161, 132, *verlaten*; II. 71, 34, *aderlaten*.

L a u w e r, s. I. 155, 65, *laurier*.

L a w e i t, s. v. II. 53, 175, *vermaak*, *leven van lust en genot*. Zie Dr. de Jager, *Arch*. II. 367, Aant.

L e c h t e n, ww. I. 155, 80, *verlichten*, *het leven dragelijker*, *minder zwaar maken*.

L e d e n, ww. trans. I. 111, 53, *leiden*; d i e b e s t e w e r l t —, I. 176, 377, *het beste leven leiden*; II. 185, 124, *begeleiden*, *vergezeld doen gaan*.

L e d e n, ww. II. 199, 356, *een leven leiden*, *den tijd doorbrengen*.

L e d e c h, l e d i c h, adj. II. 194, 154; III. 118, 166, *vrij*, *los*, *ongebonden*. H e m — m a k e n e e n e r d i n c, III 94, 290, *zich ontslaan*, *bevrijden*.

L e e d e r, s. II. 112, 156, *ladder*.

L e e d r e, s. m. II. 207, 33, *leidsman*.

L e e n, s. o. II. 100, 14, *bezitting*.

Digitized by Google

L e e n e n, ww. Inf. l e e n n e, III. 36, 213, *leenen, in leen geven.*

L e e t, adj. I. 9, 100; 175, 324; II. 23, 6, *onaangenaam, gehaat, verwenscht;* — h e b b e n II. 207, 53, *niet lief hebben, haten.*

L e g a e t, s. m. III. 62, 15, *pauselijk legaat.*

L e g e n d e, s. v. III. 96, 86, *geschiedenis.*

L e g g h e n, ww. 3 p. enk. praes. ind. l e g h e t, II. 177, 19, *stellen*, hier met a e n verbonden, *zoeken in iets.*

L e g g h e n, ww. T e v o r e n —, I. 18, 89, *voorleggen, voor de voeten werpen, te laste leggen;* M e t t e n s o t t e n —, II. 209, 124, *onder de dwazen plaatsen.*

L e i d e r. III. 4, 97; 8, 263, *rampzalig, ellendig.* Over l e i d e r, III. 4, 112, zie de Aanteekening.

L e i d e r, interj. III. 92, 217; 127, 7, *helaas.*

L e y e, s. m. III. 98, 146, *leek*, Hd. *Laie.* Zie LSp. Gloss.

L e y t, adj. III. 100, 239, *onaangenaam, hatelijk, treurig.*

L e i t, s. III. 50, 141, *leed, verdriet.*

L e y t ij f, s. II. 100, 227. Een niet bestaand woord, waarvoor men leze: *keytive.* Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 111.

L e k e n, ww. III. 11, 106, *vloeien.*

L e l y c h e d e, s. v. I. 26, 47, *kwaad, schande.*

L e m p e l e, s. v. II. 66, 25, *lemmer, kling.*

L e n t ij n, s. v. II. 70, 2, *lente.*

L e s e n, ww. I. 13, 256, *lezen* vooral *van gebeden*, en dus ook *bidden;* II. 178, 38, *zeggen, verklaren;* II. 204, 40, *onderwijzen;* III. 75, 167, *door lezen onderzoeken.* L e s e n e n d e s i n g h e n, III. 18, 40, eene zeer gebruikelijke epische formule, die hier eenvoudig *zeggen, spreken* beteekent. Zie *Wal.* II. 279.

L e s s e, s. v. II. 211, 181, aldaar gebruikt in de uitdrukking s e i t d i e l e s s e, d. i. *zegt de bron, waaruit voorgelezen wordt.* Hiermede haalt de schrijver vaak zijn eigen werk aan. Zie LSp. Gloss.

L e s t, adj. I. 18, 78, *laatst.*

L e t, s. o. II. 171, 79; III. 107, 55, *lid.*

L e t t e l, adv. II. 96, 90, *nauwelijks.*

Digitized by Google

Lettel, adj. I. 99, 378, *weinig.*

Letten, ww. intr. I. 19, 113; 99, 378, *wachten, vertoeven, verwijlen.*

Letten, ww. trans. I. 46, 299; II. 115, 306; 131, 80, *verhinderen, tegenhouden.*

Levendelijc, adj. II. 92, 429, *levend.*

Levisticus, s. II. 39, 132, *lavetse, lavas*, Hd. *Liebstöckel*, Fr. *livéche.* Zie Dodonaei *Cruydt-boeck*, 500.

Lewerk, s. II. 71, 17, *leeuwerik.*

Lybart, s. m. I. 150, 42, *leeuw.* Zie LSp. Gloss.

Licht, adj. II. 207, 28, *effen, vlak.*

Licht, adj. I. 144, 308, *lichtvaardig, onbezonnen.*

Lichten, ww. I. 97, 304, *verlichten, verminderen.*

Licteken, s. III. 49, 80, *teeken, waarteeken, kenteeken.* Zie Dr. de Jager, *N. Arch.* I. 59 vlgg.

Lyctekijn, s. II. 64, 48, *teeken.*

Lide. Ter — laten, II. 101, 33, *laten voorbijgaan, laten begaan.* Ter lide is *in het voorbijgaan.* Zie LSp. Gloss.

Liden, ww. Imp. leet, Part. leden, Intr. I. 17, 68; 76, 95; 118, 313, 320; 172, 198, *voorbijgaan, doorgaan;* III. 3, 57, *gaan*, ook van tijd, II. 2, 39, *duren.* Trans. II. 119, 461; 140, 124, *doorgaan;* I. 126, 13, *overgaan, overtrekken;* I. 191, 84, *voorbijgaan, voorbijstreven, overtreffen.*

Lie, voor liede, III. 193, 123, *lieden.*

Liebaert, s. m. I. 51, 479; 126, 10; II. 30, 34, *leeuw.*

Liebardinne, s. v. I. 130, 193; III. 5, 169, *leeuwin.*

Liede, mv. van man, II. 131, 81, *leenman.* Zie op man.

Liefnere, s. v. I. 107, 712, *levensonderhoud, broodwinning.* Verkeerde schrijfwijze voor *lijfnere*, van *lijf* en *neren*, Hd. *nähren*, voeden.

Liefte, s. III. 93, 270; 95, 19, *liefde, min.*

Lien, ww. 3 p. enk. praes. ind. lijt, Imp. lide, Part. gelijt, met den gen. of acc. I. 20, 179; 167, 17; III. 15, 247, *bekennen, belijden;* lies, lijs, d. i. lie des; II. 171, 58; Lien up enen, *vooral* up Gode, II. 102, 65, *belijden.* Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

L i e r, s. I. 159, 71, *wang*. Zie Clignett, *Bijdr.* 74, *Rein.* Gloss.

L i e v e, s. v. I. 118, 834, *vriendschap, vriendschapsbetoon, dienst;* III. 56, 372, *liefde.*

L i e v e r, s. m. III. 87, 18, *minnaar.*

L i e v e r, adv. compar. met den dat. van het pers. vnw. m i l i e v e r, h a e r l i e v e r, II. 170, 20, 34, waar de dat. expletive is geplaatst.

L i g g h e n, ww. in de uitdrukking h e t l e e c h t d a e r a n, II. 85, 160, *het is er aan gelegen, aan verbonden, aan vast.* Zie LSp. MLp. Gloss.

L i g g h e n, ww. II. 179, 84, *studeeren.* Wij spreken nog van *ter school liggen.*

L i g g h e n, ww. — v a n k i n d e, II. 186, 172, *bevallen, verlossen.* Zie LSp. op g h e l i g g h e n en l i g g h e n

L y d e l i c, adj. III. 99, 203, *wat geleden kan worden, dragelijk.*

L ij f, l i v e, s. o. I. 12, 228; 46, 281, *leven.* Zie LSp. Gloss.

L ij f l i c, adj. III. 114, 144, *lichamelijk.*

L ij f n e r e, s. v. II. 177, 19, *levensonderhoud, broodwinning.*

L i k e n, ww. III. 68, 19, *vergelijken.*

L y l i e, s. v. I. 90, 35, *lelie.*

L ij m, l i m e, s. o. II. 92, 423, *slijk, leem.* Zie *Natuurk. v. h. Heelal*, 335 en LSp. Gloss.

L i n d e, s. v. III. 114, 136, *lende, zijde.*

L i n d e, adj. III. 96, 79, *zacht, stil,* Hd. *gelinde.*

L i n t e n, s. v. III. 118, 1, *lente.*

L y o e n, s. m. I. 145, 333, *leeuw.*

L i s e l i k e, adv. I. 20, 173; 133, 311; 180, 550, *zachtjens, stilletjens*, Hd. *leise.* Zie Huydec. op *St.* III. 233, LSp. en MLp. Gloss.

L ij s c o u c, s. m. III. 130, 43. Lees l ij f c o u c, hetzelfde als l i e f c o e c, *zoete koek, honigkoek*, Kil. *Lief-koeck, Lijf-koeck*, placenta mellita, dulciarium.

L ij t, s. v. I. 112, 94, *bed, rustbed*, Fr. *lit.*

L i t s e, s. I. 141, 169, *strijdperk*, Fr. *lice.*

L o d d e r, adj. III. 33, 60, *gemeen, laag.* Zie *Wap. Mart.* Gloss., Dr. de Jager, *N. Versch.* 146.

Digitized by Google

Laden, ww. Imp. loet, I. 169, 119; II. 99, 193; 103, 164, *laden*.

Laden, ww. III. 73, 102, *ten laste leggen*.

Laen, ww. III. 127, 4, *laten*, *overlaten*.

Laf, adj. II. 197, 278, *flauw*, *onzout*.

Laghe, s. II. 110, 108, *legerstede*.

Laghen, ww. 98, 166, *verlagen*, *vernederen*.

Lagen, ww. III, 152, 43, *nederleggen*.

Lanc, adj. II. 197, 264, *dik*, *drabbig*, Hd. *der Wein wird* lang = *zähe*. Zie Adelung, *Wtb*. II. 1899.

Lander, III. 103, 80. Zie de Aanteekening.

Laughen, ww. onpers. met den dat. III. 3, 63; 122, 2, *verlangen*. Zie LSp. Gloss. en Dr. de Vries, *War*. 238.

Lantwinninge, s. v. I. 66, 174, *broodwinning*.

Lastelic, adv. III. 90, 151, *schandelijk*. Men leze lasterlic = lachterlic.

Lasuer, s. I. 112, 63; II. 105, 198, *blauw*. In de heraldiek is dit de gewone term voor de blauwe kleur.

Lat, II. 166, 8. Zie de Aanteekening.

Lat, adj. I. 120, 384; II. 124, 647, *traag*. Zie *Heim. d. Heim*. 247.

Laten, ww. I. 19, 150; 161, 132, *verlaten*; II. 71, 34, *aderlaten*.

Lauwer, s. I. 155, 65, *laurier*.

Laweit, s. v. II. 53, 175, *vermaak*, *leven van lust en genot*. Zie Dr. de Jager, *Arch*. II. 367, Aant.

Lechten, ww. I. 155, 80, *verlichten*, *het leven dragelijker*, *minder zwaar maken*.

Leden, ww. trans. I. 111, 53, *leiden*; die beste werlt —, I. 176, 377, *het beste leven leiden*; II. 185, 124, *begeleiden*, *vergezeld doen gaan*.

Leden, ww. II. 199, 356, *een leven leiden*, *den tijd doorbrengen*.

Ledech, ledich, adj. II. 194, 154; III. 115, 166, *vrij*, *los*, *ongebonden*. Hem — maken eener dinc, III 94, 290, *zich ontslaan*, *bevrijden*.

Leeder, s. II. 112, 156, *ladder*.

Leedre, s. m. II. 207, 33, *leidsman*.

Leen, s. o. II. 100, 14, *bezitting*.

Digitized by Google

L e e n e n, ww. Inf. l e e n n e, III. 36, 213, *leenen, in leen geven.*

L e e t, adj. I. 9, 100; 175, 324; II. 23, 6, *onaangenaam, gehaat, verwenscht;* — h e b b e n II. 207, 53, *niet lief hebben, haten.*

L e g a e t, s. m. III. 62, 15, *pauselijk legaat.*

L e g e n d e, s. v. III. 96, 86, *geschiedenis.*

L e g g h e n, ww. 3 p. enk. praes. ind. l e g h e t, II. 177, 19, *stellen*, hier met a e n verbonden, *zoeken in iets.*

L e g g h e n, ww. T e v o r e n —, I. 18, 89, *voorleggen, voor de voeten werpen, te laste leggen;* M e t t e n s o t t e n —, II. 209, 124, *onder de dwazen plaatsen.*

L e i d e r. III. 4, 97; 8, 263, *rampzalig, ellendig.* O v e r l e i d e r, III. 4, 112, zie de Aanteekening.

L e i d e r, interj. III. 92, 217; 127, 7, *helaas.*

L e y e, s. m. III. 98, 146, *leek*, Hd. *Laie.* Zie LSp. Gloss.

L e y t, adj. III. 100, 239, *onaangenaam, hatelijk, treurig.*

L e i t, s. III. 50, 141, *leed, verdriet.*

L e y t ij f, s. II. 100, 227. Een niet bestaand woord, waarvoor men leze: *keytive.* Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 111.

L e k e n, ww. III. 11, 106, *vloeien.*

L e l y c h e d e, s. v. I. 26, 47, *kwaad, schande.*

L e m p e l e, s. v. II. 66, 25, *lemmer, kling.*

L e n t ij n, s. v. II. 70, 2, *lente.*

L e s e n, ww. I. 13, 256, *lezen* vooral *van gebeden*, en dus ook *bidden;* II. 178, 38, *zeggen, verklaren;* II. 204, 40, *onderwijzen;* III. 75, 167, *door lezen onderzoeken.* L e s e n e n d e s i n g h e n, III. 18, 40, eene zeer gebruikelijke epische formule, die hier eenvoudig *zeggen, spreken* beteekent. Zie *Wal.* II. 279.

L e s s e, s. v. II. 211, 181, aldaar gebruikt in de uitdrukking s e i t d i e l e s s e, d. i. *zegt de bron, waaruit voorgelezen wordt.* Hiermede haalt de schrijver vaak zijn eigen werk aan. Zie LSp. Gloss.

L e s t, adj. I. 18, 78, *laatst.*

L e t, s. o. II. 171, 79; III. 107, 55, *lid.*

L e t t e l, adv. II. 96, 90, *nauwelijks.*

Digitized by Google

L e t t e l, adj. I. 99, 378, *weinig.*

L e t t e n, ww. intr. I. 19, 113; 99, 378, *wachten, vertoeven, verwijlen.*

L e t t e n, ww. trans. I. 46, 299; II. 115, 306; 131, 80, *verhinderen, tegenhouden.*

L e v e n d e l ij c, adj. II. 92, 429, *levend.*

L e v i s t i c u s, s. II. 39, 132, *lavetse, lavas*, Hd. *Liebstöckel*, Fr. *livêche.* Zie Dodonaei *Cruydt-boeck*, 500.

L e w e r k, s. II. 71, 17, *leeuwerik.*

L y b a r t, s. m. I. 150, 42, *leeuw.* Zie LSp. Gloss.

L i c h t, adj. II. 207, 28, *effen, vlak.*

L i c h t, adj. I. 144, 308, *lichtvaardig, onbezonnen.*

L i c h t e n, ww. I. 97, 304, *verlichten, verminderen.*

L i c t e k e n, s. III. 49, 80, *teeken, waarteeken, kenteeken.* Zie Dr. de Jager, *N. Arch.* I. 59 vlgg.

L y c t e k ij n, s. II. 64, 48, *teeken.*

L i d e. T e r — l a t e n, II. 101, 33, *laten voorbijgaan, laten begaan.* T e r l i d e is *in het voorbijgaan.* Zie LSp. Gloss.

L i d e n, ww. Imp. l e e t, Part. l e d e n, Intr. I. 17, 68; 76, 95; 118, 313, 320; 172, 198, *voorbijgaan, doorgaan;* III. 3, 57, *gaan*, ook van tijd, II. 2, 39, *duren.* Trans. II. 119, 461; 140, 124, *doorgaan;* I. 126, 13, *overgaan, overtrekken;* I. 191, 84, *voorbijgaan, voorbijstreven, overtreffen.*

L i e, voor l i e d e, III. 193, 123, *lieden.*

L i e b a e r t, s. m. I. 51, 479; 126, 10; II. 30, 34, *leeuw.*

L i e b a r d i n n e, s. v. I. 130, 193; III. 5, 169, *leeuwin.*

L i e d e, mv. van m a n, II. 131, 81, *leenman.* Zie op m a n.

L i e f n e r e, s. v. I. 107, 712, *levensonderhoud, broodwinning.* Verkeerde schrijfwijze voor *lijfnere*, van *lijf* en *neren*, Hd. *nähren*, voeden.

L i e f t e, s. III. 93, 270; 95, 19, *liefde, min.*

L i e n, ww. 3 p. enk. praes. ind. l ij t, Imp. l i d e, Part. g e l ij t, met den gen. of acc. I. 20, 179; 167, 17; III. 15, 247, *bekennen, belijden;* l i e s, l ij s, d. i. l i e d e s; II. 171, 58; L i e n u p e n e n, *vooral* u p G o d e, II. 102, 65, *belijden.* Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

L i e r, s. I. 159, 71, *wang*. Zie Clignett, *Bijdr*. 74, *Rein*. Gloss.

L i e v e, s. v. I. 118, 834, *vriendschap, vriendschapsbetoon, dienst;* III. 56, 372, *liefde*.

L i e v e r, s. m. III. 87, 18, *minnaar*.

L i e v e r, adv. compar. met den dat. van het pers. vnw. m i l i e v e r, h a e r l i e v e r, II. 170, 20, 34, waar de dat. expletive is geplaatst.

L i g g h e n, ww. in de uitdrukking h e t l e e c h t d a e r a n, II. 85, 160, *het is er aan gelegen, aan verbonden, aan vast*. Zie LSp. MLp. Gloss.

L i g g h e n, ww. II. 179, 84, *studeeren*. Wij spreken nog van *ter school liggen*.

L i g g h e n, ww. — v a n k i n d e, II. 186, 172, *bevallen, verlossen*. Zie LSp. o p g h e l i g g h e n en l i g g h e n

L y d e l i c, adj. III. 99, 203, *wat geleden kan worden, dragelijk*.

L ij f, l i v e, s. o. I. 12, 228; 46, 281, *leven*. Zie LSp. Gloss.

L ij f l i c, adj. III. 114, 144, *lichamelijk*.

L ij f n e r e, s. v. II. 177, 19, *levensonderhoud, broodwinning*.

L i k e n, ww. III. 68, 19, *vergelijken*.

L y l i e, s. v. I. 90, 35, *lelie*.

L ij m, l i m e, s. o. II. 92, 423, *slijk, leem*. Zie *Natuurk. v. h. Heelal*, 335 en LSp. Gloss.

L i n d e, s. v. III. 114, 136, *lende, zijde*.

L i n d e, adj. III. 96, 79, *zacht, stil*, Hd. *gelinde*.

L i n t e n, s. v. III. 118, 1, *lente*.

L y o e n, s. m. I. 145, 333, *leeuw*.

L i s e l i k e, adv. I. 20, 173; 133, 311; 180, 550, *zachtjens, stilletjens*. Hd. *leise*. Zie Huydec. op *St*. III. 233, LSp. en MLp. Gloss.

L ij s c o u c, s. m. III. 130, 43. Lees l ij f c o u c, hetzelfde als l i e f c o e c, *zoete koek, honigkoek*, Kil. *Lief-koeck, Lijf-koeck*, placenta mellita, dulciarium.

L ij t, s. v. I. 112, 94, *bed, rustbed*, Fr. *lit*.

L i t s e, s. I. 141, 169, *strijdperk*, Fr. *lice*.

L o d d e r, adj. III. 33, 60, *gemeen, laag*. Zie *Wap. Mart*. Gloss., Dr. de Jager, *N. Versch*. 146.

Digitized by Google

Lode. Bi — III. 5, 138. Zie op Bilo.

Loef, s. o. II. 120, 493, *blad.*

Loefsam, adj. I. 27, 76, *prijzenswaardig*, *goed*, het Hd. *lobesam*, dat in denzelfden zin wordt gebezigd. Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalzuiv.* 57.

Loeken, ww. III. 21, 170, *zien*, *kijken.* Eng. *to look.*

Loep. Den — hebben, II. 193, 182, *in zwang zijn.*

Loes, adj. II. 132, 127; 164, 9; III. 92, 214, *valsch*, *bedriegelijk.*

Loesen, ww. III. 55, 311, *verlossen.*

Loesheit, s. v. III. 5, 141, *valschheid*, *bedrog.*

Loessen, ww. I. 75, 30; II. 106, 232, *verlossen.*

Loetse, s. v. I. 84, 385, *getimmerte*, *stellage.*

Lof, s. m Van love, van groten love sijn, II. 138, 46; 172, 30, *te prijzen zijn*, *prijzenswaardig*, *voortreffelijk*, *geacht zijn.* Zie MLp. Gloss.

Lofsam, adj. I. 47, 322, *prijzenswaardig*, *beroemd.* Zie op loefsam.

Logenlijc, adj. II. 82, 69, *leugenachtig.*

Logheniere, s. m. II. 184, 121, *logenaar.*

Logieren, ww. II. 110, 82, *zijn verblijf nemen in tenten.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss., van Wijn op *Heelu*, 110.

Loy, s. II. 208, 91, *wet*, Fr. *loi.* Zie *Kil.* en LSp., *Wap. Mart.* Gloss.

Lollaert, s. m. III. 71, 21, eene orde van barmhartige broeders, *Fratres Cellitae*, Cellebroeders, of ook wel *Alexiani* genoemd, doch bij het volk bekend als *Lollaerts*, van *lollen*, *lullen*, neuriën, zingen, en om hun lui en liederlijk leven berucht. Zie *Hor. Belg.* VI. 232, MLp. Aant. 156, *Kil.*, *Du Cange* (Ed. Henschel) IV, 145.

Lonce, s. I. 152, 117, *lynx.*

Loof, Niet een — I. 7, 23, *geen blaadjen*, *geen zier.* Zie *Rein.* Gloss., Dr. de Jager, *N. Versch.* 95.

Loon, s. I. 161, 151, *belooning.*

Loosheit, s. v. I. 159, 75, *bedrog*, *valschheid.*

Lopen, In den sinne — I. 171, 159, *in den zin komen.*

Los, adj. II. 193, 83, *vrij*, *uitgezonderd.*

Digitized by Google

Los maken, met den gen. der zaak, I. 8, 47, *iemand iets doen verliezen.* Los voor *kwijt*, *verloren.* Zie Huydec. op *St.* II. 301. Lees: dicke makedics hem los.

Loselec, adv. III. 41, 387, *bedriegelijk*, *valsch.*

Losengier, s. m. III. 45, 565, *bedrieger*, Fr. *losengier.* Zie *Rein.* Gloss., Roquefort, *Gloss.* II. 97, *Du Cange* (Ed. Henschel), IV. 150 in v. *losinga.*

Lost, I. s. 73, 436, *lust.*

Louter, adj. III. 145, 41, *zuiver*, en van daar *blinkend*, *schitterend.*

Loven, ww. III. 88, 80, *beloven.*

Loven, ww. I. 34, 148, *goedkeuren*, *prijzen.*

Loven, ww. II. 130, 73, *te koop aanbieden.*

Luchten, ww. III. 102, 27, *schitteren.*

Luchter, s. III. 102, 43, *lantaarn*, *fakkel*, hier van de oogen gezegd. Zie MLp. Gloss.

Luchter, adj. I. 22, 251; II. 65, 71, *linker.* Zie *Rein.* Gloss.

Lude. — ende stille, — ocht stille, I. 35, 190; 109, 785, eene algemeene spreekwijze, nu eens *geheel en al*, dan eens *in elk opzicht.* Zie LSp. Gloss.

Ludeke, s. III. 112, 66, *Luik*, Hd. *Lüttich.*

Luden, ww. II. 184, 88, *beteekenen.*

Luken, ww. Imp. loec, I. 171, 197; III. 60, 524, *sluiten.*

Lupart, s. I. 64, 95, *leeuw.* De verwisseling tusschen *liebaert* en *lupart*, Lat. *leopardus*, komt meer voor. Zie LSp. Gloss.

Lusten, ww. met den dat. pers. en den gen. der zaak, II. 83, 76, *lusten*, *lust hebben.*

Luttel, I. 57, 149, *weinig.*

Luttelkijn, s. o. I. 59, 249, *kleinigheid.*

Luxure, s. v. I. 91, 66, *geilheid*, *onkuischheid*, Fr. *luxure.*

Luxurieus, adj. II. 79, 214, *weelderig*, *wellustig.*

Luxurie, s v. II. 177, 31, *wellust*, *onkuischheid.* Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

M.

Maer, conj. eigenlijk **ne waer**, I. 104, 588, *ten ware*, *zoo niet.*

Maerbersteen, s. m. III. 141, 27, *marmer.*

Magedom, s. o. I. 90, 36, *eerbaarheid*, *reinheid.*

Magneel, s. I. 148, 30, *stormwerktuig*, MLat. *manganum*, *manganellus.* Zie *Du Cange* (Ed. Henschel). IV. 227.

Maiseniede, s. II. 122, 565, *huis- en hofhouding*, *gevolg*, MLat. *mansionada*, OFr. *maisnie.* Zie Clignett, *Bijdr.* 256, LSp., *Hor. Belg.* III. Gloss., *Limb.* Gloss. Ackersdijck in de *Nieuwe Verh. v. d. Maatsch. der Nl. Letterk.* II. I. 207—217.

Maisiere, s. v. I. 149, 75, *muur*, Fr. *masure.*

Mahoen, s. m. III. 165, 259, passim, *Mahomed*, OFr. *Mahom*, *Mahon.* (Zie Roquefort, *Gloss.* II. 111). Door de middeleeuwsche schrijvers wordt hij vaak als een Sarraceensche afgod beschouwd, en naast *Mamet* genoemd.

Maken, ww. **Hem — te ene dinc, tot enen**, I. 119, 344; 131, 214, *op iets*, *op iemand afgaan*, *zich haastig naar iets heen begeven.*

Malc, vnw. voor **manlic**, **manlijc**, III. 72, 61, *elk*, *de een.* Zie Huydec. op *St.* III. 60.

Male, s. v. I. 5, 118, *maag*, eigenlijk *reiszak*, Fr. *malle*, Eng. *mail.* Zie *Hor. Belg.* III. Gloss., *Rein.* Gloss.

Male. Te —, ten —, adv. I. 18, 82; II. 71, 31, III. 13, 181, *te gelijk*, *op eens*, *geheel en al.* Zie LSp., MLp. Gloss.

Malen, ww. *malen.* **Ghemalen gout**, I. 23, 309, *stofgoud*, eigenlijk *gemalen goud.* Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 26. Door Dr. Jonckbloet, *Caerl. en El. en Beatr.* Gloss. verkeerd verklaard als *opgelegd goud.*

Mallinc andren, vnw. I. 122, 489, *de een den ander*, *elkander.*

Mammorie, s. v. *de Mahomedaansche godsdienst*, II. 101, 21. Zie de Aant.

Man, s. m. mv. **liede**, **man**, **manne**, I. 162, 185;

Digitized by Google

182, 593, passim, *dienstman*, *leenman*. Zie Huydec. op *St.* I. 378.

Manen, ww. I. 145, 348; 172, 236, *aanmanen*, *vermanen*, *bezweren*.

Mangieren, ww. I. 93, 142; 102, 492; 105, 622, *verminken*, MLat. *mangagnare*, OFr. *maaignier*, *mehaigner*. Zie Du Cange (Ed. Henschel), V. 185 op *mahamium*, Roquefort, *Gloss.* II. 104, 162.

Manheit, s. v. III. 99, 211, *menschheid*, doch hier *uw manheit*, bloote aansprekingsformule, als *uw hoogheid*. Zie MLp. Gloss.

Maniere, manire, s. v. I. 149, 76; II. 84, 112, *soort*. In allen maniren, I. 76, 71, *bepaaldelijk*. Zie MLp. Gloss.

Manlijc andren, vnw. I. 10, 150; 116, 219; III. 23, 22, *de een den ander*, *elkander*.

Mannen, ww. II. 135, 253, *bemannen*, *met gewapende mannen voorzien*.

Manscap, s. I. 76, 94; II. 20, 302, *eed van trouw als leenman*. Zie Huydec. op *St.* III. 407.

Marc, s. I. 140, 148, waarschijnlijk voor merc, *merkteeken*, hier *banier*, *vaandel*, *vendel*.

Marct, s. I. 89, 261, *mark*, *pond*, Kil. *Bes*, *libra nummularia*.

Mare, s. v. II. 36, 8, *vermaardheid*, *faam*.

Mare, adj. I. 2, 12, *bekend*, *vermaard*; II. 179, 82, *welgevallig*; II. 71, 28, *gepast*, *geschikt*; mare hebben, II. 77, 134, *achten*, *hoogschatten*. Zie Huydec. op *St.* I. 87.

Maseleer, s. m. II. 130, 55, *Maaskanter*.

Masiere, s. I. 115, 205, *muur*, Fr. *masure*.

Masseren, ww. II. 107, 142, *opzamelen*, *vergaderen*, Fr. *amasser*.

Masscien, adv. III. 4, 126, *misschien*, verbasterd uit mach (ge) scien. Zie Huydec. op *St.* II. 380.

Mat, adj. I. 83, 358; II. 104, 143; 133, 170, *overwonnen*, *verslagen*. Zie Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV. 77, en mijne *Ned. Klass.* II.

Digitized by Google

Mate, adj. II. 78, 165, *bescheiden, ingetogen;* I. 155, 78; II. 209, 98, *gering, arm.* Zie *D. Doctr.* Gloss.

Mate, s. Te maten, III. 97, 109, *naar de juiste maat,* dus *behoorlijk, van pas.* Zie LSp. en MLp. Gloss.

Maten, ww. II. 78, 180, *beteugelen, inhouden, matigen.* Zie LSp. Gloss.

Materie, s. v. II. 182, 24, *onderwerp, stof.* Zie Huydec. op *St.* II. 58.

Matten, ww. I. 130, 163; III. 85, 352, *bedwingen, ten onder brengen.*

Mattintijt, s. v. II. 51, 117, *de vroegdienst,* Lat. *matutinae (horae).* Zie Huydec. op *St.* II. 497.

Mecken, ww. II. 188, 265, *zijne gedachten op iets vestigen, streven, trachten.* Zie LSp. Gloss.

Mee, adj. I. 8, 55; 50, 468; *meer.* Zie LSp. Gloss.

Meein, III. 123, 13. Lees mein, Mhd. *meine,* eigenlijk *meening, gezindheid,* maar in 't bijzonder *liefde.* Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 1, 110.

Meen, adj. III. 69, 68, *gemeen.*

Meente, s. v. II. 46, 149; III. 66, 157, *volk. gemeente.* Nog spreken wij van de *smalle gemeente.*

Meerblat, s. III. 67, vlgg. het gewone *plompblad.* Zie Dodonaeus, *Cruydt-boeck,* 929.

Meeren, ww. I. 23, 290, *dralen, marren.* Zie LSp. Gloss. op merren. Lees echter *meet.* Zie de uitgave van Dr. Jonckbloet.

Meerle, s. II. 119, 444, *meerle,* het vogeltjen, dat in de heraldiek altijd zonder bek of pooten op de wapens wordt voorgesteld. Zie Rietstap, *Handb. der Wapenk.* 197.

Meerre, adj. III. 67, 189, passim, *meer.*

Meerren, ww. II. 168, 69; III. 65, 128, *vermeerderen.* Zie LSp. Gloss.

Meerwiif, s. o. III. 48, 34, *waternymf,* een soort van *alvinnen,* die zich in de fonteinen ophielden.

Meest, adj. I. 63, 53; II. 53, 205; 126, 719, *voornaamst, grootst;* meeste outaer, I. 93, 130, *hoofdaltaar.* Zie Clignett, *Bijdr.* 266, LSp. Gloss.

Digitized by Google

Meester, s. m., *iemand die in een of ander vak uitmunt door bekwaamheid*, doch vooral gelijk I. 128, 96, *heelmeester;* I. 112, 79, *kunstenaar;* II. 166, 1, 7, *geleerde.* Zie MLp. Gloss.

Meesterie, s. v. III. 32, 34, *kunst.*

Meesterse, s. v. I. 70, 308, *kamervrouw.*

Meestrie, s. v. I. 112, 57, *kunst;* III. 112, 77, *heelmeesterskunst.*

Meyen, ww. Hem —, I. 126, 22, *zich vermaken, zich verlustigen.* Zie Dr. de Jager, *Versch.* 238.

Meinen, ww. I. 64, 104, *beteekenen.*

Meininge, s. v. I. 73, 433, *gedachte.*

Meyster, s. m. III. 103, 74, *heelmeester.*

Melden, ww. II. 170, 30, *verklikken.* Zie MLp. Gloss.

Men, adj. I. 34, 154, *minder.*

Mendicant, s. m. II. 176, 1, *bedelmonnik.*

Menegertiere, adj. II. 86, 204, *van allerlei soort, menigerhande.* Zie Huydec. op *St.* II. 36, Clignett, *Bijdr.* 393.

Menestreel, s. m. I. 153, 125, *minstreel*, de naam der Middeleeuwsche zangers, van het Lat. *ministeriales*, waardoor wordt aangeduid, dat zij tot het gevolg der edelen behoorden. Zie *Hor. Belg.* VI. 193.

Menghen, ww., — teghen iet, III. 75, 190, *vermengen, vereenigen met iets.*

Menichfout, adj. I. 177, 409, *veranderlijk, wispelturig, valsch, trouweloos.* Zie MLp. Gloss.

Menichsens, III. 71, 15, *veelvuldig, verscheiden.*

Menighe. Die —, I. 17, 39; II. 55, 247; 178, 35, *menigeen, iedereen, het algemeen.* Zie LSp. en MLp. Gloss.

Mer, III. 62, passim, *meer.*

Mere, s. v. III. 196, 191, *mare, gerucht.*

Meren, ww. II. 135, 269, *vermeerderen.*

Meren, ww. I. 101, 485; II. 98, 176, *vastbinden.* Zie Dr. de Jager, *N. Arch.* I. 172, Mr. van Lennep, *Zeemans-Woordeb.* op *maren* en *meeren*, enz.

Mergen, ww. Hem —, I. 80, 251, *zich vermaken.* Zie Dr. de Jager, 237, *N. Versch.* 478.

Digitized by Google

Mergen, adv. III. 56, 366, *morgen.*

Merke, s. v. III. 145, 13, *markt.*

Merken, ww. I, 179, 496, *acht slaan*, *letten.*

Merre, s. II. 41, 203, *myrrhe.*

Merre, s., **Sonder —**, II., 126, 722, *zonder verwijl*, *zonder dralen.*

Merren, ww. I. 56, 105; 74, 5; 178, 434, *dralen*, *toeven*, *uitblijven.*

Merringhe, s. v. I. 178, 468, *getalm.*

Mersch, s. II. 71, 13, *weide*, Kil. *maersche*, palus, pratum hyeme plerumque aquis tectum: pratum palustre.

Mesbaren, ww. I. 55, 84; 142, 437, *weeklagen*, *jammeren.* Zie Huydec. op *St.* I. 403.

Mesbieden, ww. III. 58, 437, *kwaad berokkenen.*

Mescame, s. v. II. 43, 34, *ziekte*, *ongeval.*

Mescomen, ww. Imp. **mesquam**, Intr. met den dat., I. 170, 154; II. 19, 247, *overkomen* (van kwaad), *wedervaren.* Zie Clignett, *Bijdr.* 367.

Mesie, s. II. 90, 356, *mug.* Zie *Rijmb.* Gloss., *Sp Hist.* I. 55, 54.

Mesmaken, ww. II. 53, 200; III. 51, 151, *toetakelen*, *mishandelen.*

Mesnieten, ww. met den gen. III. 51, 169, *iets kwaad ondervinden wegens iets*, *ontgelden.* Zie *Limb.* Gloss.

Mesprijs, s. I. 8. 51, *schande.*

Mesquame, s. v. I. 102, 496; 133, 277; 160, 115; III. 107, 60, *ongeval*, *kwaal*, *smart*, *leed.*

Mesraken, ww. I. 15, 327, *in het ongeluk raken*, *te schande komen.*

Messagier, s. m. III. 78, 84, *bode*, *boodschapper*, Fr. *messager.*

Messchien, ww. onpers. met den dat., I. 145, 318; II. 143, 219, *iets kwaads overkomen*, Kil. *male evenire*, *sinistre accidere.* Zie LSp., *D. Doctr.* Gloss., Dr. de Jager, *N. Versch.* 287.

Messcieden, ww. I. 74, 468; *onheil ondervinden.*

Messe, s. v. I. 90, 15; 93, 138, *mis.*

Messegghen, ww. I. 87, 53, *kwalijk spreken.*

Digitized by Google

Messelijc, adj. II. 42, 234, *verschillend.* Zie Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV. 350, MLp. Gloss.

Mesval, s. o. I. 122, 473, *ongeluk*, *ongeval.*

Mesvallen, ww. onpers. met den dat. Imp. **mesvel**, II. 152, 44, *een ongeluk overkomen*, *kwalijk uitloopen.* Intr. II. 197, 266, *een ongeluk krijgen.* Zie LSp. Gloss.

Mesvoeren, ww. I. 121, 435, *mishandelen.* Zie *Rein.* Gloss.

Mesweghen, II. 11, 381, *ongeluk*, *ongeval.*

Meswende, s. v. II. 6, 185, *slechte wending der dingen*, dus *onheil*, *ongeval*, *tegenspoed.* Zie LSp. en MLp. Gloss., en de aldaar aangehaalde plaatsen.

Met, praes. II. 181, 147, *bij.* **Met dien**, zie op **mettien.**

Met allen, adv. I. 75, 40; II. 34, 38, *geheel en al*, *voorzeker.* Zie op **al.**

Meten, ww. II. 101, 35, *zich uitstrekken.*

Mettentijt, s. v. III. 159, 64, de *vroegdienst* in de Katholicke kerk. Zie op **mattentijt.**

Mettien, adv. III. 38, 282; **met dien**, III. 107, 40, *terstond*, *dadelijk.* Zie LSp. Gloss.

Micken, ww. I. 74, 20; III. 59, 474, *letten op iets*, *zich bekommeren over iets*, I. 122, 492; 136, 393, *bedenken*, *overwegen*, *beramen.* Zie LSp. Gloss.

Middach, s. I. 4, 102, *de dienst in de R. K. kerk*, *die 's middags te 12 uur gevierd wordt.*

Middel, s. o. II. 210, 154, 156; III. 74, 155, *midden.*

Middelen, ww. II. 182, 23, *tot het midden brengen.* Zie LSp. Gloss.

Middelt, s. v. I. 160, 127, *midden.*

Middenwerden. Ter —, II. 85, 167, *in het midden.*

Middewaert, — **aerde**, I. 10, 125, *midden.* Zie Huydec. op *St.* II. 35.

Mids, adv. I. 117, 263, *midden.* Zie Huydec. op *St.* II. 510.

Mids, praep. II 16, 145; 103, 116; 185, 147, *door middel van*, *met*, *door.*

Midsdat, conj. III. 15, 242, *dewijl*, *omdat.*

Miede, s. v. I. 147, 14; 159, 89; III. 63, 39, *beta-*

Digitized by Google

ling, *loon*, Hd. *Miethe*, vooral van omkooping gebruikt. Zie Clignett, *Bijdr.* 52.

Myenen, ww. III. 73, 82, *meenen*, *bedoelen*.

Milt, adj. II. 113, 201, *edelmoedig*, *edel*.

Min no mere, myn no mere, I. 117, 276; II. 117, 375, zoowel positief als negatief gebezigd en niet veel meer dan een stoplap: *juist*, *volstrekt niet*.

Minne, s. I. 55, 71; 172, 206; III. 18, 35, *liefste*, *beste*, vooral bij het aanspreken van iemand gebruikt.

Minnekijn, s. o. III. 38, 278; 39, 311; 190, 41, *geliefde*, *lief*, *minnaar* of *minnares*. Ook bij het aanspreken even als minne gebruikt.

Minnen, ww. II. 135, 251, *mennen*, *voeren*, *leiden* Over II. 99, 222 zie de Aanteekeningen.

Missaken, ww. met den gen. III. 25, 108, *loochenen*, *ontkennen*. Zie LSp. Gloss.

Misschien, ww. onpers. met den dat. III. 88, 46, *iets kwaads overkomen*.

Misselijc, adj. III. 190, 41, *velerlei*, *allerlei*. Zie Dr. Jager, *Taalk. Mag.* IV. 350.

Missen, ww. met den gen. I. 170, 126, *missen*, *voorbijgaan*.

Mite, s. II. 194, 122, *mijt*, een muntstuk van de waarde van anderhalven penning, overdrachtelijk voor *kleinigheid* gebezigd. Zie over *mijt* Dr. de Jager, *N. Versch.* 69.

Moder, s. v. I. 159, 59, *modder*, *slijk*.

Modi, III. 49, 104, voor moet ghi, *moet gij*.

Moeyen, ww. II. 51, 116; *kwellen*, *plagen*.

Moer, s. m. III. 113, 95, 105, *muur*.

Moet, s. m. I. 21, 191; 36, 254; 134, 317; II. 191, 1, *gemoed*, *gedachte*, *verstand*, *hart*; I. 142, 226; 144, 280, *aandoening*, *toorn*. Zie Clignett, *Bijdr.* 288, *Heim. d. Heim.* 207, LSp., MLp. Gloss. enz.

Moeten, ww. II. 195, 184, *mogen*. Zie LSp. Gloss.

Moghen, ww. I. 120, 412; 172, 230, *kunnen*. Soe si rechts mochten, III. 53, 261, *zoo hard zij maar konden*.

Moye, s. v. III. 50, 106, *moei*, *tante*.

Digitized by Google

Moyen, ww. **Hem —**, I. 34, 158; 99, 406; II. 207, 26; III. 108, 112, *zich moeite geven.*

Mole, s. v. III. 13, 188, *hoofd, bol.* Het woord is mij elders niet voorgekomen.

Moneghen, ww. I. 124, 542, *de communie toedienen* aan iemand, Kil. *muynighen*, communicare; sacra administrare; communionem sacram tradere, van het Lat. *(com)-municare.* Zie Huydec. op *St.* III. 143, *Wal.* I. 270.

Monster, s. I 58, 205, *kloosterkerk*, Lat. *monasterium.*

Mont, s. m. **Van monde slaen**, II. 184, 104; III. 74, 124, *van zich afwerpen, ontkennen, tegenspreken.* Zie LSp, Gloss. op **slaen**.

Monteren, ww. II. 124, 660, *te paard doen stijgen;* **gemonteert worden**, II. 121, 529, *te paard stijgen.*

Moort, s. v. II. 186, 175, *doodschuldige, zware misdaad, schanddaad.* Zie MLp., LSp., *D. Doctr.* enz. Gloss.

Morch, s. o. II. 205, 73, *merg.*

Morder, s. m. II. 141, 138, *moordenaar.*

Morseel, s. o. I. 116, 216; II. 180, 118, *stuk, brok*, Fr. *morceau.*

Moude, s. v. I. 23, 271; 42, 144; II. 65, 76; 93, 443, *stof, zand, aarde.* Zie Huydec. op *St.* II. 418, Clignett, *Bijdr.* 38, LSp. Gloss.

Muenighen, ww. — **metter aerde**, I. 123, 524. Bij gebrek aan een priester, die een stervende de communie konde toedienen, deed men dit of zelf, of een ander verrichtte het, vooral op het slagveld, door het eten van wat aarde of ook wel eenige grashalmen. Zie een menigte voorbeelden aangehaald *Wal.* II. 270.

Mure, s. I. 152, 113, volgens Snellaert, *Alex.* I. 440, de welriekende *stoffelier*, of *muurbloem.* Zeker is het niet het *mure*, Lat. *alsine*, ook *vogelkruid*, dat hier bedoeld wordt. Zie Dodonaei-*Cruyd-boeck* 36.

Musart, s. m. III. 38, 275, *druiloor*, OFr. *musart*, Lat. *musardus.* Roquef. *Gloss.* II. 221, *fainéant, fou, étourdi, désoeuvré, nonchalant*, van denzelfden stam, waar-

Digitized by Google

van ook *amuser*. Zie Diez. *Etym. Wtb.* 236, *Du Cange* (Ed. Henschel), IV, 585.

M u t e n, ww. II. 39, 93, *ruien* van vogels, Kil. *muyten*, mutare, commutare, Fr. *muer*.

N.

N a, adv. I. 8, 74; III. 88, 64, *bijna*.

N a c h t, s. v. II. 162, 71, *nacht*, bij de tijdrekening gebezigd. Zie mijn *Sinterklaas*, 57, Aant. 13.

N a e n, s. m. I. 60, 293; II. 79, 215, *dwerg*, Lat. *nanus*, Fr. *nain*.

N a e r, adv. I. 69, 184, *nabij*.

N a e r r e, adv. III. 74, 152, *nader*, *breedvoeriger*.

N a g e s t a e n, adj. I. 127, 51, *dicht op elkander staande*.

N a k e n, ww. I. 10, 143; 90, 23, *naderen*.

N a m e c o n t, adj I. 33, 132; 121, 432; II. 190, 328, *beroemd*, eig. *bekend van naam*. Zie LSp. Gloss.

N a m e l ij c, adj. II. 108, 18, *dezelfde*, *genoemd*, Hd. *der nämliche*; adv. II. 173, 70, *met name*, *vooral*. Zie Huydec. op *St.* II. 576, LSp. Gloss.

N a r e c h d i c h e d e, s. v. I. 155, 82, *gerechtigheid*. Zie Snellaert, *Alex.* I. 401.

N a s e, s. v. I. 20, 169, *neus*, Hd. *Nase*.

N a s p r e k e n, ww. met den dat. II. 187, 227, *berispen*, *de waarheid zeggen*. Zie LSp. Gloss.

N a t u e r l i k e, II. 136, 311, *van nature*.

N a u w, adj. *nauwkeurig*, *nauwlettend*, doch ook, als III. 4, 119, *scherpzinnig*, *fijn*, *geslepen*, *listig*. Eene andere wijziging van beteekenis is die van *vertrouwelijk*, *geheim*, als in n a u w e n r a d e, I. 67, 197.

N e d e r, adj. II. 86, 214, *laag*. Zie LSp. Gloss.

N e d e r g a e n, ww. I. 102, 494, *afloopen*, *afdruipen*.

N e d e r w a r d, adv. I. 99, 384, *naar beneden*.

N e e f, s. m. I. 94, 182, *kleinzoon*. Zie Huydec. op *St.* I. 245, 252.

N e e r, s. III. 65, 135, *nering*, *koopmanschap*, die de middelen van bestaan oplevert. Van

Digitized by Google

Neeren, ww. II. 31, 61, *zich voeden, zijn bestaan zoeken*, Hd. *nähren*.

Neerst, s. II. 204, 5, *ernst, ijver, inspanning*. Zie LSp. Gloss. op **Naerstelike**.

Neerst, adj. II. 211, 176, *naarstig*.

Neerstelike, adv. II. 204, 10; 211, 178, *naarstig, met ernst, met ijver en inspanning*.

Neffens, praep. I. 98, 366, *bij, naast, nevens*.

Negheen, vnw. passim, *geen*.

Neyen, ww. II. 116, 343, *hinneken*, Kil. *hinnire*. Zie *Limb.* Gloss.

Nember, adv. II. 156, 38, *niet meer*. Zie op **nemmee**.

Nemen, ww. I. 135, 358, *op zich nemen, aannemen*; — **op sijn lijf**, III. 49, 73, *voor iets met zijn leven instaan*.

Nemmee, adj. en adv. **nemmeer**, **niemere**, passim, *niet meer*, I. 115, 210.

Nerechtichede, s. v. II. 213, 272, *naarstigheid, vlijt*.

Nerest, s. II. 54, 244, *ernst, ijver, inspanning*.

Nese, s. v. II. 37, 34; III. 21, 176, *neus*. Zie *Rein.* Gloss.

Net, s. o. III. 18, 32, 36, *kleedij van bedelaars*. Zie mijne X *Goede Boerden*, 49; Mr. Pan, *Kleine Opstellen*, 9; *Zeitschrift für Vergl. Sprachforschung*, X. 73, verder *Kil.* op *Net boeve* enz.

Netelbusch, s. o. III. 87, 10, *bosch van brandnetels*.

Netten, ww. II. 37, 40, *natmaken*.

Newaer, **neware**, conj. passim, *maar*. Zie *Rein.* Gloss., Clignett, *Bijdr.* 193.

Newinge, adv. I. 108, 740, *onlangs, kort geleden*.

Nie, **nye**, adv. II. 104, 134, passim, *nooit*. Ook als negatie gebruikt, waar wij het positieve *ooit* gebruiken, I. 9, 117, passim. Zie LSp. Gloss.

Niemare, s. v. I. 10, 149; II. 20, 316; 78, 178, *tijding, gerucht, nieuwtjen*, eigenlijk *nieuwe mare*.

Niemen, vnw. *niemand*. Ook met den gen. achter zich, — **vroeders**, II. 207, 26.

Digitized by Google

Niet, niede. Met —, III. 119, 53, 55, 58, *met ijver, aandrang.* Zie LSp. Gloss.

Nieten, ww. III. 70, 97, *genieten, voordeel trekken van iets.*

Nieute. Te — doen, III. 29, 17, *te niet doen, vernietigen.*

Niewer naer, adv. II. 29, 311, *op lange na niet.*

Niewerinc, adv. I. 63, 30, *nergens.*

Niewet, — ete, vnm. I. 176, 379; III. 42, 437, *niets.* Verbasterd uit *nie wicht*, geen schepsel, Eng. *no wight, naught.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

Nigen, ww. met den dat. Imp. neech, I. 69, 272; 96, 266, *nijgen, buigen.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth*, 125.

Nigromancie, s. v. I. 77, 119, *zwarte kunst.*

Nijt, nide, s. I. 137, 18; 175, 334, *wangunst.* Met nide, II. 136, 286, *met ijver, met aandrang*, verkeerdelijk voor niede. Zie LSp. Gloss. op niede.

Nijtspel, s. o. II. 114, 237; 121, 537, *strijd.* Zie Huydec. op *St.* I. 37.

Nimme, adv. I. 70, 328, *nimmermeer, nooit.*

Nine, adv. III. 32, 31, *nooit.*

Nipen, ww. Imp. neep, II. 130, 68; 193, 94, *knijpen.*

No, adv. II. 72, 71, *ongaarne, niet licht.* Zie Huydec. op *St.* II. 290.

Nochtan, adv. I. 87, 44; II. 60, 102, *daarenboven.* Zie Dr. de Vries, *War.* 235, LSp. Gloss.

Nochtoe, adv. II. 84, 115, 127, *toen nog.* Zie Huydec. op *St.* I. 140, 364, en een menigte voorbeelden, *Rein.* Gloss.

Node, adv. I. 38, 296, *ongaarne*, eigenlijk *niet licht.* Zie Huydec. op *St.* II. 290, *Rein.* Gloss. enz.

Nodich, adj. III. 35, 174, *gierig.*

Noene, s. I. 4, 102; 21, 197; II. 106, 210; III. 47, 15. *namiddag*, Eng. *noon*, van het Lat (*hora*) *nona*, en van daar ook de benaming van den dienst, die op dat uur in de Katholieke kerk werd gevierd, overeenkomende met *'s namiddags 3 uur.* De eerste dienst heette *prieme tijt* en had plaats 's morgens te 6 uur, wanneer de zon werd gerekend op te gaan. Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

Noet, s. v. I. 62, 3, *behoefte*, doch ook *lijden*, *smart*, van daar — doen, III. 53, 231, *geweld aandoen.*

Noetsake, s. v. III. 54, 278, *noodzakelijke omstandigheid.*

Noit, adv. passim, *nooit.* Doch even als nie (zie aldaar) ook gebruikt, waar men thans *ooit* bezigt, II. 62, 196.

Nojael, adj. III. 183, 833, *edel.* Zie *Hor. Belg.* V. 40.

Nomen, ww. I. 103, 560; III. 109, 136, *noemen.*

Nommer, adv. I. 132, 245, *nooit*, *nimmer.*

None, s. v. I. 63, 35, *namiddag.* Zie op noen.

Noot, s. v. I. 23, 310, *behoefte.*

Nopen, ww. Imp. nopte, I. 43, 176, *aanzetten*, *aansporen*, meestal van paarden gebezigd. Zie Clignett, *Bijdr.* 377; *Rom. d. Lorr.*, *Limb.*, LSp. Gloss.

Nose, s. v. II. 32, 102, *ongemak.* Zie LSp. Gloss. Het is afgeleid van

Nosen, ww. Part. ghenoest, I. 169, 88; III. 149, 22, *schade*, *ongemak*, *verdriet aandoen*, Lat. *nocere.* Zie LSp. Gloss.

Not, s. v. III. 38, 268; 51, 172, *noot*, doch overdrachtelijk voor *kleinigheid*, *nietigheid.* Zie Dr. de Jager, *N. Versch.* 98.

Noten, ww. II. 34, 22, *paren*, Kil. *Ghenooten*, vet. Fland. *coire*, *concumbere.*

Nouwe, adv. I. 37, 285, *nauwlettend*, *streng.*

Nouwe, adv. I. 31, 51, *intiem*, *vertrouwelijk.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss., en verg. boven op nauw.

Nu, nuwe, adj. II. 71, 34, *versch*, *nieuw*, II. 95, 60, *naar den laatsten smaak*, Fr. *haute nouveauté.*

Nu ende echt, I. 181, 577, *nu en hierna.* Zie Huydec. op *St.* III. 43.

Nuchten, s. III. 126, 9, *ochtend.*

Nuloepheide, s. v. I. 32, 92, *nieuwsgierigheid*, *driftig jagen of loopen naar nieuwigheden.* Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalzuiv.* 121.

Numeer, numere, adv. I. 104, 587; 139, 95, *van dit oogenblik*, *voortaan.*

Nutscap, s. II. 81, 26; III. 75, 199, *nut*, *voordeel.*

Nutte, adj. II. 109, 61, *nuttig.*

Nuttelic, adj. I. 176, 357, *nuttig.*

Digitized by Google

Nutten, ww. II. 49, 28, *nuttigen*, *gebruiken*.
Nuw, adj. II. 186, 179, *nieuw*.
Nuwelinghe, adv. III. 54, 284, *onlangs*, *kort geleden*.

O.

Och, adv. II. 202, 471, III. 108, 76, *ook*.
Ocht, ochte, conj. passim. Zie op oft.
Ode, adv. II. 141, 170, *gemakkelijk*, *licht*. Zie op node.
Oechscijn. Int —, III. 71, 35, *duidelijk*, *blijkbaar*.
Oemoet, s. m. II. 6, 193, *genade*. Zie Huydec. op *St.* II. 514; Clignett, *Bijdr.* 80, LSp. Gloss.
Oer, s. *erfgenaam*, II. 197, 245, *nakroost*, *nakomelingschap*, en in dien zin onzijdig, Fr. *hoir*, Lat. *heres*. Zie LSp. Gloss.
Oerde, s. v. III. 64, 89, *orde*, *stand*. Zie LSp., MLp. Gloss.
Oerdene, s. v. II. 178, 49, *orde*, *stand*.
Oetmoet, s. m. II. 20, 294, *genade*.
Officiael, s. m. II. 180, 128, *die een geestelijk ambt bekleedt*, Lat. *officialis*. Zie Du Cange, (Ed. Henschel) IV, 701, Clerici ac sacerdotes qui Ecclesiam deserviunt.
Ofgaen, ww. II. 155, 75; 162, 52, *afvallen*, *verlaten*.
Oft, ofte, of, conj. I. 7, 34; 104, 593, *indien*.
Oirberlijc, adj. II. 109, 61, *nuttig*, *voordeelig*.
Oirloff, s. III. 87, 11, *verlof*, *vergunning*. Zie MLp. Gloss.
Oyt, oit, adv. I. 30, 4; 123, 508, *altijd*.
Ocket, s. II. 196, 227, *slinksche streek*, *bedriegelijke vond*, MLat. *hoquetus*, OFr. *houquet*. Zie *Du Cange* (Ed. Henschel), III. 674 op *hockettour*, ib. 695; VII. 202, 204; *Belg. Mus.* VI. 208.
Ockisoen, s. III. 40, 359, *gelegenheid*, OFr. *oquison*.
Occusoen, s. II. 195, 180; III. 16, 298; 29, 8, 18, *oorzaak*, *reden*, *aanleiding*. Zie LSp. Gloss.
Omberaden, adj. I. 7, 5, *onverzorgd*. Zie Clignett, *Bijdr.* 213.
Ombevaen, ww. III. 133, 20, *omvatten*, *omhelzen*. Zie MLp. Gloss.

Digitized by Google

Ombieden, ww. II. 30, 32, *bevelen.*

Omdat, conj. I. 108, 735; 161, 134, *opdat.* Zie LSp. Gloss.

Ommare hebben, I. 139, 92; II. 17, 182, *minachten, geringschatten.*

Omme en tomme, adv. omme ende omme, III. 6, 192, *aan alle kanten.*

Ommeganc, s. II. 169, 74, *omvang, uitgestrektheid;* III. 4, 132, *omkeer.* Zie LSp. Gloss. op ommegaen.

Ommecomen, ww. III. 140, 57, *aanbreken, daar zijn.*

Ommeslaen, ww. III. 85, 360, *omwerpen.*

Ommewerpen, ww. Imp. warp, II. 144, 257, zonder subject, *zijn paard omwenden.*

Ompays, s. II. 160, 81, *oorlog, twist.*

Onbate, s. III. 52, 189, *nadeel.*

Onbequame, adj. II. 73, 127, *ongeschikt, nadeelig;* III. 6, 214, *onaangenaam, hatelijk.*

Onberen, ww. met den gen. III. 24, 38, *nalaten.* Zie Huydec. op *St.* II. 548; Clignett, *Bijdr.* 69.

Onbescheit, s. o. III. 84, 325, *onredelijkheid.* Zie MLp. Gloss.

Onbescouden, voor onbescolden, II. 174, 110, *onberispt.*

Onbinden, ww. I. 111, 32; II. 191, 23, *ontbinden, losmaken;* II. 81, 20, *ontvouwen, verklaren.* Zie LSp. Gloss.

Onblide, adj. met den gen. I. 141, 183, *treurig.* Het ontkennende *on* had vroeger niet de bloot negatieve beteekenis van nu, zoodat *onblide* enkel *niet verheugd* zou aanduiden, maar eene veel sterkere. Zoo ook *onpays* niet alleen *geen vrede,* maar bepaaldelijk *twist, oorlog.*

Ondaet, s. v. I. 18, 73, *wanbedrijf, schandelijke daad.* Zie MLp. Gloss.

Ondanc hebben, II. 186, 173, *gerechte vergelding voor iets ontvangen, boeten.* Zie op danc.

Onder, praep. *onder* Onder wint, I. 148, 61, *onder den wind, van den kant daar de wind was.*

Onder — ende, I. 137, 15; II. 23, 15; 129, 8,

Digitized by Google

beide — en, zoowel — als. Zie Dr. de Jager, *Arch*, I. 69, LSp. Gloss.

Onderdriven, ww. II. 132, 138, *naar onderen drijven*, en van daar *onderwerpen*, *bedwingen*.

Ondergaen, ww. I. 4, 114; III 186, 943, *den toegang versperren, iemand op listige wijze ergens in verhinderen, den weg tot iets afsnijden.* Zie Huydec. op *St.* I. 92; II. 503. Een swaert —, III. 147, 92, *den slag van het zwaard ontwijken.*

Ondercussen, ww. I. 104, 579, *elkander kussen.*

Onderlachen, ww. Imp. onderloech, I. 173, 268, *elkander toelachen.* Zie *Hor. Belg.* III. 148, Huydec. op *St.* II. 310, Clignett, *Teuth.* LXXIV.

Onderminnen, ww. III. 2, 20, *elkander beminnen.*

Ondernemen, ww. I. 173, 262, *elkander omhelzen.*

Ondersceet, II. 52, 154. Men leze daar oncusheden, *onkuischheid.*

Onderscriven, ww. III. 9, 10, *elkander schrijven.*

Ondersien, ww. I. 173, 269, *elkander aanzien.*

Onderslaen, ww. II. 136, 287, *naar beneden slaan*, *neervellen.*

Ondersniden, ww. II. 118, 406, *afzetten*, *schakeeren.*

Onderspreken, ww. III. 2, 41, *elkander toespreken.*

Onderstaen, ww. I. 130, 180, *ondernemen.*

Onderstant, III. 150, 48, ascetisch woord, letterlijk vertaald naar *ὑπόστασις*, *persoonlijkheid*, *wezen.* Zie de Aanteekening.

Ondervinden, ww. Imp. ondervant, I. 108; 754; II. 13, 34; III 75, 195, *onderzoeken*; II. 189, 291, *bevinden*, *te weten komen.* Zie LSp., *Wap. Mart.* Gloss., Dr. de Jager, *Versch.* 273.

Onderwinden, Hem — ww. I. 57, 168, *zich verstouten*, *wagen*, *ondernemen.*

Ondoen, ww. Imp. ondede, Part. ondaen, I. 33, 127; 133, 300; II. 78, 172; 158, 31, *openen*, *opendoen*; I. 124, 568, *opengaan*

Ongave, adj. *niet gaaf*, *slecht.* — vallen, II. 167, 32, *slecht uitvallen*, *slecht blijken te zijn.* Zie LSp., *Wap. Mart.* Gloss., Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 509.

Digitized by Google

Onghedaen, II. 25, 84, *wanstaltig*, *vreeselijk*.

Onghedeelt, I. 45, 275, *ongelijk*.

Onghedout, I. 142, 210, *droefheid*, *verdriet*. Zie *Wap. Mart.* Gloss, Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 127. *Ongedout* is gelijk aan *ongeduld*, van *dulden*, dus iets dat niet te *dulden*, te verdragen is.

Ongheduert, adv. II. 66, 35, *zonder tusschenpoozen*, *achtereen*.

Onghedult, s. III. 92, 208, *ongeluk*, *verdriet*.

Onghedwelte, II. 25, 67. Zie de Aanteekening.

Onghehetten, adj. II. 149, 65, *ongenoodigd*.

Onghehier, adj. I. 149, 62, *vreeselijk*, *akelig*, Hd. *ungeheuer*. Zie LSp. Gloss., Dr. de Jager. *Taalk. Mag.* IV. 67.

Ongehoent, adj. I. 139, 75; III. 99, 178, *onbedrogen*, *verzekerd*.

Onghehoert zijn met enen, II. 101, 41, *niet gehoord worden door iemand*.

Ongelden, ww. I. 92, 113, *ontgelden*, *boeten*.

Onghelimpe, s. III. 87, 13, *schande*, *smaad*, *oneer*. Zie MLp. Gloss.

Onghemac, s. II. 123, 609, *schade*, *leed*, *last*. Zie MLp. Gloss., HuyDec. op *St.* II. 99.

Onghemaet, **ongemate**, adj. II. 164, 14; III. 32, 36, *onmatig*, *buitensporig*.

Onghemat, adj. III. 91, 182, *niet verwoest*. Zie **opmat**.

Onghemeten, adj. III. 173, 538, *onmetelijk*.

Onghenoecht, s. o. III. 72, 47, *verdriet*, *onvergenoegdheid*.

Ongheraect, adj. III. 80, 163, *ongeschikt*.

Ongherec, s. I. 8, 44, *ongeluk*. **Tongereke sijn**, I. 97, 288; II. 123, 630, *ongesteld*, *in slechten staat zijn*. Zie LSp. Gloss., *Hor. Belg.* III. 148

Onghereit, adj. I. 132, 258, *niet te krijgen*, *niet voorhanden*, *niet te vinden*, Zie LSp., *Rom. d. Lorr.* Gloss. enz.

Ongheroe, adj. II. 41, 203, *onrustig*.

Onghescepen, adj. II. 158, 27, *wanschapen*.

Onghespaert, adv. II. 103, 99; III. 13, 156, 168,

Digitized by Google

zonder dralen, *terstond.* Zie LSp. Gloss., Dr. de Jager, *Versch.* 254.

Ongestade, adj. I. 177, 407, *onstandvastig, wisselvallig.*

Onghetempert, adj. II. 79, 203, *wild*, *woest.*

Onghetruwecheyt, s. v. II. 166, 6, *ontrouw.*

Ongevallich, adj. I. 86, 14; III. 8, 267, *ongelukkig.*

Ongheven, ww. III. 192, 80, *afstrijden*, *ontstrijden.*

Onghewarechede, s. v. II. 165, 35, *leugenachtigheid*, *bedriegelijkheid.*

Ongheweldich, adj. met den gen. II. 149, 89, *niet in bezit van.*

Onghewormte, s. o. II. 28, 204, *ongedierte*, *monsterachtig gedierte*, vooral op de slangen, adders en ander gewormte in de hel toepasselijk.

Onghier, adj. II. 24, 32, *vreeselijk*, *afschuwelijk;* I. 5, 132, als subst. gebruikt, *wreedaard*, *monster.*

Ongoet, adj. Tongoede maken, III. 191, 60, *betaald zetten*, *doen opbreken.*

Onhout, adj. I. 138, 44, *ongunstig.*

Onkeren, ww. II. 103, 107, *in de war brengen.* Zie LSp. Gloss. op ontkeert.

Onlanc, adv. I. 70, 319, *kort geleden*, *niet lang.* Zie Huydec. op *St.* I. 109.

Onlede, s. v. III. 15, 269, *drukte*, *bezigheid*, eig. *onledigheid.* Zie LSp. Gloss.

Onlustech, adj. I. 37, 90, *ziek*, Kil. *aeger*, *languidus.*

Onmaer, adj. III. 84, 315, *gehaat*, *veracht.* Onmare gheven, III 128, 16, *leed doen.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Onmate, s. v. II. 78, 160; III. 43, 472, *buitensporigheid*, *onbescheidenheid*, *ongeduld.* Zie MLp. Gloss.

Onnen, ww. met den dat. pers. en gen. der zaak, 3 p. s. praes. ind. an; 2 p. pl. ont, Imp. onste, I. 26, 35; 135, 372; 143, 243, passim, *gunnen.* Als subst. Wale Onnen I. 156, 97, *Goedgunstigheid.* Zie LSp. Gloss.

Onnere, s. v. I. 54, 52, *schande.* Zie LSp. Gloss.

Onnoesel, adj. III. 30, 49, *onschuldig.* Zie LSp., MLp. Gloss.

Digitized by Google

Onpunteliken, adv. III. 67, 180, *ongepast.*

Onraste, s. v. III. 44, 526, *onrust, zorg, kommer.* Zie LSp. Gloss.

Onsachte doen, III. 2, 28, *hard behandelen.*

Onsalech, adj. III. 4, 97, *ongelukkig, ellendig.*

Onscamel, adj. II. 199. 337, *oneerlijk.*

Onscouden, s. o. II. 202, 458, *verontschuldiging.* Zie LSp. Gloss.

Onscout, s. v. II. 199, 348, *onschuld.*

Onsculen, ww. II. 25, 93, *verschuilen, verbergen.*

Onsien, ww. I. 56, 139, *vreezen.* Zie Clignett, *Bijdr.* 239.

Onsochte, adv. I. 172, 203; II. 124, 650, *smartelijk, zwaar, droevig, hard;* — sijn met den dat. I. 55, 65, *smartelijk aangedaan zijn, benauwd zijn;* — doen, II. 67, 58; III. 10, 50, *kwellen, pynigen.*

Onst, onste, s. II. 184, 103; III. 160, 114, *gunst, genegenheid.* Zie LSp. Gloss.

Ontstaen, ww. I. 120, 396, *doorstaan, afwachten.*

Onstedich, adj. III. 94, 289, *onstandvastig.*

Onstuyer, adj. III. 99, 193, *woest, onstuimig.*

Onzuveren, ww. II. 102, 81, *onteeren.*

Onzuverhede, s. v. I. 159, 57, *onkuischheid.*

Ontbaren, zie Ontberen.

Ontbeiden, ww. Part. ontbeden en ontbeit, I. 90, 10, 28; 97, 298; III. 8, 273; met den gen. II. 65, 75; 157, 70, *wachten, afwachten.*

Ontbeidech, adj. III. 7, 220, *ongeduldig.*

Ontberen, ontbaren, ww. met den gen. I. 21, 200; 130, 177; III. 24, 45, *nalaten.* Mi en staets niet tontberne, I. 20, 162, eene zeer gebruikelijke spreekwijze, in den zin van: *ik zal niet in gebreke blijven.* Zie Huydec. op *St.* II. 548; Clignett, *Bijdr.* 69.

Ontbiden, ww. I. 46, 283; 75, 28, *wachten.* Zie *Wap. Mart.* Gloss., Huydec. op *St.* II. 487.

Ontbieden, ww. Imp. ontboot, I. 21, 198; 40, 57; 140, 137, *doen weten, aanzeggen;* enen goeden dach — I. 28, 118, *iemand begroeten;* in die wapen —, II. 114, 266, *te wapen roepen.* Zie Huydec. op *St.* II. 244, LSp. Gloss.

Digitized by Google

O n t b i n d e n, ww. Imp. o n t b a n t, II. 63, 9, *ontrollen, ontplooien;* II. 147, 373, *uitleggen, ontvouwen.*

O n t b r e k e n, ww III. 19, 95, *ontwaken.*

O n t d o e n, o n t o e n, ww. Imp. o n t d e d e, o n t e d e, Part. o n t a e n, I. 16, 10; II. 14, 73, passim, 15, 90; 101, 30, *openen.* Zie Huydec. op *St.* II. 469.

O n t d r a g h e n, ww. D a t l ij f —, I. 23, 276; 118, 317, *het leven behouden, het leven er af brengen;* II. 178, 43, *in zijn levensonderhoud voorzien.* Zie Clignett, *Bijdr.*, LSp. Gloss. enz.

O n t f a e n, ww. Imp. o n t f i n c, Part. o n t f a e n, I. 29, 160, *ontvangen*, s i n e n b e h o u d e r e —, I. 101, 454, *het lichaam van den Verlosser ontvangen, de heilige hostie gebruiken;* I. 158, 18, *als heer huldigen.*

O n t f e c h t e n, ww. met den dat. I. 94, 203; 123, 497, *mislukken, ontgaan.* Zie LSp. Gloss., Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 131.

O n t f e r m e l i k e, adv. II. 132, 148; III. 52, 214, *op een toon om ontferming op te wekken, op erbarmelijken toon.*

O n t f e r m e l ij c, adv. III. 149, 23, *op een erbarmelijke wijze.*

O n t f e r m e n, ww. onpers met den dat. pers. en den gen. der zaak, I. 146, 357, *zich ontfermen over iets.*

O n t f u n c t e n, ww. III. 39, 306, *ontvonken.*

O n t g h e v e n, ww. II. 161, 25, *ontstrijden.*

O n t g h i n n e n, ww. I. 47, 356, *verwonden*, eigenlijk *openen*, en dus hier *het vleesch openen, oprijten.* Zie *Rein.* Gloss.

O n t h e r v e n, ww. I. 116, 248, *berooven, verstooten uit erf en goed.*

O n t h i e r e n d e, — e n t, conj. II. 52, 127, *totdat.* Zie Huydec. op *St.* I. 19, 156.

O n t h o g h e n, ww. O n t h o e c h t s ij n, III. 66, 152, *misnoegd, ontevreden zijn.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

O n t h o u d e n, ww. Imp. o n t h i l t, o n t h i e l, II 202, 474, *houden, vasthouden;* I. 148, 34; III. 14, 211, *tegenhouden;* t l ij f —, II. 73, 89, *het leven bewaren.*

Digitized by Google

Hem —, II. 118, 426, *zich staande houden.* Zie LSp. Gloss.

Onthout, s. o. II. 200, 389, *wijkplaats.*

Ontyen, ww. III. 73, 93; *onttrekken.*

Ontkeren, ww. II. 103, 117; 105, 193, *afkeeren;* III. 61, 553, *ontgaan, ontkomen.* Zie LSp. Gloss.

Ontladen, ww. Imp. ontloet, III. 20, 119, *afladen, zich ontlasten van.*

Ontladen, ww. II. 191, 33; 201, 400, *verklaren.*

Ontlieghen, ww. II. 194, 126, *door leugens afzetten.*

Ontlicsenen, ww. II. 160, 5, *vermommen*, eig. *ongelijk, onkenbaar maken.* Zie *Rom. d Lorr.* Gloss.

Ontliven, ww. Part. ontlijft, I. 117, 274; 142, 191; II. 142, 173; III. 80, 174; 179, 702, *van het leven berooven.*

Ontmeten, ww. 3 p. s. praes. ind. ontmet, II. 198, 281, *afmeten, door verkeerd meten bedriegen;* III. 190, 22, *op de mouw spelden.* Zie *Hor. Belg*, VI. Gloss.

Ontmoet, s. o. II. 129, 21; III. 20, 120, *ontmoeting*, vooral *vyandelijk treffen.*

Ontnait, III. 129, 5, *in de naden gescheurd.*

Ontoen, ww. I. 98, 346, *openen.* Zie op Ontdoen.

Ontpluken, ww. intr. Imp. ontploec, I. 26, 42, *opengaan, zich openen;* trans. III. 32, 58, *opendoen.*

Ontrent, adv. I. 176, 386, *in de rondte, rondom.*

Ontrichten, ww. II. 197, 257. Men zal hier wel ontcrichten, d. i. *met kracht ontrukken, ontweldigen* moeten lezen. Zie LSp. Gloss. op ontrechten en ontcrechten, en Huydec. *Pr.* I. 497. Ontrechten is *iets aan iemand door een rechterlijke uitspraak ontzeggen.*

Ontsaken, ww. II. 151, 14, *loochenen.*

Ontscamel, adj. II. 199, 327, *oneerlijk.*

Ontscoyen, ww. I. 72, 413, *zich van zijn schoeisel ontdoen.*

Ontsegghen, ww. I. 20, 181, *weigeren;* III. 29, 10, *den vrede opzeggen, oorlog verklaren.* Zie MLp. Gloss.

Ontsetten, ww. II. 165, 38, *versperren, den toegang tot iets benemen.*

Digitized by Google

Ontsien, ww. I. 109, 177; 156, 115; II. 5, 155; 169, 98, *vreezen.* Zie Clignett, *Bijdr.* 239.

Ontsienlichede, s. v. I. 155, 77, *ontzag.* De Lat. tekst heeft: *Consiliansque sibi stabilem reverentia plebem.* Zie Snellaert, *Alexander*, I. 401.

Ontsinnen, ww. II. 143, 216; III. 45, 556; 162, 154, *buiten zinnen geraken.*

Ontsitten, ww. III. 182, 805, *ontkomen.*

Ontspringhen, ww. Imp. **ontspranc**, I. 12, 215; 55, 65; III. 122, 9, *ontwaken, uit den slaap opspringen;* III. 58, 452, *aanbreken* (van den dag). Zie Clignett, *Bijdr.* 392.

Ontstaen, ww. II. 102, 70, *uithouden.*

Ontsteken, ww. Part. **ontsteken**, I. 99, 387, *ontstoken, brandend van toorn.*

Ontstichteide, s. v. III. 43, 480, *gunst, goedertierenheid.*

Onttrecken, ww. Imp. **onttrac**, I. 45, 255, *ontrukken.*

Ontvechten, ww. Imp **ontvacht**, I. 68, 61, *mislukken, ontgaan.* Zie LSp. Gloss.

Ontverren, ww. III. 97, 122, *verwijderen, verwijderd houden.*

Ontvruchten, ww. I. 178, 473, *vreezen.* Zie *Rein.* Gloss.

Ontwake worden, I. 106, 677, *ontwaken.*

Ontwaken, ww. Imp. **ontwiec**, I. 57, 146, *ontwaken, wakker worden.*

Ontwapen, ww. II. 128, 802, *ontwapenen.*

Ontwee, ontween, adv. I. 21, 193; 117, 257, passim, *in stukken, kapot.* Zie LSp. Gloss., Clignett, *Bijdr.* 123.

Ontweghen, ww. II. 198, 284, *tot iemands nadeel afwegen, verkeerd gewicht geven.*

Ontweghen, ww. met den dat. II. 200, 374; III. 119, 48, *van den weg afbrengen, zich verwijderen van.* Zie *Heim. d. Heim.* 443.

Ontwinken, ww. II. 77, 102, *ontsnappen.*

Ontwisen, ww. Part. **ontwijst**, II. 150, 106, *veroordeelen.*

Digitized by Google

Ontwisscen, ww. I. 8, 82, *ontvluchten*, Hd. *entwischen*. Zie *Rein*. Gloss.

Onverdrachblic, adj. III. 96, 61, *vreeselijk*. Zie MLp. Gloss.

Onverduldich, adj. III. 13, 183; 100, 241, *wanhopig*. Zie MLp. Gloss.

Onverduldicheit, s. v. III. 16, 289; 91, 164, *wanhoop*.

Onverholen, adv. III. 80, 155; 89, 103, *onbedekt*, dus *openbaar*.

Onvermeden, adv. III. 81, 188, *zonder ophouden*, *zonder zich te mijden*.

Onverseert, adj. II. 98, 174, *ongedeerd*.

Onversien, II. 110, 86, *onvoorbereid*.

Onvervaert, adj. I. 3, 57; 147, 18, *moedig*, *onbevreesd*.

Onverwect, adj. II. 154, 43, *dommelig*, *slaperig*, *loom*, eigenlijk *niet opgewekt*.

Onvormlec, adj. III. 111, 35, *wanstaltig*, *vormeloos*.

Onvreedsam, adj. II. 164, 11, *twistziek*.

Onvrient, adj. I. 34, 172, *vijandig*.

Onvroe, adj. III. 73, 92, *droevig*, *treurig*. Zie LSp. Gloss.

Onvroet, adj. I. 159, 68; 175, 337, *dwaas*, *onverstandig*, *woedend*, *hevig vertoornd*. Zie MLp. Gloss.

Onwaert, onwert, onweert, adj. III. 64, 64; *veracht;* als donwerde, III. 26, 128, *als die het versmaadde*, eene zeer gewone en veel gebezigde spreekwijze. Onwaerde, adv. III. 107, 71, *verachtelijk*.

Onwarde, s. v. III. 33, 74, *onwaardigheid*, *verachting*. Zie LSp. Gloss.

Onweerdicheit, s. v. III. 108, 81, *smaad*, *beleediging*.

Onwert hebben, I. 147, 9; II. 16, 155, *verachten*, *versmaden*. Zie Clignett, *Bijdr*. 145, LSp. Gloss.

Onwettich, adj. II. 29, 223, *ongodsdienstig*, *afgodisch*. Verg. op Wet, en zie Huydec. op *St*. II. 457.

Onwille, s. m. I. 172, 212, *bedroefdheid*, *verdriet*. Zie Huydec. op *St*. III. 208, LSp. en MLp. Gloss. Onwille hebben, I. 30, 10, *bedroefd zijn*.

Digitized by Google

Oor, s. m. III. 157, 16, *erfgenaam*, Fr. *hoir*. Zie LSp. Gloss.

Oorbaer, s. m. II. 189, 289, *nut*, *voordeel*. Zie LSp. Gloss.

Oort, s. o. I. 18, 101, *punt*. Zie *N. Werk. der Maatsch. v. Letterk.* VI. 161, *Rom. d. Lorr.* Gloss.

Oort, s. o. *vierendeel*, *klein onderdeel*, bij uitbreiding *kleinigheid*. Niet een oort, II. 187, 214, *geen zier*, *volstrekt niets*. Zie Dr. de Jager, *N. Versch.* 64.

Ootmoet, s. m. I. 22, 245; III. 175, 573, *genade*. Zie Huydec. op *St.* II. 514, Clignett, *Bijdr.* 80, LSp. Gloss.

Ootmodechede, s. v. I. 92, 120, *genade*.

Op, praep. I. 91, 87, *bij*, *op voorwaarde van*. Zie LSp. Gloss, Huydec. op *St.* II. 512.

Op dat, conj. I. 26, 61; II. 115, 297, *indien*, *mits maar*. Zie LSp. Gloss.

Opdoen, ww. I. 129, 141; II. 139, 54, *afnemen* van een tafel. In de middeneeuwen waren namelijk de tafels op schragen geplaatst, en werden na afloop van den maaltijd de losse bladen weggenomen, van de schragen *opgedaan*.

Openbare, adv. passim, *zeker*, *stellig*. Zie LSp. Gloss.

Opgaen, ww. II. 158, 30, *opengaan*, *zich openen*.

Opgereden, ww. III. 44, 516, *gereed maken*, *klaar maken*.

Opheffen, ww. III. 4, 114, *verbreiden* van een nieuws; eigenlijk *opheffen*, dat men vroeger had laten liggen; III. 71, 17, *beginnen*.

Ophouden, ww. III. 164, 232, *opkweeken*, *opvoeden*. Zie MLp. Gloss.

Oplegghen, ww. Part. opgheleit, I. 47, 347, *de verantwoording van iets op iemand laden*.

Oplopen, ww. I. 130, 155; II. 129, 27, *aanvallen*, zoowel met woorden als daden. Zie LSp. Gloss.

Oprechten, ww. Hem —, I. 55, 100. *zich oprichten*.

Opschieten, ww. Imp. schoot op, III. 147, 117, *openen*, *het vizier opslaan*.

Opsitten, ww. I. 144, 299, *te paard stijgen*, *te paard gaan zitten*. Zie MLp. Gloss.

Digitized by Google

O p s t a d e n, ww. I. 18, 97, *aanwrijven*, *aantijgen*. Zie Dr. Jonckbloet, *Beatr. en Car. en El.* Gloss.

O p t i e n, ww. Part. o p g e t o g h e n, III. 69, 80, *optrekken*, *naar boven werken*.

O r a n i c a, s. II. 33, 132. Lees met de variant O z a n i c a, *polyp in de neus*, Gr. ὄζαινα, Lat. *ozaena*, MLat. *ozima*. Zie Du Cange (Ed. Henschel) IV. 751.

O r b a e r, adj. II. 54, 210, *nuttig*.

O r b a r e, s. m. I. 58, 218, *nut*, *voordeel*.

O r b o r e, adj. II. 78, 152, *nuttig*.

O r c o n d e, s. v. II. 199, 320, *getuigenis*. Zie LSp. Gloss.

O r c o n d e n, ww. III. 45, 561, *getuigen*.

O r c o n t s c a p e n, ww. III. 39, 324, *getuigen*, *vermelden*.

O r l o f, s. m. I. 139, 86; II. 56, 318, *oorlof*, *verlof*, *gelofte*; I. 31, 39; 126, 1, 4; II. 5, 140; III. 126, 2, *afscheid*, eigenlijk *verlof om te gaan*. Zie Clignett, *Bijdr.* 404.

O r l o v e n, ww. I. 135, 370, *toestaan*, *schenken*.

O r s, s o. I. 16, 12, passim, *paard*, Eng. *horse*, door metathesis *ros*. Zie Clignett, *Bijdr.* 100.

O r s c o r e n, s. o. I. 127, 70, *haver*.

O r w o r m, s. m. II. 20, 315, *oorworm*, *oorkruiper*, overdrachtelijk *lasteraar*. Zie Huydec. op *St.* II. 313.

O u d e, s. v. I. 165, 298, *ouderdom*; m a n l i k e —, II. 93, 444, *mannelijke leeftijd*.

O u d e r v a d e r, s. m. I. 41, 107; II. 62, 178; 185, 151, *grootvader*, *overgrootvader*. Zie LSp. Gloss.

O u w e, s. v. III. 124, 11, *veld*, Hd. *Aue*, nog over in de samenstelling *landouwe*, nog vaak geheel verkeerd *landsdouw* geschreven.

O v e r, in de spreekwijze o v e r i e t s n o e m e n, h o u d e n, I. 103, 560, waar wij thans zeggen *voor*. Zie LSp. Gloss.

O v e r e e n, adv. II. 2, 24; 40, 139, *gelijkelijk*, *te samen*. Zie LSp. Gloss.

O v e r a t e, s. v. II. 72, 59, *overmaat van spijs*.

O v e r d a d i c h, adj. I. 43, 167, *aanmatigend*, *moedwillig*. Zie MLp. Gloss.

Digitized by Google

Overdaet, s. v. I. 157, 2, 12; III. 103, 87, *moedwil*, *onbeschaamdheid*, zoowel zich uitende door woorden, *beleediging*, als door daden, *moedwil*, *geweldenarij*. Zie LSp. Gloss.

Overdoen, ww. III. 77, 49, *overtreden*.

Overdranc, s. II. 72, 59, *overmaat van drank*.

Overdriven, ww. III. 34, 108, *verkwisten*, *doorbrengen*.

Overeen, adv. II. 161, 12, *te zamen*, *met elkander*. Zie LSp. Gloss.

Overgaen, ww. II. 167, 46, *overkomen*.

Overhorich, adj. II. 79, 215, *ongehoorzaam*. Zie *Heim. d. Heim*. 218.

Overlanc, adv. I. 120, 413, *lang geleden*.

Overleden, ww. III. 12, 153, *voorbijgaan*; II. 130, 46, *overkomen*, *te boven komen*.

Overouders, s. III. 65, 116, *voorouders*.

Overspellen, ww. III. 67, 193, *verklaren*.

Overste, adj. II. 120, 485, *bovenst*. Zie LSp., MLp. Gloss.

Overzwemmen, Imp. **zwam**, III. 95, 25, *overzwemmen*.

Overtien, ww. Part. **overtoghen**, II. 118, 404, *overtrekken*, *bedekken*.

Overwaer, adv. I. 72, 416, passim, *voorzeker*, *gewis*, Lat. *pro vero*, *vere*.

Owi, int. I. 2, 23; 131, 221, *helaas*.

P.

Paepscap, s. o. II. 179, 63, *priesterschap*.

Paerlement, s. III. 24, 41, *twist*, oorspronkelijk *samenspreking*. Zie Huydec. op *St*. III. 395, LSp. Gloss.

Paertie, s. v. III. 163, 194, *partij*, *geslacht*.

Paghe, s. III. 83, 266, *paard*, Mhd. *page*, *phage*. Zie Benecke, *Mhd. Wtb*. II, I. 458, 475; *Brem. Nieders. Wtb*. III. 281.

Payijn, s. m. III. 161, 124, *heiden*.

Payment, s. o. I. 112, 84, *betaling*, *loon*.

Digitized by Google

P a y s, p a i s e, s. m. I. 29, 164; III. 64, 61, *vrede.*

P a y s e l i c, adv. III. 29, 2, *vreedzaam, in vrede.*

P a l e n, ww. II. 101, 35, *de grenzen, landpalen uitstrekken.* Zie LSp. Gloss. op p a l e.

P a l e s t e n e, s. m. II. 125, 677, *barensteel, tournooikraag*, Fr. *lambel.* In de heraldiek wordt deze figuur gebruikt om een wapen te breken, en b. v. door oudere zonen van een geslacht in het wapen aangenomen. Zie Rietstap, *Handb. d. Wapenk.* 135.

P a l l a s, s. o. I. 18, 86; III. 100, 226, *paleis*, Lat. *pallatium.*

P a l l e r e n, ww. III. 25, 96, *versieren*, Fr. *parer*, met de gewone wisseling der *l* en *r.* Zie *D. Doctr.* Gloss.

P a l s t e r, s. I. 4, 90, *pelgrimsstaf.* Zie Clignett, *Bijdr.* 173.

P a n d e n, ww. — u p e n e n, II. 101, 51, *van iemand (in bezit) verkrijgen.* Verg. p a n t.

P a n t, s. m. I. 133, 291, *overlast, verdriet;* — d o e n, II. 96, 93, *schade toebrengen, overlast aandoen.* Zie Huydec. op *St.* I. 460, LSp. Gloss. enz.

P a n t, s. m. II. 134, 207; III. 88, 78, *bezitting, schat.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

P a p e, s. m. I. 7, 14; 99, 397; II. 131, 111, *priester;* t e s p a p e n, I. 8, 43, d. i. t e d e s p a p e n h u s e, even als in het Eng. *at the priest's.*

P a p e l ij c, adj. II. 131, 117, *priesterlijk.*

P a r c, s. o. I. 3, 52, *afgesloten ruimte;* I. 120, 400, *strijdperk.* Zie *Rein.* Gloss.

P a r e r e n, ww. I. 84, 394; II. 71, 21, *versieren.*

P a r t, s. II. 183, 47, nog op de Latijnsche scholen *partes* genoemd, dus eigenlijk de *taalkundige ontleding*, en meer bij uitbreiding, *spraakkunst.* Zie LSp. Gloss.

P a r u r e, s. v. II. 160, 4, *tooi, versiersel.*

P a s, s. m. II. 65, 3, *bergpas.*

a s s e n, ww. II. 210, 147, *voegen, schikken.*

P a u t e n i e r, s. m. I. 118, 308, eigenlijk *hoerenlooper*, en in meer uitgebreiden zin *schoft, schavuit.*

P a v e m e n t, s. o. I. 111, 25, *vloer.*

P e d e r i e r e, s. m. I. 148, 31, *oorlogswerktuig om stee-*

Digitized by Google

nen te werpen, *blijde*. Zie Du Cange (Ed. Henschel) V. 229, i. v. Petraria.

Peys, s. *vrede*. Hem te peyse doen, III. 55, 334, *zich op zijn gemak zetten*.

Peisen, peysen, ww. I. 145, 321; II. 95, 66, *peinzen*, *uitdenken*, Fr. *penser*, met uitvalling der *n*.

Peistren, ww. III. 48, 28, *weiden*, Fr. *paître*.

Pelle, s. m. I. 129, 125; 150, 8. pelne, I. 150, 27, *spreide*, *dekkleed*, gewoonlijk van kostbare zijden stoffen vervaardigd, Lat. *pallium*.

Pelse, s. v. I. 3, 70, *haar der huid*. Zie *Rein*. Glos.

Penninc, s. m. Derde —, II. 196, 200, 206, *interest waarbij men van elke 3 penningen een betaalde*, dus *interest van* $33\frac{1}{3}$ pc.

Peryl, s. o. II. 176, 15, *gevaar*.

Perse, s. v. II. 127, 771; 129, 12, *gedrang*, *strijd*.

Persemen, ww. II. 173, 73, *woekeren*. Zie *Wap. Mart.*, LSp. Gloss. en de aldaar aangehaalde plaatsen.

Persen, ww. I. 158, 28, *drukken*, *belasten*.

Pieren, ww. I. 121, 454, *boeien*. Kil. *Piere*, Pedica, laqueus quibus ferae capiuntur.

Pijlecheit, s. v. III. 115, 165, *pijn*, *leed*.

Pijnlic maken, III. 107, 68, *pijnigen*.

Pilaer, s. m. I. 178, 459, *pilaar*. In den tekst staat verkeerdelijk pilore.

Pilgherijm, philgherijn, s. m. III. 184, 869, 872, 887, *pelgrim*, Fr. *pélérin*, Lat. *peregrinus*.

Pinceel, s. o. II. 117, 382, *wimpel* aan een lans. De gewone edelen droegen *wimpels*, *pennoene* aan hunne lansen; de baanrotsen vierkante banieren. Zie Huydec. op *St*. III. 322.

Pine, s. v. I. 10, 142; 43, 190; II. 127, 772, *moeite*, *overlast*, *pijn*.

Pinen, ww. I. 12, 206; 28, 126; II. 204, 13, *moeite doen*; II. 46, 156, *zich bewegen naar*; I. 87, 32; 160, 104, *pijnigen*, *kwellen*, *lastig vallen*.

Pingheringhe, s. v. I. 112, 65, *borduursel*.

Pinghieren, ww. I. 112, 61, *borduren*, Lat. *acu pingere*.

Digitized by Google

Pype, s. v. III. 104, 117, *fluit*, *schalmei.*

Pipen, ww. Part. **ghepepen**, I. 167, 37; III. 87, 39, *fluiten.* Zie Huydec. *Pr.* I. 370.

Plaesteren, ww. II. 201, 427, *pleisters op een wond leggen*, in de beteekenis van *modderen*, *transigeeren.*

Plaintheit, s. v. I. 115, 212, *overvloed*, Eng. *plenty.* Zie LSp. Gloss.

Plat, s. m. II. 170, 48, *slag*, *klap.* Zie Clignett, *Bijdr.* 189, *Wap. Mart.* Gloss.

Plate, s. v. II. 111, 118; 119, 461, *borstplaat van het harnas.*

Plattelinghe, adv. III. 8, 260, *plat.*

Plecht hebben van iets, II. 202, 440, *naar recht tot iets verbonden zijn.* Zie *Van den Lev. o. Heren* Gloss., LSp. Gloss. op **plechten.**

Pleghe, s. II. 198, 300, *gewoonte.*

Pleghen, ww. met den gen. **der sielen** —, I. 5, 146, *voor zijne ziel zorgen;* **siere seden** —, I. 14, 305, *zijn gewoonte opvolgen.*

Pleghen, ww. met den gen. en acc. Imp. **plach**, Part. **gheploghen**, II. 57, 328; 171, 70; III. 69, 79, *doen*, *gewoon zijn.*

Plein, s. o. II. 157, 78; 204. 22, *veld*, *vlakte*, *plein*, Fr. *plaine.*

Plein, adv. II. 62, 184, *duidelijk;* **int pleyne**, II. 106, 227, *in het openbaar.*

Pleteren, ww. III. 154, 31, *plassen*, *ploeteren.*

Pletten, ww. II. 99, 208, *verpletteren.*

Plien, ww. met den gen. Imp. **plach**, Part. **gheploghen**, II. 16, 164; 104, 141; III. 27, 155, *plegen*, *gewoon zijn*, *doen.* Zie LSp. Gloss. Over **plien**, I. 20, 144, zie de Aanteekening.

Plume, s. I. 14, 289, *pluim*, *veer*, **striken van den plumen**, III. 69, 74, *pluimstrijken*, *vleien.* Zie *Wap. Mart.* Gloss. op **plucken.**

Poent. **Te poente**, I. 82, 338; 127, 48; II. 117, 387, *tot op een punt*, *op een prik*, en van daar *juist*, *naar den eisch*, *naar behooren.* Zie LSp. Gloss.

Poert, **port**, s. v. I. 102, 522; II. 101, 44, *stad.*

Digitized by Google

P o g h e n, ww. I. 173, 273, *streven, moeite doen.* Zie LSp. Gloss.

P o i n t, s. II. 182, 9; 212, 246, *punt, geschikt tijdstip.*

P o i n t e l ij c, adv. II. 182, 20, *punt voor punt, stipt, naar behooren.* Zie LSp. Gloss.

P o i t e v ij n, s. III. 37, 223, *een kleine munt in Poitou geslagen.* Zie Roquefort, *Gloss.* II. 372. In het algemeen een *kleinigheid.* Zie Dr. de Jager, *N. Versch.* 75, 488.

P o l, s. m. *minnaar,* — h e r J a n, III. 191, 52, *hoorndrager.* Deze uitdrukking is wellicht aan de een of andere klucht ontleend, en tot een spreekwoord geworden, waarvan ons de zin is ontgaan. Dergelijke slachtoffers worden in de Rose gezegd tot Sint Arnouds gilde te behooren.

P o l u m e n t, s. o II. 72, 66, *pap, brei,* Lat. *pulmentum.*

P o n g ij s, s. o. II. 124, 663, *strijd,* verbasterd uit het Lat. *pugna.* Zie Huydec. op *St.* II. 504.

P o r p r ij s, I. s. 110, 14, *omvang, omtrek,* OFr. *porpris.* Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 140.

P o r r e n, ww. intr. I. 27, 71, *gaan, zich voort maken, op marsch gaan;* trans. II. 35, 67; 50, 84, *aanzetten.* Zie Huydec. op *St.* II. 399 en 585.

P o r s s e, s. v. I. 119, 369; II. 64, 51, *gedrang.*

P o r t e r, s. m. I. 64, 83; 147, 18, *burger, stedeling.*

P o r t w e r d e r, s. m. I. 167, 1, *portier, bewaker der poort.*

P o t e v ij n, s. III. 22, 212, *een kleine munt.* Zie op p o i t e v ij n.

P r a i e e l, s. I. 32, 78, *vlakte, grasperk,* Fr. *préau.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 109.

P r e d i c a d e, s. v. II. 176, 50, *predikatie, prediking.*

P r e d i c a r e, s. m. II. 102, 76; III. 23, 23, *predikheer, Dominicaan.* Zie LSp. Gloss.

P r e l a t i e, s. v. II. 104, 144; 165, 35, *prelaatschap.*

P r e n d e n, ww. Imp. p r a n t, Part. g h e p r o n d e n, I. 5, 117; 9, 113, *aangrijpen, rooven,* Fr. *prendre.* Zie Huydec. op *St.* II. 347, LSp. en MLp. Gloss.

Digitized by Google

Prijs, s. m. I. 23, 282; 171, 184; III. 95, 37, *roem, lof.* Van prise, adj. gebruikt, I. 111, 29; II. 124, 672; III. 112, 70, *voortreffelijk, van waarde.* Zie LSp. Gloss.

Prime, I. 4, 103, *morgengebed*, eigenlijk *de tijd der hora prima*, in de R. K. kerk de dienst die 's morgens te zes uur werd gevierd. Zie Huydec. op *St.* II. 496, LSp. Gloss.

Primetijt, s. v. I. 62, 4, *de tijd der hora prima*, 's morgens om zes uur.

Prioreit, s. v. I. 13, 272, *klooster*, Fr. *prieuré.*

Prochiaen, s. m. II. 193, 97, *parochiaan, lid eener gemeente, eener parochie.*

Prochipape, s. m. II. 193, 95; III. 63, 24, *priester eener parochie, van een kerspel.*

Proces, s. m. II. 54, 231, *loop, gang.*

Proest, s. m. II. 129, 23, *proost*, Hd. *Probst*, Lat. *praepositus.*

Proeven, ww. intr. I. 48, 371, *ondervinden;* trans. I. 45, 273; 160, 119, *de proef nemen, bewijzen*, II. 127, 760; 192, 65, *onderzoeken;* II. 76, 71; 121, 547, *op de proef stellen.* Zie LSp. Gloss.

Prohemium, s. o. II. 182, 25, *proemium, inleiding.*

Pront, s. II. 130, 72, *schat.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Properlike, adv. I. 115, 191, *nauwkeurig.*

Prosint, s. o. III. 164, 231, *geschenk.* Zie Clignett, *Bijdr.* 323.

Provaetse, s. v. I. 119, 339, *dapperheid*, even als

Proveché, s. v. I. 85, 460, *dapperheid*, Fr. *prouesse.*

Proven, ww. I. 59, 253; 94, 198; III. 38, 296, *beproeven, de proef nemen.*

Provende, s. v. II. 105, 170; 173, 41, *kerkelijk inkomst*, Lat. *praebenda.*

Provenden, ww. II. 174, 101, *van kerkelijke inkomsten voorzien.*

Provisoer, s. m. III. 63, 37, *groot vicaris*, een hooge kerkelijke bediening. Zie Du Cange (Ed. Henschel) V. 494.

Pulment, s. o. III. 114, 156, *pap, brei.* Zie Clignett, *Bijdr.* 192, *Lev. v. S. Chr.*, 204.

Digitized by Google

Pulvereu, ww. II. 38, 75, *tot poeder stampen.*

Pumeghernaet, II. 72, 69, *granaatappel*, *pomme Grenade.* Zie *Heim. d. Heim.* 386.

Pupeide, s. v. II. 37, 47, *pip*, eene ziekte van vogels, Kil. *Pipeye*, Fland. Pipuita, gallinarum morbus.

Purgieren, ww. I. 101, 463, *zuiveren.*

Pusoen, s. II. 73, 99, *drank*, Zie Huydec. op *St.* II. 547.

Pute, s. v. I. 181, 575; III. 168, 363, *hoer*, OFr. *pute*, MLat. *puta*, *putena*. Over de afleiding van *putto*, knaap, *putta*, meisjen, en bij uitbreiding liederlijke vrouw, zie Diez. *Etym. Wtb.* 275, Du Cange (Ed. Henschel). V. 525.

Puterkint, s. o. I. 44, 233, *hoerenkind.*

Putertiere, adj. II. 105, 168, *verachtelijk*, *gemeen*, *liederlijk.*

Putesone, s. m. III. 187, 972, *hoerenzoon.*

Q.

Quaet, s. m. II. 156, 63, *lafaard*, *ellendeling*, *booswicht;* mv. **quadien**, III. 81, 180. Zie LSp. Gloss.

Quaet, adj. **Quaden dach hebben**, met den gen. III. 107, 53, eene verwensching; in den zin: *dat zal u opbreken*, *dat zult gij bezuren.*

Quanchuijs, adv. II. 194, 156, *kwansuis.* Even als het volgende woord bezigde men deze uitdrukking, als men wil te kennen geven, wat de persoon, van wien men spreekt, bij zich zelven dacht, dus: *als wilde hij zeggen*, *als dacht hij bij zich zelven.* Zie LSp. Gloss., doch vooral Dr. de Jagers, *Arch.* I. 72.

Quans, adv. II. 195, 184, *kwansuis*, even zoo **als** —, II. 202, 473.

Quareel, s. o. I. 128, 99; II. 112, 165, *pijl*, Kil. *Pilum catapultarium*, Ang. *quarel.*

Quartier, s. o. II. 120, 485, *kwartier* van een wapenschild.

Queck, adv. III. 87, 20, *levendig*, doch hier duidt het de onophoudelijke beweging aan; even als *hop*, *hop* en anderen. Het s. **quic** beteekent *klein vee*, en het

Digitized by Google

adj. *kwik* is nog over in *kwikzilver*, *kwikstaart*. Zie Huydec. op *St.* II. 556, Dr. de Jager, *Versch.* 295, *Taalgids*, III. 193, enz. enz.

Queyncken, ww. III. 102, 43, *schitteren*, *blinken*.

Queken, ww. II. 104, 158, *verplegen*.

Queken, ww. III. 102, 30, *vroolijk zijn*. Zie *Taalgids*, III. 202.

Quelen, ww. III. 11, 97; 20, 103; 94, 293 *kwijnen*, *lijden*, *treuren*. Hetzelfde als

Quellen, ww. I. 92, 104; II. 6, 177, *lijden*. Zie Huydec. *Pr.* II. 456, MLp., LSp. Gloss.

Quene, s. v. II. 73, 114, *vrouw*, *getrouwde vrouw*. Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 171, en in het breede mijn opstel *Over de namen der Vrouw bij den Germaan*, in de *Vrije Fries*, N. R. IV. 78 vlgg.

Quaste, s. v. I. 73, 444, *onderzoek*.

Questeert, s. m. II. 194, 120, *bedelmonnik*, Fr. *quêteur*, van het Lat. *quaestor*. Zie Du Cange (Ed. Henschel) V. 540, c. 4, en 538, a.

Quetsen, ww. intr. III. 152, 31, *schade lijden*, *breken*.

Quiste. Te — gaen, II. 100, 8, *verloren gaan*. Zie LSp., *Wap. Mart.* Gloss.

Quite, adj. met den gen. of met de praep. *van*, I. 3, 73; 49, 412, *kwijt*, *vrij*; — worden, passim. *van iets bevrijd*, *ontslagen worden*.

Quiten, ww. I. 51, 514; — jeghen enen, I. 62, 20, *kwijten*, *betalen*, *voldoen*; hem — in enen, III. 10, 59, *iemand betalen*, *zich jegens iemand kwijten*; II. 58, 22; III. 54, 281, *verlossen*, *bevrijden*, *kwijt maken*. Zie LSp. Gloss.

R.

Raden, ww. III. 21, 147, *door goeden raad voorkomen*.

Raet, s. m. — hebben, met den gen. I. 21, 228, *helpen*, *bijstaan*; te rade worden, met den gen. II. 137, 6, *besluiten*. Zie *Rein.*, LSp. Gloss.

Racghijn, adj. III. 129, 13, *met spinragen voorzien*, *verschimmeld?*

Digitized by Google

R a g e n , ww. II. 158, 35, *uitsteken*, Hd. *ragen*.

R a y e, s. II. 173, 56, *straal*, Kil. *raeye*, i. *radie*, Radius. Zie LSp. Gloss.

R a m p, s. m. I. 23, 287, *ongeluk*.

R a n k e, s. v. I. 44, 236, *tak*, Hd. *Ranke*

R a n t e n , ww. II. 176, 2, *spreken*.

R a s c, adj. I. 116, 236, *sterk*. Zie *Rein*. Gloss.

R a s t e, s. v. II. 15, 99; 128, 793; 168, 54; III. 111, 13, *rust*. Zie LSp. Gloss.

R a s t e n , ww. III. 117, 5, *rusten*.

R a t e, s. II, 43, 35, *honigraat*.

R e b b e, s. III. 51, 167, *rib*.

R e c h t, s. o. V a n r e c h t e, II. 182, 38, *naar eisch*, *naar behooren*. Zie LSp. Gloss.

R e c h t, adv. I. 103, 548; II. 85, 167, *juist*.

R e c h t e n, ww. II. 112, 158; III. 59, 503, *oprichten*, *opheffen*.

R e c h t e v o o r t, adv. III. 106, 19, *regelrecht*, *rechtstreeks*.

R e d e, s. m. II. 39, 105; III. 37, 247, *koorts* van *riden*, sidderen, rillen. Zie Clignett, *Bijdr*. 46, Huydec. op *St*. II. 147, 571, Benecke, *Mhd. Wtb*. II. 1. 698.

R e d e n, ww. I. 180, 523, *in gereedheid houden*.

R e e f t e r, s. o. II. 175, 39, *eetzaal*, Lat. *refectorium*.

R e e p, s. m. I. 44, 235, *touw*.

R e e r e n, ww. II. 98, 177, *brullen*, Kil. *Boare*, *mugire*, Eng. *to roar*, Hd. *rören*. Zie Dr. de Jager, *N Versch*. 127.

R e g n e r e n, ww. II. 191, 7, *heerschen*. Zie MLp. Gloss.

R e y d e n, III. 79, 95, *gereed maken*. Zie MLp. Gloss.

R e y e n, ww. II. 149, 42; III. 35, 164, *dansen*.

R e i m e r e n, ww. II. 75, 43, *op rantsoen stellen*, *brandschatten*, van het Lat. *redimere*. Zie LSp. Gloss.

R e i n a r d i e, s. v. II. 104, 151, *sluwheid*, *listige streek*.

R e i n e n, ww. II. 92, 410, *regenen*, Eng. *to rain*. De *g* is evenzeer weggevallen in *zeil*, *dweil*, voor *zegel* en *dwegel* Zie Clignett. *Bijdr*. 106, LSp. Gloss.

Digitized by Google

Reken, ww. III. 84, 310, *schrapen*, Eng. *to rake*, Fr. *racler*. Zie LSp. Gloss.

Reken, ww. III. 119, 48, *herstellen*, Kil. *reparare, reficere*.

Recke, s. m. II. 5, 154, *held, krijgsman*, Mhd. *recke*. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 1, 592.

Recke, s. II. 96, 84, *kleederenrek*.

Religioen, s. II. 102, 79, *geestelijke orde*.

Rengnieren, ww. I. 165, 295, *regeeren, besturen*.

Rent, s. o. II. 177, 9, *rund, os*, als zinnebeeld van domheid. Zie *Wap. Mart.*, LSp. Gloss. op *rint*.

Rente, s. v. I. 122, 486; II. 24, 50; 75, 39; 105, 177, *inkomst, rijkdom*.

Rentvleesc, s. o. I. 9, 94, *rundvleesch*.

Repas, s. o. III. 95, 28, lees **trepas**, *veer, plaats waar men overgaat*, vooral over een water. Zie MLp. Gloss.

Rese, s. v. I. 143, 248; 156, 116, *reis, tocht*.

Respijt, s. III. 65, 108, *uitstel, vertoef*, OFr. *respit*, Lat. *respectus*. Zie *Rom. der Lorr.*, LSp. Gloss. enz. III. 52, 225, leze men **despijt**, *verdriet*.

Resten, ww. I. 78, 184; 90, 30, *rusten*.

Restoor, s. II. 202, 472, *teruggave, restitutie*.

Rete, s. II. 101, 39, *honigraat*.

Reume, s. II. 37, 37, *verkoudheid, rheuma*.

Ribaud, s. m. I. 118, 307, *schelm, deugniet*. Zie Clignett, *Bijdr.* 162, Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 126.

Ridder, s. m. I. 83, 348, *paard*, een der stukken van het schaakspel.

Ridderleken, adv. II. 121, 545, *ridderlijk*.

Riden, ww. II. 198, 306, *gerekend worden?* **Wel gereden**, II. 116, 332, *van een goed paard voorzien*, Fr. *bien monté*.

Riden, ww. II. 32, 86, *paren*, Kil. *rijden, berijden, bespringhen*. Salire, inire femellam.

Riedde, II. 51, 96, lees **reidde**, van **reiden**, *toebereiden, voorzien*.

Riem, II. 196, 220, *gordel, met zilveren gespen en beslag*.

Digitized by Google

R i e m e r, s. II. 11, 386, *roeiriem.*

R i e s, adj. I. 123, 514; 143, 250, II. 17, 173, *dwaas, lichtzinnig.* Zie Huydec. op *St.* I. 166, *Heim. d. Heim.* 324.

R i e s e n, ww. I. 144, 282, *dwaas handelen.*

R ij f, adv. I. 151, 60, *wijd.* Zie LSp. Gloss.

R ij s, s. o. mv. r i s e r e, III. 87, 21; 111, 5. *takjen.* Zie MLp., LSp., *Rein.* Gloss., *Spec. de Velth.* 124.

R i k e, adj. I. 18, 112; 27, 74, *machtig, aanzienlijk.*

R i n c, s. m. I. 17, 48; II. 156, 29, *kring.*

R i n g h e n, ww. III. 104, 99, *worstelen, streven, trachten,* Kil. *luctari, colluctari.*

R i n n e n, ww. part. g e r o n n e n, II. 38, 89, *stollen, tot een vaste zelfstandigheid verkoken.*

R i v e, adv. III. 104, 99, *ruim, rijkelijk, zonder schroom of aarzelen.* Zie r ij f.

R i v e e l, s. o. I. 16, 6; II. 173, 75; III. 83, 260; 189, 2, *blijdschap, vreugde,* veelal verbonden met d r i v e n, in de beteekenis van *lustig, vroolijk zijn.* Zie Clignett, *Bijdr.* 303.

R i v i r e, s. v. I. 126, 22, *jachtperk,* HJ. *Rivier,* OFr. *rivière.* V a r e n i n r i v i e r e n is vooral *op de vogeljacht gaan.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 120.

R o c k, s. I. 83, 349, *kasteel,* een der stukken van het schaakspel.

R o e d e r, s. o. III. 85, 356, *roer.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

R o e k e n, ww. Imp. r o c h t e, I. 12, 225; 32, 60; II. 13, 23, *zich bekommeren, zich bekreunen om iets.* Zie LSp. Gloss.

R o e m, s. II. 131, 97, *grootspraak, gebluf.*

R o e r e n, ww. III. 63, 46, *bewegen, roeren, hanteeren;* III. 71, 40, *aanroeren, vermelden;* II. 3, 69, *bewegen, overreden, bepraten.* Zie LSp. Gloss.

R o e s t, s. II. 37, 35, *hok, kooi,* Kil. *Roest,* Fland. i. *hinnen-kot.* Gallinarium, sedile avium.

R o k e, s. v. I. 130, 158, *rots,* Fr. *roche.* Zie Huydec. op *St.* I. 551.

R o k e n, ww. onpers. met den gen. I. 107, 719, *bekommeren.*

R o c k e n e n, ww. III. 90, 156, *berokkenen.*

Digitized by Google

R o n n e n, ww. I. 160, 122; II. 87, 242, *loopen.*

R o o t, adj. I. 112, 58, *rood*, een zeer gewoon epitheton van *goud*. Het rosachtige, donkere goud was in de middeleeuwen zeer geliefd.

R o s s i d e, s. o. II. 109, 68; 118, 421, *paard.*

R o t e, s. I. 162, 179, *hoop*, *schaar.*

R o u c, s. III. 124, 13, *kraai*, nog in het Landfriesch onder dien naam bekend.

R o u k e n, ww. met den gen. I. 32, 57; II. 75, 46, *zich bekommeren om iets;* onpers. II. 209, 97; III. 123, 7, *kunnen schelen.*

R u d a r i s, s. m. II. 62, 187, *stommerik*, *domoor*, Lat. *rudarius*, van *ruut* afgeleid. Zie *Wap. Mart.* Gloss.

R u d e, s. II. 40, 166, *ruiïng*, *verwisselen van veeren* bij vogels.

R u e e l, s. o. II. 112, 164, *straat*, Fr. *ruelle.*

R u e c k e n, ww. met den gen. III. 92, 204, *zich bekommeren om iets.*

R u e r e n, ww. II. 110, 95, *zich bewegen*, *zich te weer stellen;* II. 205, 78, *in beweging brengen.*

R u i r e, s. m. II. 130, 55, *bewoner van de oevers der Roer.* Zie Willems op *Heelu*, 222.

R u m e n, ww. I. 96, 252, *ontruimen*, *verlaten;* s i r e s t r a t e n —, III. 14, 217, *zijns weegs gaan.* Zie LSp. en MLp. Gloss.

R u n e n, ww. II. 76, 75; III. 69, 75, *fluisteren*, *in het geheim spreken*, Hd. *raunen.* Zie LSp Gloss.

R u r e. I n — m a k e n, III. 36, 197, *in beweging brengen.* Zie LSp. op r o e r e.

R u r e n, ww. II. 187, 209, *aanroeren*, *van iets spreken.* Zie MLp., LSp. Gloss.

R u s t e n, ww. II. 210, 158, *tot rust brengen*, *doen rusten.* Zie LSp. Gloss.

R u t e, s. II. 125, 676, *ruit*, Fr. *losange*, eene figuur in de wapenkunde. Zie Rietstap, *Wapenk.* 140.

R u t e n, ww. II. 46, 137, 139, *met gegons vliegen.* Zie op g h e r u u t.

R u u t, adj. III. 62, 185, *ruw*, *onbeschaafd*, *dom*, Lat. *rudis.* Zie Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV. 83.

Digitized by Google

S. Z.

S a b e l, s. II. 105, 197, *zwart* De naam dier kleur in de heraldiek.

S a c h t e n, ww. *verzachten*. G h e s a c h t s ij n, met den dat. pers. III. 7, 248, *tot bedaren komen*. Zie Maerl. *Rijmb*. Gloss. Over III. 146, 52, zie de Aanteekening.

S a e c h t, adj. III. 149, 24, *zacht*, *gerust*.

S a e n, adv. I. 7, 12, passim, *terstond, spoedig*, Eng. *soon*.

S a e t, s. N i e t e e n —, II. 94, 25, *geen zaadjen*, *geen zier*, *volstrekt niets*. Zie Dr. de Jager, *N. Versch*. 93.

S a g e, s. v. I. 131, 198, *sprookjen;* s o n d e r —, I. 78, 181; II. 56, 325, *in waarheid*, *gewis*, een gewone verzekeringsformule.

S a g h e, s. I. 4, 113, *lafaard*. *ellendeling*, Mhd. *Zage*. Zie *Rein*. Gloss. en vooral Benecke, *Mhd. Wtb*. III. 834.

S a g h e n, ww. I. 148, 154, *zeggen*, *verhalen*. Zie LSp. Gloss.

S a k e n, ww. II. 27, 168, *grijpen*, *slepen*, *tot zich trekken*. Zie Dr. de Jager, *Arch*. II. 131.

S a c k, s. m. E n e n d e n — g h e v e n, III. 94, 291, *zich van iemand ontslaan*, bepaaldelijk van een vrijer. Zie Dr. Halbertsma, *Naoogst*, I. 196, over den oorsprong dezer benaming en het daarmede in verband staande gebruik.

S a l e, s. v. I. 159, 85; II. 109, 45, *zaal*, *hof*.

Z a l e, s. v. II. 169, 112, eene gewone uitdrukking voor Maria's *schoot*. Zoo ook *Sp. H*. I. 308 (N. U.):

Die edele *zale*, daer God in lach.

Zie *Wap. Mart*. Gloss.

S a l i c h, adj. III. 90, 157, *gelukkig*. Zie MLp. Gloss.

S a l i c h c r u u t, II. 40, 165, *salie*, Lat. *salvia*, Fr. *sauge*. Lees met de var.: van *saelien*, *crude* Zie Bormans, *Nat. Bl*. I. 319

S a l u u t, s. o. I. 169, 111, *groete;* I. 165, 306, eig. *redding*, hier *redmiddel*. Zie Raynouard, *Lex. Rom*. V. 146, n°. 9.

S a m b u w e, s. I. 60, 278, *paardendek*, *dekkleed*, Ro-

Digitized by Google

quef. *Gloss.* II. 614, *Sambue*, housse d'une selle de cheval, harnois.

Sameninghe, s. v. I. 180, 524, *bijeenkomst*, *vereeniging.*

Samenlinghe, II. 127, 777, *vijandelijk treffen.*

Samijt, samite, s. o. I. 60, 289; 98, 354; 150, 29; II. 121, 518, *fluweel*, Hd. *Sammt.*

Sanden, ww. III. 79, 102, *zenden.*

Sant, s. o. II. 117, 365; 151, 26, *strijdperk.*

Zant, s. o. III. 95, 31, *strand.*

Sap, sape, s. o. II. 40, 164, *sap.*

Sat, adj. I. 9, 103; 114, 135, *verzadigd.* Zie Clignett, *Bijdr.* 369.

Saten, ww. Part. ghesat, II. 205, 76, *zetten*, *stellen;* III. 79, 129, *zetten*, *bepalen;* hem —, III. 75, 176, *zich zetten tot iets;* jeghen enen —, II. 133, 196, *met iemand een vergelijk treffen*, hier bepaaldelijk om zich los te koopen. Zie Willems op *Heelu*, 227, LSp. Gloss.

Saut, s. o. I. 133, 284, *soldij.*

Schacht, s. II. 117, 381, *lans.*

Scaec, s. o. I. 84, 409, *schaakspel*, *schaakbord.*

Scaecman, s. m. I. 22, 238, *roover*, *dief.*

Scaerden, ww. II. 66, 19, *schaarden verkrijgen.*

Scaert, s. II. 103, 95, *schaarde*, kerf of breuk in een snijdend werktuig. Zie LSp. Gloss.

Scaffen, ww. III. 74, 144, *bezorgen*, *bewerken.*

Scaker, s. m. III. 17, 5, *roover.*

Scakier, s. I. 82, 334, *schaakbord.*

Scalc, s. m. II. 45, 122, *dienaar*, hier worden de *werkbijen* bedoeld.

Scalc, adj. II. 166, 72, *boos*, *bedriegelijk*, *slecht.* Zie *Rom. d. Lorr.*, LSp. Gloss.

Scalkelike, adv. II. 44, 78, 79, *als knechten.*

Scalcheit, s. v. II. 105, 170, *boosheid.*

Scalt, zie op Scelden.

Schamel, adj. III. 92, 215, 223, *zedig*, *ingetogen;* scamel ende milde, III. 64, 71, *ingetogen en matig voor zich zelven*, *mild jegens anderen.* Zie LSp. Gloss.

Digitized by Google

S c a m e l h e d e, s. v. I. 111, 27, *gevoel van schaamte, eerbaarheid.*

S c a m e l i k e, adv. II. 10, 350; III. 10, 61, *beschaamd.*

S c a m p, s m. I. 8, 80, *smaad, smadelijke bejegening;* S o n d e r —, I. 45, 274; 51, 484, *zonder smaad, in alle eer*, niet veel meer dan een stoplap. Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss., Dr. de Vries. *Brief aan Dr. Jonckbloet*, 30.

S c a m o n i a, s. v. II. 38, 73, *scammonia*, een soort van *convolvolus.* Zie Dodonaei *Cruydt-Boeck*, 640.

S c h a r p, adj. III. 87, 8, *scherp.*

S c e d e n, tr. en intr. ww. Imp. s c i e t, I. 7, 3; 16, 1; III. 1, 6, *scheiden, vertrekken.* II. 100, 7, *storten, uitgieten*, (van 't lichaam scheiden) Hd. *ausscheiden.*

S c e i d e n, ww. I. 21, 202, *scheiden, beslissen.*

S c e e r n e n, ww. I. 85, 449, *schertsen.*

S c e l d e n, ww. Imp. s c o u t, s c a l t, s c o l d e, s c u l d e, Part. g h e s c o u d e n, I. 122, 469; 142, 223; II. 57, 329; 147, 377; 179, 89; III. 71, 38, *berispen, bestraffen*, doch ook in den tegenwoordigen zin van *uitschelden, smadelijk berispen.* S c e l s e, III. 26, 132, voor s c e l d e s e. Zie LSp. Gloss.

S c e l d e c h, adj. I. 106, 669, *schuldig, verschuldigd.*

S c h e l t, s. o. II. 112, 177, *schild.*

S c h e m, s. III. 72, 74, *schim.*

S c e m e r e n, ww. I. 112, 59, *schitteren.*

S c e n d e n, ww. Part. g h e s c a n t, II. 96, 101; 108, 31, *in het ongeluk storten, verderven.* Zie LSp. Gloss.

S c e p e n, ww. II. 145, 296, *scheepgaan.*

S c e p p e n, ww. Part. g h e s c e p e n, I. 150, 22, *maken, vervaardigen.* N a d a t t e t d u s g h e s c h e p e n e s, II. 75, 33, *naar dien het er dus mee staat.* Zie MLp., LSp. Gloss. enz.

S c e p p e n e s s e, s. v. II. 34, 51, *houding, gestalte.*

S c e p p e r s s e, s. v. I. 158, 27, *schepster.*

S c e r e n, ww. doch doorgaans subst. gebruikt, II. 63, 217, *spot, gekheid*, in den dat. s c e r n e, s c h e e r n e, I. 172, 214; II. 130, 58; III. 32, 37. E n e n t e s c e r n e d r i v e n, II. 19, 277, *iemand voor den gek*

Digitized by Google

houden, den spot drijven met iemand. Zie Clignett, *Bijdr.* 10, 93, LSp. Gloss.

Scerf, s. o. II. 48, 221, *aarden pan, pot,* Mhd. *scherbe*, topf. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 2. 159, Frisch, *Teutsch. Lat. Wtb.* II. 174, b. *Scherbe* sagt man auch von einigen ganzen gefässen, sonderlich irdenen, *Garten scherbe*, vas testaceum. *Blumen scherbe*, vas ad florum plantationem in horto.

Schermenslach, III. 145, 22, *houw, slag van een vechter*, Kil. *schermslagh*, Ictus gladiatorius, Fr. *coup de maître.*

Scicht, s. o. I. 128, 93, *pijl.*

Schiere, adv. I. 43, 194, *schielijk, aanstonds.*

Schierheit, — eden, s. v. II. 118, 407, voor chierheit, *sierlijkheid, schoonheid.* De uitdrukking vol schierheden is niet veel meer dan een stoplap.

Scijn, s. m. I. 71, 377, *schijnsel;* III. 95, 56, *schijn, aangenomen gedaante of houding.* In — sijn, II. 122, 577, *blijken.*

Scilt, s. o. III. 17, 9, *schild.*

Schimp, s. m. III. 89, 114, *scherts, spot.* Zie MLp. Gloss.

Schinden, ww. Part. geschint, III. 168, 362, *verderven.* Zie over den zwakken vorm gescint en ghescant uit geschent, LSp. Gloss.

Scinen, ww. met den dat. I. 158, 36; II. 62, 190, *blijken.* Zie Huydec. op *St.* II. 168.

Scinkel, s. II. 41, 197, *been.*

Scoe, s. m. I. 94, 195; II. 125, 694, *schede.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 107.

Scoenheit, s. o. III. 25, 93, 98, *tooi, sieraad.*

Scoeren, ww. II. 101, 46, *verscheuren, vernietigen.* Zie op Scoren.

Scoffelture, s. v II. 127, 768, *nederlaag.* Zie op Scofferen.

Scofferen, scoffiren, ww. I. 93, 152, *geheel en al verslaan;* II. 110, 83; III. 160, 90, *verslagen, onthutst, verlegen maken.* Van het OFr. *desconfire*, MLat. *disconficere.* Zie Huydec. op *St.* II. 196, LSp. Gloss, enz.

Digitized by Google

S c o i e n, s c o y e n I. 143, 239, *aantrekken* van schoenen; h e m —, III. 44, 515, *zich schoeien.*

S c o l e, s. v. I. 168, 78; II. 72, 86. *eene menigte van gelijksoortige voorwerpen*, hier van korven en vogels. Thans is de uitdrukking *een school visschen* nog bekend. D i e h e l s c e —, I. 158, 34, *de helsche verzameling.* Zie *Hor. Belg.* III. Gloss.

S c o n f e l t u r e, s. v. I. 120, 382, *strijd.*

S c o n f i e r e n, Hem —, ww. II. 212, 220, *zich schamen*, *beschaamd worden.*

S c o p, s. m. I. 130, 156; III. 58, 465, *spot.* S o n d e r —, II. 112, 174, *zonder spot*, dus *naar waarheid*, eene bloote verzekeringsformule. Zie LSp. Gloss.

S c o r e, s. v. III. 44, 534, *scheur.*

S c o r e n, ww. trans. en intr. Imp. s c o r d e, I. 3, 56; 117, 263; III. 6, 183; 69, 63; 75, 177, *scheuren*, *verscheuren*, *verbreken*, *verwoesten.* Zie LSp. Gloss.

S c o u d e n, ww. II. 102, 87, *door kokend water dooden*, even als de zwijnen, Eng. *to scald.*

S c o u t, zie op S c e l d e n.

S c o u t, s. v. plur. s c o u d e en s c o u d e n, I. 172, 234; II. 146, 333; III. 52, 221; 74, 130, *schuld*, V a n r e c h t e r —, II. 146, 348, *naar rechtmatige verplichting*, *volgens billijke schuld.* D i e s n o i t s c o u t e n g h e w a n, II. 184, 98, *die er nooit schuld aan had*, *die nooit iets had bedreven om die eer te verdienen.* Zie LSp. Gloss.

S c o u w e n, s. v. I. 194, 154, *gezicht*, *verschijning.*

S c o u w e n, ww. I. 97, 300, *zien*, *aanschouwen.*

S c o u w e n, ww. II. 193, 91, *schuwen*,

S c r a v e n, ww. I. 6, 180, *krabben.* Zie Cliguett, *Bijdr.* 336.

S c r e y d e n, ww. I. 142, 206, *schreien.*

S c r i e n, ww. Imp. s c r e e, II. 8, 270, *schreeuwen.*

S c r e m e, s. III. 49, 93, *schram.*

S c r i f t u r e, s. v. II. 166, 3; 183, 59; *wijsheid in geschriften*, *geschrift.*

S c r i c k e n, ww. I. 136, 394, *aanbreken.* Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 106.

Digitized by Google

S c r i c k e n, ww. I. 170, 145, *terugdeinzen.*

S c r i n e, s. II. 145, 294, *kist*, Lat. *scrinium.* Zie LSp. Gloss.

S c r i n k e n, ww. II. 154, 58, *in het nauw brengen*, *in het ongeluk storten.* Bij Kil. is schrincken, *contrahere*, *retrahere*, waarschijnlijk verwant met het Hd. *Schrank*, en het daarvan afgeleide *beschränken*, insperren. Zie *Graff*, VI. 582; Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 2, 202. Een gewone term van verwensching, zie *Rom. v. Limb.* Gloss.

S c r o d e n, ww. II. 198, 305, *snoeien*, Kil *Circumcidere nummos*, *accidere monetam.*

S c u e t l e, s. III. 130, 20, *schotel.*

S c h u l d e, s. III. 88, 63, *schuld.*

S c u l d e c h, adj. I. 95, 243, *verplicht.*

S c u r e n, ww. III. 34, 117, *schuren*, *borselen.*

S c u t t e, s. m. II. 112, 163, *schutter*, *boogschutter.*

S e c h g e n e n, **s e g h e n e n**, ww. I. 22, 242; 55, 67, *zegenen*, door het teeken des kruises te maken. Zie LSp. Gloss.

S e c t e, s. v. II. 99, 197, *aanhang.*

S e d e r, adv. II. 122, 585, *sedert*, *naderhand.*

Z e e m, s. II. 2, 23, *honigzeem.*

S e e r, s. o. I. 40, 21; 167, 21; III. 12, 137; 43; 459, *verdriet*, *droefheid.*

Z e e u s c h, adj. III. 130, 37, *zeeuwsch.*

S e y n e n, ww. II. 88, 277, *zegenen.*

S e k e r, adj. I. 111, 23; II. 55, 267; 149, 37, *veilig*, met den gen. I. 49, 420; II. 178, 60, *verzekerd.*

S e k e r e n, ww. trans. III. 10, 39; 11, 103, *zich verloven met.* Zie Huydec. op *St.* III. 416.

S e k e r h e d e d o e n, I. 46, 290, *de plechtige verzekering geven*, *de gelofte afleggen.*

S e k e r l i k e, adv. I. 60, 296, *veilig.*

S e l c, adj. met het ww. in enk. en meerv. I. 95, 238, *sommigen*, Fr. *un tel.* Zie LSp. Gloss.

Z e l e, s. v. I. 171, 185, *zaal*, *hof.*

S e l s e n, adj. II. 159, 47, *vreemd*, *wonderbaar.* Zie LSp. Gloss. op *zelsien*,

Digitized by Google

S e l s e n h e i t — e d e, s. v. II. 159, 42; 161, 37, *wonder;* II. 164, 2, 6, *wonderlijkheid.*

S e l v e r e, II. 120, 487, denkelijk te veranderen in *selven.* Van *zilver* kan hier geen sprake zijn, wel van *hetzelfde* (wapen).

S e l v e r ij n, adj. I. 98, 362, *zilveren.*

S e m m i n l e v e n, I. 43, 184, samengetrokken uit s o h e l p e m i m ij n l e v e n, eene zeer gewone bevestigingsformule. Zie Huydec. op *St.* II. 471; *Hor. Belg.* V. 109; Grimm, *RA.* 895, *Gr.* III. 243.

S e n, s. m. voor S i n III. 53. 257, in de gewone uitdrukking d a e r s ij n — t o e d r o u c h, *daar zijn wil naar gericht was.* Zie LSp. Gloss.

S e n d e n, ww. part. g h e s a n t, II. 148, 5, *zenden.* Zie LSp. Gloss.

S e r e, adv. compar. s e e r e, s e e r r e, I. 118, 309; III. 39, 321, *hard, sterk.*

S e r e c h h e i t, s. v. I. 145, 321, *droefheid.*

S e r i a n t, s e r j a n t, s. m. I. 17, 43; 68, 242; 116, 233; II. 20, 323; 111, 124, *dienaar, dienstknecht.* Zie Clignett, *Bijdr.* 314; Huydec. op *St.* I. 18; *Hor. Belg.* III. 154.

S e r i c h e i t, s. v. I. 123, 496; II. 81, 12; 144, 290, *verdriet, droefheid.*

S e r i c h l i k e, adv. II. 26, 104, *erbarmelijk, droevig.*

S e r m o e n, s. o. II. 132, 126, *preek, prediking.*

S e t t e n, ww. I. 13, 249, *verordenen, opleggen;* i n t a l e n —, I. 181, 566, *aanspreken.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 82.

S i, vnw. met een telw. — s e s s e, I. 10, 144; — h o n d e r t, I. 127, 60; II. 123, 596, gelijk men thans zegt: *zij met hun zessen, met hun honderd.*

S i, s. v. II. 32, 115, *wijfjen.*

S i, s ij. S o n d e r —, III. 17, 8, *zonder gebreke, zonder bedenking, voorzeker,* een bloote verzekeringsformule. Zie Huydec. op *St.* II. 342; *D. Doctr.* Gloss., en vooral Dr. de Jager, *N. Arch*, I. 222.

S i c h, zie op S i e n.

S i d e m e e r d a t, conj. I. 121, 441, *sedert, toen.*

Digitized by Google

S i e c h e i t, s. v. I. 53, 18, *ziekte.*

S i e d e n, ww. Imp. s o o t, Part. g h e s o d e n, II. 40, 135, 137; 41, 175; III. 72, 79, *koken.*

S i e g h e n, ww. I. 143, 246, *zien.*

S i e l e l e s s e, s. v. I. 6, 167, *zielmis.*

S i e n, ww. 2 p. enk. Imper. s i c h, II. 96, 85, *zien.* Zie Dr. de Jager, *Versch.* 197.

S i e n, adj. compar. s i e n r e, III. 34, 122, *schoon.* Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 54.

S i e n e, s. v. I. 90, 20, *gezicht.*

S i e r, s. II. 41, 177, *wormpjen*, vooral die welke zich in de huid van mensch of dier plaatsen, Kil. *siere*, acarus, teredo. Zie Dr. de Jager, *N. Versch.* 118.

S i e r h e y t, — e d e, s. v. II. 165, 53, 57, *sieraad.*

S ij n, ww. Part. g h e s ij n of g h e w e s e n, passim.

S i l l e, s. v. III. 22, 191, *drempel.* Zie Huydec. op *St.* I. 525, 613.

S i m p e l h e d e, s. v. II. 78, 181, *eenvoudigheid.*

S y m p h o n i e, s. v. I. 153, 128, een soort van *lier*, ML. *symphonia.* Zie *Hor. Belg.* VI. 199.

S i m p l e, adv. I. 130, 193, *eenvoudig.*

S i n, s. m., een woord van zeer ruime beteekenis, de zetel van *denken*, *gevoelen*, *willen*, *weten*, dus *hoofd* en *hart*, I. 138, 49; II. 179, 98, *verstand;* I. 138, 49; II. 179, 98, *verstand;* I. 46, 312, *gevoel*, *warmte*, *aandrang;* u u t s i n e n s i n n e v a r e n, I. 54, 62, *verbijsterd worden*, *zinneloos worden;* i n a l l e n s i n n e n, II. 109, 38; III. 32, 23. *in alle opzichten*, *geheel en al.* Zie LSp., MLp. Gloss.

S i n a m o m a, I. 152, 113, *kaneel*, Lat. *Cinnamomum.* Zie Dodonaei *Cruydt-boeck*, 1453.

S i n d a e l, s. I. 128, 85, *zijden stof*, *taf.* Zie Huydec. op *St.* III. 323; *Rom. v. Limb.* Gloss.; *Du Cange* (Ed. Henchel) II. 270, i. v. c e n d a l u m.

S i n d e n, ww. Imp. s i n d e, Part. g h e s i n t, I. 71, 161; II. 131, 83; 160, 87, *zenden.* Zie LSp. Gloss.

S i n g e n, ww. Imp. s a n c, I. 74, 10; II. 175, 31, *zingen.*

S i n g l a t o e n, s. I. 150, 27, *een kostbare oostersche*

Digitized by Google

kleedingstof, waaruit de opperkleederen werden vervaardigd. Zie Roquefort, *Gloss.* II. 552: *Siglaton*, Habillement qui couvroit tout le corps, et qui étoit commun aux deux sexes; il prenoit son nom de l'étoffe avec laquelle on le faisoit.

Sinnicheit, s. v. III. 93, 256, *verstand*, *bedachtzaamheid*. Zie Huydec. op *St.* I. 1; MLp. Gloss.

Sinopre, s. II. 121, 514, *groen*. Aldus wordt in de heraldiek deze kleur genoemd, waarschijnlijk naar de stad *Sinope*, waar ze vervaardigd werd.

Sint, conj. III. 99, 212, *nu*, *daar*.

Sintmeer, adv. III. 124, 15, *sedert*, *daarna*.

Sisoen, s. o. III. 77, 50, *jaargetijde*.

Sitole, s. v. II. 149, 54, *een zachtklinkend snareninstrument*. Zie *Hor. Belg.* VI. 199.

Sitten, ww. Wel —, I. 63, 37, *welgelegen zijn*; III. 35, 150, *staan*, *voegen*, *passen*.

Sitten, s. o. I. 74, 465; 155, 61; II. 153, 7, *zetel*. Zie *Rom. v. Limb.* Gloss.

Slach, s. Alle slaghe, II. 72, 80, *slag op slag*.

Slachten, ww. met den dat. III. 84, 307, *van hetzelfde geslacht zijn*, *gelijken*.

Slaen, ww. Imp. sloech, slouch, slogen, Part. gesleghen, Imper. slach, I. 9, 116; 46, 306; II. 119, 434, *slaan*. Ook zeer gewoon om een beweging naar een plaats uit te drukken: — in-, I. 14, 293, *zich driftig in iets begeven*; — in, I. 99, 389, *in iets neerkomen*, *er in slaan*; — met sporen, I. 22, 259; 125, 583; II. 119, 452, *spoorslags rijden*; — in den strijt, II. 123, 612, *zich ten strijde begeven*; — III. 59, 488, *rennen*; — in die oren, II. 66, 46, *de ooren treffen* — voer niet, II. 6, 173, *gering achten*, *in den wind slaan*. Trans. II. 110, 78, *opslaan*; — enen raet, I. 49, 435, *een plan beramen*, *beraadslagen*. Zie LSp. Gloss., Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 81.

Slavine, s. v. I. 4. 90, *pelgrimskleed*, MLat. *slavina*. Zie *Rein.* Gloss.

Slecht, adj. I. 6, 172; 127, 45, *effen*, *glad*; III.

Digitized by Google

81, 208, *eenvoudig*, *oprecht*. Zie Clignett, *Bijdr.* 128. *Ned. Klass.* I. (*Leeuwend.*) 9.

S l e e, s. *gemeene pruim;* t w e e s l e e n, I. 130, 186, *iets*, *een zier*. Zie Dr. de Jager, *N. Versch.* 101.

S l e y p, s. m. II. 165, 65, *sleep*, aan een kleed.

S l e m, adv. II. 158, 31, *scheef*, Kil. *slem*, *slim*, Limus, obliquus, transversus, obtortus.

S l e t e r, s. III. 130, 19, *sleter*, *afgescheurde lap*, verwant met *slet*. Zie Dr. de Jager, *N. Versch.* 111, Huydec. *Pr.* II. 367.

S l i n c, adj. I. 153, 9; II. 121, 524, *linker*. Zie LSp. Gloss.

S l i t e n, ww. Imp. S l e e t, I. 122, 477; 143, 231, *uittrekken van haar*. Zie LSp. Gloss., *Taalk. Mag.* IV. 52.

S l o t e l, s. v. I. 35, 211; 36, 231; III. 106, 34, *sleutel*.

S l u m e, s. v. II. 82, 39, *schil*, *bolster* van vruchten. Zie Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 146.

S m a k e n, ww. in veel ruimere opvatting dan tegenwoordig, II. 96, 90, *proeven*, *genieten;* ook van treurige zaken, d i e d o o t —, II. 93, 450, *den dood ondergaan*, *lijden*. Zie LSp. Gloss,

S m a l, S m a l e, adj. I. 14, 301; 68, 252; III. 110, 168, *klein*, *gering*. D i e s m a l e, subst. gebruikt, I. 113, 102; III. 3, 78, *de schoone*, la belle *mignonne*. Zie *Rom. d. Lorr.*, *Beatr.* Gloss

S m a l e n, ww. III. 25, 105, *verkleinen* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

S m e d e n, ww. II. 9, 282, *vervaardigen*.

S m e e t, s. III. 195, 179, *slag*, *klap*. Zie Huydec. op *St.* III. 239, 467.

S m e k e n ww. II. 177, 21, *vleien*, Hd. *schmeicheln*. Zie Huydec. op *St.* II. 312.

S m e k e r, s. m. II. 83, 86; 177, 20, *vleier*.

S m e k i n g h e, s. v. I. 156, 97; 159, 83, *vleierij*.

S m e l t e n, ww. II. 42, 219, *zijn gevoeg doen*, van vogels aldus genoemd, Kil. *stercus liquidum egerere*, dicitur de avibus. Gal. *esmeult*, i. excrementum avium.

Digitized by Google

Smit, s. III. 154, 18, *smet.*

Smiten, ww. **Ten halse** —, III. 19, 92, *op den nek nemen.*

Smout, s. II. 40, 152, *vet.* Van *smelten*, *smolt*, met de gewone wisseling van *ol* in *ou.*

Snellen, ww. **Hem** —, I. 161, 136, *zich haasten.*

Sneven, ww. II. 35, 63; 166, 84, *vallen*, *ten val komen*, *bezwijken*; **in — comen**, III. 13, 180, *ten val komen.*

Sniemen, adv. I. 119, 371; II. 15, 104, *spoedig*, *weldra.* Zie Huydec. op *St.* III. 309.

Snoot, adj. III. 104, 103, *gering*, *onaanzienlijk*, *arm.* Zie Huydec. *Pr.* III. 201.

Socht, adj. I. 133, 289; 164, 274, II. 51, 89, *zacht*, Eng. *soft.*

Sochten, ww. II. 35, 70, *verzachten*, *bedaren.*

Sochteit, s. v. II. 51, 95, *zachtheid.*

Soe, **So**, pers. vnw. vr. enk. passim; **Soere**, passim, *zij er.*

Soe, II. 136, 309, lees: *Die* soe coenlike metter hant. *Die* is zeker eerst uitgevallen, en later *soe bloet* door een afschrijver er bijgevoegd.

Soe — soe, passim, *hoe — des te*, wanneer gevolgd door een comparativus; **so — so**, bij een tweeledige vraag of twijfel, *of — of.* **Soe lanc soe bat**, I. 139, 96, *hoe langer zoo beter.* Zie LSp. Gloss. op **So.**

Soeken, ww. Imp. **sochte**, II. 136, 280, *aanvallen.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 92.

Zoeten, ww. III. 99, 209, *bedaren*, *stillen.*

Solaes, s. I. 113, 105; III. 89, 117, *troost*, *verkwikking*, en bij uitbreiding *vermaak*, *genot.* Zie LSp. Gloss.

Solaesen, ww. II 48, *Tit. troosten.*

Solre, s. m. I. 155, 59, *zolder*, van het Lat. *solarium*, even als *kelre* van *cellarium.* De *d* werd later ingevoegd even als bij *zwaarder* van *zwaar*, *minder* van *min*, enz.

Som, **some**, **somme**, I. 149, 68, *sommigen.* Zie LSp. Gloss.

Somer, s. m. II. 155, 17, *lastdier*, Fr. *sommier*, *bête*

Digitized by Google

de somme. Zie Huydec. op *St.* II. 13, Clignett, *Bijdr.* 226.

Somme. Tere — II. 46, 139, *in ééne som*, *in het geheel.* Zie LSp. Gloss.

Somme, s. III. 97, 127, *keer.*

Sonder, adv. I. 54, 26; 91, 84; 160, 116; II. 36, 106, *behalve.* Zie LSp. Gloss.

Sonderlang adj. II. 36, 111, *bijzonder.*

Sonderlinc — ghe, adj. I. 161, 155; II. 149, 55, *bijzonder*, *afzonderlijk.* Zie LSp. Gloss.

Sonderlinge, — en, adv. I. 67, 190; 139, 101; II. 162, 81, *inzonderheid*, *bovenal*, *in het bijzonder.*

Sorchlic, adv. III. 89, 85, *bezorgd*, *bekommerd.*

Sorghe, s. v. I. 12, 203, *vrees.*

Sorgen, ww. I. 56, 131; 158, 44, *vreezen*, *bezorgd zijn.* Zie LSp. Gloss., Dr. de Jager, *N. Versch.* 357.

Sorcoers, s. I. 140, 134, *hulp*, *toeverlaat*, Fr. *secours*, van het Lat. *succursus.* Zie LSp. Gloss.

Sorcoersen, ww. I. 42, 127, *helpen*, *bijstaan.*

Sottighem, s. III. 87, 29, een dorp in Oostvlaanderen, hier natuurlijk eene woordspeling met *Zot.* Even zoo spreekt men van de *Waterlanders* die komen; een vrek is van *Kleef*; iemand die begraven is van *Rotterdam.* Zie MLp. *Aant.* 144.

Souter, zouter, s. m. II. 188, 257; 192, 66, *boek der psalmen*, van *psouter*, *psalter*, Lat. *psalterium.* Zie LSp. Gloss. op salm.

Spacieren, ww. II. 210, 163, *wandelen*, Lat. *spatiari.*

Spade, adv. I. 8, 52, *laat.*

Spanceren, ww. III. 137, 16, *wandelen.*

Spanen, ww. Imp. spoen, II. 13, 5; 17, 188; 104, 127, *verlokken*, *verleiden*, Ohd. *spanan*, Gr. *σπάειν.* Zie het het breedvoerige stuk van Dr. de Vries over dit woord in Dr. de Jagers *Arch.* IV. 223.

Spannen, ww. Imp. spien, *spannen*; Sporen —, III. 91, 179, *sporen om de voeten spannen*, *aandoen*; II. 127, 792; 134, 216, *opsluiten*, *gevangen zetten.* Zie MLp. Gloss.

Digitized by Google

Sparen, ww I. 117, 258, *dralen;* Sonder —, I. 39, 32, *zonder uitstel, onverwijld.*

Specie, s. I. 69, 283; II. 2, 35, *specerij.*

Speel, Ten anderen — gaen, III. 69, 62, *over de hooge schoenen loopen, kant noch wal raken.*

Speelkijn, s. o. III. 90, 156, *spelletjen.*

Spel, s. o. I. 175, 351; II. 141, 155, *spel, vroolijkheid, vermaak, jokkernij,* ook van het *minnespel* gebezigd; I. 21, 206; II. 126, 744, *wapenspel, wapenhandel.* Uten spele gaen, I. 10, 157, *ernst worden, ophouden spel te zijn,* evenzoo Van spel gaen, II. 126, 734. Zie LSp. Gloss.

Spelen, I. 70, 326, *schertsen.*

Spellen, ww. II. 194, 150, *noemen.*

Spersen, ww. I. 120, 400, *zich verspreiden, heen en weer vliegen,* Lat. *spargere.*

Sperwaer, s. m. II. 141, 161, *sperwer,* Ohd. *sparawari.* Zie Diez, *Etym. Wtb.* 326.

Spi, interj I. 121, 422, *foei.*

Spien, zie op Spannen.

Spien. ww. I. 132, 252; II. 43, 47, thans *spieden, loeren op iets, naar iets omzien, iets zoeken.* Zie Huydec. op *St.* III 16; Clignett, *Bijdr.* 280; *Wap. Mart.* Closs.

Spiet, s. m. II. 100, 11; 136, 295, *speer.*

Spiker, s. m. I. 9, 88, *voorraadschuur.*

Spil, s. o. III. 88, 74, *spel.*

Spillic, adj. III. 92, 210, *vermakelijk, aangenaam.*

Spinnen, ww. Imp. span, II. 165, 58, *spinnen.*

Spoet, s. m. III. 3, 70; 128, 17, 24, *geluk.*

Spot, s. m. Uten spotte gaen, III. 90, 132, *ernst worden.*

Sprayen, ww. Part. ghespraít, trans. I. 102, 520, *verspreiden;* intr. III. 86, 375, *zich verspreiden.*

Spriet, s. m. II. 123, 621, *speer.*

Springhen, ww. Imp. spranc, I. 2, 33; 8, 43; II. 2, 18, *springen, ontspringen* (van een bron). Zie LSp., MLp. Gloss.

Spronc, s. m. I. 88, 89; III. 91, 196, *begin.*

Stade, s. v. I. 34, 173; III. 41, 401, *gelegenheid;* staen

Digitized by Google

in staden, I. 16, 8; II. 78, 143, *helpen*, *bijstaan*; bi staden, met —, I. 41, 91; 96, 264; 169, 117; II. 48, 222; 109, 54; 205, 65, *op zijn* (*mijn*, *haar*) *gemak*, eig. *met goede gelegenheid.* In denzelfden zin mit gueder stade, III. 102, 18. Zie LSp. Gloss. en Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* IV. 57.

Staen, ww. 3 p. s. Praes. ind. steet, steit, Imp. stoet, stoeden, Imper. stant, I. 107, 720; III. 88, 50, *staan;* I. 43, 165; 57, 179, *passen*, *voegen*, I. 94, 177, *staande blijven*, *in stand zijn;* — met den dat. III. 46, 587, *overkomen;* — an ene dinc, I. 18, 79; II. 92, 402; 178, 49, *ergens van afhangen.* Zie van Wijn op *Heelu*, 28. — van enen, II. 19, 272, *afstand doen van iemand*, *iemand verloochenen;* — te bove, I. 162, 200, van de zon gebezigd, *aan de oosterkimmen staan.* Mi staets tonberne, I. 57, 156, *ik kan er wel buiten.* Zeer gewoon is ook het gebruik van *staen* in spreekwijzen als deze: *hi stoet ende sach*, waar wij zeggen *hij stond te zien.* Over den ouden vorm van den imper. zie Dr. de Jager, *Versch.* 91, en *N. Versch.* 469.

Stafisagria, s. v. II. 37, 31, *luiskruid*, Gr. *σταφὶς ἀγρία.* Zie Dodonaei *Cruydt-boeck*, 595.

Staken, I. 152, 113, *stichas*, *astochodes*, een welriekend kruid. Zie Dodonaei *Cruydt-boeck*, 441.

Stalijn, adj. I. 145, 327, *stalen.* Zie Huydec. op *St.* II. 140.

Stallecht, stallicht, s. o. I. 2, 21; 98, 352, *waskaars*, eigenlijk *standlicht.* Zie Huydec. op *St.* III. 188.

Standaert, II. 134, 233, passim, *standaard.* Zoodanig veldteeken, waaraan de banier werd bevestigd, was op eenen wagen geplaatst, een gevaarte als een klein *kasteel* ingericht, om den standaard te verdedigen. Zie Huydec. op *St.* III. 323 en vooral Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 90.

Staphans, stappans, adv. I. 112, 84; 163, 213; II. 108, 11, *terstond.* Zie Clignett, *Bijdr.* 250, Huydec. op *St.* III. 32, Grimm, *Gr.* III. 134.

Digitized by Google

S t a t, s v. mv. s t a d e, II. 130, 42, *plaats.*

S t e d e. V a n s t e d e n, III. 12, 154, *van die plaats, van daar.*

S t e d e, adj. III. 97, 133; 120, 16, *standvastig, getrouw.*

S t e e n, s. m. I. 32, 73; 159, 70, *kasteel.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

S t e e n d o o t, adj. I. 11, 173, *morsdood*, zoo dood als een steen die er been ligt. Zie LSp. Gloss.

S t e e t, passim voor s t a e t, van s t a e n.

S t e g e r e e p. s. m. I. 128, 74; III. 60, 515, *stijgbeugel*, eigenlijk de leeren *reep* of band, waaraan de ijzeren beugel was bevestigd, Hd. *Stegereif.*

S t e k e n, ww. 3 p. s. Praes. ind. s t e e t, Imp. s t a c, Part. g e s t e k e n, I. 118, 315; II. 133, 160; 203, 484; III. 39, 314, *steken, stooten;* v o e r e —, II. 119, 460, *voor zich uit houden.* Zie Clignett, *Bijdr.* 271.

S t e l p e n, ww. I. 164, 268, *stillen, tegenhouden, doen ophouden.* Zie LSp. Gloss.

S t e n e n, ww. Imp. s t a n, III. 12, 136, *stenen, zuchten.*

S t e r n e, s. o. II. 121, 552, *ster*, Hd. *Stern.*

S t i c, s. o. mv. s t i c k e, I. 95, 211, *stuk;* I. 133, 305, *poos.*

S t i e r e n, ww. I. 13, 258; II. 203. 486, *sturen, zenden.*

S t i e t, s. m. II. 35, 57, *stuit, achterste*, Kil. *Stiete, stuyte*, extrema pars spinae in sacrum os desinentis, podicique imminentis.

S t ij f f, adj. III. 101, 266, *sterk, hevig.*

S t ij l, s. II. 2, 14, *pilaar.*

S t i l l e k i n e, adv. I. 116, 224, *stilletjens.*

S t i v e, s. I. 153, 129, *doedelzak*, OFr. *estive*, instrument de musique, connu particulièrement dans la Cornouaille, cornemuse, sorte de trompette. Zie Roquefort, *Gloss.* I. 543.

S t o c, s. mv. s t o c k e, II. 199, 354, *gevangenisblok*, Eng. *stocks.* O v e r — e n d e s t e e n, II. 8, 256, *over heg en steg*, Hd. *über Stock und Stein.*

S t o m p, adj. III. 90, 161, *dom.*

S t o n t. s. *stond, tijdstip*, vooral is de spreekwijzen te m e n i g h e n s t o n d e n, *dikwijls;* t a l l e n s t o n-

Digitized by Google

den, *altijd*. Sinen stont verliesen, II. 186, 164, *zijn tijd verspillen*.

Stool, s. v. III. 76, 208, *stool, lang priesterlijk opperkleed*, MLat. *stola*. Zie Du Cange (Ed. Henschel) VI. 379. Enkele plechtigheden in de kerk geschiedden *sub stola*, en zoo zal ook hier de huwelijksinzegening *sub stola* bedoeld worden.

Storen, ww. I. 149, 90; II. 114, 259, *te gronde richten, vernielen, verwoesten*, Part. ghestoort, III. 162, 162, *verstoord, vertoornd;* hem —, III. 196, 196, *zich vertoornen, boos worden*. Zie LSp. Gloss.

Storte, s. I. 36, 229, *strot*. De gewone metathesis der *r* vindt men hier als bij *ors* en *ros*, *gers* en *gras*, enz.

Storten, ww. Imp. sterte, II. 119, 463, *storten*.

Stoven, ww. II. 99, 200, *dampen, zweeten*; Kil. *stoven*, i. *smooren*, vaporare, suffire, fovere.

Strac, adj. II. 132, 121, *sterk, hevig*.

Strael, s. o. I. 128, 102; II. 96, 80, *pijl;* II. 44, 66, *angel*.

Strate, s. v. *weg*. Siere straten gaen, I. 10, 138, *zijns weegss gaan;* hare straten wech hebben, III. 19, 101, *de biezen pakken*.

Strec, s. o. I. 8, 43, *strik*. Zie Huydec. op *St.* II. 228, *Rein.* Gloss.

Strijpt, s. II. 173, 71, *gekleurde kleeding*. Kil. *strijptkleed*, vestis discolor, lineis variegata. Zie ook *Rom. v. Limb.* Gloss.

Studere, s. m. II. 203, Tit. *beoefenaar der studie*. Zie *D. Doctr.* Gloss.

Stuer, stuur, stuere, adj. I. 114, 157; II. 112, 159; III. 104, 93; 113, 106, *norsch, barsch, streng, hevig*. Zie LSp., MLp. Gloss.

Stuerlec, adv. III. 113, 115, *geweldig*.

Stuc, s. o. I. 58, 193; III. 1, 1, *tijd, poos*.

Stupen, ww. III. 17, 15, *buigen*, Kil. *stuypen*, curvare, incliuare, Eng. *to stoop*.

Sturten, ww. III. 111, 16, *storten*.

Subtijllijc, subtilike, subtielike, adv. I.

Digitized by Google

55, 93; 81, 286; II, 185, 123, *fijn*, *kunstig*, *vernuftig*, *schrander*, en van daar ook *behendig*, *slim*, *doortrapt*. Zie LSp. Gloss.

Subtijlheit, s. v. I. 82, 305, *vernuftigheid*, *knapheid*.

Sueken, ww. II. 132, 119, *aanvallen*. Zie Willems op *Heelu*, 244, Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 92.

Suer, sure, adj. *zuur*, *zwaar*, *moeilijk*, Sure worden, I. 130, 172, *moeilijk vallen*, *slecht opbreken*; te — worden, III. 45, 551, *verdriet berokkenen*; — maken, III. 52, 201, *moeilijk maken*; hem setten ten suren, II. 48 Tit. *een streng leven gaan leiden*.

Suetz, adj. III. 126, 29, *zoet*. Een Duitsche vorm.

Sulc, adj. II. 85, 180, *sommig*, Fr. *un tel*. Zie op selc, en Clignett, *Bijdr.* 68.

Sulle, s. v. I. 154, 55, *drempel*.

Suppositoris, s. o. II. 48, 223, *zetpil*, *lavement*, Kil. *Balanus*, *glans*; *id quod sedi immititur ad deducendum alvum*.

Suptiel, adj. I. 114, 145, *listig*, *doortrapt*.

Sus, adv. III. 111. 39, *aldus*, *zoo*. Zie MLp. Gloss.

Suverheit, s. v. I. 159, 60, *kuischheid*.

Suverlijc, adj. III. 48, 43, *rein*, *eerbaar*. Zie MLp. Gloss.

Suverlike, adv. Hem — houden, III. 26, 137, *zich net voordoen*.

Sverc, s. o. II. 84, 143, *zwerk*.

Swaer, adj. I. 59, 257, *krank*, *pijnlijk*. Zie *Rein.* Gloss.

Swaerde, s. v. I. 8, 79, *zwoerd*, *huid van een varken*, hier verachtelijk van de wolfshuid gebezigd, die door kokend water was geschroeid. Zie *Rein.* Gloss.

Swaghelinc, s. m. I. 40, 58, *schoonzoon*; I. 50, 464, *zwager*. Zie Dr. de Vries, *War.* 195.

Sweer, s. m. I. 44, 229, *schoonvader*, Lat. *socer*. Zie van Wijn op *Heelu*, 67, Dr. de Vries, *War.* 195.

Zweester, s. v. III. 71, 23, *zuster van den vrijen geest*, MLat. *Zwestrio*, een vrije geestelijke orde. Zie op Becgaert, Lollaert, en verg. *Hor. Belg.* VI. 231.

Digitized by Google

Z w e n, s. o. II. 57, 6, *het Zwin*, een water in Vlaanderen, de oude grensscheiding van Friesland. *Zwin* beteekent in Noord-Holland nog een kreek of doorvaart tusschen twee banken. Zie Mr. van den Bergh, *Mnl. Geogr.* 85; Huydec. op *St.* 536, 588.

S w e r e n, ww. II. 12, 4, *pijn doen*, *kwellen*. Zie Huydec. op *St.* IV. 357, LSp. Gloss.

S w i n e n, ww. III. 116, 29, *kwijnen*, Kil. *swijnen*, *swinden*. Decrescere, extenuari, minui, tabescere.

S w i n g h e n, ww. 3 p. s. Praes. ind. s w i n c t, Imp. s w a n c, s w a n c h, III. 90, 133; 113, 112, *slingeren*, *trillen*, Kil. *vibrare*, *librare*, *quatere*, *jacere*. Zie MLp Gloss. en Bormans, *Lev. v. S. Chr.* 191.

T.

T a c, s. III. 21, 167, samengetrokken uit d a t d a c.

T a e l m a n, s. m. II 202, 440, *advocaat*. Zie *D. Doctr.*, LSp. Gloss.

T a f e l r o n d e, s. v. III. 61, 571, *steekspel*, waarin de ridders man tegen man streden, terwijl dit in een tournooi troepsgewijze geschiedde. Zie van Wijn op *Heelu*, 172, en de aangehaalde plaatsen in LSp. Gloss.

T a l e, s. v. I. 129, 136, *gesprek;* II. 67, 59, *spraak*; — m a k e n, met den dat. II. 156, 38, *iemand over iets aanspreken*, *iemand iets voor de voeten werpen*.

T a l e, adv. II. 123, 593, samengetrokken uit t e d a l e, *naar beneden;* o p e n t a l e, III. 35, 149, *op en neder*, *heen en weer*.

T a m b u s e, s. v. II. 149, 53, *trom*, OFr. *tabour*, *tabur*. De gewone wisseling van *r* en *s* heeft hier plaats. In den *Rom. v. Limb.* treft men *tambure* aan.

T a n g h e r, adj. II. 44, 73, *kloek*, Kil. *Acer*, *asper*. Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 73, Huydec. *Pr.* II. 534.

T a n t s w e r e, s. m. III. 42, 421, *tandpijn*.

T a r g i e, s. v. II. 111, 150, *lang schild*, *dat bijna het geheele ligchaam bedekte*, Fr. *targe*, Mhd. *tarsche*, MLat. *targia*. Zie Kil., Benecke, *Mhd. Wtb.* III 16, Du Cange (Ed. Henschel). VI. 508.

Digitized by Google

Tas, s. m. II. 120, 560, *hoop*, *menigte*. Zie Kil. Aant., Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 81.

Taverne, s. v. II. 130, 57; III. 88, 54, *kroeg*, *herberg*. Zie Clignett. *Bijdr.* 20.

Teerm, s. In teermen setten, III. 16, 296, *bij het gerecht in beraadslaging brengen*. *Terme* beteekent *assise*, *audience* (Roquefort, *Gloss.* II. 615) Eng. *terms*.

Tegaen, ww. I. 79, 210, *te niet gaan*, Hd. *zergehn*; III. 44, 499, *voorbijgaan*. Zie over de kracht van het voorvoegsel te LSp. Gloss.

Tehant, adv. I. 44, 223, *dadelijk*.

Tekiin, s. III. 54, 290, *teeken*.

Telen, ww. III. 100, 235, *voortbrengen*; met den gen. siere sielen —, I. 13, 264, *voor zijne ziel zorgen*. Zie de uitgebreide verklaring in den *Rein.* Gloss.

Telivereren, ww. I. 75, 25, 26, Fr. *délivrer*. Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 86.

Tellen, ww. I. 116, 245; 130, 157; II. 134, 231, *vertellen*, *verhalen*; II. 194, 136, *noemen*.

Tellende paert, I. 177, 401, *telganger*, MLat. *gradarius*, *tolutarius*, paard dat met een zachten en gelijkmatigen draf loopt. Telgangers werden veel door vrouwen bereden. Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 121, *Heim. d. Heim.* 346.

Telt, s. m. Den — gaen, II. 174, 84, *op een draf gaan*.

Temayeren, ww. I. 106, 653, *ontstellen*, *onthutsen*, *verontrusten*. Zie o. a. *Wal.* 10417; *Lanc.* II. 2244, enz., en verg. Diez, *Etym. Wtb.* I. 382 op *smagare*.

Temen, ww. III. 33, 89, *betamen*, *passen*, *goed staan*.

Tempeest, s. o. I. 118, 326; II. 191, 1, *storm*, *geweld*, *rumoer* en van daar — van moede, *hartstocht*.

Tenden, praep. *aan het einde van*, *achter*, *na*, — jare, III. 18, 24, *na afloop van het jaar*; — siin spere, III. 54, 297, *op de punt zijner lans*, *in een tweegevecht*.

Terde, II. 211, 179, samengetrokken uit dat derde, *het derde*.

Digitized by Google

T e r d e n, ww. Imp. t a r t, Part. g e t o r d e n, II. 123, 630, *treden*, *vertreden*.

T e r g i e, s. II. 111, 125, *schild*. Zie op t a r g i e.

T e r m t, s. I. 168, 60, *uitstel*, *termijn*. Lat. *terminus*.

T e r v o g a n, III. 165, 252. Zoo wordt door de Fransche romandichters veelal een der Sarraceensche *afgoden* genoemd, en nu eens in gezelschap gebracht van Jupin en Apolloen, dan weer van Mahoen. Men ziet: het kwam er zoo nauw niet op aan. *Tervogan*, ook *Termagan*, Mhd. *Tervigant*, OEng. *Termagant*, is eene verbastering van *Ter maximus*, τρισμέγιστος, de bijnaam van Hermes. Zie Grimm, *Myth.* 137, *Hor. Belg.* VI. 217,

T e s, conj. I. 15, 323; 35, 211; 135, 366; III. 13, 95, *tot dat*, samengetrokken uit t e d e s.

T e s t o r e n, ww. I. 159, 60; II. 101, 47, *verwoesten*, Hd. *zerstören*.

T e w a r e n, t w a r e n, t u w a r e n, adv. passim, *in waarheid*, *voorwaar*.

T f i e r, III. 39, 316, samengetrokken uit d a t v i e r.

T f u l l e, adv. II. 61, 149, *ten volle*.

T g e n t, I. 108, 750, samengetrokken uit d a t g e n t, neutr. van g e e n.

T h a n t, adv. II. 134, 204, *dadelijk*.

T h e n t, conj. III. 90, 127, *totdat*, Kil. *donec*, *usque*.

T i d e n, ww. 3 p. s. Praes. ind. t ij t; *trekken*, *gaan*; — te ene d i n c, II. 73, 92, *iets naderen*. Zie LSp. Gloss.

T i e g h e n, praep. III. 68, 10, *tegen*.

T i e l e c, adv. I. 132, 237, *vroegtijdig*.

T i e n d a t, conj. II. 16, 140, *op voorwaarde dat*, *indien*, samengetrokken uit t e d i e n.

T i e n, ww. 3 p. s. Praes. ind. t i e t, t y e t, Imp t o o c h, Part. g h e t o g h e n, intr. I. 25, 5; II. 60, 109; 112, 184, *trekken*, *gaan*, *zich begeven*, — n a d i e d o g h e t, II. 212, 218, *het pad der deugd inslaan*; trans. I. 28, 142; II. 135, 242, *trekken*. Zie LSp. Gloss.

T i e r a n t, s. m. II. 96, 98, *tiran*.

T i e r s t d a t, t i r s t d a t, conj. I. 95, 187; III. 54, 267, *zoodra*.

Digitized by Google

T ij t, s. v. III. 102, 21, *het tegenwoordige, tijdelijke leven.*

T ij t l ij c, adj. III. 102, 20, *aardsch.*

T i l i k e, adv. II. 34, 23, *vroegtijdig.*

T i m b r e, s. v. III. 35, 163, *handtrom met schellen, tamboerijn*, OFr. *timbre*, tambour de basque. Zie Roquefort, *Gloss.* II. 624.

T i m i a n e, s. I. 152, 111, *thijm.* Zie Dodonaei *Cruydtboeck*, 442.

T i n n e, s. II. 134, 937, *tinne.*

T i n t e, s. II. 136, 292, *tent.*

T j a r e n, adv. III. 121, 13, *eens, weldra.* Verg. Dr. Jonckbloet in de *K. en L. Bode*, 1845, II. 114. *Saren, tsaren* en de jongere vorm *tjaren* hebben in het Mnl. steeds betrekking op eene verledene handeling en de beteekenis van *onlangs.* Hier kan evenwel de betrekking niet anders dan op eene toekomstige handeling zijn.

T o e, adv. I. 73, 431; II. 115, 280; 173, 41, *daarenboven.*

T o e b r i n g h e n, ww. I. 9, 106; II. 149, 56; 188, 282, *tot stand brengen, vervaardigen, verrichten, veroorzaken.* Zie LSp. Gloss.

T o e d r i v e n, ww. II. 181, 156, *bewerken.*

T o e g a e n, ww. met den dat. III. 112, 75, *op iets afkomen, nabijkomen;* II. 101, 25, *toekomen.*

T o e c o m e n, ww. II. 151, 37, *tot stand komen, geschieden.* Zie LSp. Gloss.

T o e l e g g h e n, ww. II. 189, 287; III. 78, 70, *volbrengen, vervaardigen.* Zie LSp. Gloss.

T o e r i n n e n, ww. met den dat. Imp. r o n t o e, II. 126, 715, *op iemand aanstormen.*

T o e r n e n, ww. Imp. t o r e n d e, II. 8, 242, *toornig zijn.*

T o e v e n, ww. trans. II. 155, 13, *afwachten.*

T o g h e, II. 204, 23, samengetrokken uit d a t h o g h e.

T o g e n, ww. 3 p. s. Praes. ind. t o o c h t, t o e g h t, t o g h e t, Imp. t o g h e d e, t o e c h d e, Part. g h e t o e c h t, I. 109, 782; 132, 267; II. 30, 25; 104,

Digitized by Google

149, *toonen, vertoonen.* Het part. g h e t o g h e n vindt men III. 100, 224. Zie LSp. Gloss.

T o i r n, s. III. 91, 200, *smart, verdriet.* Zie Clignett, *Bijdr.* 16.

T o m b e, t o m m e, s. v. I. 64, 91; 91, 73, 77, *graf-steen, tombe.* Zie LSp. Gloss. en Dr. de Jager, *Arch.* I. 49.

T o n g e, s. v. I. 60, 294, *taal.*

T o n g e m a k e w e r d e n, I. 55, 64, *treurig worden.*

T o r, t o r r e, s. m. I. 63, 53; 148, 28; 167, 18; II. 127, 792, *toren*, Lat. *turris.*

T o r d e. V a n i n d e —, III. 31, 3, *van het begin tot het einde.* O r t, o o r t is *punt.* Zie aldaar.

T o r e n, s. m. I. 8, 50; 134, 335; 177, 419; 181, 552, 554; II. 108, 6; III. 118, 6, *verdriet, leed, smart;* II. 63, 12, *toorn, gramschap.*

T o r f, s. III. 27, 154, *turf.*

T o r m e n t e n, ww. intr. II. 24, 28, *pijniging dulden;* trans. III. 42, 455, *kwellen.*

T o r n, adj. II. 11, 379, *toornig.*

T o r n e k e e l, s. II. 119, 447; 120, 479; 125, 674, *wapenrok, kolder*, OFr. *tournicle*, cotte d'armes, tunique, van het Lat. *tunicula.* Deze werd over het harnas gedragen. Zie Du Cange (Ed. Henschel) VI. 697, 2.

T o r n i e r e n, ww. III. 49, 83, *tournooien, een steekspel houden.* Zie op t a f e l r o n d e, en verg. v. Wijn op *Heelu*, 171.

T o u w e n, ww. III. 191, 62, eigenlijk *looien*, en hier h e t v e l —, *het vel beuken als een looier, er op ranselen.* Zie *Hor. Belg.* III. 158, Huydec. *Pr.* I. 282.

T r a e n, s. m. III. 126, 28, *vocht;* Kil. *liquor, praesertim qui igne exprimitur.* Zie *Wap. Mart.* Gloss.

T r a ij n e n, ww. II. 30, 42, *sleepen*, Fr. *trainer.* Zie *Rom. v. Limb.* Gloss.

T r a k e n, ww. II. 154, 42, *zich bewegen.*

T r a n s a m e n t, s. II. 199, 326, *roof.*

T r a n s e n e r e n, ww. II. 199, 328, *berooven, afzetten*, Kil. *extorquere pecunias concussione.*

T r e d e n, ww. 3 p. s. Praes. ind. t r e t, III. 62, 10, *treden.*

Digitized by Google

T r e c c, s. I. 114. 145, *list*, *streek*. Zie Clignett, *Bijdr.* 309.

T r e c k e n, ww. Imp. t r a c, Part. g h e t r e k e n, g h e t r e c t, Intr. *trekken*, *gaan*, *zich begeven*; t e d o e c h d e n —, III. 83, 274, *het pad der deugd inslaan*. Trans. I. 119, 345; II. 118, 398, *trekken*; II. 118, 255, *vertalen*, *overzetten*. I n w e e t w e r w a e r t g h i d i t t r e c t, I. 12, 236, *ik weet niet waar gij daarmee heen wilt*. Zie LSp. Gloss.

T r i b u c k, s. I. 148, 30, *belegeringswerktuig om steenen mede te werpen*, MLat. *tribocus*, *trebuchetum*. Zie Du Cange (Ed. Henschel) VI. 647, Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 89.

T r o e n, t r o o n, s. m. I. 100, 416; 126, 24; 161, 152; II. 66, 18, *uitspansel*, *firmament*, *hemel*. Zie LSp. Gloss., *Heim. d. Heim.* 503.

T r o e s t e n, ww. II. 78, 180, *vertrouwen inboezemen*, *bemoedigen*; II. 16, 158, *aanraden*. H e m — e r e d i n c, I. 140, 133, *zich bekommeren over iets*.

T r o e s t s a m i c h, adj. III. 103, 48, *vertroostend*, *troostgevend*.

T r o m p e, s. II. 109, 72; 149, 53, *trompet*. Zie *Hor. Belg.* VI. 199.

T r o m p e n, ww. II. 110, 73, *trappen*.

T r o n s o e n, s. o. II 121, 530, *stuk eener lans*, en wel bepaaldelijk *het stuk hout*, waaraan de ijzeren punt ontbreekt, Fr. *tronçon*. Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 14; doch verg. Dr. de Vries, *Brief.* 33.

T r o u t, adj. III. 123, 19, *lief*, Hd. *traut*.

T r o u t z a e r t, III. 123, 30, *lief*.

T r o u w e, s. v. I. 48, 358, *woord van eer*.

T r u f f e, s v. II. 81, 28, *beuzeling*, Kil. *mendacium*, *nugae*, Eng. als diminutief *trifle*. Zie *Wap. Mart* Gloss. Diez, *Etym. Wtb.* 360.

T r u m p e n, ww. II. 45, 117, *blazen*, *een geluid geven*.

T r u u t, adj. III. 97, 120, *trouw*, *lief*, Mhd. *trût*, veel bij het aanspreken van minnenden gebezigd; III. 124, 12, subst. *geliefde*. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 111.

T r u w a n t, s. m. I. 177, 404; III. 107, 61, *bedelaar*.

Digitized by Google

landlooper, Kil. vagabundus, Fr. *truand*, Eng. *truant*. Zie *Wap. Mart.* Gloss., Diez. *Etym. Wtb.* 359.

Truwen, ww. III. 54, 285, *trouwen*.

Tzaen, adv. III. 122, 10, *spoedig*. Zie op saen.

Tsegen, praep. III. 33, 79, *tegen*.

Tsins, s. o. *cijns*. Behouden — III. 37, 224, *behoudens schatting*, *op voorwaarde van schatting*, dus *ongaarne*, *onwillig*, *op zekere voorwaarden*. De Fr. tekst (Méon, *Rom. de la Rose*, I. 93) heeft:

Mès ge ne pris le don ung pois,
Que l'en donne *desus son pois*.

D. i. *à sa charge*, *malgré soi*.

Tsoheime, adv. III. 145, 45, *thuis*.

Tsomp, s. II. 8. 268, *stomp*, *stoot*.

Tuyn, s. m. Den — bemuren, III. 92, 238, *de omheining als een muur toemetselen*, en van daar overdrachtelijk: *het verlangde voorwerp in zijne macht krijgen*. Zie MLp. Gloss. op bemuren.

Tulene, II. 25, 94, samengetrokken uit te hulene, *te huilen*.

Tumen, ww. I. 138, 60, *vallen*, van waar het frequent, *tuimelen*. Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

Tuunstaec, s. III. 141, 41, *tuinstaak*.

Tuuschen, ww. II. 77, 125, *dobbelen*. Kil. *Tuyschen*, ludere alea. Zie *Wap. Mart.* 123.

Tuwaren, zie op Tewaren.

Tvint. En —, II. 87, 240, *een zier*, *een kleinigheid*. Zie op twint.

Twaren, zie op Tewaren.

Twe, twie, gen. twier, I. 179, 493, *twee*.

Twent, zie op twint.

Twi, I. 25, 24; 102, 497; II. 101, 49, *waarom*. Zie Clignett en Steenwinkel, *Taalk. Meng.* 158, *Wap. Mart.* Gloss.

Twy. Sonder —, III. 64, 60, *zonder twijfel*.

Twien, ww. III. 85, 364, *tweedrachtig zijn*, *twisten*. Zie LSp. Gloss.

Twint. Een —, II. 19, 263; 179, 80, *een zier*, *een kleinigheid*. Zie Dr. de Jager, *Versch.* 251, *N. Versch.* 144.

Digitized by Google

Twisken, praep. III. 67, 2, *tusschen.*

Twivelen, ww. onpers. met den dat. II. 179, 80. *twijfelen.*

U.

Udeward, adv. I. 105, 638; III. 14, 232, *naar buiten.*

Up, praep. passim, *op.*

Updat, conj. II. 34, 35, *indien.*

Updoen, ww. II. 53, 197, *openen.*

Upwerden, ww. I. 12, 219, *haastig opstaan.*

Usage, s. II. 69, 38, *gebruik.*

Uteleggen, ww. II. 75, 55, *uitzetten*, *uitgeven.*

Uterlike, adv. III. 9, 28, *prachtig*, *met uitwendige pracht.* Zie LSp. Gloss.

Uut ende uut, adv. I. 41, 89, *geheel en al.*

Uutgaen, ww. III. 90, 136, *afloopen*, *volbracht worden.*

Uutgheven, ww. II. 84, 108, *opleveren*, *voortbrengen.*

Uutsceren, ww. Part. **uutgescoren**, II. 150, 75. *uitlezen*, Hd. *ausscheren*, secernere, segregare. Zie Grimm, *D. Wtb.* I. 948.

Uutsetten, ww. — **in vorsten**, II. 201, 424, *op de lange baan schuiven.*

Uuttrecken, ww. Imp. **trac uut**, II. 188, 266. *overbrengen*, *vertalen.* Zie op LSp. Gloss.

Uutvertien, ww. Part. **uutvertoghen**, II. 151. 1, *uittrekken*, *oprukken.*

Uutwaert, adv. III. 59, 475, *naar buiten.*

Uutwieden, ww. II. 198, 297, *uitschiften*, *uitzoeken.*

V.

Vaeliant, adj. III. 29, 34, *dapper.*

Vaen, ww. Imp. **vinc**, Part. **ghevaen**, Imper. **vanc** en **va**; I. 7, 41; 9, 116; 10, 127; II. 102, 76; 103. 108, *vangen*, *gevangen nemen*, *aanvallen*, *pakken*; II. 107, 240, *aanvangen*, *beginnen*; **ten swaerde** — I. 22, 266; 45, 253; II. 119, 464, *het zwaard grijpen.* Zie LSp. Gloss.

Vaer, s. I. 58, 210; 111, 24; II. 109, 34, *vrees.* Van daar ons *vervaard.* Zie Clignett, *Bijdr.* 166.

Digitized by Google

Vaerde, zie op vaert.

Vaerdelic, adv. I. 177, 428, *ijlings*, *schielijk.*

Vaerech, adv. I. 177, 422, *bevreesd*, *getroffen.*

Vaerinc, adv. II. 201, 437, *terstond.*

Vaert, Vert, — rde, s. v. II. 131, 34, passim, *tocht*, *reis*, *weg;* siere vaerde (gaen, varen, voeren,) II. 143, 240, *zijns weegs*, *heen*, *weg;* ter vaert, — rde, I. 22, 270; II. 119, 459; 134, 209; 190, 323, *dadelijk*, *terstond*, zoo ook metter —, I. 43, 193.

Vaesche, s. v. II. 117, 378, *dwarsbalk in het wapenschild*, Fr. *fasce*, die gevormd wordt door twee horizontale lijnen midden in het veld. Zie Rietstap, *Wapenk.* 104. Dr. de Vries, *Mnl. Taalz.* 13.

Vake, s. v. III. 99, 179, *vaak*, *slaap.*

Vaken, ww. onpers. met den dat. I. 131, 213, *door den slaap bevangen*, *vakerig zijn.*

Vakrecht, adj. III. 19, 87, *slaperig.*

Val, II. 99, 222, Zie de aanteekening.

Vallen, ww. onpers. Imp. viel, vel, I. 184, 94; III. 40, 348; 89, 119, *gevallen*, *gebeuren.* Zie LSp. Gloss.

Vallen, ww. Imp. vel, I. 95, 238; II. 118, 428, *vallen.* In de beteekenis van *worden*, *zijn*, even als in de uitdrukkingen, *hij valt wat traag*, enz. II. 167, 32.

Valscen, ww. II. 197, 260, *vervalschen.*

Vanden, ww. *willen.* Vandet mi gheraden, I. 7, 25, *geef mij raad.* De imper. van vanden wordt aldus vaak gevoegd bij een infin. om den imper. van het achtergevoegde ww. aan te duiden. Zie Huydec. op *St.* II. 557, LSp. en *Rein.* Gloss.

Vancnisse, s. v. I. 113, 124, *gevangenis.*

Vard, s. v. I. 101, 483, *tocht;* siere vaerde (gaen, vlien,) I. 45, 261; 95, 242, *zijns weegs gaan*, *vluchten*, ter vard, II. 148, 26, *terstond.*

Vare, s. m. I. 11, 199, *vrees.*

Varen, ww. 3. p. s. Pr. ind. vaert, vert, Imp. voer, voren, I. 105, 641; II. 181, 148; 211, 205, *gaan.* De uitdrukking hoe dat vaert, *hoe het ook*

Digitized by Google

ga, is niet veel meer dan een bevestigings formule. Zie MLp. en LSp. Gloss.

Varinc, adv. I. 44, 220. *spoedig*, *snel*. Zie Clignett, *Bijdr.* 61.

Varinghe, adv. II. 19, 274, *spoedig*.

Varuwe, **varwe**, s. v. III. 40, 371, *kleur*.

Varuwen, ww. I. 71, 378, *verwen*, *kleuren*.

Vast, adj. I. 120, 399, *groot*, *sterk*, *stevig*.

Váste, adv. I. 18, 106; 43, 178; II. 118, 431; 125, 696, *spoedig*, *snel*, *met kracht*.

Vat, s. o. II. 92, 431; III. 141, 32, *lichaam*. Zie LSp., *Wap. Mart.* Gloss.

Vedel, s. II. 149, 53, *viool*, MLat. *vitula*, *vidula*, *viella*.

Vederspel, s. o. Varen met vederspele, II. 139, 90, *met vogels op de jacht gaan*. Vederspel duidt de jachtvogels, valken, sperwers, enz. zelf aan. Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 120, Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 2, 503.

Vee, s. o. II. 165, 64, *een stuk vee*.

Veede, s. v. I. 30, 12, *twist*, *veete*, *haat*, *vijandschap*.

Veenster, s. o. I. 152, 122, *venster*.

Veil, III. 121, 25, *veilig*. De zin is: »Al heeft iemand veilig den wind in 't zeil, al zeilt hij veilig voor den wind, toch mag hij wel dankbaar zijn, als hij den nijd te boven komt."

Veynoet, s. m. III. 12, 121, *vennoot*.

Veinsen, ww, I. 146, 365, *uitdenken*.

Vellen, ww. II. 13, 8, *neervellen*, *neerstorten*.

Ventalie, s. v. I. 146, 380, *vizier* van den helm. Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 106.

Ver, s. v. II. 70, 75; 185, 148, voor een eigennaam, of voor een persoon bij personificátie, *vrouw*. Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Verbaghen, ww. III. 11. 102, *behagen*.

Verbaren, ww. I. 16, 18, *verschijnen*, *zich vertoonen*. Zie MLp. Gloss.

Verbernen, ww. I. 64, 69, *verbranden*

Verberren, ww. II. 109, 42; III. 54, 295, *verbranden*.

Digitized by Google

Verbidden, ww. I. 45, 250; III. 17, 321, *iets afbidden, door bidden verkrijgen, door bidden vergiffenis verkrijgen voor iemand.* Zie LSp. Gloss.

Verbinden, ww. I. 10, 161, *vastbinden, blinddoeken.*

Verbiten, ww. I. 6, 181; II. 101, 48; 146, 368, *verscheuren, dood bijten, verdelgen.* Zie Clignett, *Bijdr.* 289, LSp. Gloss.

Verbloeden, ww. III. 49, 97, *blode maken.*

Verboeren, verboren, ww. II. 94, 10; 180, 114, *verbeuren, misdoen, zondigen.* Zie LSp. Gloss.

Verbouden, ww. Hem —, II. 16, 159, *zich verhoovaardigen.* Zie MLp. Gloss.

Verd, verde, s. v. I. 31, 35; II. 157, 81, *tocht, vaart;* siere verde lopen, III. 19, 93, *zijns weegs gaan, wegloopen.*

Verdachvaerden, ww. I. 20, 183, *uitdagen.*

Verdecken, ww. I. 113, 95, *overdekken, bedekken.*

Verdelike, adv. I. 178, 459, *haastig.*

Verdich, adj. II. 71, 39, *vlug, licht en gemakkelijk van beweging.* Zie *Heim. d. Heim.* 361.

Verdiente, s. v. III. 179, 717, *verdienste, schuld.* Zie LSp. Gloss.

Verding, s. II. 106, 213, *vrijpleiting.*

Verdinghen, ww. II. 7, 222; III. 169, 383, *vrijpleiten, vrijmaken, verlossen;* met den gen. III. 27, 155, 158, *loskoopen.* Zie Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 96, LSp., *Van den Ler. o. H.* Gloss.

Verdoen, ww. I 182, 594; III. 56, 366, *ombrengen.*

Verdoen, s. II. 104, 128, *slecht gebruik, verkwisting.* Zie LSp. Gloss.

Verdoijen, ww. II. 70, 7, *wegdooien.*

Verdoren, ww. I. 12, 208; 118, 310; II. 101, 50, *verdwazen, begekken.*

Verdoven, ww. III. 84, 303, *bedwelmen.* Zie LSp. Gloss.

Verdrach, s. III. 11, 109, *geduld, lijdzaamheid;* III. 10, 65, *kwijtschelding;* quaet — hebben van iets, II. 124, 643; III. 122, 19, *zich niet kunnen schikken in iets, er ontevreden over zijn;* sonder —, II. 166,

Digitized by Google

87; 184, 109; III. 14, 229, *zonder genade;* III. 134, 14, *zonder ophouden.* Zie MLp. en LSp. Gloss.

Verdraghen, ww. met den gen. III. 24, 39, *verschoonen, kwijtschelden.* Zie MLp. Gloss.

Verdraghen, ww. Imp. verdrouch, I. 181, 555, *omhoog heffen.* Zie Bilderdijk, *N. Versch.* I. 150.

Verdriet, s. I. 107, 720, *smart, pijn.*

Verdroeven, I. 138, 64, *bedroefd maken.*

Verduldich, adj. II. 180, 133, *geduldig, lijdzaam.*

Verduldechlike, adv. II. 167, 45, *geduldig, met lijdzaamheid.*

Verdullen, ww. II. 63, 219; 107, 243, *verdwazen, bedriegen.*

Verduwen, ww. II. 55, 247; 83, 73, *van zich af-duwen, verwerpen, te gronde richten.* Zie LSp., *Rijmb.* Gloss.

Verdwasen, ww. I. 167, 38, *verlokken.*

Verdwinen, ww. I. 131, 201, *bezwijken, te gronde gaan.*

Vererren, ww. trans. I. 55, 80; 145, 322; 179, 483, *toornig maken;* intr. II. 46, 134, van het weder, *boos worden, slecht worden.*

Vergaderen, ww. I. 95, 212, *vereenigen;* III. 56, 379, *zich vereenigen*, van twee gelieven, d. i. *den bijslaap uitoefenen.* Zie LSp. Gloss.

Vergaderinge, s. v. I. 73, 451, *samenkomst*, van twee gelieven, *bijslaap.*

Vergaen, ww. Imp. verghinc. Part. verghanghen, vergaen, I. 3, 41; 21, 206; 92, 92; 137, 13; 175, 327, *eindigen, ophouden, afloopen, een einde nemen*

Verganghen, ww. I. 45, 241, *afloopen.*

Vergelden, ww. Imp. vergout, Part. vergouden, I. 26, 60; 133, 290; II. 195, 192, *vergelden, betalen.*

Vergheven, ww. I. 55, 75, *geven*, vooral in den wensch, vergave God.

Vergheven, I. 4, 96, *afstand doen van.* Zie *Rein.* Gloss.

Digitized by Google

Vergier, s. o. I. 32, 83; III. 47, 16, *boomgaard*, Fr. *vergier.*

Vergorden, ww. II. 116, 314, *den buikriem steviger aanhalen.* Zoo ook in het fragment van *Flovent* (Pfeiffers *Germania*, IX. 407, vs. 4:

Doen was daer geen langer sparen;
Men *vergorde* die orse twaren,
Si saten op weder sciere.

Vergramen, ww. I. 146, 360, *vergrammen*, *vertoornen.*

Verhalen, ww. II. 15, 110, *vergoeden*, *herstellen.*

Verhameien, ww. II. 110, 89, *met hameien voorzien.*

Verheescen, ww. Part. **verheest**, II. 52, 127, *bemerken*, *vernemen*, *te weten komen.* Zie LSp. Gloss.

Verheffen, ww. I. 23, 295, *aanvangen*, *beginnen.*

Verhemelen, ww. II. 86, 185, *bedekken*, Kil. concamerare, convexum facere instar coeli.

Verheten, ww. I. 64, 248, *beloven*, Hd. *verheiszen.*

Verhoghen, ww. II. 5, 132, *de hoogte van iets bereiken*, *behoogen*, even als wij nog spreken van *bediepen.*

Verhoghen, ww. III. 3, 82, *verblijden.* Zie LSp. Gloss.

Verholen, adj. I. 16, 25, *geheim*, *verborgen.*

Verhort, I. 148, 29, *met horden gedekt.*

Veryenen, ww. **Hem** — III. 74, 140, *vereenigen.*

Verkennen, ww. I. 33, 108, *herkennen.*

Verkeren, ww. I. 159, 78; II. 172, 18, *veranderen*, *vergoelijken*, *verdraaien.* Zie LSp. Gloss.

Verkies, s. o. II. 97, 121, *keus.*

Verclaer, s. III. 9, 6, *verklaring.*

Verclaren, ww. II. 115, 282; III. 58, 443, *helder worden*, *aanbreken* van den dag.

Vercloeken, ww. II. 201, 432, *verschalken*, Kil. Fallere, decipere, anticipare solertia.

Vercoenen, ww. I. 35, 183, *kloek*, *dapper maken.*

Verkoert. I. 204, 9. Zie de aanteeking

Vercoeveren, ww. II. 127, 761, 778, *zich herstellen.* Zie LSp. Gloss.

Vercomen, ww. II. 112, 183, *opkomen*, *bijkomen.*

Vercouden, ww. II. 72, 80, *verkoelen*, *koud worden.*

Digitized by Google

Vercrighen, ww. II. 129, 33, *krijgen*, *vangen*.

Verladen, ww. Imp. **verloet**, Part. **verladen**, I. 158, 51; II. 74, 131; 210, 144, *overladen*. Part. I. 146, 373; II. 78, 144; 122, 570, *beladen*, *bezwaard*, *verlegen*. Zie LSp. Gloss., Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 88, 99.

Verlaet, s. III. 29, 28, *einde*.

Verlasten, ww. II. 113, 215, *bezwaren*, *lastig vallen*.

Verlaten, ww. met den gen. der zaak en den dat. pers. III. 27, 161, *kwijtschelden*, *vergiffenis schenken*. Zie LSp. Gloss.

Verleden, ww. **Verleet werden**, I. 156, 101, *vervelen*, Kil. Fastidium adferre, taedium creare. Zie *Rom. v. Limb.* Gloss.

Verlegghen, ww. II. 77, 107, *overleggen*.

Verleiden, ww. I. 167, 34, *verlokken*, *verleiden*.

Verleven, ww. III. 105, 140, *overleven*. Zie MLp. Gloss.

Verliden, ww. Imp. **verleet**, III. 13, 165, *voorbijgaan*, *verstrijken*.

Verliesen, ww. Imp. **verloes**, I. 100, 420; III. 22, 211, *verliezen*, *uit het oog verliezen*.

Verlinghen, ww. III. 50, 125, *met zijne hoogte bereiken*.

Verlosen, ww. III. 156, 24, *verlossen*.

Verloven, ww. I. 7, 20, *met eede beloven iets niet te doen*, *afzweren*. Zie *Rein.* Gloss.

Vermaken, ww. II. 128, 807, *verzorgen*, *verbinden* van gewonden.

Vermaledien, ww. Part. **vermaledijt**, II. 101, 34, *vervloeken*.

Vermanen, ww. Imperf. **vermoen**, Conj. **vermoene**, I. 31, 16; II. 13, 6; III. 114, 131, *melding maken van iets*, *gewagen*; II. 17, 190, *uitleggen*; met den gen. II. 102, 89; 103, 119, *vermanen*. Zie LSp. Gloss.

Vermede, II. 112, 160, misschien een subst. afgeleid van *vermiden*, dus *het vermijden*, *het afweren van den aanval*.

Digitized by Google

V e r m e e r r e t, v e r m e e r t, adj. III. 102, 37, 39, *vermaard*, *beroemd*.

V e r m e i d e n, ww. H e m —, III. 170, 423, *zich vermaken*, *zich verlustigen*. Zie LSp. Gloss. op m e y e n.

V e r m e n n e s s e, III. 29, 12, denkelijk = v e r m a n e n e s s e, *vermaning*, *oproeping* (*ten strijde*). V e r m e n n e s s e l e g g e n = *uitdagen*.

V e r m e s a m e n, ww. Part. v e r m e s a m t, II. 24, 47, *in den* (*kerkelijken*) *ban doen*, *vervloeken*. Zie Dr. de Jager, *Versch.* 302, LSp. Gloss.

V e r m e t e n, adj. I. 113, 119; II. 153, 82, *stout*, *moedig*. Zie *Rom. d. Lorr.*, LSp. Gloss.

V e r m e t e n, ww. H e m —, Imp. v e r m a t, I. 157, 4; II. 130, 59; III. 187, 956, *zich vermeten*, *zich verstouten*.

V e r m o e d e n, ww. H e m —, III. 26, 130, *een vermoeden koesteren*, *argwaan opvatten*.

V e r m o e n e. Zie v e r m a n e n.

V e r m o g e n, adj. I. 25, 23, *machtig*.

V e r m o y l e c, adj. III. 36, 187, *vermoeiend*.

V e r m o i t, adj. I. 143, 238. Zie de Aanteekening.

V e r m o m b o e r e n, ww. II. 114, 264; 165, 33, *in voogdij plaatsen*, *vervoogden*. Van het s. *momboor*, Mhd. *muntbor*, Ohd. *muntboro*, patronus, tutor, afgeleid van *mond*, manus, potestas, nog over in *mondig*, Hd. *Vormund*, enz. Over *mond* zie RA. 447, Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 152; II. 236. Du Cange (Ed. Henschel) IV. 212, Noordewier, *N. RO.* 170, 186.

V e r n o y, s. o. I. 34, 150; 124, 561; II. 167, 33, *verdriet*, van het Fr. *ennui*.

V e r n o y e n, v e r n o i e n, ww. I. 13, 244; 78, 174; 126, 12; 167, 23; III. 36, 185, *verdrieten*, *vervelen*. Zie Huydec. op *St.* II. 467.

V e r n u w e n, ww. II. 70, 5, *vernieuwen*, *nieuw worden*.

V e r o n n e n, ww. met den gen. der zaak, I. 128, 97, *misduiden*, *kwalijk nemen*. Zie Huydec. op *St.* III. 310.

V e r o n w e r t h e b b e n, II. 211, 206, *versmaden*, *verachten*.

V e r p o r r e n, ww. III. 107, 55, *bewegen*.

Digitized by Google

Verraden, ww. I. 12, 226, *arglistig ten val brengen*. Zie *Rein.* Gloss., Huydec. op *St.* II. 312.

Verranesse, s. v. I. 47, 343, *verraad*.

Verrechten, ww I. 44, 229, *iemands recht handhaven, verdedigen*. Zie Clignett, *Bijdr.* 355, *Hor. Belg.* V. 216.

Verren, ww. III. 46, 594, *verwijderen*, *verdrijven*; I. 172, 222, *verwijderd zijn*; hem —, III. 46, 587; 111, 11, *zich verwijderen*, *afstand doen*. Zie LSp. Gloss.

Versaden, ww. II. 72, 54, *verzadigen*.

Versaect, adj. II. 154, 37, 41, *versaagd*, *laffhartig*.

Versaghen, ww. I. 153, 10, *versaagd*, *bevreesd maken*; hem —, II. 135, 267, *bevreesd worden*; versaghet, I. 119, 337, *versaagd*, *laf*.

Versamen, ww. II. 86, 189, *verzamelen*, *vergaderen*. Zie LSp. Gloss.

Versamenen, ww. Part. versament, I. 163, 239; III. 79, 99, *verzamelen*, *vergaderen*. Zie LSp. Gloss.

Versceden, ww. Imp. versciet, Part. versceden, trans. I. 73, 434; 93, 167; 122, 471; II. 85, 148, *scheiden*; intr. II. 58, 45, *van het leven scheiden*, *sterven*. Zie LSp. Gloss.

Versceet, s. III. 13, 165, *scheiding*.

Verscieten, ww. Imp. verscoet, I. 131, 220, *van kleur verwisselen*, *verbleeken*; Hem —, I. 180, 518, *verbleeken*. Men leze echter aldaar:

Dammirael *verscoet* hem ende versat.

Verscinen, ww. II. 195, 169, *verschijnen*, *komen*.

Verscoven, adj. III. 21, 158, *ellendig*, *rampzalig*; III. 77, 36, *verachtelijk*, *slecht*. Eig. part. van verscuven, *verschuiven*, *verstooten*. Zie LSp. Gloss.

Verscruven, ww. Part. verscroven, I. 161, 139; II. 12, 1, *verstooten*. Zie LSp. Gloss.

Verseggen, ww. Part. verseit, II. 169, 16, *oververtellen*, *ruchtbaar maken*, *vertellen*.

Versellen, ww. III. 188, 1002, *vereenigen*, *verbinden*; hem —, III. 63, 51; 76, 203, *zich vereenigen*, *zich verbinden*, *verbonden zijn*. Zie MLp. Gloss.

Versetten, ww. I. 66, 177, *vergoeden*; sine rente —, II. 75, 39, *zijne inkomsten verpanden*.

Digitized by Google

V e r s i e n, ww. I. 57, 150, *zien, opmerken;* h e m —, III. 89, 83, *voor zich zorgen, oppassen.* Zie Huydec. op *St.* II. 104, LSp. en MLp. Gloss.

V e r s i e r e n, ww. II. 201, 434; III. 73, 105, *uitdenken.* Zie op v i s i e r e n.

V e r s i k e n. E e n — g h e v e n, III. 10, 60, *eene verzuchting slaken.* V e r s i k e n, Imp. v e r s e e c, AS. *sican*, Eng. *to sigh*, komt o. a. voor *Franc.* 5475, *Sp. Hist.*, II. 17, 63; III. 312, 14.

V e r s i t t e n, ww. Imp. v e r s a t, I. 169, 83, *verzitten, door zitten verzuimen;* I. 180, 518, *zich (van schrik) op zijn stoel onwillekeurig verplaatsen, terugdeinzen.*

V e r s l a e n, ww. I. 172, 229, *ombrengen.*

V e r s m a c h t e n, ww. II. 121, 526, *versmoren, verpletteren*, Kil. *obruere, adobruere*; III 168, 370, *vermoorden*, Kil. *extinguere animam.*

V e r s m a d e n, ww. Part. v e r s m a d e n, II. 94, 30, *versmaden, verwerpen, smaad aandoen.*

V e r s m a d e n e s s e, s. v. I. 26, 57, *verguizing, smaad.*

V e r s m i l t e n, ww. Imp. v e r s m o u t, III. 59, 479, *verteren*, eig. *versmelten.*

V e r s m o r e n, ww. Part. v e r s m o r t, I. 159, 59; III. 90, 152, *verstikken, ombrengen;* III. 130, 30, *versmoren, onder water zetten*, van een dronkenman gezegd, en dus v e r s m o o r t, *smoordronken.* Zie *Hor. Belg.* VI. 261.

V e r s m o u t e, zie op v e r s m i l t e n.

V e r s n e l l e n, ww. III. 44, 503, *haast maken;* III. 63, 52, *verrassen*, Kil. *versnellen, verrasschen*, praevenire, praevertere.

V e r s n i d e n, ww. II. 103, 97, *stomp snijden.*

V e r s o c h t e n, ww. I. 131, 220, *verzuchten, zuchten.* Zie *Rein.*, *Hor. Belg.* III. Gloss.

V e r s o e k e n, ww. Part. v e r s o c h t, II. 108, 8; III. 79, 109, *bezoeken.* Zie MLp. Gloss.

V e r s o e n e n, ww. — j e g h e n e n e n, I. 147, 15, *een zoen treffen met iemand.*

V e r s o f t, I. 30, 6, *versuft, dol*, Kil. *versuft*, delirus, stupens, socors, animi inops.

V e r s p ij t, lees: r e s p ij t, II. 116, 323, *uitstel, oponthoud.*

Digitized by Google

V e r s p r e k e n, ww. Imp. v e r s p r a c, I. 50, 458; 144, 302, *berispen*, *beschimpen*. Zie Clignett, *Bijdr.* 261, Huydec. op *St.* II. 491, *Rein.* en LSp. Gloss.

V e r s p r i n g h e n, ww. Imp. v e r s p r a n c, I. 70, 320, *opspringen*.

V e r s p u w e n, ww. II. 107, 240, *uitspuwen*, *versmaden*.

V e r s t a e n, ww. Imp. v e r s t o e t, I. 18, 103, *verstaan*.

V e r s t a n d e l, adj. II. 76, 97, *verstandig*.

V e r s t a n d e n i s s e, s. v. II. 182, 26, *kort begrip*, *inhoudsopgave*. Zie LSp. Gloss.

V e r s t a n n e s s e, s. v. II. 201, 407, *beteekenis*. Zie LSp. Gloss.

V e r s t e, s. I. 135, 365, *uitstel*, Hd. *Frist*. Zie LSp. Gloss. op v o r s t e.

V e r s t e k e n, ww. Part. v e r s t e k e n, II. 197, 269, *uitsluiten*, nog over in ons part. *verstoken*.

V e r s t e l e n, ww. I. 167, 25, *afstelen*.

V e r s t e n, ww. II. 148, 15, *uitstellen*. Zie Huydec. op *St.* I. 468, Clignett, *Bijdr.* 403. Over II. 211, 180 zie de Aanteekening

V e r s t e r v e n, ww. Imp. v e r s t a r f, I. 162, 171, *om het leven komen*, *omkomen*.

V e r s t o r e n, ww. H e m —, II. 18, 214, *zich verontrusten*.

V e r s t o r m e l i k e, adv. II. 123, 631, *spoorslags*, *op woeste wijze*.

V e r s t o r m e n, ww. trans. I. 116, 234, *opjagen*, *haastig doen opstaan*; intr. II. 64, 56, *opbruisen*.

V e r s u p t i l e n, ww. II. 201, 432, *door spitsvindigheden verknoeien*.

V e r s w a r e n. ww. III. 119, 26, *zwaar vallen*.

V e r s w e r e n, II. 198, 315, *meinedigheid*. De onbep. wijs is hier substantive gebruikt.

V e r s w e r e n, ww. I. 13, 262, *afzweren*; v e r s w o r e n s ij n, II. 94, 20, *meinedig zijn*, eene uitdrukking aan het leenrecht ontleend. Zie Huydec. op *St.* II. 545, LSp. Gloss.

V e r t a r e n, ww. III. 41, 404, *verteren*, *uitputten*.

Digitized by Google

Verteren, ww. II. 83, 81, *verteren, uitputten;* I. 165, 288, *slijten.*

Vertien, vertyen, ww. met den gen. III. 182, 813, *afzien van iets, laten varen;* hem —, II. 83, 92, *iets laten varen.* Zie MLp. en LSp. Gloss.

Vertoghen, ww. Hem —, II. 71, 44, *zich vertoonen, zich laten zien.* Zie LSp. Gloss.

Vertrecken, ww. Imp. vertrac, Part. vertrect, I. 113; 96; II. 84, 130; 186, 198; III. 12, 140, *vertellen, verhalen.*

Vertroosten, ww. II. 127, 758, *moed inspreken, bemoedigen*

Veruwen, ww. II. 106, 230, *verwen.*

Vervaen, ww. III. 118, 4, *nieuw leven ontvangen, zich als 't ware hernemen, herademen.* Zie *Ruusbr.* II. 151, 155.

Ververen, ww. Hem —, II. 169, 99, *bevreesd zijn.*

Vervorderen, ww. II. 161, 45, *bevorderen.*

Vervriesen, ww. Imp. vervors, II. 24, 22, *stijf bevriezen.*

Vervullen, ww. I. 64, 81, *vol worden.*

Verwandelen, ww. I. 72, 386, 390; 95, 233; II. 8, 262; III. 6, 194, *veranderen.*

Verwandelen, ww. Hem —, III. 172, 501, *wandelen.*

Verwanen. ww. Hem —, II. 17, 189, *zich aan eigenwaan toegeven, zich laten voorstaan.* Zie Huydec. *Pr.* II. 154. LSp. Gloss.

Verwaren, ww. II 145, 327; III. 23; 9; 122, 14, *bewaren, acht slaan, zorg dragen;* I. 141, 162, *toerusten* Zie Huydec. *Pr.* I. 439.

Verwassen, ww. III. 43, 497, *leed doen, verdrieten,* eig. *boven zijne krachten wassen.* Zie *Rom. d. Lorr.* en *Rom. v. Limb.* Gloss.

Verwaten, ww. Imp. verwiet, Part. verwaten, I. 3, 72; 46, 311; II. 61, 154; 167, 36, *vervloeken, in den ban doen.* Zie Huydec. op *St.* III. 231, *Pr.* III. 91.

Verweendelike, adv. I. 155, 74, *heerlijk, prachtig.*

Digitized by Google

V e r w e e n t, adj. III. 156, 25, *heerlijk.* Zie LSp. Gloss., waar de beteekenis van het woord, zoowel in goeden als kwaden zin, breedvoerig wordt verklaard.

V e r w e e n t h e i t, s. v. II. 175, 2, *weelderigheid, dartelheid.*

V e r w e e r t, adj. II. 22, 390; 98, 179, *verdorven*, van het ww. *verwerden*, Mhd. *verwerten*, Goth. *fravardjan*, corrumpere. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 608, Schulze, *Goth. Gloss.* 414.

V e r w e g h e n, ww. Imp. v e r w a c h, I. 156, 126; II. 91, 380, *bezwaren, zwaar vallen, drukken.* Zie Huydec. op *St.* I. 452, Clignett, *Bijdr.* 372, Dr. Jonckbloet, *Spec. de Velth.* 88, Dr. de Jager, *Versch.* 299.

V e r w e r e n, ww. III. 54, 296, *afweren, verhinderen.*

V e r w e r e n, ww. III. 114, 137, *vereelten, hard worden*, Kil. *callescere, occallere.*

V e r w e r k e n, ww. trans. Imp. v e r w r a c h t, v e r w r o c h t, II. 18, 232; III. 11, 78; 48, 48, *iemands gunst verbeuren*, eig. *door zijne werken zich iemand afkeerig maken.* Zie LSp., *D. Doctr.*, *Rom. d. Lorr.* Gloss.

V e r w e r r e n, ww. I. 138, 49, *verwarren.*

V e r w i n n e n, ww. I. 8, 52; 41, 105, *overwinnen, te boven komen.*

V e r w i t e n, ww. II. 176, 62, *verwijten, beschuldigen.*

V e r w o e d e n, ww. III. 10, 46, *woedend, razend worden.* Zie MLp. Gloss.

V e r w o e t, *razend, dwaas, ongerijmd.* E n e n t f e r w o e d e a n t i d e n, II. 180, 111, *iemand met de ongerijmdste aantijgingen overladen.* Zie *Mnl. Wtb.* 102.

V e s p e r t ij t, s. v. I. 21, 213; 74, 12; III. 126, 9, *zes uur na den middag, avond*, eig. de tijd waarop de vesperdienst in de katholieke kerk plaats vindt.

V e s t e, s. v. II. 136, 280, *vesting.* Zie LSp. Gloss.

V e s t e n, ww. I. 147, 19, *bevestigen;* II. 161, 15; III. 104, 108, 112, *zich vast in het geheugen prenten.* Zie MLp. en LSp. Gloss.

V i a n t, s. m. D i e — II. 19, 198; 169, 114, *de dui-*

Digitized by Google

vel, Eng. *fiend.* Evenzoo die oude —, I. 163, 240, naar de Lat. kerkterm: *antiquus hostis generis humani.*

Vie, vye, s. v. I. 113, 105; III. 109, 152, *levenslust, vreugde.* Zie de Aanteekening.

Vient, s. m. II. 142, 197, *vijand.*

Vier, s. o. I. 65, 122, passim, *vuur.*

Vieren, ww. I. 13, 257; II. 111, 40; III. 14, 232, *rusten.* Zie Huydec. op *St.* III. 55, LSp. Gloss. op vierte.

Vierijn, adj. II. 4, 107, 121, *vurig.*

Vigilie, s. v. I. 6, 168, *lijkdienst*, Kil. *funeralia*, *cantus feralis*, vulgo *vigiliae mortuorum.*

Viliaert, s. m. III. 158, 37, *paai*, *grijsaard*, Fr. *vieillard.*

Vilein, vyleyn, s. m. I. 117, 278; II. 200, 377; III. 54, 285, *gemeene kerel*, *schurk*, Fr. *vilain*, eig. *dorpeling*, Lat. *villanus*, doch even als ons *dorper* als scheldnaam gebruikt.

Vinde, vinne, s. v. I. 81, 279; 82, 341, 344; 83, 347, 351, *pion* bij het schaakspel, Mhd. *vende*, *vender*, *vendel.* Zie verder de Aanteekening op I. 80.

Vinden, ww. Imp. vant, I. 114, 169, passim, *vinden;* dichten ende —, III. 63, 55, *dichten en uitvinden*, veel bij elkander gebruikt, in denzelfden zin als het Fr. *trouver*, van waar *trouvère*, ons *vinder.*

Vingherlijn, s. o. I. 61, 312; III. 127, 36, *ring;* I. 124, 550, *handboei.* Zie Huydec. op *St.* I. 501.

Vingherlinc, s. o. III. 131, 7, *ring.*

Virtuut, s. v. II. 208, 85, *kracht*, *eigenschap.* Zie MLp. Gloss.

Visentacie, s. v. III. 13, 171, *ontvangst.*

Visenteren, ww. III. 108, 113, *bezoeken.*

Viseren, visieren, ww. I. 29, 173; 121, 453; II. 62, 193; 82, 57; 202, 477; III. 72, 53, *bedenken*, *uitdenken*, *overleggen*, *beramen*, *bepalen*, van het Lat *videre*, *visuo.* Hieruit is *verzieren* in dezelfde beteekenis verbasterd, dat niet verward moet worden met *versieren*, Mnl. *verchieren*, *vercieren*, ornare. — II. 131, 97, substantive, *beramen.* Zie LSp. Gloss., *Taalk Mag.* IV. 356.

Digitized by Google

V i t e, v y t e, s. v. II. 173, 68; III. 13, 182, *leven*, *levenswijze;* II. 36, 94, *levensbeschrijving*. Lat. *vita*. Zie *Taalk. Mag.* IV. 75, LSp. Gloss.

V i v e l t r e, s. v. I. 171, 172, *vlinder*, Ohd. *vivaltera*, Mhd. *vivalter*. Zie Graff, I. 862, Benecke's *Mhd. Wtb.* III. 231, Huydec. *Pr.* III. 335, ten Kate, II. 534. Bij Vondel heet nog een vlinder *vijfwouter*.

V i w e r g a t, s. o. I. 12, 218, *schoorsteen*. Zie Dr. Jonckbloet's *Rein.* 61.

V l a k e, s. II. 5, 151, *vlaag*.

V l a u, Imp. van v l i e n, III. 111, 8, *vluchten*, *vlieden*.

V l e e s c h s m o u t, s. I. 4, 97, *vet*.

V l e g g h e, s. II. 103, 95, *scheur*, *spleet*. Zie *Beatr. en C. en El.* Gloss.

V l e i e n, ww. II. 28, 183, *bidden*, *smeeken*, Hd. *flehen*.

V l i e n, ww. Imp. v l o, v l o e, v l a u, Part. g h e v l o e n, I. 25, 10; 170, 147; II. 114, 241, *vlieden*, *vluchten*. Imp. v l o u w e n, Part. g h e v l o u w e n, II. 131, 100; III. 7, 227. Zie LSp. Gloss.

V l i e s, s. o. II. 97, 119, *vacht*, bepaaldelijk van een schaap; bij uitbreiding gezegd van de *geschoren huid* van het menschelijk hoofd. Zie Clignett, *Bijdr.* 27.

V l i e t, s. m. II. 144, 261, *sloot*, *gracht*.

V l i e t e n, ww. Part. g e v l o t e n, III. 111, 36, *vlieten*, *vloeien*.

V l i j t, s. M e t v l i t e, II. 121, 519, *met vlijt*, *ferm*, *sterig*, hier niet veel meer dan een stoplap.

V l i n k e n, ww. III. 42, 424, *schitteren*.

V l o e r, s. m. I. 169, 107, *verdieping*.

V l o g h e, s. m. II. 96, 80, *vlucht*.

V l o t, s. o. A n t v l o t s ij n, III. 69, 83, *drijven*, *vlotten*.

V l o u. Zie op V l i e n.

V o e g h e n, ww. III. 74, 155, *schikken*, *plaatsen*.

V o e g h t, s. m. II. 168, 62, *bewaker*, *beschermer*, *heer*.

V o e r d a c h t i c h, adj. III. 67, 192, *bedachtzaam*, *ervaren*.

V o e r e, s. v. II. 141, 151, *handelwijze*, *bedrijf*. Zie Huydec. op *St.* III. 66, van Wijn op *Heelu*, 191, LSp. Gloss.

Digitized by Google

Voeren, ww. met den gen. sire vaerde —, II. 143, 240, *zijns weegs voeren.* Zie op Vaert.

Voeren, ww. I. 20, 187; II. 6, 166, *doen varen, behandelen.*

Voercopen, ww. II. 173, 73, *opkoopen in het groot, om het gekochte met woekerwinst in een slechten tijd af te zetten.* Zie LSp. Gloss.

Voerspreken, ww. Imp. voersprac, Part. voersproken, I. 137, 16; II. 102, 56, *voorzeggen, voorspellen.*

Voertane, adv. II. 118, 422, *dadelijk.*

Voertbringhen, ww. I. 139, 93; II. 179, 64, *verkondigen, openbaren, voor den dag brengen.* Zie LSp. Gloss.

Voghelkijn, s. o. I. 167, 38, *vogeltjen.*

Voirdoeren, ww. III. 90, 151, *verdwazen, bedriegen.*

Vol doen, III. 84, 332, *voldoen.*

Voldoen, ww. I. 116, 217; 135, 359; 137, 26; II. 137, 5, *volbrengen, eindigen, ten einde brengen.*

Volen. Den duvel —, I. 130, 179, *den duivel aanbevolen, vervloekt, verdoemd.* Zie LSp. Gloss.

Volgaen, ww. I. 118, 308, *ten einde toe gaan, den laatsten gang doen.*

Vollecc, Volleke, adv. I. 126, 7; II. 14, 55, *terstond, dadelijk.* Zie Clignett, *Bijdr.* 60.

Vollen, ww. I. 168, 78; II. 111, 152; 195, 188; III. 71, 37, *vullen, aanvullen.*

Volre, s. m. II. 180, 121, *lakenvoller*, Eng. *fuller.*

Volreiden, ww. III. 78, 69, *voltooien.*

Volscriven, ww. III. 81, 184, *ten einde toe beschrijven, volkomen beschrijven.*

Volwerken, ww. Part. volwracht, III. 78, 81, *voltooien, afwerken.*

Vongnesse, s. o. I. 182, 594, *vonnis.*

Vonkel, s. III. 102, 23, *vonk.*

Vont, s. o III. 165, 264; 171, 473, *vondeling.*

Vonte, s. v. II. 101, 19, *doopvont.*

Voocht, s. m. III. 187, 959, *heer.*

Vool, s. o. II. 36, 115, *veulen.*

Digitized by Google

Voorderst. Die — sire nature, II. 49, 20, *het eerste der natuur'*, dat is, *het noodigste voor het levens-onderhoud.*

Voorcoep, s. II. 195, 181, *opkoop te voren, om het later weder met woekerwinst van de hand te zetten.* Zie op voercopen.

Vorbare, adj. II. 69, 48, *voornaam.* Zie Huydec. op *St*, II. 116, 569.

Vorderen, ww. I. 174, 309, *bevorderen.*

Vorderst, adj. I. 118, 319, *eerst*, *voorst.*

Voren, ww III. 63, 45, *voeren.*

Voren, adv. I. 178, 451, *vooraan*, *vooruit*; als te —, I. 17, 52, *alles vooruit*, *voor alles*, *onder de eersten.* Te — gaen, III. 1, 8, *te boven gaan*, *overtreffen*; — hebben, II. 204, 37, *voorhebben*, *voor zich hebben*; te — hebben, I. 137, 30; II. 90, 326, *iets vooruit hebben*, *de voorkeur verdienen*, *overtreffen*; — comen, II. 114, 258, *uitkomen*, *zich verbreiden*; te — comen, I. 138, 62, *voor oogen komen*, *openbaar worden.* Zie MLp. en LSp, *Rein.* Gloss.

Vorraet, s. m. II. 89, 317; 150, 89, *voorbedachte raad*, *overlegd plan*

Vorsien, adj. I. 57, 157, *welberaden*, *verstandig.*

Vorst, vorste, s. v. I. 65, 40; 90, 29; 182, 592; II. 201, 425, *uitstel.* Zie op verste.

Vort, adv. I. 13, 260; 100, 420, 436, *verder*, *voorts*, *voortaan.*

Vortbringen, ww. II. 149, 42, *verhalen.*

Vortmee, vortmeer, vortmere, adv. I. 81, 286; 91, 63; 162, 190, passim, *voortaan*, *verder.* Zie Dr. Jonckbloet, in de *Konst. en Letterb.* 1845, N°. 35.

Vorwaert meer, adv. passim, *voortaan*, *van nu af.*

Vorwerd, adv. II. 155, 13, *verder.*

Vorwinnen, ww. Imp. vorwan, III. 126, 21, *bezorgen*, *verschaffen.*

Vragen, ww. Imp. vrachde. — om iet, I. 93, 160, *vragen naar iets.*

Vrai, adj. I. 96, 248; II. 68, 2, *waar*, *waarachtig*, Fr. *vrai.*

Digitized by Google

V r a m e, s. m. II. 142, 211; III. 77, 52, *voordeel*, gewone klankwisseling voor v r o m e. Zie aldaar.

V r e e n t, s. m. II. 142, 195, *vriend*.

V r e e s a m, adj. I. 145, 334, *vreeselijk*.

V r e e s c h e n, v r e y s c h e n, ww. Imp. v r e y s c h e d e, v r e e s c h d e, Part. g h e v r e e s c h t, g h e v r e i s- s c h e t, I. 167, 28; 170, 153; II. 143, 237; III. 125, 33, *vernemen*, *verstaan*, *vermoeden*. Zie Huydec. op *St.* I. 264; II. 351; *Heim. d. Heim.* 492, LSp. Gloss. enz.

V r e s s e l ij c, adj. I. 91, 58, *vreeselijk*.

V r e u d e, s. v I. 150, 7; III. 91, 171, *vreugde*.

V r i, adj. I 25, 4; II. 92, 416, *edel*, *vrijheerlijk*, niet alleen van koningen, vorsten en edelen, maar ook van God en Christus gezegd. Zie LSp. Gloss., van Wijn op *Heelu* 158. I n t h e r t e —, III. 175, 598, *verheugd;* e n e n t e — g h e v e n, III. 148, 150, *verwonderen*. Zie *Hor. Belg.* VI. Gloss.

V r i e n, v r y e n, ww. Part. g e v r ij t, III. 16, 308; 81, 179, *bevrijden*.

V r i e n, ww. II. 104, 147, *vleiend smeeken*, gelijk men nog zegt: *om iets vrijen*. *Vrien*, van waar *vriend*, beteekende oorspronkelijk *beminnen*, en is later ingekrompen tot de beteekenis van *een meisjen liefkoozen*, *met een meisjen verkeeren*.

V r ij t h o f, s. m. III. 143, 92, *besloten hof*. Zie Huydec. op *St.* I. 100, 508, Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 700.

V r o, v r o e, adj. met den gen. I. 37, 278; 147, 12; 177, 412; II. 2, 7, *verblijd*, *verheugd*, Hd. *froh*. Zie Huydec. op *St.* II. 211; III. 466.

V r o c h t, s. v. I. 73, 437, *vrucht*.

V r o e, adv. I. 60, 281; II. 115, 281, *vroeg*, eigenlijk *vroe-ig*, Hd. *früh*.

V r o e d e n, ww. I. 139, 97, *wijs zijn*. Zie LSp. Gloss.

V r o e m, v r o m e, adj. II. 116, 347; III. 54, 286, passim, *dapper*, *kloek*. Zie Grimm. *Hd. Wtb.* IV. 240.

V r o e t, adj. I. 13, 250; 57, 157; passim, *wijs*, *verstandig;* n i e m e n v r o e d e r s, II. 207, 29, *geen wijze*. *Vroeder* staat hier in den gen. plur., hetwelk

Digitized by Google

meermalen achter *iemen* en *niemen* voorkomt. Zie Huydec. op *St.* II. 278; *Hor. Belg.* III. Gloss. op *vroeder;* Benecke, *Mhd. Wtb.* II. 41, 42; *Gramm.* IV. 739. Vroet maken, met den dat. pers. en gen. der zaak, III. 83, 280; 176, 624, *mededeelen*, *onderrichten*. Des sijt vroet, *weet dat*, is de gewone verzekeringsformule.

Vroetscap, s. v. III. 19, 99, *wijsheid*, *knapheid*.

Vroewake, s. I. 131, 216, eigenlijk *vroege waak*, hier *slapeloosheid*.

Vrome, s. v. I. 21, 195; 82, 322; II. 42, 7, *voordeel*, *baat*, *nut*. Zie *Heim. d. Heim.* 125.

Vromecheit, s. v. I. 87, 31; II. 112, 191; 151, 8, *dapperheid*.

Vromelic, adj. II. 47, 181, *dapper*.

Vromelijc, adj. II. 79, 220, *voordeel aanbrengend*, *nuttig*.

Vromen, ww. I. 142, 198; II. 154, 30, *voordeelig zijn*, *baten* Zie *Heim. d. Heim.* 125, MLp. en LSp. Gloss.

Vroude, s. v. II. 180, 138; III. 39, 330, *vreugde*.

Vroukijn, s. o. III. 93, 250, *vrouwtjen*.

Vrouwe, s. v. passim, *meesteres*, *domina*, het vrouw. van *heer*, terwijl *wijf* dat van *man is*. Zie Huydec. op *St.* I. 32.

Vruchtelijc, adj. I. 118, 318; 181, 537, *vreeselijk*, *vrees inboezemend*.

Vruchteloes, adv. II. 89, 303, *zonder vruchten*.

Vruchten, ww. I. 128, 110; 140, 122; 175, 344, *duchten*, *vreezen*, Hd. *fürchten*.

Vruut, s. o. II. 72, 68, *fruit*.

Vucht, s. o. III. 77, 32, *vocht*.

Vucht, adj. II. 73, 95, *vochtig*.

Vuere, adv. II. 118, 393, *voorop*, *recht voor;* II. 108, 23, *vooraf*.

Vueren, ww. II. 133, 186, *voeren;* over —, II. 132, 153, *heen voeren*, *wegvoeren*.

Vuyer, s. o. III. 99, 186, *vuur*.

Vul, adj I. 122, 480, *vuil*, *smerig*.

Digitized by Google

Vulgaen, ww. II. 86, 206, *volbracht worden.*

Vulleest, s. — gheven, II 81, 3, *bijstand, ondersteuning geven.* Zie Clignett, Voorrede op de *Teuth.* XXXI, *Wap. Mart.* Gloss.

Vullike, adv. I. 117, 270, *terstond, dadelijk.*

Vulstaen, ww. II. 85, 154, *volharden.*

Vunsch, adj. II. 197, 273, *vunzig, belegen.*

Vursten, ww. II. 82, 64, *uitstellen.*

W.

Wach, interj. O —, I. 116, 224, *o wee.*

Wacharm, wacharme, interj. I. 133, 306; III. 7, 253; 90, 130, *helaas,* eigenlijk *wee arme, ach arme.*

Wachten, ww. I. 37, 285; 60, 303; 117, 269, *bewaken, beloeren, bespieden;* I. 37, 61; *acht geven, opletten.* Zie MLp. en LSp. Gloss.

Wacts, II. 197, 240, lees: wachts De zin is: *wachte hem des die wille, wacht er u als 't u belieft voor.*

Waden, ww. Imp. woet, II. 118, 394, *waden, gaan, doorgaan.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss., Huydec. op *St.* III. 128,

Wael, adv. passim, *wel.* Wael op, III. 126, 17, *welaan, komaan.*

Waer, s. — gheven, II. 39, 127. *acht slaan.* Waer is *aandacht, oplettendheid.* Zie LSp. Gloss. op waren.

Waerd, waert, adj. *waardig, kostbaar.* — hebben, I. 35, 200; 96. 249, *op prijs stellen, hoogschatten.* Zie LSp. Gloss.

Waerden, ww. III. 89, 94, *worden.*

Waerf, s. *werf, keer;* Ene —, I. 69, 286, *een maal.*

Waernen, ww. III. 87, 13, *waarschuwen,* Hd. *warnen,* Eng. *to warn.* Zie LSp. Gloss.

Wage, s. v. *weegschaal;* Hem in den wagen setten, II. 99, 216, *zich in den waagschaal stellen.*

Waghe, s. v. III. 96, 77, *golf,* Hd. *Woge*

Waghen, ww. III. 130, 54, *golven*

Digitized by Google

W a k e. I n — w e r d e n, I. 16, 19; 56, 126, *ontwaken;* i n — s ij n, III. 45, 541, *wakker zijn.*

W a k e n, ww. II. 71, 40, *ontwaken, ontluiken;* — n a e n e n, III. 87, 37, *zich om iemand bekommeren.*

W a l e, adv. II. 114, 234, *wel.*

W a l l e n, ww. I. 91, 59; II. 24, 26, *borrelen, opbruisen, koken, zieden.* Zie LSp., Gloss., *Heim. d. Heim.* 436; *Natuurk. v. h. Heelal,* 400; Dr. de Jager, *Versch.* 182.

W a l s c h, adj. I. 58, 202; II. 122, 590, *Fransch.*

W a l s c h e n, ww. I. 7, 33, *fransch spreken, brabbelen, wartaal uitslaan.* Zie Huydec. op *St.* II. 435.

W a n d e l, adj. I. 177, 409; II. 77, 132, *veranderlijk, wisselvallig, wispelturig.*

W a n d e l, s. III. 101, 282, *veranderlijkheid.* Zie *Heim. d. Heim.* 197.

W a n d e l i n g e, s. v. I. 87, 59; II. 175, 8, *omgang, verkeer;* II. 173, 66; 206, 4, *handeling.* Zie LSp. Gloss. op w a n d e l e n.

W a n d e r e n, w a n d r e n, ww. II. 47, 176; III. 81, 181, *zwerven, gaan, verkeeren.* Zie LSp. Gloss.

W a n e n, adv. I. 108, 755; 129, 151; 162, 191; III. 4, 132, *van waar.*

W a n h o g e, s. v. III. 38, 286, *verdriet.*

W a n c, adj, III. 164, 240, *wispelturig, onstandvastig, wankelmoedig.* Zie LSp. Gloss. op w a n c, waar de verschillende beteekenissen worden opgegeven.

W a n k e n, ww. III. 118, 10, *wijken.*

W a n t, conj. I. 148, 54; II. 61, 130, *omdat.*

W a n t r o i s t, s. m. III. 94, 300; 103, 76, *mismoedigheid, wanhoop.*

W a p e n, s. o. mv. w a p i n e, w a p e n, I. 104, 565, *wapen;* II. 123, 624, *harnas.*

W a p e n, ww. I. 117, 283, *wapenen.* Zie over den verkorten vorm Dr. Jonkbloet, *Mnl. Ep. Versb.* 132.

W a p i n e n, ww. Part. g e w a p i n t, I. 136, 399, *wapenen.*

W a r a n d e, s. v. II. 98, 182, *jachtperk,* Kil. locus septus ubi ferae inclusae custodiuntur et asservantur. Zie Du Cange (Ed. Henschel) VI. 911 op *Warenna.*

Digitized by Google

Ward, adv. I. 105, 638, *waarts.*

Warde, s. v. I. 46, 295, *waard, woerd, hooge plaats.*

Wardelike, adv. I. 71, 351, *rijk, prachtig.*

Warden, ww. III. 40, 372, *worden.*

Ware, s. v. — nemen, I. 140, 129, *zorg dragen, acht slaan.*

Waren, ww. II. 110, 100, *verweren.* Hem — II. 17, 176, zie de Aanteekening.

Warc, s. o. I. 117, 259, *werk.*

Warmoes, s. I. 152, 93, *groente.* Eene warmoes dierne is een *groentemeid.* Zie Snellaert, *Alex.* I. 439.

Warneren, ww. II. 162, 75, *met krijgsmacht versterken, in staat van tegenweer brengen,* Fr. *garnir,* van waar *garnison.* Zie *Rom. d Lorr.* Gloss., en Dr. de Vries, *Brief,* 34,

Wart, s. o. I. 33, 105; III. 43, 481, *woord.*

Wart, adj. met den gen. III. 37, 223, *waard.*

Wattan, III. 164, 234, *wat dan, welnu.* Zie *Rein.* Gloss. en Dr. de Vries in Dr. de Jagers *Archief,* II. 146.

Wech, adv. *weg;* — ende weder, adv., I 98, 357, *altijd door, aanhoudend;* alle weghe, III. 98, 172, *aan alle kanten;* van weghe brenghen, II. 198, 299, *uit de wandeling brengen.*

Wechstriken, ww. III. 90, 141, *stil weggaan.*

Wedde, s. v. I. 47, 341, *onderpand,* MLat. *vadium.* Zie *Heim. d. Heim.* 478, *Taalk. Mag,* I. 257,

Weden, ww. I. 13, 275, *weiden.*

Weder, adv. — ende vort, I. 102, 521; II. 176, 5, *aan alle kanten, overal, naar alle kanten heen.* Zie Huydec. op *St.* III. 209, LSp. Gloss.

Weder, praep. I. 175, 332, *tegen, tot.* — sijn, met den dat. II. 136, 299, *tegen zijn.*

Weder, conj. gevolgd door ofte bij twijfel, I. 111, 37, *of — of,* Lat. *utrum — an;* gevolgd door so in een tweeledig voorstel, I. 147, 7, *hetzij — hetzij,* Lat. *sive — sive.* Zie Huydec. op *St.* I. 24.

Wederbode, s. m. III. 140, 59, *tweede bode,* hier bode ende wederbode, *boden heen en terug.*

Digitized by Google

Wederin, adj. II. 73, 121, *van een ram of schaap.* Kil. *weeren vleesch*, i. *hamelen-vleesch. Weder* is het Hd. *widder*, Eng. *wether.* Zie Clignett, *Bijdr.* 269 LSp. Gloss.

Wederkeer, s. Enen — doen, I. 14, 300 *terugkeeren.*

Wederpensen, ww. II. 56, 317, *in zijne gedachte zich verzetten.*

Wedersegghen, ww. Part. wederseit, I. 34, 155; II. 149, 67; III. 104, 101, *weigeren.* Zie Clignett, *Bijdr.* 146, 186, 405.

Wederspoet, s. m. III. 147, 100, *tegenspoed.* Men leze met Willems: Hier *in* uwen wederspoet.

Wederstaen, ww. II. 129, 34, *verhinderen.* Zie *D. Doctr.* Gloss.

Wederstoot, s. m. I. 17, 58; II. 103, 174, *onheil, tegenspoed.* Zie Huydec. op *St* II. 294.

Wederstromich, adj. II. 56, 297, *weerspannig.*

Wedertale, s. v. III. 109, 133, *antwoord.* Hier zoo als gewoonlijk gevoegd bij tale, in de beteekenis van *hetgeen men over en weer bespreekt*, *gesprek.*

Wedertrecken, s. o. I. 111, 28, *teruggang, aarzeling.*

Wedervacrt, s. v. *terugweg*, *terugtocht.* Jaghen up die —, III. 118, 22, (eigenlijk van een jachthond gezegd) *op het spoor terugloopen*, in plaats van het wild op het spoor te volgen. Zie Willems, *Oude Vl. Lied.* 15, Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 255.

Wederwil, s. III. 72, 47, *afkeer*, *tegenzin.*

Weech, s. v. I. 157, 142, *wand, binnenmuur.* Zie Clignett, *Bijdr.* 33, 74, LSp. Gloss. enz.

Weelde, s. v. II. 89, 324; III. 102, 8, *genot, zaligheid.*

Ween, wene, s. m. en o. II. 102, 56; 157, 85; III. 88, 64, *geween*, *droefheid*, *rouw.* Zie LSp. Gloss.

Weenlijc, adj. III. 156, 26, *ellendig*, *rouwvol.*

Weer, s. v. *betaling*, *voldoening*. Hd. *Gewährung.* Mit gheliker were, III. 101, 268, *met gelijke munt.* — De vorm is min of meer Hd. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 584, op *Wër.*

Digitized by Google

Weerden, ww. III. 98, 154, *geworden, te beurt vallen.*

Weerlijc, adj. II. 178, 30, *wereldsch.*

Wegen, ww. III. 41, 395, *zwaar vallen, drukken.*

Weghen, ww. 3 p. s. praes. ind. wecht, Imp. wach, I. 170, 122; III. 20, 112, *wegen.*

Weghen, ww. II. 192, 76, *den weg wijzen, leiden.* Zie LSp. Gloss., van Hasselt op *Kil.*

Wey, adv. III. 19, 100, *weg, heen.* Zie LSp. Gloss.

Weiken, ww. Imp. weicde, III. 114, 152, *weeken, week maken.*

Wel ghedaen, adj. I. 47, 335; III. 56, 356, *schoon.*

Wel geraect, adj. I. 71, 364; 77, 113; III. 49, 69, *voortreffelijk, uitmuntend.* Zie LSp. Gloss. op geraect, *Heim. d. Heim.* 257, 473.

Wel comen sijn, I. 97, 295, *welkom zijn.*

Welde, s. v. II. 96, 89; 180, 131, *weelde, overdaad.*

Wele, adv. II. 151, 28, *wel.*

Welichede, s. v. II. 211, 189, *weelderigheid, dartelheid.*

Welna, welnaer, adv. I. 133, 308; 140, 125; 160, 115; II. 118, 424, *bijna.*

Welpekijn, s. o. I. 6, 2, *welpjen.* Zie over welp Clignett, *Bijdr.* 56.

Welpin, s. o. II. 33, 131, *welp, jonge hond.*

Wendelsteen, s. m. I. 35, 213, *trap.* Zie *Rom. d. Lorr.* Gloss.

Wene, s. I. 163, 241, *weegeklag.*

Wenen, ww. III. 161, 127, *wanen, meenen.*

Wennen, ww. II. 178, 34, *winnen.*

Wenninge, s. v. III. 36, 206, *winst.*

Werden, ww. met den dat. II. 136, 296, *geworden, ter hand komen.*

Were, s. v. I. 148, 40; II. 65, 86; 100, 9, *verdediging, tegenweer, strijd.*

Werelijc, adj. II. 83, 72, *wereldsch.*

Weren, ww. *afweren.* Werender hant, I. 149, 83, gen. abs. *al strijdende.*

Weringhe, s. v. II. 131, 103, *verdediging, tegenweer.*

Digitized by Google

Werc, s. o. II 110, 93, *verdedigingswerktuigen.*

Werken, ww. Imp. **wrachte**, **wrochte**, Part. **ghewracht**, I. 28, 130; 98, 354; 128, 76; II. 101, 45; 168, 72; III. 164, 242, *werken, scheppen.* Zie Dr. Brill, *Holl. Spraakl.* 607.

Werlt, s. v *wereld.* **Die beste — leden**, I. 176, 377, *het beste leven leiden, het grootste genot smaken.*

Wermoes, s. o. II. 175, 15, *warmoes, groente.*

Werne. **Te — staen**, II. 160, 86, *in staat van tegenweer zijn.*

Werringhe, s. v. II. 46, 150; 150, 100, *verwarring, opschudding, oproer.*

Wers, adv. II 6, 166, *slechter, erger*, Eng. *worse.* **Te — hem**, I. 9, 121, in het Fr. *tant pis pour lui.* Zie *Heim. d. Heim.* 329; *Rom. d. Lorr.*, *Rein.* Gloss.

Wert, adv. **Te enen —**, II. 129, 31 *naar iemand toe.*

Werven, ww. I. 168, 46, *zijn best doen om iets;* — **om iets**, I. 163, 231, *zich bevlijtigen om iets;* III. 92, 205, *verkrijgen waarnaar men tracht, verwerven, verkrijgen;* **den doot —**, III. 99, 204, *den dood vinden.*

Wet, s. v. II. 82, 67; III. 161, 125, *godsdienst, geloof,* zeer gewoon in de uitdrukking **bi miere wet**, I. 20, 186; 45, 243, *bij al wat mij heilig is.* Zie *Rein.* Gloss., *Hor. Belg.* IV. 61. **Wet**, III. 15, 266; 16, 295. *gerecht, rechtbank.*

Wets. **Te — setten**, II. 76, 64, *te pand zetten, met iets borg blijven.* Zie *Heim. d. Heim.* 478.

Weten, ww. Imper **wet**, I. 111, 19; II. 114, 234; **wetti**, voor **weet ghi**, II. 159, 50, *weten;* gevolgd door een inf. — **gaen**, I. 115, 194, *laat ons gaan.* Zie Huydec. op *St.* II 330.

Wi, adv. I. 132, 246; 164, 261, *hoe*, Hd. *wie.*

Wy hou, interj. III. 88, 45, *he he.*

Wie, adv. *hoe*, — **oft hoe**, I. 77, 131; — **ende hoe**, III. 40, 354, *hoe of hoe, hoe en hoe.*

Wiedewijs adv. III. 112, Tit. *hoedanig.*

Wielen, ww. II. 24, 26; 25, 98, *draaien.* Zie op **wallen**, en verg. LSp. Gloss. op **wiele**, Dr. de Jager, *Versch.* 182.

Digitized by Google

W i e n, w y e n, ww. Imp. w i e d e, I. 98, 331, *wijden*, kerkwoord; — o p d i e b e d e, III. 71, 30, *tot het gebed, het doen van gebeden wijden, ordenen.* Zie LSp. Gloss., *Taalk. Mag.* IV. 184.

W i g a n t, s. m. I. 41, 100; 120, 390; II. 129, 9; III. 172, 478, passim, *strijder, held.* Zie *Hor. Belg.* V. 43.

·W ij c h, w i g h e, s. m. I. 48, 373, *strijd.*

W ij l n e e r, adv. III. 77, 44, *voorheen, weleer.* W i l e n e r e verliep van w ij l n e e r. w e l n e e r, allengs tot den thans gebruikelijken vorm w e l e e r.

W i k e t, s. o. II. 110, 90, *kleine deur in de groote deuren der stadspoorten*, Fr. *guichet.* Zie Huydec. op *St.* III. 110.

W i l e, s. v. I. 138, 44, *tijd, tijdsomstandigheid.* D i e —, *gedurende dien tijd;* d i e — d a t, als conj., ook zonder d a t, *terwijl, zoo lang als.*

W i l e, s. v. III. 136, 63, *sluier*, Kil. *wiele, wijle*, velum sacrarum virginum; velamen quo mulieres caput tegunt, Fr. *voile*, Eng. *veil*, van het Lat. *velum.* Zie *Car. e. El. en Beatr.* Gloss.

W i l e n, adv. I. 94, 197; II. 187, 236, *weleer.* Nog over in ons *wijlen*, van overledenen gezegd.

W i l e n e r e, adv. I. 98, 332, *weleer, oudtijds.* Zie MLp. Gloss.

W i l l e, s. m. E n e n d e n — d o e n, III. 39, 313, *iemand den zin geven.* Zie MLp. Gloss.

W i l l e k e, adv. III. 46, 579, *gewillig.*

W i l l e c u r e n, ww. III. 121, 12, *goedkeuren, vrijwillig toestemmen, vrede met iets hebben*, Kil. *willekeuren*, eligere libere, consentire, suffragari. Verg. *Stoke*, VIII. 568; Willems, *Meng.* 455, 458.

W i l l e n, ww. gevoegd bij een ander ww. in den inf., als w i l d e m a k e n, I. 110, 10; w i l d e o n t s i n n e n, II. 143, 216, voor m a e c t e en o n t s i n d e. Zie *Wal.* II. 206.

W i l t ij t. So — s o, conj. II. 39, 119, *wanneer.* W i l t ij t is eene verbastering van w e l c t ij t.

W i m p e l s. m. I. 130, 159; 152, 92, *sluier*, Mhd. *Wimpel*, Fr. *guimple, guimpe*, hier van afgeleid door

Digitized by Google

verwisseling van *w* in *gu*. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 675, Diez. *Etym. Wtb.* 654.

Wimpelen, ww. III. 20, 138, *als een sluier omdoen.*

Wijnwater, s. o. I. 56, 133, *wijwater.*

Winden, ww. II. 188, 273, *afwijken*, *afdwalen.* Zie LSp. Gloss.

Winken, ww. *waggelen*, *wankelen*, Sonder — II. 212, 240, *vast.* Zie *Rom. d. Lorr.*, LSp. Gloss.

Winnen, ww. Imp. wan, II. 170, 26, *winnen;* II. 185, 138, *verwekken*, *voortbrengen.* Zie LSp. Gloss.

Wint, s. m. II. 145, 300, *windhond.*

Wintbrauw, s. I. 127, 43, *wenkbrauw.*

Wise, s. v. II. 131, 117, *manier.*

Wisen, ww. Part. ghewijst, II. 201, 404; III. 70, 96, 116, *uitwijzen*, *uitspraak doen*, *oordeelen.* Nog spreekt men van een rechterlijk vonnis als een *gewijsde.* Zie LSp. Gloss.

Wispelen, ww. I. 163, 241, *fluisteren*, Kil. sibilare, susurrare, mussitare, Eng. *to whisper.*

Wissel, s. III. 83, 278, *wisselbank*, *bankierskantoor*, waar onbehoorlijke woekerwinst werd genomen.

Wisselganch, s. III. 98, 158, *omkeering*, *verandering van denk- of handelwijze.*

Wit, adj. *wit.* In witten religioene gaen, I. 103, 541, *monnik worden van de orde van S. Augustinus.* Zie Du. Cange (Ed. Henschel) IV. 729 op *Ordo Albus.*

Wite, I. 152, 92, zie de Aanteekening.

Witen, ww. Part. gheweten, III. 8, 264; 119, 35, *berokkenen;* II. 134, 219, *doen kennen*, *doen ondervinden.*

Wittachtich, adj. III. 72, 64, *wettig.*

Woet, s. v. III. 119, 37, *woede.*

Wonderen, ww. onpers. met den dat. I. 98, 334, *verwondering geven.*

Wonne, s. v. III. 102, 15, *vreugde*, *genot*, Hd. *Wonne.*

Wonnentlijc, adj. III. 101, 7, *liefelijk.*

Worden, ww. — in dien, III. 12, 128, *overeenkomen.*

Digitized by Google

W o r m, s. I. 151, 81, *slang*, Mhd. *Wurm*. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 825.

W o r p e n, ww. II. 135, 247, 251, klankwisseling voor w e r p e n. Zie LSp. Gloss.

W o r s, adv. I. 23, 283, *slechter*, *erger*. Zie op w e r s.

W r a c h t e, zie op w e r k e n.

W o u d e n, ww. met den gen. III. 65, 119, *macht oefenen*, *besturen*, *heerschen*, Hd. *walten*. Zeer veel gebruikelijk in de uitdrukking G o d w o u d t s, III. 125, 30, die als verwensching voorkomt. Zie MLp. Gloss.

W r a k e l e c h, adj. II. 164, 12, *wraakgierig*.

W r e k e n. ww. Imp. w r a c, Imper. w r e c, I. 162, 201; met den gen. II. 105, 200, *wreken*. Zie Clignett, *Bijdr.* 97.

W r i n g h e n. ww. Imp. w r a n c, I. 122, 477, *wringen*.

W r i v e n, ww. H a n d e —, III. 100, 241, *handen wringen*.

W r o c h t e, zie op w e r k e n.

W r o e g h e n, ww. Imp. w r o e c h d e, Part. g h e-w r o e c h t, II. 199, 346, *beschuldigen*, *aanklagen*. Zie Clignett, *Bijdr.* 155, *Taal. Mag.* IV. 144, LSp. Gloss.

W r o u g h e r, s. m. III. 120, 4, *aanklager*, *beschuldiger*.

Digitized by Google

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

Bl. 17. vs. 42. Uut Vrancrijc ende *Avaloys.*

Lees: *Baloys*, d. i. *Valois*, welke lezing door den *Karl Me…* wordt bevestigd. Zie Dr. Jonckbloet, *Beatrijs en Carel en E…gast*, 200.

Bl. 19. vs. 122. Achter den regel:

Sonder enich langher beiden,

voege men de volgende regels tusschen:

Dat hi Egghericke stal;
Daertoe hiet hi ende beval
Men soudene te Caerle leiden,
Hi woude Egghérics lachter breiden,

waarop dan volgen moet:

Hi swoer bi siere kerstenhede, enz.

Zie Dr. Jonckbloet, t. a. p. 201.

Ald. vs. 127: Lees:

Om onsen wille, *ende al* vermach.

Ald. vs. 150: Zie Dr. Jonckbloet, t. a. p. 201.

Bl. 20. vs. 154: Lees:

Nu manic u bi alle dien,
Dies *goet man soude* plien.

Verg. uitdrukkingen als deze, *Lanc.* II. 43153:

Nu manic u bi al dien,
Die ridderscaeps nu plien.

d. i. bij alle ridders, en vs. 43723:

Bi ridderscape ende bi al dien,
Die nu kerstendoems plien.

Zie Dr. Jonckbloet, t. a. p. 202.

Bl. 20. vs. 180. Na vs. 180 voege men met Dr. Jonckbloet, t. a. p. 110 de v…gende verzen in, die tot het verstand van den zin onm…bar zijn, en in *Karl Meinet* voorkomen:

Digitized by Google

Eer die sonne ondergaet,
Onder ons tween tere werven,
Ofte ic sal mijns lives derven."
Eggheric antworde na dien:
„Die lachter en mach mi niet ghescien,
En soude ooc niemen wesen lief
Dat ic jeghen enen verbannen dief
Minen hals soude aventuren.
Hi soude bet kempen jeghen gheburen
Dan hi jeghen mi soude."
Elegast antworde houde:
„Jane ben ic hertoghe alse ghi sijt?
Al was ic verbannen eene tijt,
Ende mi die coninc mijn goet nam,
Om dat hi te miwaert was gram,
Verraets ende mort stont ic ave.
Ik hebbe ghenomen grote have
Den riken lieden van haren goede:
Dat dede mi noot ende armoede
Maer om dat ghi een morder sijt,
Ghine moghet ontsegghen camp no strijt
Ter werelt neghenen man
Dies u wille staden an.

Bl. 22. vs. 231. In den *K. M.* worden vs. 231 en 232 achter vs. 240, en aan het einde van het gebed geplaatst, waardoor het slot daarvan gepaster wordt. Zie Dr. Jonckbloet, t. a. p. 202.

Ald. vs. 252. Lees met Dr. Jonckbloet:

Nu naket *tenen groten* stride,

d. i.: „nu komt het tot een grooten strijd." Dr. Jonckbloet had volkomen gelijk mijne lezing eene *ongrammaticale* te noemen. (t. a. p. 203.)

Bl. 23. vs. 276. Lees:

Ne moghedi u lijf ontdraghen,
So behoudi u paert.

Dr. Jonckbloet teekent hierbij aan: „De zin eischt de verandering, die ik aan de Vries te danken heb: „Kunt ge uw leven niet redden, gij behoudt dan ten minste uw paard."" 't Behoeft wel niet gezegd te worden, dat hier een bittere spot bedoeld is.

Ald. vs. 299. In plaats van de twee lamzalige regels, vs. 299—300, leze men met Dr. Jonckbloet:

Haer slaghen waren onghiere,
Haer helme bernden ghelijc den viere
Vanden vonken diere uutvloghen.
Si waren beide hertoghen

Digitized by Google

Die daer vochten den camp:
Al gheviel Elegaste die scamp,
Dat hi sijn lant hadde verloren,
Hi bleef hertoghe alse te voren.

Bl. 36. vs. 243. Lees:

Wie *si* ware die quame daer.

Ald. vs. 271. Lees:

Den scoensten *scat*, die noit man sach.

Bl. 59. vs. 225. Lees:

die heet over waer
Viviane bi rechter namen,

Bl. 80. vs. 262. Lees:

Ende als hi van *venden* was bewerd.

Vende, eigenlijk *voetganger*, Ohd. *fendo* (Graff. III. 540), wordt vooral gebruikt voor den *boer*, *pion* in het schaakspel, hier in het algemeen voor de stukken. In het It. heet dit stuk van het schaakspel *fante*, dat waarschijnlijk samenhangt met het Sp. *infante*, jongeling, en per excellentiam de jongeling van koninklijk bloed, even als *quene*, vrouw, in Engeland de vrouw bij uitnemendheid, de *queen*, koningin, werd. Van *infante*, in den zin van *voetknecht*, komt *infanterie*, en het verkorte *fante*, de voetknecht in het schaakspel, dat hetzelfde uitdrukt als *pion*. *pedone*. Het Ohd. *fendo* is waarschijnlijk uit het Romaansch ontleend. Zie Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 297 en verg. Grimm. *Gr.* I. 126.

Bl. 113. vs. 105.

Dat grote solaes, die soete *vie*,
Dat grote amoers, die melodie,
Die si onderlinghe dreven
Wert jou van mi niet bescreven.

Verg. D. III. bl. 109, vs. 152:

Dus daden sy solaes ende *vye*,
Tote dat die dach upquam.

Dr. de Vries in zijne *Mnl. Taalz.* 90 teekent bij deze laatste plaats aan: „*Vye* voor het gewone *vite* is een onbestaanbare vorm, even ongerijmd als de beteekenis van *leven* hier t. p. zijn zou. Ik houd mij verzekerd, dat de dichter *wye* heeft geschreven. *Wye*, Ohd. *wihi* en *wiha*, Mhd *wihe*, Nhd. *weihe*, is het subst. van *wihjan*, *wihen*, *weihen*, in 't Mnl. *wien*, dat eerst later de *d* aannam en tot *wijden* werd. In ons *wierook* (*wijrook*), *wijwater* enz is de oude vorm nog kenbaar gebleven. De beteekenis past uitnemend. Reeds het Goth. *veihan*, *gaveihan* beantwoordde zoowel aan εὐλογεῖν als aan ἁγιάζειν; en men behoeft slechts Graff. I. 723 vlgg. en het *Taalk. Mag.* IV. 184 vlg. na te zien, om zich te overtuigen, dat *heiligen*, *zegenen*, *verheerlijken*, in één woord *benedicere*, de zeer gewone opvatting in 't Ohd. en later was, dat *wihi*, ons *wye*.

Digitized by Google

met *benedictio* gelijk staat Ziedaar wat de dichter bedoelde. Petrus en de engelen deden Amand den geheelen nacht door „*solaes ende wye*:" zij brachten hem verkwikking en opbeuring toe, zij spraken zegening en verheerlijking — 's hemels benedictie — over hem uit."

Nu evenwel een tweede voorbeeld van *solaes ende vye* den keurigen Taalzuiveraar is bekend geworden, is er twijfel bij hem opgerezen, toen ik er zijne aandacht op vestigde. *Vye* is hoogst waarschijnlijk het Fr. *vie*, doch in den zin van *goede sier*, waarin het nog bekend is: faire bonne *vie*, mener joyeuse *vie*, faire *la vie* Hier zal dan de beteekenis zijn: *vreugde*, *genot*.

Bl. 152. vs. 92. Daer was meneeh *wimpel wite*
Ende meneeh dulle warmoes dierne,
Die onghewoon was te vierne.

Bij dezen regel teekent Dr Snellaert, *Alex.* I. 439, aan: „Daar was *menig loshoofd.* — *Wempel wite.* Kiliaen vertaalt *wite*, *witte*, door *notitia*, *prudentia*, *ingenium*: *wite*, *witigh*, *witte*, *wittigh*, door *sciens*, *prudens*, *peritus*, en noemt ze beide oud. *Wempel wite* is dus letterlijk *wimpelverstand*, d. i. fladderend, bewegelijk, onvast verstand."

In de *Alexandreis* van Gualterus de Castellione, het origineel waarnaar Maerlant zijnen Alexander bewerkte, leest men aan het einde van Boek V, fol. 50. i. f. (1):

Servus et ancille, iussi lucescere luxu
Barbarico, insolitos nequeunt sufferre paratus,
Immemoresque sui, dum contemplantur amictus,
Iam se presumunt servos non esse fateri;
Hosque quibus deerat fallax opulentia iussit
Inter honoratos fulgere precaria vestis.

Maerlants navolging is, gelijk men ziet, zeer vrij en draagt eene geheel Nederlandsche kleur. Licht bij het origineel te verkrijgen is niet mogelijk. De verklaring van Dr Snellaert is te „fladderend" en „onvast" om ze te onderschrijven. Staat misschien *wite* voor *witte*, verg. Goth. *weits*, Hd. *weiss*, en is dan *wempel wite* = *witte sluier*, in den zin van een *eenvoudig vrouwspersoon*? Zie zoodanige hoofddoeken als de kleeding van vrouwen uit den geringeren stand, bij van Wijn, *Avondst.* II, 128, 140, Le Francq van Berkhey, *Nat. Hist. van Holl.* IV. 494.

D. II. bl. 25. vs. 67. Voert so *sijnse vele onghedwelte*
V^c^. hamere op aenbelte,
Die daer sonder inde slaen.

Waarschijnlijk is deze plaats verminkt, en leze men:

Voert so *sijnre wel* onghedwelte, enz.

---

(1) Geciteerd uit een keurig Hs. der *Alexandreis*, op de *Prov. Bibliotheek* te Leeuwarden berustende

Digitized by Google

Doch wat is nu *onghedwelte?* Ook hier moeten wij gissen. In het Ohd. is **g a t w â l t î**, *retardatio*, van **g a t w e l j a n**, *cessare*; Mhd. **t w e l e n**, *morari*; **t w e l l e n**, *retardare.* Zie Graff, V. 550, Benecke, *Mhd. Wtb.* III. 160. *Ongedwelte* is dan misschien een adv., dat de beteekenis heeft van *zonder ophouden*, *aanhoudend.*

Bl. 27. vs. 176.

Die hem hier te levene waert,

beteekent niets. Lees:

Dat *hi* hem *kere ten evele* waert,

of iets dergelijks.

Bl. 29. vs. 222. Lees:

Nu siet, of hi *mit valen minde*,
Die Gods scape noyt en kinde,
Hi wilt dat ickene herde scrive!

Van deze deerlijk verminkte plaats hebben zoowel Willems als de Hoogleeraar Serrüre eene verklaring beproefd; doch wat men ook deed om van den onzin zin te maken, het baatte niet. In het *Vad. Mus.* D. I. 275 komt iets voor over „*Maerlants Gedicht, der Kerken Claghe.*" Laatstgenoemde Hoogleeraar zegt aldaar:

„Vs. 202 moet gelezen worden:

Nu siet of hi niet val en minde
die Gods scape noyt en kinde?

waarvoor bij Willems:

Nu siet of hi niet val, ende minde,
die Gods scape noyt en kinde.

Iets dat geenen goeden zin oplevert en Willems het woord *minde* deed verklaren door *verminderen.* Terwijl die twee verzen eenvoudig beteekenen: *Nu ziet of hij, die Gods schapen nooit kende, den zal niet bemint?*"

Hoe „eenvoudig", voor mij was de zin nog even duister als vroeger, en mijne verandering van het vers geloof ik dat eene verbetering is. De uitdrukking *mennen met valen* komt herhaaldelijk in Mnl. gedichten voor, vooral in die van Willem van Hillegaertsberch. In het gedicht *van den Waghen*, eene satyre op de steeds toenemende *Reynardie* en het verdwijnen der *Trouwe*, leest men fol. 29 d. vs. 19, vlgg.

Men siet trecht om ghelt vercopen;
Want Reynart heeft soe langhe ghelopen
Mitten heren in den hoff,
Dat si hem gheven thoochste loff
Ende segghen hi is der wijsheit moeder:
Hier om staet Reynaert nu ten roeder
Ende Symon opt voorchasteel.
Trouwe heeft hier tminste deel;
Nochtan is si dat oudste kint,
Alsoe alsmen bescreven vint;

Digitized by Google

Want God die heeftse selve verheven,
Al is si nu hoers lants verdreven,
Datmer niet en wil bekennen
Van hem die nu *mit valen mennen;*
Wanttet sijn die ghene die recht bewaren
Ende om miede hoer ziel beswaren,
Dat si recht tot onrecht wisen
Ende onrecht voer dat rechte prisen.

Op fol. 67 c. leest men:

Ander heren hier op eerde,
Die recht bewaren mitten zwaerde,
Soe wye dat wel in eren hout,
Hemelrijc met rechter schout
Moghen sy Gode dan panden ave:
Dat is ghewin voer alle gave,
Die die werlt can volbringhen.
Men sal gheen recht om ghelt verdinghen,
Maer sijn oerdel eerst bekennen,
Daer nyemant mach *mit valen mennen*,
Die ter werlt oyt lijff ghewan.

Aldaar fol. 74 a:

Al wilden heren reden kennen,
Alsmen gaet *mit valen mennen*,
Elkerlijck om sijn behaghen,
Soe en weten sij niet wat maten dragen.

en aldaar fol. 75 b:

Een gherechtich pat *ghement mit valen*
Wil daer ydelheit in dwalen,
Om gheniet al hier tontfanghen?

Wederom fol 90 b:

Wye soe te dichten hevet lust,
Die doet die bose hem selven kennen,
Hoe si hier *mit valen mennen*,
Ist om miede of ist om ghicht,
Men selse roeren int ghedicht,
So moghen si horen of si dwalen.

en aldaar fol. 108 d:

Wye dat yet *mit valen mende*
Ofte boesheit wilde driven,
Die most doe buten die poerte bliven.

en fol. 109 b:

Wye dat reden willen bekennen,
Die willen node *mit valen mennen*.

en eindelijk fol. 133 c:

Digitized by Google

Als heren doecht ende arebeit kennen,
Wye darf hem dan *mit valen mennen*?

Uit den zin blijkt genoegzaam, dat het niets anders kan beteekenen dan *onrecht doen*, *op slinksche wegen gaan*, *van den goeden weg afdwalen*; of, waar het transitief gebruikt wordt, *van den goeden weg afbrengen*.

In dien zin komt het ook voor in de *Rose*, vs. 4540 (*Kausler*, vs. 4496)[1]).

Vrouw *Rede* spreekt tot den minnaar over de liefde:

Doetse ute ure herten, laetse gaen;
Want therte datse houd bevaen
Moet doegen pine ende menich leet;
Ende alse u die joeget afgeet,
So seldi hebben groten toren,
Dat gi den tijt dus hebt verloren,
Dien gi niet en moeget verhalen:
Minne si *ment u met valen.*

In het Hs. staat *dient*, waarschijnlijk eene schrijffout voor *ment*, zooals het Comb. Hs. heeft, waar men met eene geringe afwijking leest:

Minne so *mennet al met valen.*

Ook in het Hd. wordt deze uitdrukking, hoewel eenigszins gewijzigd, gevonden. Grimm in zijn *Hd. Wtb.* geeft verscheidene voorbeelden, waarvan wij een paar zullen kiezen.

Zoo bij Butschky, *Patm.* 612: „Wer einmal *auf einem fahlen Pferde ertappet wird* den glaubt man nicht leichte wieder."

Lessing, III. 281: „Da er sich aber hier *auf dem fahlen Pferde finden* läszt, wie kann man ihm im Uebrigen trauen."

Toen men ten onzent den waren zin van de uitdrukking *mennen met valen* niet meer begreep, werd het spreekwoord, dat daaraan zijn ontstaan te danken had, verbasterd, even als dat bv. *van den os (orse) op den ezel.* In de *Proverbia Seriosa* vindt men:

Men moet *mit vollene* somwilen *voeren*,

hetwelk aldus in het Lat. is vertaald:

Ficto, non vero trahitur quandoque *caballo.*

Zie Hoffmann, *Hor. Belg.* IX, 34.

Men leze aldaar:

Men moet *mit valen* somwilen *voeren.*

De verklaring van Eiselein in zijn werk: *Die Sprichwörter und Sinnreden des deutschen Volkes in alter und neuer Zeit*, zal wel de rechte zijn. Daar leest men: „Das fale Pferd reiten. — Auf dem falen Pferd ertapt, erwischt werden (d. i. auf einer Lüge).

(1) Het hier aangehaalde vers is naar mijne uitgave der *Rose*, die op kosten der Maatschappij van Ned. Letterkunde te Leiden wordt in het licht gegeven.

Diese Redensart entstand wohl zur Zeit, als man noch sehr an die Luftreisen des wilden Heeres und an die Fahrten Wuotan's auf seinem Schimmel glaubte. Man wollte damit sagen, dasz man jemand auf einer so heimlichen oder erlogenen Fahrt gleichsam zu Pferd sizend ertapt habe."

Iemand die dus *met valen mende*, *auf einem fahlen Pferde ertappt* werd, stond met booze, duivelsche machten in verband, vergezelde hen op hunne nachtelijke tochten, en bewandelde dus slinksche wegen, ging met leugen en bedrog om.

Zie mijne breedvoeriger uitlegging in de *Taalgids*, IV. 121 vlgg.

101. vs. 21. Satanas kynder alghemene
Hebben die *Mammorie* allene
Beset.

De dichter spreekt in deze strofe herhaaldelijk van het erf der kerk, dat haar ontnomen is. *Mammorie* beteekent eigenlijk een *tempel der Mahomedanen* en bij uitbreiding *afgoderij*. Zie Huydec. op *St.* I. 163—165. Dit kan hier blijkbaar niet bedoeld worden. Doch men leze;

Satanas kynder alghemene
Hebben die *momborie* allene
Beset.

d. i.: de kinderen van Satan, de Muselmannen, hebben zich de *voogdijschap* over het heilige land toegekend.

. 120. vs. 497. Lees:

Doot werp hine den *sadel* uut.

Zie over *deselve* Dr. M. de Vries, *Mnl. Taalz.* 36—38.

. 125. vs. 689. Lees:

Maer hi lach harde onlanghe,
Hine spranc op in den *bedrange.*

. 148. vs. 22. Lees:

Hi soude den genen rechten so naer.

. 166. vs. 8. Onverklaarbaar is het volgende vers:

Si es allene reyne die *nye en hat lat.*

In Maerlants *Sp. Hist.* D. I. 276, vindt men eene spreuk, die aan Ovidius is ontleend. In Ovidius *Sproken*, Part. I. B. VI. C. LII, vs. 37 leest men:

Joncvrouwen sijn van lichten selen:
Dies reine die es ongebeden.

Ook daar was het Hs. corrupt; er staat *ongeleden.*

Bij Ovidius *Am.* L. I. El. 8, vs. 43 leest men:

Ludite formosae: casta est *quam nemo rogavit.*

Wat hier dus gelezen moet worden om den onzin te verbeteren is duidelijk,

Si es allene reyne die *niemen bat.*

Digitized by Google

Bl. 204. vs. 9. Lees:

Men sal eerst leeren, dat *verhoert*,
Ende neerstelike leren vort.

Bl. 209. vs. 117. Lees:

Dese *drie* doen zonder waen.

Bl. 211. vs. 180. Lees:

Int herte wel *vesten* al.

Bl. 212. vs. 239. Lees:

Loy seit: „Alle dinc ghedinken
Ende onthouden sonder winken,
Is het godlijc dan menschelijc."

Loy is *de wet*. Op welke wet de dichter hier doelt heb ik niet kunnen ontdekken.

D. III. bl. 2. vs. 18. Lees:

Maer Cupido holpen bat.

Bl. 3. vs. 72. Lees:

Den muer, daer *elc* stont an een side.

Bl. 4. vs. 42. Men zal waarschijnlijk moeten lezen:

Der *lieder quade* niemare.

Bl. 6. vs. 198. Vs. 199 en 200 zijn er kennelijk ingeflanst, daar ze den samenhang geheel bederven. Lees:

Maer als hi te hem selven quam,
Ende sijn ghedachte weder nam,
Omme sijn soete lief Tysbee
Versuchti VII werf ende mee.

Bl. 7. vs. 220. Lees:

Ay aerme, wat mach men des,
Dat *men* soe onbeidech es,
Daer men met minnen es bevaen!

Ald. vs. 239. Lees:

Ende als si hem naecte bi,
Sach si *die sweerde al* bloet,
Dat hem ter herten *utewoet*.

d. i. zag zij de *huid* geheel bloed, geheel bevlekt met het bloed, dat hem uit het hart vloeide. Zie het Gloss. op *swaerde*. Hier is echter de beteekenis van *sweerde* niet in verachtelijken zin genomen, maer in het algemeen in dien van *huid*. Verg. *Taalgids*, II. 254.

Bl. 9. vs. 1. Lees:

An al dat in de weerelt es.

Bl. 16. vs. 279. Lees:

Ende waeromme dat hijt dede.

Bl. 60 vs. 539. Lees:

Mettien slouch hi weder in

Digitized by Google

Droevende in sinen sin,
Dat hi ontfloen was soe verre.

Bl. 61. vs. 564. Lees:

Ende voer ter selver stont
Ter moeder die blide wes.

Bl. 71. vs. 34. Lees:

Want *leven* si wel, si *leren* bet.

Bl. 72. vs 64. Lees:

Wat sal dan runen ofte raden,
Dat *men* wittachtich hilic *moet* versmaden.

en aldaar vs. 78:

Die wise *ruuct* wel of hi peynst.

Bl. 76. vs. 8.

Van vroechden drijftmen groet *beraet*
Inder werlt, dat ghift natuer.

Beraet is hier waarschijnlijk *bezorging*, *drukte*, van *beraden*, bezorgen.

Bl. 78. vs 84. Lees:

An elken *staet* een messagier.

en aldaar vs. 94:

Ende senden bode an *elken* staet.

Bl. 80. vs. 155. Lees met de variant:

Dat den keyser onverholen
Van Goedes weghen wert bevolen.

Bl. 96. vs. 69. Lees:

Want sijn herte docht him ontgaen.
Sijn armen liet hi int water hanghen,
So zeer beghonde him te verlanghen.

Bl. 99. vs. 212. Lees:

Sint du mij gheves *cout* ende *heyt*.

Van de duizendvoudige angsten toch, die Leander haar gaf, werd ze beurtelings *koud* en *heet*.

Bl. 103. vs. 80. Verbeter den onzin aldus:

Troeste den *Symiatulander*.

De hier genoemde *Simiatulander* wordt in Wolfram von Eschenbachs *Titurel*, I. str 42 (uitgave van Lachmann, 397) *Schionatulander* genoemd, en is de held van het gedicht, dat alleen den naam van Titurel draagt, omdat hij in de eerste regel van het I. Fragment voorkomt.

Wolfram noemt hem „dirre âventiure ein hêrre", en zegt van hem:

sô hôhen prîs erwarp bî sîner zît nie einer noch der ander.

Verg. Gervinus, *Gesch. d. deutsch. Dicht.* I. 403.

Van eene Mnl. bewerking van den Titurel is tot nog toe niets bekend.

Bl. 146. vs. 52. De Hoogduitsche tekst, waarnaar het lied is genomen, is hier

geheel verkeerd verstaan, even als ook reeds in de vorige strofe, vs 46, waar het Hd. heeft:

Und haben gut haus gemach.

De volgende regel is nog minder begrepen. In plaats van het *hupsche ghelunt* heeft het oorspronkelijke:

Ob einer *heiszen glute.*

De heete gloed van den hartstocht is er beter gepast dan de matte regel in den Ned. tekst.

De straks genoemde verzen zijn evenwel nog veel minder begrepen.

Het Hd heeft:

Mir ist bei all mein tagen
Zu reizen aufgesatzt.

Bl. 147. vs. 100. Lees:

Hier *in* uwen wederspoet.

Bl. 150. vs. 48. Meer voorbeelden van o n d e r s t a n t in de beteekenis van *persoonlijkheid, wezen*, vindt men in Ruusbroecs *Boec van den gheestelcken Tabernacule*, I. 147, 5: „die minscelike nature in Christo, die boven al verhaven es, ende 1 metten ewegen Worde, want dat es hare *onderstant* ende hare persoenlecheit", (ex quibus fit una *hypostatis* vel persona).

En in zijnen *Spieghel der ewigher Salicheit*, III. 223, 8:

„Want die menscheit ons Heren Jhesu Christi en heeft gheen bestaen op haer selven, want si en is niet haers selfs persoen, ghelijc dat alle ander menscen sijn, maer die Sone Gods is hare *onderstaat* ende hare forme." (Dei filius illius *hypostasis* ac forma est.)

De zin zal dus hier zijn:

„Laat de begeerte naar uw lijden in mij *persoon worden*, *zich verpersoonlijken*, *tot mijn aard en wezen worden.*"

Digitized by Google

KORTE MIDDEN-NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

Digitized by Google

Digitized by Google

INLEIDING.

§ 1.

De Nederlandsche taal is de taal die in de eigenlijke Nederlanden, ons vaderland en een deel van België, gesproken wordt. Zij is eene der vele Nederduitsche tongvallen, welke in de Nederlanden en in Noordduitschland bestaan, en kan verdeeld worden in:

a. Oud-Nederlandsch.

b. Midden-Nederlandsch.

c Nieuw-Nederlandsch.

a. Van het Oud-Nederlandsch zijn ons weinige sporen overgebleven; ook is de taal in die periode van haar bestaan weinig verschillend van het Oudsaksisch, de taal van Noordelijk Duitschland. Slechts enkele brokstukken zijn er van tot ons gekomen. De *Nederlandsche Psalmen*, op Saksisch taalgebied ontstaan, er af rekenende, zijn ons geene andere overblijfselen daarvan bekend dan een charter uit de 9e eeuw, dat gedeeltelijk Oud-Nederlandsch, gedeeltelijk Latijn is, en in het eerste Deel van het Nieuwe Charterboek wordt opgenomen; en een paar tooverformulen uit de IXe of Xe eeuw, door Mr van den Bergh medegedeeld in de *N. Reeks van Werken van de Maatsch. van Ned. Letterk.* VII, 1, 119:

De eerste luidt aldus:

Visc flot aftar themo watare, verbrustun sina vetherun.

(*De*) *visch vlood door het water, en zijne vederen* (*vinnen*) *barstten.*

Tho gihelida ina use druhtin, the selve druhtin,

Toen heelde hem onze heer, dezelfde heer,

Thie gehele that hors thera spurihelti. [1])

Die heelt het ros van kreupelheid (?)

Eene letterlijke vertaling in het Mnl. zal bij de sterke afslijting der grammaticale vormen van thans de grootere overeenkomst duidelijker maken:

(*Die*) *visc vloot achter den watere*, (*het*) *teberstten sine vederen*,

Doe heledene onse drochtijn, die selve drochtijn,

Die helet dat ors der sporehoutinghe.

In het Onl. zijn de volle klanken *a* en *o* in de buiging nog niet door de toonlooze *e* vervangen, en bieden over het algemeen de buigingsvormen eene groote gelijkheid aan met het Goth. en Od.

b. Het Midden-Nederlandsch (Dietsch) is de taal, welke in de XIIe, de XIIIe, de XIVe en het grootste deel der XVe eeuw in de meeste Nederlandsche gewesten gesproken en geschreven werd. Als tak van het Midden-Nederduitsch heeft zij zich krachtiger ontwikkeld dan hare zustertongvallen in Noordduitschland, die wel gedurende de Middeneeuwen aan eene vrij aanzienlijke letterkunde het leven gaven, doch daarna in verval zijn geraakt en den rang eener *zelfstandige* schrijftaal niet hebben weten te handhaven, maar door het Hoogduitsch allengs zijn verdrongen.

Het Midden-Nederlandsch (de wetenschappelijke term voor de Nederlandsche taal in de Middeneeuwen gebruikelijk, en ook minder juist Oud-Hollandsch genoemd) werd in den tijd van haar bloei met den naam *Dietsc* bestempeld.

Dietsc is volkomen hetzelfde woord als *Duitsch*, met

---

1) *Spurihelti*, kreupele stap, Mhd. *spurhalz*, van *spor*, *spuri*, spoor, en *helti*, van het ww. *haltan*, Mnl. *houten*, Eng. *to halt*, kreupel, lam zijn, hinken. Zie Mr. van den Bergh, t. a. p. 122, Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 624. Op eigen houtjen is door mij van het Onl. woord een Mnl. gevormd.

Digitized by Google

de gewone wisseling der *ie*, *uu* en *ui*, en beteekent de taal van het *volk*, van het *diet*. [1])

Het Dietsc is de taal, die in Holland, Zeeland, Vlaanderen, Brabant, het westelijke deel van Gelderland en Utrecht de schrijftaal was, en welke, vooral in de eerstgenoemde gewesten, als zoodanig bloeide. In de meer oostelijke Nederlandsche gewesten, Limburg, een deel van Gelderland, Overijsel en Zuidelijk Groningerland met Drenthe had gewis het Dietsc door inwerking van Nederduitsche bestanddeelen min of meer zijne zuiverheid verloren.

In het tegenwoordige Friesland en het Noorden van Groningerland was de landtaal het Friesch, dat zich vooral in het eigenlijke Friesland zuiver bewaarde, en waarin wij uit de Middeleeuwen eene aanzienlijke verzameling wetten over hebben gehouden. Zoo al het Friesch in Westfriesland eens de volkstaal was, zoowel door de Zuiderzee, die Oost- en West-Friesland van elkander scheidde, maar vooral door den invloed van het Hollandsch element heeft het daar gewis reeds spoedig zijn karakter verloren en is in het Hollandsch dialect opgegaan.

Bij gebrek evenwel aan geschrevene bescheiden van de XIIe en XIIIe eeuw uit de meeste Nederlandsche gewesten is daaromtrent weinig met zekerheid op te maken.

De Dietsche letterkunde bloeide vooral in Vlaanderen, Brabant en Zuid-Holland: dáár was het dat de schrijftaal zich sints de XIIe eeuw krachtig ontwikkelde. Het bloeitijdperk dier letterkunde, mede dat der taal, valt

---

1) *Diet*, Goth. *thiuda*, Ohd. *diot*, *diota*, Mhd. *diet*, een woord van duisteren oorsprong. Zie Graff, V, 124; Benecke, *Mhd. Wtb.* I. 325; Grimm, *Hd. Wtb.* II. 1144. De Grieksche θῆτ-ες, vrije lieden zonder grondbezit, volgens de wetgeving van Solon de vierde klasse van het Atheensche volk, die van alle staatsambten was uitgesloten, zijn het Grieksche *diet*, het volk. Πής, θητ-ος, is volkomen hetzelfde woord als *diet*, en de Grieksche etymologen met hunne afleidingen van τίθημι of θάω, *voeden*, tastten in den blinde rond. Trouwens vergelijking met verwante talen was niet mogelijk, toen de wet der klankverschuiving nog onbekend was.

Digitized by Google

vooral in de XIIIe eeuw. Gedurende de regeering der Beiersche Graven begint zich meer en meer een merkbaar verval te openbaren der taal en der taalvormen, die allengs een Duitsche kleur krijgen.

De letterkunde was eene hoofsche, zij werd vooral in de omgeving der Landsheeren gekweekt, en van daar kon het wel niet anders, of ook de taal moest den invloed gevoelen der vreemde vorsten, die over een groot deel der Nederlanden het bewind voerden. Vooral in het midden der XV. eeuw laat zich die invloed bespeuren onder de Bourgondische heeren. De taal werd als bedolven onder een zee van bastaardwoorden en bastaardvormen; de letterkunde ging een tijdperk van langdurige kwijning te gemoet, waaruit zij eerst in het midden der XVIe eeuw eenigermate werd opgeheven.

De helft der XVe tot de helft der XVIe eeuw ongeveer vormt een periode van overgang. Gedurende dien tijd was de letterkunde in diep verval, de taal schromelijk verbasterd.

Onder het eigenlijk gezegde Midden-Nederlandsch kan de taal in hare overgangsperiode niet gerekend worden.

c. Het Nieuw-Nederlandsch; de spreek- en schrijftaal, welke sedert de XVIe en vooral in de XVIIe eeuw meer en meer zich ontwikkelde, vormde en beschaafde, en in de hoofdtrekken niet aanmerkelijk van onze hedendaagsche taal verschilt.

§ 2.

Het Midden-Nederlandsch, hoewel het de brug vormt tusschen het Oud- en Nieuw-Nederlandsch, staat veel dichter bij het laatste dan bij het eerste. De verbuigings- en afleidings-vormen hadden in rijkdom en volheid van klanken, in het aantal van lettergrepen reeds aanmerkelijk verloren. Uit den kinderlijken toestand, waarin de taal lang verkeerd had, begon zij meer en meer een tijdperk van ontwikkeling in te treden. Schoonheid en volheid van vormen maakten plaats voor intellectueële kracht. Samengestelde woorden, door de afleidingslet

Digitized by Google

tergrepen tot *sesquipedalia verba* gegroeid, krompen allengs in: de klemtoon op de stamsyllabe, op de eigenlijke ziel van het woord won steeds meer veld. Daardoor sleten de ronde vormen af; en wat de taal aan uiterlijke schoonheid verloor, won zij terug in geest en ontwikkeling. De jongeling rijpte allengs tot man.

In de poëzie had mede de bloote schoonheid der vormen plaats gemaakt voor het intellectuëele element. Sedert Otfried werd de klemtoon de grondslag der prosodie. De alliteratie der Oud-Duitsche poëzie werd door het rijm verdrongen.

Het Midden-Nederlandsch verschilt evenwel aanmerkelijk van het hedendaagsche, en wel

1° door eene menigte woorden, die geheel zijn verloren gegaan, of hier en daar nog slechts in een of ander dialekt voortleven.

2° door een groot aantal woorden, die nagenoeg denzelfden vorm hebben behouden, doch aanmerkelijk in beteekenis zijn gewijzigd.

Aanm. Dit dient vooral door den beoefenaar onzer Mnl. taal- en letter-kunde in het oog te worden gehouden, indien hij de voortbrengselen van den geest onzer voorouders behoorlijk wil waardeeren. B. v. de woorden: *goed*, *vroom*, *onnozel*, enz. drukten toen iets geheel anders uit dan ze nu doen.

3° door den grooteren rijkdom der vormen bij de verbuiging en de mindere omschrijving bij de verschillende naamvallen.

Aanm. De verbuigingen in het Hd. vooral kunnen met de Mnl. vergeleken worden. Het Nederlandsch staat, wat deflexie betreft, tusschen het Engelsch en Hoogduitsch in. In het Eng. volkomene deflexie; de verbuiging door omschrijving met voorzetsels; geene verandedering der woorden dan in het meervoud. In het Hoogduitsch nog vier sterke verbuigingsklassen; geene omschrijving met voorzetsels in gen. en dat. Het Mnl. nu staat ongeveer op denzelfden trap als het tegenwoordige Hd.

Digitized by Google

4° door eene veel eenvoudiger construktie. De zinnenbouw bij Ulfilas en Oud-Duitsche schrijvers is nog zeer gebrekkig. Langzamerhand begon men den stijl gemakkelijker te hanteeren; perioden aan elkander te verbinden; en hoezeer dit vaak nog onhandig geschiedde, begint bij onze Mnl. dichters zich daarin een merkbare vooruitgang met vroeger te openbaren.

5° door de euphonische samenkoppeling van woorden, in onze schrijftaal niet meer gebruikelijk, doch in de dagelijksche spreektaal zeer gewoon.

Aanm. Vooral voor den beginner is oplettendheid in dit opzicht van veel belang. Zegt men in de spreektaal: *Hij sloeg 'em*, in het Mnl. schreef men; *hi sloeghen* (*sloeghene*); *peinsd' ik*, Mnl. *peinsdic*; *dat hem*, Mnl. *datten*; *ik'em*, Mnl. *icken*, enz.

6° door meerdere zachtheid van sommige klanken, die later verscherpt zijn, als de *uu*, in *ui*, de lange *i* in *ij*, enz.

Aanm. In de klankleer wordt hier later over gesproken.

Digitized by Google

EERSTE BOEK.

LEER DER KLANKEN.

---

§ 1.

Letters en letterteekens.

In het Mnl. heeft men de volgende letters:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, y, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, z.

De *c* wordt voor de *a*, *o*, *u*, *au*, *oe*, *ou*, en in verbinding met de *l*, *n* en *r* in plaats der tegenwoordige *k* gebruikt: *can*, *cop*, *cuwen*, *cauwoerde*, *coe*, *cout*, *cleen*, *cnop*, *croec*; de *k* voor de *e* en *i*: *keren*, *kint*.

De *c*, met de uitspraak als in *citroen*, staat voor vreemde woorden, even als ook de *ch* aan het begin van woorden: *cesseren*, *cheins*, *chierheit*.

De *ch* aan het eind van lettergrepen of woorden, als in *lach*, *ooch*, *licht*, is een Nederlandsch letterteeken.

Aan het einde van woorden werd in plaats der tegenwoordige *k* de *c* geschreven, en in latere handschriften *ck*, als *roec*, *cloec*, ook *cloeck*. Vooral na *nc* werd de *k* dikwijls er achter gevoegd, als: *banck*, *cranck*.

Voor de dubbele *k* gebruikte men vroeger *ck*, als in *backen*, alsmede voor de enkele *k* na de *l*, *n*, *r*, in *melcken*, *dancken*, *wercken*. In het laatste geval wordt de *c* ook meermalen weggelaten, en schreef men evenzeer *welke*, *kerke*.

De *g*, vooral voor de *e* en *i*, wordt in vele handschriften met achtervoeging der *h* geschreven, terwijl in ande-

Digitized by Google

ren alleen de *g* wordt gebruikt, als *geven*, *gheven*; *jegen*, *jeghen*; *gone*, *ghone* 1).

Het dialectverschil, in de uitspraak merkbaar ten opzichte der *h*, wordt in de Mnl. handschriften mede door het schrift uitgedrukt. Zoo schreef men *honen* en *onen*, *hande* en *ande*, *achten* en *hachten*.

I en *y* zijn slechts verschillende vormen van dezelfde letter. Zoo schreef men *mi* en *my*, *ie* en *ye*, *inghel* en *ynghel*, *meien* en *meyen*.

IJ in *lijf*, *lachterlijc* wordt in latere handschriften ook wel *ii* geschreven. Ze had niet den scherpen *ij*klank van tegenwoordig, maar klonk als de *i* in het Fr. *musique*.

De vocaal *i* wordt dikwijls in plaats van de halfvocaal *j* geschreven, als *ionc* en *jonc*, *ieghen* en *jeghen*.

Qu wordt steeds voor *kw* gebruikt als in: *quam*, *quene*, *quic*.

S wordt geschreven ook in die woorden, waarin thans de *z* gebruikt wordt, als *si*, *sien*, *soet*, *sanc*. In latere handschriften wordt ook de *z* gevonden.

Sc stond voor de *sch*.

U wordt menigmalen in plaats van de halfvocaal *v* geschreven, als *menichuout* voor *menichvout*, enz.; en omgekeerd, als *v* voor *u*.

Uu wordt in de handschriften gewoonlijk door *w* geschreven, als *wt* voor *uut*.

W en *v* wisselen enkel, als *vart* voor *wart*.

X staat voor de letterverbinding, *gs* en *cs*, als *coninx*, *sinxen*, *anxt*.

§ 2.

Klinkers.

A.

De *a*, eene der drie grondvocalen, is in de meeste woorden oorspronkelijk en beantwoordt aan de *a* in de

---

1) Zoo wordt b. v. in het Amsterdamsche Hs. der Rose nergens, althans hoogst zelden, *gh* voor *g* gebruikt, terwijl in het Comburgsche nagenoeg in den regel de *gh* wordt gevonden.

Digitized by Google

stamverwante talen, het Goth., Ohd., OS. Ook komt de volle *a* overeen met de Goth. *ê*, Friesch. *ie*, Eng. *ae*, *ee*, en is ontstaan door ineensmelting van een tweeklank, gewoonlijk *ia*. Zoo *daet*, *jaer*, *slapen*. In enkele woorden ontstond de volle *a* uit de versmelting van *ai*, als in *saed*, Fr. *sied*, Eng. *seed*, van *sayen*, Goth. *saian*.

De *a* is vol en helder, of door invloed van een volgenden medeklinker onvolkomen en doffer.

In opene lettergrepen werd de volle klank door *a*, later ook door *ae* voorgesteld, als *ga*, *ate*, *have*, en later *gae*, *jaeren*. In geslotene schreef men *ae*, als *aet*, *baer*, *maect*. De verdubbeling der *a* door zich zelve was onbekend. In lateren tijd, vooral in de XVe en XVIe eeuw, vindt men zeer veel in plaats van *ae* — *ai* en ook wel *ay*, vooral voor de *r*, als *dair*, *hair*, *wayr*.

De onvolkomene, korte klank wordt door *a* uitgedrukt, als *af*, *bat*, *mach*, *hant*.

De *a* ging, vooral door den invloed der *r*, in andere klinkers over, als:

1°. de volle *a*.

a. In de onvolkomene, korte *a*, als *aen* in *an*; *ave* in *af*; *adere* in *adder*; *jamer* in *jammer*; *smale* in *smalle*. Vóór de *r* had die verandering plaats in *scart*, *vart*, *warnen*, *warheit*, en anderen voor *scaert*, *vaert*, enz.

b. In de onvolkomene korte *e*, als *mer*, *bewert*, *vert*, voor *maer*, *bewaert*, *vaert*, enz.

c. In de volle, heldere *e*, vooral in open lettergrepen, gevolgd door een *r*, als: *mere*, *minnere*, *weren*, voor *mare*, *minnare*, *waren*. Zoo ook *veert* voor *vaert*. Ook zonder den invloed der *r* wordt de volle, heldere *a* vaak door de heldere *e* vervangen, als in *deden*, *sele*, voor *daden*, *sale*; in de sterke ww. der 4e klasse, als *dregen*, *spenen*, *gescepen*, *geslegen*. Zeer gewoon zijn nog de verbale vormen: *dweet*, *geet*, *ontfeet*, *sleet*, voor *dwaet*, enz., in welke eene oorspronkelijk in den wortel behoorende *h*, *ch* of *g* is weggevallen. Verg. het Ohd. *dwahan*, *gangan*, *fahan*, *slahan*. Ook vindt men *steet* voor *staet*.

2°. De onvolkomene korte *a* ging over.

a. In de volle, heldere *a*, wegens den invloed der *r*,

Digitized by Google

als *staer* voor *star; aerbeit, aerch, aerm, waerm,* voor *arbeit, arch*, enz.

b. In de onvolkomene, korte *e*, mede door invloed der *r*, als *der* voor *dar, erch, erm, herde*, enz. Zoo ook in den verl. tijd der sterke werkwoorden van de 1e klasse, als *berch, sterf, zwerf*, voor *barch, starf, swarf.*

c. In de onvolkomen *o*, als *of* voor *af*, vooral wanneer de *a* door *cht* werd gevolgd, als *ambocht, brochte, sochte* (van *sachten*), enz.

De woorden *wel* en *wale*, *bet* en *bat*, *sel* en *sal*, zijn twee naast elkander staande zelfstandige vormen 1).

E.

De *e*, door vermenging van *a* en *i* ontstaan, behoort niet onder de drie oorspronkelijke vocalen. De geslotene alsmede de zachte open *e* ontstonden meestal uit de Goth. *i*, of waar die in het Goth. zelf voor *r* en *h* in *ai* overging, uit *ai*, als *helpen*, Goth. *hilpan; vel*, Goth *fill; werp*, Goth. *vairpa; recht*, Goth. *raihts*. De zachte open *e* ontstond mede uit de *i*, als *lezen*, *lisan; hemel, himins.* Verder ontstond de *e* uit *a* door den zoogenoemden Umlant, als *vesten* van *vast; drenken* van *dranc; behendich* van *hant*, enz. De harde open *e* komt overeen met de Goth. *ai*, als *zeel, sails; sneeuw, snaivs; breed, braids.* In enkele woorden ontstond de *e* uit de Goth. *u* of *au*, onze *eu*, *o* of *u*, als in *werken*, vaurkjan (verg. *gewrocht*); *krepel* en *kreupel; evel, ubils*, en *euvel.* De toonlooze *e* is ontstaan door eene verandering in den vorm des woords, waarin de volle vocaal allengs afsleet, als *tonge, tuggô; broeder, brothâr*; voorts in de voorvoegsels *ge, be* en *ver*, in het Goth. *ga*, *bi* en *fair.*

In opene lettergrepen werd de *e*, zoowel de zoogenoemde zachtlange als de scherplange, door *e*, in tweelettergrepi-

---

1) Verg. vooral het breedvoerige artikel over de A van Dr. de Vries in het *Mnl. Wdb.* I. 1, vlgg. Tot onze spijt en tot schade van dit werkjen ontbreekt ons voor de volgende letters dezelfde uitstekende bron.

Digitized by Google

ge woorden slechts zelden door *ee;* in eenlettergrepige door *ee* voorgesteld, als *kele*, *smeken*, *delen*, *meer*, *heer*.

De *e* ging, mede door den invloed der *r*, in andere klinkers over, als:

a. De onvolkomene korte *e*, ontstaan in het Goth. uit de versterking van *i* tot *ai* voor de *r*, werd tot de volle *a* in *aerde*, *staert*, *swaert*, *waert* (waardig) voor *erde*, *stert*, *swert*, *wert*, enz.

b. De onvolkomene *e* werd tot de onvolkomene korte *a* in: *start*, *swart*, (zwaard), *wart* (waardig), *bescarmen*, *geharmen*, voor *stert*, *swert*, *wert*.

c. De volle heldere *e* ging, hoewel zeldzaam, in de volle *a* over, als *begaren* voor *begeren;* *ombaren* voor *omberen*.

d. De volle heldere *e* ging in de onvolkomene korte over in *sprect*, *brect*, *verghets*, *nemt*, voor *spreect* *breect*, *verghetes*, *nemet*, enz.

e. De onvolkomene korte *e* ging over in *ei* in *einde* voor *ende;* *seinde* voor *sende*, enz.

f. De onvolkomene korte *e* ging over in *i* in *scinken* voor *scenken;* *scinden* voor *scenden;* *sinden* voor *senden*, enz.

g. De *e* ging over in *o* in *ghone* voor *ghene;* *woch* voor *wech;* *prosent* voor *present;* *rose* voor *rese*, *reuse*, enz.

I, Y en IE.

De *i*, een der drie oorspronkelijke klinkers, beantwoordt aan de Goth. *i*, zoo deze niet tot *e* in onze taal is overgegaan. Dit heeft vooral plaats, waar de *i* door twee medeklinkers wordt gevolgd, als *binden*, *bindan;* *vinger*, *figgrs;* *mild*, *milds*, enz. De toonlooze *i* in de uitgangen *inc*, *ich*, *tich* ontstond door de afslijting van een voller klinker. Ook heeft de *i* soms haren oorsprong te danken aan de Goth. *ei* en *ái*, als *wit*, *veits;* *linnen*, *lein*, enz. Uit *ái* in *bitter*, *báitrs;* *twintig*, *twáimtigus*. Ze ontstond uit de Goth. *iu*, Od *ia*, in *licht*, *liuhath;* *ginc*, *vinc*, *hinc*, voor *gieng*, *vieng*, *hienc* (Od. *gianc* enz.) De *i* is ook klankbreking (Umlaut) van *a*, vooral voor de

Digitized by Google

n, *ng* en *g*, als *bewint* van *bewenden* (vandjan); *sint* (sanctus); *inghe* (angen, anxt); *ingel* (angelus). Het verloop der *a* tot *i* had evenwel eerst den tusschenvorm vorm *e*.

Ie ontstond veelal uit de Goth. *iu*, als *knie*, *kniu; lief*, *liubs; liegen*, *liugan*. Ook is ze ontstaan door samentrekking van twee vocalen, na uitwerping van een medeklinker, vooral van de *i* of harde e, Goth. *ái*, met een toonlooze *e*, als *zien*, Hd. sehen, Goth. saiwan; *tien*, Hd. zehn, Goth. taihun; *vier*, Goth. fidvor; *vriend*, Goth. frijônds; *biechte*, voor *bejichte* (gelijk het nog meermalen voorkomt) van *bejien*, *begien*; *ghescien*, Hd. geschehen; *castien*, Lat. castigare; *ziel*, Goth. sáivala; *ie*, Goth. aiv, in de samenstellingen *ie-man*, *ie-der*, *iet*, enz.

De uitgang *ie* in bastaardwoorden ontstond uit *ea*, *ia* en *ium*, als *historie*, *lelie*, enz.

De *ie* ontstond uit de Lat. *ae* of *e*, Fr. *è*, in *Grieken*, Graecia, Grèce; *spiegel*, ook *spegel*, speculum; *brief*, breve; *priester*, prêtre enz.

De *i* ging over

a. in de korte onvolkomen *a* in *lachame*, een herhaaldelijk voorkomende wisselvorm van *lichame*, ontstaan uit *lijc-hame*. Den overgang van *i* en *a* vindt men ook in *onderlange*, *sonderlange*, voor *onderlinge*, *sonderlinge*. Omgekeerd komt de *i* in plaats der *a* in *misscien*, ook *masscien*, *machscien*.

b. in de korte onvolkomen *e* in *best*, *es*, van *zijn*, voor *bist*, *is; hem* voor *him; ghewes* voor *ghewis; messen* voor *missen; blent* voor *blint; sent* (postea) voor *sint; men* voor *min; ghewen* voor *ghewin; strec* voor *stric; rebbe* voor *ribbe; kende* voor *kinde*, enz.

c. in de *oe*, in *soe* voor *si* (Goth. *siu*).

d. in de *u*, als *busant*, *bisant; rudder*, *ridder; juchtich*, *gichtich*, *jichtich; hulpt*, *helpt*, Goth. *hilpan*.

De *ie* ging over

a. in de *i* in de praeter. *hilt* (ook *hell*); *hinc*, *ghinc*, *vinc*, voor *hielt*, *hienc*, enz., al welke praeter. oorspronkelijk gereduplicеerde vormen waren.

b. in de onvolkomen *e* in *selsen*, *selsien*, waarin de

Digitized by Google

ie uit de Od. *â* is ontstaan: *sâni*. De vorm *selsane* komt nog enkel voor, als *Rose*, 4915 naar mijne uitgave.

c. in de *uu*, als *vuur*, *vier*; *duur*, *dier*; *dietsc*, *duutsc*.

Aanm. *Y* wordt vooral in vreemde woorden en eigennamen in plaats der gewone *i* gebruikt, als *Yeve* (Eva), *Reynaert*, *Reynout*, *pays*, *payment*, enz.

O.

Onze *o* komt veelal met de Goth. en Hd. *u* overeen, als: *domp* Goth. dumbs; *vol*, Goth. fulls; *stove*, stube; *mont*, *hont*, *const*, *doghet*, enz.

De *o* ontstond enkel uit *e* (Goth. *ai*, *i*) vóór de *r*: *gorden* (*gaírdan*); *dorschen* (dreskan); *worden* (vairthan); *jeghenwordich*; *vormen*, ook *vermen*, (het Lat. kerkwoord *firmare*).

Aanm. In het Nnl. is de *o* in deze woorden algemeen in plaats der *e* gebruikelijk, terwijl in het Mnl. de *e* en *o* gedurig wisselen. *Vorschen* voor *vreschen*, *vreischen*, komt in het Mnl. nog niet voor.

De *w* wijzigde somtijds de vocaal, vóór of achter welke zij stond, tot *o*, in *komen* (qviman); *zoo*, Goth. sva; *dol*, (dul), van *dwalen*. Zoo ook *hooi* (havi); *ooi* (avi); *dooien* (davjan), enz.

De volkomen *o* ontstond uit de Goth. *au*: *schoon* (skáuns); *doof* (dáubs); *lopen* (hláupan), enz.

De *o* ontstond uit de harde *e* (Goth. *ái*) in *oit*, van áiv; *ofte*, Goth. áiththau.

De onvolkomene *o* ging over:

a. de onvolkomene korte *a*, in *margen* voor *morgen*; *sachte*, *besachte*, voor *sochte*, *besochte*, van *besoeken*.

b. in de volkomen *o*, vóór de letters *rd*, *rt*, *rn*, als *woort*, *voort*, *moort*, *hoorn*, *coorn*, enz. voor *wort*, *vort*, *mort*, *horn*, *corn*, enz.

c. in de volkomen *o*, wanneer de enkele vocaal door de *r* werd gesloten, als in de partikels *voor*, *door*, naast *vor*, *dor*.

d. in de *u*, als in *sunderlinghe*.

Aanm. *Oo* wordt dikwijls in de Handschriften door *oe*

Digitized by Google

geschreven, als *coes*, *altoes*, *groet*, *vloech*, voor *coos*, *altoos*, *groot*, *vlooch*, enz.

U.

De gesloten *u* komt in eenlettergrepige woorden, gevolgd door slechts één consonant, en in meerlettergrepige, gevolgd door dubbele medeklinkers voor, als: *dul*, dol; *mul*, waarnaast *moude*, *molde*; *vul*, vol; *sum*, som (mig); *up*, op; *stuc*, waarnaast *stic*; *put*, waarnaast *pit*; *cus*, *dus*, *alsus*, *sullen*, *wulle*, *wolle*; *brugge*, *rugge*, *vlugge*, *plucken*, *cudde*, *mudde*, *wulf*, *wulvinne*, naast het meer gebruikelijke *wolf*, *wolvinne*; *hulpe*; *sulc*, naast *selc*; *dunken*, naast *dinken*; *lucht*, naast *locht*; *suchten* naast *sochten*; *lusten*; *rusten* naast *rasten*; *blusscen*; *tusscen*, enz.

Deze *u* is deels eene andere vorm van den Umlaut der *o* of Goth. *u*, als *vlugge* van *vliegen*, *vloog*; *guldijn* van *gout*, *golt*; *drup*, dropel, enz.

Ook is ze ontstaan door klankverbastering uit *e* of *i*, als: *blusscen*, belesscen; *luttel*, lettel, Eng. little; *rund*, rind, enz.

De *u* is de Umlaut van *a* in *rusten*, rasten.

In *suster* en *tusscen* ontstond de *u* door den invloed der *w*, daar deze woorden oorspronkelijk *swister*, Goth. *svistra*, en *twisscen*, Hd. *zwischen* luidden.

De *u* vóór de *w* in den uitgang der woorden *weduwe*, *swaluwe*, *gelu*(*we*), *delu*(*we*), *elu*(*we*), is als overgangsvocaal van den slotconsonant van den stam door den invloed der *w* er tusschengevoegd; verg. het Hd. *Wittwe*, *Schwalbe*, *gelb*, Ohd. *ëlo*, gen. *ëlawes*; Mhd. *ël*, gen. *elwes*.

De open *u* beantwoordt deels aan de Goth. *u*, waar ze in het Ohd. in een lange *u* (*ú*) is overgegaan; deels aan de Goth. *áu*, als: *duve*, Goth. dubô; *bruut*, Goth. bruths; *huus*, Goth. hus; *dusent*, Goth. thusundi; *rumen*, Ohd. rûmjan; *scuum*, Ohd. scûm; *buuc*, Ohd. bûh; *muul*, Goth. mául; *lude* (liede), Goth. láuths enz.

De open *u*, thans ook *ui*, komt veelal overeen met de

Digitized by Google

Hd. *au*, die uit de Ohd. *ú* is ontstaan, als in *ruum*, *bruun*, *tuun* (Zaun), *cruut*, enz.

Zij beantwoordt aan de Goth *iu*, in het Ohd. tot *ú* overgegaan, als *scuven*, skiuban; *slupen*, sliupan; *bugen*, biugan; *scuren*, skiuran; *drusen*, driusan, enz.

De *u* is somwijlen eene klankverbastering van de lange *i*, Goth. *ei*, in *spuwen*, Goth. speivan; *huwen*, Goth. heiv; *sluken*, Hd. schleichen; *ruter*, Hd. Reiter, van *riden*; *wuwe*, Hd. Weihe (kiekendief), Ohd. *wiwo*.

Ook beantwoordt ze vóór de *w* aan de Mhd. *iuw*, eigenlijk *iw*, Nhd. *eu*, in *bluwen*, slaan, Mhd. *bliuwen*, Nhd. bleuen; *duwen*, Mhd. diuhen; *nuw*, nieuw, Hd. neu; *scuwen*, Mhd. schiuhen, Nhd. scheuen; *uwe*, Mhd. iuwer, Nhd. euer; *cuusc*, Mhd. kiusch, Nhd. keusch; *duutsc*, dietsc, Mhd. diutisch, Nhd. deutsch.

In vreemde woorden is de open *u* ontstaan uit de Lat. *u*, *o* en *au*, of de Fr. *u*, *eu*, *ou*, als: *nature*, *muur*, *puur*, *ure*, *avonture*, *cruus*, *crune* (corona), *Monju*, Fr. Mon-jour, Lat. Mons Jovis; voorts uit de Fr. *ui* in *deduut*, deduit; *pertuus*, pertuis; *conduut*, conduit, enz.

In *duvel* is de *u* uit de *ia* ontstaan: Gr. *διάβολος*.

De open *u* ontstond door samensmelting met een medeklinker uit de gesloten *u* in *fruut* van *vrucht*; *clute* van *cluft*, *clucht*; *muden* in plaatsnamen van *mond*; *ghespuus* van *ghespons*, *ghespens*, (Dr. de Vries in Dr. de Jagers *Archief*, IV. 229.)

De gesloten *u* ging over:

a. in de *e* in *selc*, sulc; *selen*, sullen; *selt*, sult, enz.

b. in de *i* in *pit*, put; *stic*, stuc; *dinne*, dunne, enz.

c. in de *o* in *docht*, *locht*, *vrocht*, *dol*, *vol*, *wolle* voor *ducht*, *lucht*, *vrucht*, enz.

De open *u* ging over:

a. in *au*, bij *cauwen*, cuwen; *cnauwen*, cnuwen; *caume*, cume (*L. v. St. Chr.* 403).

b. in *oy* in het woord *coyme*, cume (*L. v. St. Chr.* 403).

De vormen *betruwen*, *getruwen* (LSp. Gloss.), *bluwen*, staan naast de meer gebruikelijke *betrouwen*, *getrouwen*, *blouwen*.

b. in *oe*, als *beroeren*, beruren; *soet*, suet.

Digitized by Google

IJ.

Deze letter komt in Mnl. niet zoo veelvuldig voor als thans, en werd zeker niet met den tegenwoordigen scherpen klank, maar als eene lange *i* uitgesproken.

Voor *wij*, *vrij*, *wijle*, *schijnen*, *twijfel*, gebruikte men nog in het Mnl.: *wi*, *vri*, *wile*, *scinen*, *twifel*, enz.

De *ij* is ontstaan uit den Goth. tweeklank *ei*: *drijf*, dreiba; *lijc*, leik, enz.

De *ij* is ontstaan uit de korte Goth. *i*, als: *vijf*, fimf; *wij sijn*, sijum, enz. 1).

§ 3.

Tweeklanken.

AI, AY.

Deze tweeklank komt slechts in vreemde woorden van Romaanschen oorsprong voor, als: *pais*, *paiment*, *aise*, *pallais*. De spelling van *ai* en *ay* wisselt.

AU.

De *au* komt in Germaansche woorden, hetzij op zich zelf, hetzij vereenigd met den verbindingsletter *w*, voor, en is veelal ontstaan uit de Goth. klankvereeniging *aggv*, als *blau* (blaggvus); *blau*, flagellavi, (blaggv); *nau* (aggvus), enz. Met de overgangs *w* in *brauwe*, *clauwe*, *dauwe*, *grauwe*, *pauwe*; doch ook *brau*, *clau*, *dau*, *grau*.

Ook vindt men de schrijfwijze *aeu*, als *blaeu*, *graeu*.

De *au* komt meermalen, doch onjuist, in plaats van *ou* voor, als: *rauwe*, *vrauwe*, *trauwe*, *mauwe*, *scauwen*, voor *rouwe*, *vrouwe*, enz.

Au in uit het Fransch overgenomen woorden, waarin zij van de Lat. *al* of *ol* haren oorsprong ontleende, vindt men in *graut* (herault, heraldus); *Maupertuus*, Maupertuis, Malpertuis); *assaut*, *scafaut*, enz.

---

1) Door een achteloosheid niet bij de **I.** opgenomen.

Digitized by Google

EI, EY.

De *ei* beantwoordt aan de Goth. *ái*, als in *reine*, hráins; *arbeiden*, arbáidjan; *heide*, háithai; *leiden*, láithjan, enz.

De *ei* ontstond door versmelting der *e* met een volgende *g*, als in *seide*, *leide*, voor *segde*, *legde*; *dweil* dwegel; *teil*, tegel; *seil*, segel, *seinen*, segenen; *seine*, Lat. sagena; *reinen*, regenen; *Reinaert*, Raginhart; *seisene*, zeis, segesne; *eiselyc*, egeslijc, enz.

Aanm. Door eene samentrekking met andere letters, ontstond de *ei* in *reimeren*, Lat. redimere; *veinster*, Lat. fenestra.

De *ei* ontstond uit de *e* en *i* in woorden uit de Romaansche talen overgenomen, als *cheins*, census; *peinsen*, penser; *veinsen*, fingere; waarnaast in het Mnl. de wisselvormen *chens*, *pensen* en *vensen* herhaaldelijk voorkomen.

De *ei* ontstond uit de Fransche *oi* in *Lamfreit;* Lamfroi; *Jofreit*, Jeofroi, en verving mede de Fr. *ai*, *ée* en *é* in *fonteine*, *Romein*, *paleis*, *majesteit*.

Aanm. De Fransche *ai* blijft in het Mnl. ook dikwijls onveranderd, als *fontaine*, *pallais*, enz.

Vooral in vreemde woorden wordt *ey* in plaats van *ei* gebruikt, als *keytijf*, *Loreyne*, *Seyne*. In latere handschriften heeft ook in oorspronkelijke woorden deze wisseling herhaaldelijk plaats.

De *ei* gaat veelal over in *e*, als in *helich*, *hemelijc*, *clene*, *rene*, *eghijn*, *leden*, *bede*, *sede*, *eescen*, *ghereet*, voor *heilich*, *heimelijc*, *cleine*, *reine*, *eighijn*, *leiden*, *beide*, *seide*, *eiscen*, *ghereit*, enz.

Ei en *ee* wisselen mede in den uitgang *eit*, die tot *ede* wordt, als in *waerheit*, *waerhede*, enz.

EU.

Deze klank, die thans in een menigte woorden door Umlaut uit de zachte open *o* is ontstaan, komt in het Mnl. zelden voor. *Reuk*, *deur*, *vleugel*, *verheugen*, luidden toen: *roke*, *dore*, *vlogel*, *verhoghen*, enz.

Digitized by Google

Ook waar ze thans ontstaan is uit de *e*, treffen wij in het Mnl. meestal den oorspronkelijken klank aan, als: *snevelen*, *nese*, *rese*, thans *sneuvelen*, *neus*, *reus* enz.

Enkel vindt men *deucht*, *jeucht*, voor *doghet*, *joghet*; *verheughen* voor *verhoghen*; *jeuden* voor *joden*.

OE

De *oe* komt doorgaans overeen met de Goth. *ô*, als: *stoel*, stôls; *bloeme*, blôma; *bocc*, bôka; *broeder*, brôthar, enz.

Zij ontstaat ook uit de Goth. *áu*, als in *boer* van *báuan*; *roeder*, roer, ráus; *soene*, sáun, enz.

In vreemde woorden is zij ontstaan uit de *o*, als: *pawelioen*, *aelmoesene* (ἐλεημοσύνη), enz.

De *oe* gaat over in de *o*, als: *blome*, *soken*, *verdomen*, voor *bloeme*, *soeken*, *verdoemen*, enz.

De *oe* gaat somwijlen over in *ue*, als: *guet*, goet; *duet* voor *doet*.

Oe staat voor *on* in het praet. van *slaen*: *stoet*, voor *stont*.

De *oe* wordt voor labialen en gutturalen somwijlen als *ou* geschreven: *behouf*, *drouch*, *plouch*, *bouc*, *rouc*, voor *behoef*, *droech*, *ploech*, *boec*, *roec*.

Opmerking verdient dat de *oo* dikwijls als *oe* wordt geschreven: *groet*, *ghenoet*, *roet*, *doet*, voor *groot*, *ghenoot*, *root*, *doot*, enz., doch niettegenstaande de gelijke schrijfwijze heeft nergens rijm plaats. *Boec* en *ooc*, geschreven als *oec*, rijmen niet.

OI, OY.

De *oi*, ook *oy* geschreven, komt meest in vreemde woorden voor, als: *Fransoys*, *cortoys*, *proie*, *joie*, *vernoi*, *point*, *oir* (heres).

Ook komt ze in enkele oorspronkelijke woorden voor, als: *oint*, *noint*, later *oit*, *noit*; *moie*, moei; *scoien*, schoeien; *moi*, schoon.

OU.

Deze klank komt in verschillende gevallen voor:

a. gevolgd door eene *w* als overgangsletter en beantwoordende aan de Goth. *áu*, Od. *ô*, als: *bouwen*, báuan;

Digitized by Google

houwen, háuan; *vrouwe*, Od. frôwa; *gouwe*, gavi; *scouwen*, Od. scawon; *touwen*, táujan, enz.

b. ontstaan uit de *u*, Goth. *iu*, als: *brouwen*, Od. priuwan; *rouwe*, riu; *trouwe*, triuwi; *blouwen*, pliuwan, enz.

c. ontstaan uit de versmelting van *al* vóór lingualen, als: *out*, alt; *bout*, bald; *coude*, calte; *houden*, halden; *spouden*, spalden; *wouden*, walten; *wout*, wald; *gout*, van *gelden*, galt; ook in vreemde woorden, als: *miroude*, Fr. esmeraude, It, smeraldo; *outaer*, altare.

d. ontstaan uit de versmelting van *ol* vóór lingualen, als: *onghedoude*, onghedolde; *hout*, holt; *houde*, holde; *moude*, molde; *scoude*, scolde: *soude*, solde; *woude*, wolde; *soudaen*, sultan; *gout*, gold, enz.

UE.

De *ue* wordt in de Handschriften zoowel voor de *eu* als de *u* geschreven: *juede*, *jeude*, jode; *reude*, *ruede*, rode; *dueghet*, *deughet*, doghet; *snuedel*, *sneudel*, snodel; *cuere*, *keure*, core; *muere*, mure; *avontuere*, avonture; *duer*, duur.

UI.

De woorden, waarin thans de *ui* voorkomt, werden in het Mnl. nog met de zooveel zachtere *u* geschreven, als: *huus*, *duvel*, *crune*, *dusent*, enz.

Slechts een enkele maal vindt men *ui* voor *uu*, als, *vilvercoren* (fragm. der Nib. 2. 1. Serrure, *Vad. Mus.* I. 27), *kuyrde*, *duyrde*, *gheduyrt* (MLp. 104).

---

§ 4.

Drieklanken.

Deze komen in het Mnl. slechts zelden voor.

AEI.

De *aei* wordt enkele malen in plaats der gewone schrijfwijze *ai* of *ay* gevonden, als: *waeide*, *craeide*, *saeide*.

Digitized by Google

AEU

Voor de *w*, als: *blaeuwe*, *graeuwe*, *claeuwe*, waarvoor evenwel gewoonlijk de *au* wordt gevonden.

In het woord *paues*, de gewone spelling (Maerl. *Sp. H.* I. 395 vlgg. passim) zijn min of meer twee lettergrepen te hooren.

EEU.

Voor de *u* als: *ecuwe*, *leeuwe*, *sneeuwe*, waarvoor evenwel de gewone schrijfwijze *ewe*, *lewe*, *snewe* is.

IEU.

In *hieuwen*, *nieuwe*, gemeenlijk *hiewen*, *niewe*.

OEI.

In *bloeide*, *groeide*, *vloeide*, doch meest gebruikelijk *bloide*, *groide*, *vloide*.

§. 5.

Medeklinkers.

Aan het einde van een woord kan geene media staan; tenues en aspiratae zijn overal de sluitletters. De *v*, *d* en *gh* veranderen dus in *f*, *t*, *ch*, als: *staves*, *staf*; *rades*, *raet*; *rades*, *rat*; *daghes*, *dach*; *maghes*, *maech*, enz.

Alleen het woord *God* heeft de media aan het einde behouden, hoezeer de uitspraak evenzeer met *t* was als *tot*, *spot*. Eerbied om aan den heiligen naam iets te veranderen, was misschien de oorzaak. Nu en dan vindt men ook *sot*, rijmende op *God*, als *sod* geschreven.

Wanneer woorden uitgaande op *s*, *t*, *ch* samengesteld worden met woorden die met *v* en *d* aanvangen, verandert de *v* in *f*, de *d* in *t*, als bij die samengesteld met *mes*, *ont* en *noch*: *mesfal*, mes-val; *ontfaen*, ont-vaen; *ontflien*, ont-vlien; *ontoen*, ont-doen; *nochtan*, nog-dan, enz.

Bij samenstelling van twee woorden, waarvan het tweede met een *d* begint, wordt deze ook meermalen behouden, als: *ontdoen*, *mesdoen*, *aldusdoen*, naast *aldustaen*; *nochdanne*, enz.

Digitized by Google

Vele woorden worden, gelijk nog in de spreektaal geschiedt, aan elkander verbonden en veranderen dan den aanvangsletter van het tweede woord, als: *mettie*, met die; *metten*, met den; *metter*, met der; *uptie*, up die; *alstu*, als du; *entie*, ende die; *entaer*, ende daer; *tes*, te des; *tale*, te dale; *harentare*, hare ende dare; *tfolc*, dat volc; *tac*, dat dac, 't dac; *torp*, dat dorp; *terde*, dat derde, enz.

§ 6.

Liquidae.

L.

L. versmelt na *a* of *o* voor de *d* en *t* tot *ou* (verg. bl. 188). *Uld*, *ult*, wordt naast *oud*, *out* somtijds aangetroffen, als: *guldijn*, goudijn; *hulten*, houten; *hulde*, houde; *sculde*, scoude.

Naast *scout* en *gout*, van *scelden* en *gelden*, treft men ook *scalt* en *galt* aan.

De *l* wordt niet, als thans vóór een *r*, versterkt door *d* in woorden als *zolder*, *kelder*, Hd. *Soller*, *Keller*, Lat. *solarium*, *cellarium;* maar onmiddelijk door de *r* gevolgd, als: *solre*, *kelre*, *volre*, volder; *alre*, *alremeest*, aller, allermeest, in de spreektaal: *aldermeest*, enz.

L. ontstaat uit *n* bij de assimilatie *mallic*, manlic; *spelle* voor *spinle*, *spinnel*, *spindel*.

L staat voor *n*, in *slecke*, *slak*, Mhd. *snecke*. Metathesis heeft plaats gehad bij *naelde* voor *nadel*.

M.

M verzwakt tot *n* in de 1e pers. enk. teg. t. aant. w. van het werkwoord *zijn: ic bem*, *ic ben*, en in den 3n en 4n naamval van het pers. voornaamwoord, 3e pers. als dit aan het ww. verbonden is: *hi gavene* voor: *hi gaf heme; hi sloeghene* voor *hi sloech hem*.

De oorspronkelijk enkele *m* wordt nog gevonden in *jamer*, naast *jammer*.

N.

N valt voor de *r* weg bij de verbogen lidwoorden en

Digitized by Google

voornaamwoorden als: *ere*, *mire*, *sire*, voor *ener*, *miner*, *siner*, en bij metathesis *eenre*, *mijnre*, *sijnre*.

N wordt geassimileerd met de *m* in het voorvoegsel *on*, als: *ommate*, *ommare*, voor *onmate*, *onmare*.

N verandert in *m* in het voorvoegsel *on* voor eene *b*, als: *omberaden*, *omberecht*, *ombescheden*, naast *onberaden*, *onberecht*, *onbesceden*.

De *nt* in het voorvoegsel *ont* verandert in *m* voor de *b*, in *ombieden*, voor *ontbieden*.

N verandert na de *o* in *oe* in het praet. van *staen*, *standen*: *stoet* naast *stont*.

N werd in de woorden *naernst*, *nerenst*, *naerst* voor den oorspronkelijken vorm *aernst*, *erenst*, *aerst* geplaatst, waarschijnlijk ter vermijding van den hiaat, wanneer het lidwoord er voor was geplaatst. Dit zelfde verschijnsel komt in de XVIIe eeuw in verschillende woorden voor, als: *navegaer*, *naam*, *naars*, *narm*, *noom*, voor *avegaer*, *âam*, *adem*, *aars*, *arm*, *oom*. Zie *Wdb. op Bredero*, Dr. de Vries, *War.* 91.

De *n* valt in het Hd. voor gutturalen gewoonlijk weg, als in *König*, *Pfennig*, naast ons *coninc*, *penninc*; doch in het Nl. alleen in *honich*.

De *nn* staat door samenkoppeling in *menne* voor *men hem*; *inne* of *in* voor *ic ne*; *danne* voor *dat ne*; *henne* of *hen*, voor *het ne*.

De *nn* staat voor *nt* in *onneren*, onteeren, tenzij ze eene eenvoudige verdubbeling is der *n*: *onneren*, voor *on-eren*.

R.

De omzetting der *r* heeft veelvuldig plaats, vooral voor *s*, *t*, *d* en *n*, somwijlen voor *cht*, als in *gars*, gras; *ors*, ros; *persemen*, Od. phrasma; *vervorsen*, vervrozen, vervroren; *vorst*, vrost, van *vriesen*; *kerst*, Christus; *berste*, *verste*, voor *breste*; *vreste*, Hd. Frist; *kersp*, crispus; *versc*, naast frisch; *terden*, *tart*, voor *treden*, *trat*; *verde* naast *vrede*; *bernen*, voor *brennen*; *vruchten* naast Hd fürchten; *wrochte*, *ghewrocht* van *werken*, enz.

De *rr* staat voor *rn* in *sterre*, Hd. Stern; *verre*, Hd. fern; voor *rs* in *varre*, stier, naast *vaerse* (*Sp. H.* I. 52).

Digitized by Google

§ 7.

Mutae.

Deze worden, naar de kracht waarmede ze worden voortgebracht, verdeeld in *harde* (tenues), *weeke* (mediae), en *geaspireerde* (aspiratae). Naar de spraakwerktuigen, waarmede zij worden uitgebracht, zijn zij

	Harde:	Weeke:	Geaspireerde:
Lipletters:	P.	B.	F.
Tandletters:	T.	D.	
Gehemelte- of *Keelletters:*	K.		H. CH. G.

De geaspireerde tongletter *th* (Eng. *th.*) en de weeke gehemelte lekker, die in het Hd. en Fransch nog bestaat, ontbreken.

§ 8.

Klankverschuiving.

De klankverschuiving is dat verschijnsel volgens hetwelk de konsonanten der zelfde familie, die met hetzelfde orgaan worden uitgebracht, onderling wisselen naar vaste wetten. De verwantschap van het Sanskrit, Grieksch en Latijn, en de Germaansche talen, om van geene andere der Arische talen te gewagen, blijkt hierdoor ten duidelijkste.

De volgende tabel geeft hiervan een overzicht:

	Lipletters.			Tandletters.			Keelletters.		
	Ten.	Med.	Asp.	Ten.	Med.	Asp.	Ten.	Med	Asp.
Sanskrit									
Grieksch	p	b	ph φ	t	d	th θ	k	g	ch χ
Latijn			f				c		h

	Lipletters.			Tandletters.			Keelletters.		
	Ten.	Med.	Asp.	Ten.	Med.	Asp.	Ten.	Med.	Asp.
Gothisch	ph						ch		
Nederduitsch	f	p	b	th Nedl d	t	d	h	k	g
Nederlandsch	(v)								
Streng O Hoogduitsch	(f)	(f)	(p)	(d)	(z)	(t)	(h)	(ch)	(k)
O Hoogduitsch	f (v)	f	(b)		Hd.	Hd.	Hd.	Hd. Anl.	Hd. Anl.
Hoogduitsch		(pf)			z Ausl sz	th	h	k	g

Aanm. Bij het geven van voorbeelden hebben wij bij Grieksche en Latijnsche substantieven meermalen den verbogen naamval opgegeven, daar de nominativus niet zelden onregelmatig is, bv. van den stam πoδ zou den regelmatige nomin. zijn πόδς, samengetrokken tot πoῦς; evenzoo in het Lat. *peds-pes.*

§ 9.

Lipletters.

Grieksch.	Latijn.	Nederl.	HD.
πατήρ	pater	vader	Vater
πoδ (πoῦς)	ped-(is)	voet	Fusz.
πῶλος	pullus	veulen	Fohlen
φηγός	fagus	beuk	Buche
φέρω	fero	beren, bar - ge - boren	
	frater	broeder	Bruder
φύω	fui, fio	(ic) bem	bin.
ἕπτα	septem	zeven	sieben.

Digitized by Google

Tandletters.

Grieksch.	Latijn.	Nederl.	HD.
σύ (τύ)	tu	du	Eng. thou.
τρεῖς	tres	drie	Eng. three.
	talpa	delven	
ὀδοντ (ὀδοῦς)	dent-is	tand	
δέκα	decem	tien (tehen)	zehn.
δαμάω	domo	temmen	zähmen.
ἔδειν	edo	eten	essen.
ὑδῶρ (ὕδατ-ος)		water	Wasser.
θήρ		dier	Thier.
θυγάτηρ		dochter	Tochter.
μισθός		miede	Miethe.
θῆτες		diet	

Keelletters.

ἕκατον	centum	honderd	hundert.
καλάμη	calamus	halm	Halm.
καρδία	cordis (cor)	hart	Herz.
κάνναβις	cannabis	hennep	Hanf.
καρπός	carpo	herfst	Herbst.
γένος	genus	kunne, kind	Kind.
γένυς	genu	kin	Kinn.
γόνυ	genu	knie	Knie.
γι-ΓΕΝ-ωσκω	(g)nosco	kennen	kennen.
γέρανος	grus	kraan	Kranich.
ἀγρός	ager	akker	Acker.
χόρτος	hortus	gaerde	Garten.
χθές	heri	gis-teren	gestern.
χήν	anser	gans	Gans.
	homo	(bruide) gom	(Brauti) gam.
	hoedus	geit	Geisz.
	hostis	gast	Gast.
	helvus (Varro)	gelu, geel	gelb.
	herba	garve	Garbe.

De woorden, waarbij de overeenkomst tusschen de verschillende talen ten duidelijkste blijkt, zijn de eenvou-

Digitized by Google

digste en natuurlijkste; namen van familiebetrekkingen, dieren, planten, lichaamsdeelen, en voorts voornaamwoorden, telwoorden en die werkwoorden, welke de meest natuurlijke verrichtingen uitdrukken.

Bij ons kort bestek achten wij het verder onnoodig over de klankverschuiving en klankverspringing te spreken, en verwijzen daartoe naar Dr. Brills *Ned. Spraakleer*, 3. Druk, 33 vlgg.

Ook over de blaasletters (*spirantes*) kunnen wij zwijgen.

Digitized by Google

TWEEDE BOEK.
LEER DER VORMEN.

A. Buiging.

§ 1.

Zelfstandige naamwoorden.

De verbuiging der zelfst. naamwoorden is tweederlei: *sterk* of *zwak*. In de oudere Germaansche talen is de *sterke* buiging eenvoudiger en hare uitgangen voller; de *zwakke*, die van jongere dagteekening is, zal wellicht ontstaan zijn door de invoeging eener *n*, die eigenlijk tot de woordvorming behoorde, en zich nooit bij reine wortels vertoonde. Deze ingevoegde *n* werd eindelijk buigingslettergreep, daar zij de uitgangen der casus allengs verdrong. In het Middennederlandsch zijn, met het Gothisch vergeleken, de volle vormen der uitgangen reeds geheel verdwenen, doch de deflexie, die thans in het Engelsch het meest is waar te nemen, had op verre na niet dien trap bereikt als nu. De meerdere rijkdom der uitgangen bij de buiging der zelfst. naamwoorden stond in het Middennederlandsch ongeveer gelijk met het tegenwoordige Hoogduitsch.

Volgens Grimm, *Gr.* I. 686, kan de sterke declinatie in vier klassen voor de mannelijke, vier voor de vrouwelijke en twee voor de onzijdige zelfst. naamwoorden verdeeld worden; doch die verdeeling kan niet in allen opzichte voor het Middennederlandsch gelden. De derde en vierde declinatie der mannelijke, de derde der vrouwelijke en de tweede der onzijdige woorden komen toch niet meer voor; daarentegen moet voor de onzijdige eene

Digitized by Google

andere klasse worden aangenomen, die bij Grimm niet is vermeld. Dikwijls evenwel is het moeilijk met juistheid te bepalen tot welke klassen de woorden moeten gebracht worden, daar er kennelijk reeds een verloop in de taal plaats had, waardoor het onderscheid verloren ging. Ook door den slechten toestand der Handschriften wordt de onzekerheid en verwarring niet weinig in de hand gewerkt. Worden in de vroegste gedenkstukken der Middeneeuwen uit de XIIIe eeuw de vormen nog vrij zuiver aangetroffen, in de twee volgende eeuwen nam de afslijting hand over hand toe, en waren reeds vele woorden der sterke buiging zwak geworden.

Door analogie met de andere Germaansche talen is het vaak alleen mogelijk met eenige zekerheid te bepalen of de woorden tot de sterke dan wel tot de zwakke buiging behooren, en in welke klasse zij behooren te worden gerangschikt.

Sterke verbuiging.

Mannelijk.

I. Klasse.

Enkelvoud.		Meervoud.		
N. *Hont.*	*Inghel.*	N. *Honde.*	*Inghele.*	*Ingle.*
G. *Hondes, Honts.*	*Inghels.*	G. *Honde.*	*Inghele.*	*Ingle.*
D. *Honde.*	*Inghele.*	D. *Honden.*	*Inghelen.*	*Inglen.*
A. *Hont.*	*Inghel.*	A. *Honde.*	*Inghele.*	*Ingle.*

Zoo ook: *aerm* of *arm*, *baert*, *berch*, *boem*, *dach*, *dief*, *dwaes*, *eet*, *gast*, *God*, *keer*, *maech*, *moet*, *mont*, *muer*, *nap*, *pat*, *ram*, *raet*, *ries*, *saerc*, *scalc*, *scat*, *sin*, *slach*, *spronc*, *staf*, *steen*, *stier*, *top*, *traen*, *visc*, *wolf*, *worp*, enz.

De woorden met den uitgang *el*, *en*, *er*, *ael*, als: *appel*, *duvel*, *fierter*, *crekel*, *raven*, *slotel*, *ever*, *lachter*, *vingher*, *cardinael*, *officiael*, enz.

Die met den uitgang *linc* of *inc*: *jonghelinc*, *ballinc*, *crepelinc*, *coninc*.

Digitized by Google

Aanm. De *e* in den gen. sing. wordt veelvuldig weggelaten: *dieves*, *diefs*; *berghes*, *berchs*; *coninghes*, *coninx*, enz. In den Walewein komt *coninc* als gen. sing. voor.

De *e* in den uitgang *el* en *er* kan wegvallen: *appele* en *apple*, *voghele* en *vogle*.

In de HSS worden meermalen de zwakke meervoudsuitgangen gevonden, als: *duvelen*, *ingelen*, *stenen*, *daghen*, enz., dat soms aan slordige afschrijvers van lateren tijd is te wijten, en aan den anderen kant aan de deflexie der taal toe te schrijven.

Vingher, *viant* en *vrient* hebben naast den regelmatigen meervoudsuitgang op *e* ook den vorm *vingher*, *viant*, *vrient*.

De woorden op een scherpen medeklinker uitgaande veranderen dien in een zachten, als zij een klinker achter zich krijgen, behalve *scat* (*scattes*) en die, welke op een *p* uitgaan: *nap*, *nappes*.

Die woorden, welke in het Mhd. tot de IV sterke declinatie behooren, moeten in het Mnl. tot de eerste gerekend worden. In het Mhd. krijgen ze in het meervoud allen den Umlaut, als *gast*, *geste*; *napf*, *nepfe*; *appel*, *epfele*.

Mannelijk.

II. Klasse.

Enkelvoud.			Meervoud.		
N.	*Dorper.*	*Diener.*	N.	*Dorpers.*	*Dienres.*
G.	*Dorpers.*	*Dienres.*	G.	*Dorpers.*	*Dienres.*
D.	*Dorpere.*	*Dienre.*	D.	*Dorpers.*	*Dienres.*
A.	*Dorper.*	*Dienre.*	A.	*Dorpers.*	*Dienres.*

De woorden op *are*, als: *loghenare*, *droghenare*, *mordenare*, *molenare*, *maertelare*, *toverare*, *pilare*, *outare*, *sondare*, welke tot deze klasse behooren, worden meest zwak verbogen.

De woorden op *ere* of *er*, vooral de verbalen, als: *backere*, *backer*, *delvere*, *dichtere*, *lesere*, *jaghere*, *riddere*, *dorper*, *hollander*, hebben in den plur. meermalen de *e* en in den dat. de *en* der I Klasse, doch worden ook zwak verbogen.

Digitized by Google

Vrouwelijk.

I. Klasse.

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Bede.*	N. *Beden.*
G. *Bede.*	G. *Beden.*
D. *Bede.*	D. *Beden.*
A. *Bede.*	A. *Beden.*

Zoo ook: *bie*, *blase*, *ere*. *haghedochte*, *gile*, *helle*, *hoghe*, *kele*, *laghe*, *miede*, *miere*, *monde*, *nese*, *ghenade*, *pine*, *saghe*, *sake*, *sale*, *scale*, *scare*, *siele*, *smade*, *smake*, *smerte*, *spise*, *soene*, *soghe*, *sonde*, *stonde*. *tale*, *trouwe*, *voere*, *wile*, *wise*, *wrake*, enz.

Die met den uitgang *te*: *cleente*, *diepte*, *ghemeente*; die op *inghe*: *caerminghe*, *grakinghe*, *leringhe*, *becoringhe*; die met *en*: *havene*, *loghene*, *redene*, *ordene*; die op *inne*: *apinne*, *coninghinne*, *pàpinne*, *vriendinne*; die met *rn*: *dierne*; op *esse*, *abdesse*, *prophetesse*, enz.

Aanm. Vele woorden, oorspronkelijk tot deze klasse behoorende, zijn tot de zwakke vrouwelijke declinatie overgegaan. Het onderscheid in het Mnl. is dan ook gering. Het meervoud heeft reeds den zwakken buigingsvorm aangenomen; daarentegen is de *n* van den acc in de zwakke declinatie weggevallen, zoodat het eenige onderscheid bestaat in den gen. en dat. sing. *Ere*, *ghenade*, *monde* en anderen worden herhaaldelijk zwak gebruikt.

II. Klasse.

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Stat.*	*Stede.*
G. *Stat.*	*Stede.*
D. *Stade.*	*Steden.*
A. *Stat.*	*Stede.*

De woorden tot deze klasse oorspronkelijk behoorende stamden deels af van bijv naamwoorden, als: *coude*, *conde*, *hulde*, *lieve*, die geen meervoud hadden, en waren deels de zoodanige, die den *Umlaut* hadden, d. i.

Digitized by Google

a in *e* veranderden. Van deze verandering van wortelklank zijn nog drie voorbeelden: *stat*, *ridderscap*, en *bach*. Dit laatste komt voor in een Geldersch charter van 839 in den eigennaam *Selenbach* (*Saalbeek*.)

Deze declinatie is in enkele sporen nog overig, als in de uitdrukkingen *te stade komen*, *met goeder stade;* doch de meeste woorden zijn tot de vorige klasse overgegaan, terwijl die op *scap* zwak werden gebogen.

III. Klasse.

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Hant.*	N. *Hande.*
G. *Hant.*	G. *Hande.*
D. *Hant.*	D. *Handen.*
A. *Hant.*	A. *Hande.*

Zoo ook: *aert*, *aex*, *borch*, *borst*, *bruut*, *const*, *comst*, *cracht*, *daet*, *dinc*, *doet*, *gans*, *ghift* of *ghicht*, *gheet*, *haest*, *joghet*, *jonst*, *macht*, *maghet*, *molen*, *nacht*, (gewoonlijk mann.), *noet*, *quern*, *scout*, *spoet*, *tijt*, *vliet*, *ghewelt*, *werelt*, *wet*, enz.

Aanm. Zelden nemen de gen. en dat. van het enkelvoud eene *e* aan; de plur neemt dikwijls den zwakken uitgang *en* aan, terwijl enkelen in den nom. en acc. plur. de *e* weglaten, als *dinc*.

Onzijdig.

I. Klasse.

Enkelvoud.		Meervoud.	
N. *Woert* (*wort*).	*Vat.*	N. *Woert.*	*Vate.*
G. *Woerdes.*	*Vates.*	G. *Woerde.*	*Vate.*
D. *Woerde.*	*Vate.*	D. *Woerden.*	*Vaten.*
A. *Woert.*	*Vat.*	A. *Woert.*	*Vate.*

Zoo ook: *been*, *caf*, *dal*, *dier*, *diet*, *gat*, *gras*, *haer*, *hof*, *hol*, *huus*, *jaer*, *lit*, *licht*, *loot*, *paert*, *sant*, *scaep*, *scep* of *scip*, *sweet*, *vel*, *velt*, *wijf*, enz.

Woorden op *el*, *en*, *er*, als: *exempel*, *horen*, *coren*, *leven*, *laken*, *teken*, *wapen*, *iser*, *leger*, *water*.

Van *teken* bestaat een wisselvorm *tekijn*, terwijl van *wapen* een meerv. *wapine* wordt gevonden.

Digitized by Google

De verkleinwoorden: *boeckijn*, *voghelkijn*, *welpekijn*, *sonekijn*, enz.

Die met het voorvoegsel *ghe*, als: *gheluut*, *ghesanc*, enz.

Aanm. Den plur. op *e* hebben alle woorden met een korten wortelklank, als: *dal*, *scip*, enz.; die op *el*, *en*, *er* en *ijn*; terwijl de eenlettergrepige met langen wortelklank nu eens de *e* hebben, dan niet. Zoo *dier* en *diere*, *jaer* en *jare*, *wijf* en *wive*.

Been is het meerv. in de beteekenis van *beenen*; in die van *beenderen* behoort het tot de volgende klasse.

Verg. Clignett, *Bijdr.* 183, *Heim. d. Heim.* 453, Dr. Vermeulen, *Van. d. Lev. o. Heren.* Gloss. op *been.*

II. Klasse.

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Kint.*	N. *Kinder*, *kindere.*
G. *Kindes*, *kints.*	G. *Kinder.*
D. *Kinde.*	D. *Kinder*, *kinderen.*
A. *Kint.*	A. *Kinder.*

Zoo ook: *blat*, *calf*, *cleet*, *ei*, *liet*, *loof*, *rijs* en eenige anderen. *Been*, *hoen*, *spaen* nemen soms achter den wortel eene *d* aan, zoodat men b. v. vindt: *hoenre* en *hoender.*

§ 2.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk.

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Hane.*	N. *Hanen.*
G. *Hanen.*	G. *Hanen.*
D. *Hane.*	D. *Hanen.*
A. *Hane.*	A. *Hanen.*

Zoo ook: *ape*, *bake*, *bere*, *bode*, *cnape*, *drake*, *grave*, *hase*, *here*, *lewe*, *lichame*, *mensce* of *minsce*, *neve*, *osse*, *pape*, *rese*, *rouwe*, *scume*, *vane*, *wille.*

De oorspronkelijk tot de tweede klasse der sterke verbuiging behoorende woorden, als: *herde*, *rugge*, *weite*; die op *er* en *aer*, welke nu eens sterk, dan zwak verbo-

Digitized by Google

gen worden; de oorspronkelijk tot de derde der sterke verbuiging behoorende, zijn meest allen zwak geworden, als: *sone*, *seghe*, (*des seghen*, Sp. H. III. II. C. 3, vs. 52), *vrede* (*des vreden*. Sp. II. I. II. C. 17, vs. 84), *sede*, dat evenwel meest vrouw. wordt gebruikt.

Sone heeft den gen. sing. sterk.

Aanm. Grimm. neemt den zwakken dat. sing. op *n* ook voor het mann. en onz. aan, hoewel dit slechts enkel plaats heeft. *Here* heeft bij uitzondering in den dat. en zelfs in den acc. *heren*. In den *Wal.* vindt men vs 2018 *van den scumen;* vs 2064, 5957, 7004, *van rouwen;* en vs. 2127 *enen wilden lewen*.

Vrouwelijk.

De verbuiging even als de mannelijke, behalve in den dat. sing., die de *n* aanneemt. Hiertoe behooren: *assce*, *bate*, *bloeme*, *galghe*, *harpe*, *herte*, *hinde*, *kerke*, *linde*, *mane*, *roede*, *sonne*, *spille*, *sterre*, *tente*, *tonghe*, *vrouwe*, *weke*, enz.

Met *el*. *in*, *er* gevormde woorden: *navele*, *woestine*, *adere*.

Aanm. De meeste woorden der eerste sterke declinatie hellen tot de zwakke buiging over, als *ere*, *genade*, enz. Bij Maerlant vooral komen sommige woorden, die tot deze verbuiging behooren, in het vrouw. geslacht voor, terwijl zij in het Hd. zwak mannelijk zijn en ook nu een ander geslacht hebben, als: *name*, *sterre*, *herte* en enkele meer. De woorden op *scap* hebben soms den sterken datiefuitgang, als: *van ridderscepe*, soms den zwakken vorm, als: *van bliscapen*, *met bliscepen*. De wisseling van *e* en *a* heeft veelvuldig plaats, eene onregelmatigheid ten gevolge van het vergeten der klankwetten.

Onzijdig.

De verbuiging als het mannelijk. Hiertoe behooren *oghe*, *ore*, *herte*.

Anomala.

Vader, *broeder*, *moeder*, *dochter*, *suster* zijn in het enkelvoud onveranderlijk, zelfs nemen *vader* en *broeder*

Digitized by Google

in den gen. geen *s* aan. Zie Huidec op *St.* I. 158. In vele HSS. wordt echter de gen. op *s* gevonden. De plur. is *vaders*, *moeders*, enz., of wel *vaedre*, *broedere*. Zij behooren dus tot de tweede klasse der sterke verbuiging.

Man wordt op drieërlei wijze verbogen: het heeft in den nom. plur. *man*, waarschijnlijk de oudste vorm en ontstaan uit *men*, Eng. *men*, de meervoudsvorm met den Umlaut, nog over in het onbep. voornaamwoord *men*.

Man heeft in den gen. sing. *mans*, en in het meervoud *mans;* of in den gen. sing. *mannes*, in den dat. *manne*, en in het meerv. *manne*.

Liede of *lude* wordt alleen in het meervoud gevonden; de vorm *lieden* is eene fout van onkundige afschrijvers.

De gen. *lieder* komt nu en dan voor, als *Sp. H.* I. n. C. 43, vs. 12, en in de Rose, passim.

§ 3.

Bijvoegelijke naamwoorden.

Ook bij de bijv. naamwoorden wordt in de Germaansche talen eene sterke en zwakke buiging gevonden. Een adjectief kan beide buigingen ondergaan, al naar mate het wordt voorafgegaan door een bepaald of onbepaalden lidwoord, of geen lidwoord voor zich heeft. Die verbuiging levert in het Middennederlandsch groote moeilijkheden op, en bezwaarlijk is het hierover tot een bepaald en zeker resultaat te komen. Al mogen van alle casus voorbeelden te vinden zijn, op vele plaatsen zijn zij met elkander in strijd. Door Grimm is in zijne *Gr.* I. 730 een paradigma opgegeven, dat meer uit analogie met andere talen is geconstruëerd dan gegrond op bewijsplaatsen. De heer van den Bergh *) heeft later Grimms opgave aan eene toetsing onderworpen, vele Middennederlandsche geschriften nauwkeurig doorloopen, eenige honderde plaatsen opgeteekend, zonder tot eene gewenschte uitkomst te geraken, daar ook hem eenige vormen niet zijn voorgekomen. Men houde hierbij in het oog, dat voor

*) Dr. de Jager, *Taalk. Mag.* II. 381 vlgg.

Digitized by Google

de meeste naamvallen bewijsplaatsen zijn aan te voeren, zoo men in onze taal *vier*, en niet als de heer van den Bergh de *zes* latijnsche aanneemt.

Wij deelen eerst het door Grimm opgegeven paradigma mede:

Sterke verbuiging.

Enkelvoud.

Mannelijk.	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
N. *Blint.*	N. Blint.	N. *Blint.*
G. *Blindes.*	G. *Blindre.*	G. Blindes.
D. *Blinden.*	D. *Blindre.*	D. *Blinden.*
A. *Blinden.*	A. *Blinde.*	A. *Blint.*

Meervoud.

N. *Blinde.*	N. *Blinde.*	N. Blint.
G. *Blindre.*	G *Blindre.*	N. *Blindre.*
D. *Blinden.*	D. *Blinden.*	D. *Blinden.*
A. *Blinde.*	A. *Blinde.*	A. Blint.

De romeinsch gedrukte naamvallen zijn niet door bewijsplaatsen te staven.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk.	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
N. *Blinde.*	N. *Blinde.*	N. *Blinde.*
G. *Blinden.*	G. Blinden.	G. *Blinden.*
D. *Blinden.*	D. Blinden.	D. *Blinden.*
A. *Blinden.*	A. Blinden.	A. Blinden.

Meervoud.

Voor alle drie geslachten.

N. *Blinde.*
G. Blinden.
D. *Blinden.*
A. *Blinde.*

Nu volgt het paradigma, zooals het door den heer van den Bergh is opgegeven en met bewijsplaatsen gestaafd.

Sterke verbuiging.

Mannelijk.

Enkelvoud.

N. *Blint.*	*Groet.*
G. *Blindes, blints.*	*Groets.*
D. *Blinden.*	*Groten.*
A. *Blinden.*	*Groten.*

Digitized by Google

Vrouwelijk.

N.	*Blinde.*	*Grote.*
G.	*Blindre*, *blinder.*	*Groter.*
D.	*Blindre*, *blinder.*	*Groter.*
A.	*Blinde.*	*Grote.*

Onzijdig.

N.	*Blint.*	*Groet.*
G.	*Blindes.*	*Groets.*
D.	*Blinden.*	*Groten.*
A.	*Blint.*	*Groet.*

Meervoud.

Voor alle drie geslachten.

N.	*Blinde.*	*Grote.*
G.	*Blindre*, *blinder.*	*Groter.*
D.	*Blinden.*	*Groten.*
A.	*Blinde.*	*Grote.*

De bijv. naamwoorden worden sterk verbogen, wanneer zij het onbepaald lidwoord *een* voor zich hebben of zonder lidwoord voorkomen.

Zwakke verbuiging.

Enkelvoud.

	Mannelijk.		*Vrouwelijk.*		*Onzijdig.*	
N.	*Blinde.*	*Grote.*	*Blinde.*	*Grote.*	*Blinde.*	*Grote.*
G.	*Blinden.*	*Groten.*	*Blindre.*	*Groter.*	*Blinden.*	*Groten.*
D.	*Blinden.*	*Groten.*	*Blinder.*	*Groter.*	*Blinden.*	*Groten.*
A.	*Blinden.*	*Groten.*	*Blinde.*	*Grote.*	*Blinde.*	*Grote.*

Meervoud.

N.	*Blinde.*	*Grote.*
G.	*Blindre.*	*Groter.*
D.	*Blinden.*	*Groten.*
A.	*Blinde.*	*Grote.*

De bijvoegelijke naamwoorden worden zwak verbogen wanneer zij het bepaald lidwoord of het voornaamwoord voor zich hebben. Bij de zwakke verbuiging heeft echter reeds afslijting en verwarring met de sterke plaats gehad. Zoo vindt men meermalen den gen. sing. op *s*, als *des hoghes vaders*, Maerl. *Van V Bl.* 2, 6, *des onreins viant*, ib. 5. 12, *des edels houts*, Rein. 5641, en meer anderen

Digitized by Google

in het *Taalk. Mag.* opgegeven. Ook wordt enkel de gen. zonder uitgang aangetroffen, als *des ander Didrix*, Stoke, I. 94; *des ander daghes*, Velth. bl. 11. De gen. en dat. hebben nu eens den uitgang *re*, dan *er*; *re* veel na *n*, *nd*; *er* gewoonlijk na *d*, *t*, *g*, *k*, *cht*, enz.

De voc. verliest meestal den uitgang *e*, wanneer de woorden van eene lettergreep zijn of de klemtoon op de voorlaatste lettergreep valt.

Het meervoud der sterke en zwakke verbuiging is gelijk, daar de zwakke genitiefvorm op *en* niet wordt gevonden.

Het adjectief wordt meermalen achter het substantief geplaatst en blijft alsdan onverbogen of neemt enkel de *e* aan. Dit geschiedt zeer veel met de bezittelijke voornaamwoorden, als: *therte sijn*, *die moeder mijn*, *die kinder mine*, *die ghesellen sine*. De nom. en acc. plur. nemen meermalen *e* aan. De bijv. naamwoorden, aldus achter het zelfst. naamwoord geplaatst, blijven onveranderd, als: een hane wide *mare*, jamer *groot*, tekene *groot*, den maerber *wit*, coninc *vri*, van goude *fijn*, enz. De *e* wordt vaak in het vrouwelijk en het meervoud bij den casus rectus gevoegd, als: die vrouwe *fine*, stene *fine*, plaghe *menechfoude*, die VII aerten *liberale*, coppe *guldine*, enz.

§ 4.

Trappen van vergelijking.

De vergelijkende trap wordt gevormd door achtervoeging van *re* of *er*, de overtreffende trap door die van *st*.

Waar thans de *er* van den comparatief door bijvoeging der *d* wordt versterkt, had dit in het Middennederlandsch niet plaats, bv. *swaer*, *swaerre*. De overtreffende trap wordt door bijvoeging van *alre* versterkt.

Onregelmatig zijn de vergelijkende en overtreffende trap in de volgende woorden:

goet,	*beter*,	*best*.
evel,	*wers*,	*werst*
veel,	*meerre*,	*meest*.
lettel,	*minre*,	*minst*.

Digitized by Google

Beter, *best* hebben tot stellende trap *bet*, *bat*, dat evenwel geheel zijn positieve kracht verloren heeft, en als adverbiale comparativus van *wel* kan aangemerkt worden.

Ook *wers* komt slechts als bijwoord voor.

Voornaamwoorden.

§ 5.

Persoonlijke voornaamwoorden.

De voornaamwoorden van den 1sten en 2den pers. hebben slechts één vorm voor de drie geslachten, dat van den 3den pers is alleen verschillend.

I. *Persoon.*

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Ic.*	N. *Wi.*
G. *Mijns.*	G. *Onser.*
D. *Mi.*	D. *Ons*, (*us*, *uus*.)
A. *Mi.*	A. *Ons*, (*us*, *uus*.)

II. *Persoon.*

Enkelvoud.	Meervoud.
N. *Du.*	N. *Ghi.*
G. *Dijns.*	G. *Uwer* (*huwer*, *jouwer*.)
D. *Di.*	D. *U*, (*hu*, *jou*, *ju*.)
A. *Di.*	A. *U*, (*hu*, *jou*, *ju*)

III. *Persoon.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
N. *Hi.*	*Si*, *soe.*	*Het.*
G. *Sijns.*	*Haers.*	*Sijns.*
D. *Hem*, *heme.*	*Haer.*	*Hem.*
A. *Hem.*	*Haer.*	*Het.*

Meervoud.

N. *Si.*
G. *Haer*, *hoer*, *huer.*
D. *Hem*, *hen.*
A. *Hem*, *hen.*

Digitized by Google

Aanm. De vorm *us* en *uus* voor het meerv. van den 1[en] pers. komt eenige malen in den *Rijmb.* voor, als in vs. 8304, 8634, 8666, 17595 en 22706, meestal in het rijm. Ook bij Kil. vindt men nog: *Us*, vetus. *Fland. Fris.* = ons, *Nos*, *nobis.*

Ghi voor het enkelv. gebruikt, in den gen. *uwes* of *us*, vindt men in Hillegaersberch, *S. Geerden Minne*, 213, Maerl. *Troj. O.* 66. (Blommaert, *O. Vl. Ged.* I. 43).

Jou en *jouwer* worden in de eerste helft van den *Wal.* aangetroffen.

Het wederkeerig voornaamwoord *sich* komt vóór de 15[e] eeuw niet voor. Daarvoor gebruikte men de verschillende naamvallen van het voornaamwoord van den 3[den] persoon.

Voor den accus. wordt zoowel *hem* als ook *heme* gevonden.

De vorm *hen* voor het meervoud wordt vooral bij Heelu aangetroffen.

Hun wordt slechts enkele malen gevonden, even zoo *home*, als rijm op *vrome.* Zie *Rein*, 5774; *Ovl. Ged.* I. 43, 71. *Sp. Hist.* P. I. B. VII, C. 74, vs. 2.

Door de meerdere zucht tot samenkoppeling ook in de Mnl. schrijftaal vinden wij de pers. voornaamw. meermalen enclitisch bij de werkwoorden gevoegd. *Du* wordt dan *tu*, als: *doestu*, *wilstu*; *ghi* wordt *i*, als *hebdi*, *wildi*; de 3[den] pers. mann. *i*, als *dedi*, in het onz. *et*, als *mochtet*, terwijl de accus. en dat. in het enkel- en meervoud *en*, *ene*, *ne* zijn, als: *sloeghen*, *sloeghene*, *gavene* (gaf hem). Zie voorbeelden bij Huydec. op *St.* 471, 481.

Ook wordt *se* voor den accus. en dat. plur. gebruikt, als: *deetse*, *gafse.*

§ 6.

Bezittelijke voornaamwoorden.

Enkelvoud.

I. Pers. enkelv.	*Mannelijk.*	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
	N. *Mijn.*	N. *Mine.*	N. *Mijn.*
	G. *Mijns.*	G. *Miner*, *mijnre*, *miere*, *mire.*	G. *Mijns.*
	D. *Minen.*	D. *Miner.*	D. *Minen.*
	A. *Minen.*	A. *Mine.*	A. *Mijn.*

Digitized by Google

I. Pers. enkelv.

Meervoud.

N. *Mine, mijn.*
G. *Miner, mijnre, miere, mire.*
D. *Minen.*
A. *Mine.*

Die van den 2^en^ pers. *dijn*, en van den 3^en^ *sijn*, *haer*, worden even als *mijn* verbogen.

I. Persoon meervoud.

Enkelvoud.

Mannelijk.	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
N. *Onse* (*use*).	N. *Onse.*	N. *Ons.*
G. *Onser, ons.*	G. *Onser.*	G. *Ons.*
D. *Onsen.*	D. *Onser.*	D. *Onsen.*
A. *Onsen.*	A. *Onse.*	A. *Ons.*

Meervoud.

N. *Onse.*
G. *Onser.*
D. *Onsen.*
A. *Onse.*

Dat van den 2^en^ pers. is *U*, gen. *uwes*, *uus*, in den *Wal.* ook *jou* en *ju*; in het mv. *uwe*, *juwe*, *jouwe.*

III. Pers. Meerv.

Enkelvoud.

Mannelijk.	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
N. *Haer.*	N. *Hare.*	N. *Haer.*
G. *Haers.*	G. *Harer*, *haerre.*	G. *Haers.*
D. *Haren.*	D. *Harer*, *haerre.*	D. *Haren.*
A. *Haren.*	A. *Hare.*	A. *Haer.*

Het meervoud als *onse.*

De buiging is zwak, wanneer het bez. voornaamwoord het lidwoord voor zich krijgt en substantive gebruikt wordt.

§ 7.

Aanwijzende voornaamwoorden.

Deze zijn *die*, *dese*, *gene* of *gone* en *selc* of *sulc.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	*Vrouwelijk.*	*Onzijdig.*
N. *Die, de.*	N. *Die, de.*	N. *Dat, das.*
G. *Dies, des.*	G. *Dier, der.*	G. *Dies, des.*
D. *Dien, den.*	D. *Dier, der.*	D. *Dien, den.*
A. *Dien, den.*	A. *Die, de.*	A. *Dat.*

Digitized by Google

Meervoud.

N. *Die.*
G. *Dier*, *der.*
D. *Dien*, *den.*
A. *Die.*

Die wordt mede als bepalend lidwoord gebruikt. De verbuiging is als de laatst aangewezene vorm in het voorbeeld. Het onzijdige *dat* wordt veelvuldig met het volgende of voorgaande woord saamgekoppeld en wordt dan *t*, b. v.: *dort vier* en *dor tfier.* Verg. Grimm, *Gr.* IV, 225, 371.

Bedi, daarom, is eigenlijk *bi dien*, de oude Instrumentalis van het aanw. voornaamw. Zie Huydec. op *St.* I. 227.

Dese, onz. *dit* en *ditte*, wordt op dezelfde wijze als *die* verbogen.

Gene of *gone* heeft de zwakke buiging; de gen. van het vrouw. *gheenre*, *ghoonre* wordt veelal saamgetrokken tot *ghere*, *ghore*, even als bij de poss. *mire*, *dire*, enz.

Het onz. *gheent*, *ghont* heeft den ouden neutralen *t*-uitgang behouden, die beantwoordt aan de Lat. *d* in het neutrum der pron. *illud*, *istud*, *aliud*.

Sele wordt als de adjectieven verbogen. Met het lidw. *die sele*, gevolgd door het werkw. in sing., staat het gelijk met het Fr. *un tel.*

§ 8.

Vragende voornaamwoorden.

Deze zijn: *wie* en *wele.*

Enkelvoud.

Mannelijk.	*Vrouwelijk*	*Onzijdig.*
N. *Wie.*	N. *Wie.*	N. *Wat.*
G. *Wies.*	G. *Wier.*	G. *Wies.*
D. *Wien.*	D. *Wier*, *wie.*	D. *Wien.*
A. *Wien.*	A. *Wie.*	A *Wat.*

Meervoud.

N. *Wie.*
G. *Wier.*
D. *Wien.*
A. *Wie.*

Digitized by Google

Welc, in het Goth. *huéleiks*, uit den instrumentalis *huê* en het subst. *leik*, lichaam, samengesteld, even als *selc* in het Goth. uit *sva*, zoo, en *leik*, heeft dezelfde buiging als *selc*.

Weder, wie van beide, Goth. *huathar*, Od. *huëdar*, ontstaan uit *hua*, *huër*, even als het Lat. *uter*, (*quiter*) van *quis*, het Grieksche *κότερος* (*πότερος*) van een verloren gegaan *κός*, is in het Mnl. onverbuigbaar. Zie Huydec. op *St.* I. 34. Als vragend voornaamwoord heeft het in het Mnl. zijn karakter bijna geheel verloren, doch is als voegwoord *weder* — *so*, *weder* — *noch* behouden.

§ 9.

Betrekkelijke voornaamwoorden.

Het betrekkelijk voornaamwoord is gewoonlijk het laatste dat gevormd wordt. In eene pas opkomende letterkunde is de zinnenbouw zoo eenvoudig, dat de behoefte aan dit voornaamwoord zich maar zelden laat gevoelen. Eerst bij meer verstandelijke ontwikkeling, bij een aaneenschakeling der verschillende denkbeelden en gedeelten van den zin bezigt men betrekkelijke voornaamwoorden. In het Mnl. is dan ook het gebruik van het relativum veel beperkter dan nu. Men bezigde als betrekkelijke voornaamworden het aanwijzende *die*, gen, *dies*, en het vragende *wie*, gen, *wies*, *wes*.

Als relativ. wordt bij Stoke in plaats van *die* gewoonlijk *de* gebruikt. Zie Huydec. op *St.* I. 3.

§ 10.

Onbepaalde voornaamwoorden.

Men komt alleen als nominatief voor, om het onbepaalde van den 3[en] persoon aan te duiden en is onveranderlijk.

Man, ***men***, met *ie* en ***nie*** verbonden, vormen ***ieman***, ***iemen***, ***nieman***, ***niemen***, welke sterk verbogen worden en in den genit. de *s*, in den dativ. de *e* aannemen. Uit het Od. *wiht*, wicht, ding, wordt door bijvoeging van *ie* en *nie* (*éo*, *néo*) *êowiht* en *néowiht* gevormd, dat in

Digitized by Google

het Mnl. reeds tot *iewel* en *niewel*, *iel* en *niet* was verbasterd. *Iet* en *niet* zijn onveranderlijk, terwijl de vormen *iewet* en *niewet* in den dativ. eene *e* aannemen. Zie het Gloss. der Bloemlezing op *niewet.*

De *s* in het Mnl. *iets*, *niets*, is waarschijnlijk ontstaan uit den genit. in uitdrukkingen als: *iets iet*, *niets niet.* Zie Huydec. op *St.* III. 462; *Gr.* III. 67.

Gelijc, *gelike* wordt verbonden met *ie*: *iegelijc*, met *menich*: *menichlijc*, en met den genit plur., als *elkerlijc*, *haergelijc* (elk hunner), *selkerlijc.*

Som, *some*, *somme*, sommige, wordt ook gevolgd door *die* met een plur. als partitief, b. v. *some die dinc*, sommige der dingen. In den dativ. neemt het de *n* aan, als: *hem somen*, enz.

Self vertoont in den nomin. gewoonlijk den zwakken vorm *selve*, als in het samengestelde *dieselve*, en wordt overigens sterk verbogen.

Het aanwijzende *geen* wordt met de ontkenning *negeen*, *engeen*, sterk verbogen.

Elc, wanneer het als substantief gebruikt wordt, volgt de sterke verbuiging; als adjectief volgt het de buiging der adjectieven, even als *ander.* *Ander*, dat ook als rangschikkend telwoord voor *tweede* wordt gebruikt, komt ook in den genit. onveranderd voor, als *Stoke*, I. 861: Arnout, des *ander* Diedrix sone.

Zie voorbeelden van elk *Hor. Belg.* III. en *Rijmb.* Gloss.

Bede, *beide* en *alle* hebben de sterke buiging in den genit. *beder*, *aller*, in den dativ. de *n*: *beden*, *allen.*

De overige onbepaalde voornaamwoorden behoeven geene afzonderlijke vermelding.

§ 11.

Onbepaald lidwoord.

Een is oorspronkelijk telwoord en wordt als de sterke bijv. naamwoorden verbogen.

De gen. en dat. vrouw. *eenre*, *eener*, wordt vaak saamgetrokken tot *ere.*

Digitized by Google

Een werd tusschen het adject. en subst. ingevoegd, b. v. *Rein.* 1221:

So hovesch *een* cnape es Martinet.

Dit *een* werd ook vaak door samensmelting met het adj. *en*, als *Boec. v. d. Houte*, vs. 250:

Daer uut sal comen so sueten roke.

Zie meer voorbeelden Bormans, *Lev. v. S. Christ.* 145, Grimm, *Gr.* IV. 428, 5 en 453.

§ 12.

Telwoorden.

Een, voorafgegaan door het bepalend lidwoord, wordt zwak gebogen.

Twee en *drie* worden sterk verbogen, aldus:

Twee, tweer, tween, twee.
Drie, drier, drien, drie.

De overigen zijn onverbuigbaar.

§ 13.

Werkwoorden.

De werkwoorden worden verdeeld in *sterke* en *zwakke*.

Sterke zijn die, waarvan de klinkers in den Tegenw. Tijd, in het enkelv. van den Verl. Tijd, in het meervoud daarvan, en in het Verleden Deelw. veranderlijk zijn; *zwakke* zijn die, wier wortelklank onveranderd blijft.

Het sterke praeteritum, zegt Grimm, moet als een hoofdschoonheid der germaansche talen, als eene met hare oudheid en geheele inrichting sterk verbondene eigenschap beschouwd worden. Onafhankelijk van de buigingsuitgangen treft de sterke vervoeging den wortelklinker zelf, terwijl de zwakke door eene met den wortel saamgegroeide omschrijving haar praeteritum moet vormen. Slechts de oorspronkelijke wortel-werkwoorden, om ze zoo eens te noemen, worden *sterk*, de afgeleide *zwak* verbogen.

De werkwoorden, die niet in allen deele tot ééne dezer beide vervoegingen, behooren, zijn onregelmatige.

De sterke vervoeging wordt naar het verschil der klinkers in *tien* klassen verdeeld.

Digitized by Google

§ 14.

Sterke vervoeging.

Eerste Klasse.

De kenmerkende vocalen dezer klasse zijn:

Tegenw. tijd, gebied. wijs en infinitief: zachte open of gesloten *e*.

Onv. verl. tijd, enkelv.: gesloten *a*, meerv. en aanv. wijs: open *a*.

Verleden deelw.: zachte open of gesloten *o*.

Onb. wijs.	*Onv. verl. tijd, Enk.*	*Meerv.*	*Deelw.*
Beren	bar (*ontbaren*, Huyd. op *St.* II. 548.)	baren	geboren.
Bevelen	beval	bevalen	bevolen.
Breken	brac	braken	gebroken.
Helen	hal	halen	geholen.
Nemen	nam	namen	genomen.
Quelen	qual	qualen	gequolen.
Spreken	sprac	spraken	gesproken.
Stelen	stal	stalen	gestolen.
Stenen	stan	[stanen]	[gestonen] (1)
Treffen	traf	trafen	getroffen.
Treken, trecken	trac	traken	getroken, getrocken.
Wreken	wrac	wraken	gewroken.
Comen, voor kwemen.	quam	quamen	gecomen.

Tot deze klasse behooren mede:

Sceren	[scar] scoor	scoren.	gescoren.
Sweren	swoer	swoeren	gesworen.

Aanm. *Scricken* werd vroeger zwak vervoegd: *scricte*, *gescrict.*

In den LSp. komt een Imp. *plac* voor van *pleken*, hetzelfde als *plucken.*

Betemen, Mhd. *zimen*, *zam*, *zâmen*, *gezomen*, heeft het imperf. *betam;* het sterke deelwoord komt niet voor.

---

(1) Die vormen, welke door geene ons bekende bewijsplaatsen te staven zijn, hebben wij tusschen haakjens geplaatst.

Digitized by Google

§ 15.

Tweede Klasse.

De kenmerkende vocalen dezer klasse zijn.

Tegenw tijd, enk.: *i* of gesloten *e*.

Onvolm. verl. tijd, enk.: gesloten *a* of de daaruit ontstane *o*; meerv. en subj. gesloten *o*.

Verl. deelw.: gesloten *o*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. t. Enk.*	*Onv. verl. t. Meerv.*	*Deelw.*
Binden	bant	bonden	gebonden.
Blinken	[blanc] blonc	blonken	geblonken.
Dingen	[dong] dingede	[dongen]	gedongen.
Dringen	dranc	drongen	gedrongen.
Drinken	dranc	dronken	gedronken.
Dwingen	dwanc	dwongen	gedwongen.
[Be]ginnen.	began	begonnen	begonnen.
Climmen	clam	clommen	geclommen.
Crimpen	cramp	crompen	gecrompen.
Clinken	clanc	clonken	geclonken.
Prinden	prant	pronden	gepronden.
Rinnen	ran	ronnen	geronnen.
Singen	sanc	songen	gesongen.
Sinken	sanc	sonken	gesonken.
Sinnen	san	sonnen	gesonnen.
Slinden	[slant] slont	slonden	geslonden.
Slinken	slanc	slonken	geslonken.
Smilten	smalt	smolten	gesmolten.
Spinnen	span, spon	sponnen	gesponnen.
Springen	spranc	sprongen	gesprongen.
Stinken	stanc	stonken	gestonken.
Swingen	swanc	swongen	geswongen.
Vinden	vant	vonden	gevonden.
Winden	want	wonden	gewonden.
Winnen	wan	wonnen	gewonnen.
Wringen	wranc	wrongen	gewrongen.

Belgen	balch	bolgen	gebolgen.
Delven	dalf	dolven	gedolven.
Derscen	darsch	dorscen	gedorscen.

Digitized by Google

Onbep. wijs.	*Onv. verl. t. Enk.*	*Onv. verl. t. Meerv.*	*Deelw.*
Gelden	galt, gout	golden, gouden	gegolden, gegouden.
Helpen	halp	holpen	geholpen.
Kerven	carf	corven	gecorven.
Scelden	scalt, scout	scolden, scouden	gescolden, gescouden.
Swelgen	swalch	swolgen	geswolgen.
Swellen	swal	swollen	geswollen.
Swelten	swalt	swolten	geswolten.
Swemmen	swam	swommen	geswommen.
Swerven	swarf	sworven	gesworven.
Terden	tart	torden	getorden.
Vechten	vacht	vochten	gevochten.
Vlechten	vlacht	vlochten	gevlochten.
Welven	[walf] welfde	[wolven]	gewolven.
Werven	warf	worven	geworven.

Aanm. *Dingen* wordt gewoonlijk zwak verbogen: *dingede*, *gedinght.*

Beginnen heeft in den verl. tijd mede: *begonde* en *begonste.*

Eenige werkwoorden dezer klasse, die thans in den verl. tijd de *ie* hebben aangenomen, wijken ook in het Mnl. reeds eenigszins af:

Bederven	bederf, bedarf	bedorven	bedorven.
Sterven	starf, staerf, sterf.	storven	gestorven.
Werpen, worpen	waerp, warp, werp	worpen	geworpen.
Werden	wart, wert, wort	werden, worden (LSp. Gloss. op *wort.*)	geworden.

§ 16.

Derde Klasse.

De kenmerkende vocalen dezer klasse zijn:

Tegenw. tijd, enk.: *i* of zachte open *e*.

Digitized by Google

Onvolm. verl. tijd, enk.: gesloten *a*, meerv. en subj. open *a*.

Verl. deelw.: zachte open *e*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. tijd. Enk.*	*Onv. verl. t. Meerv.*	*Deelw.*
Bidden	bat	baden	gebeden.
Liggen	lach	lagen	gelegen.
Sitten	sat	saten	geseten.

Eten	at	aten	geëten, geten.
Genesen	genas	genasen	genesen.
Geven	gaf	gaven	gegeven.
Cleven	claf	claven	gecleven.
Lesen	las	lasen	gelesen.
Meten	mat	maten	gemeten.
Reken	rac	raken	gereken.
Steken	stac	staken	gesteken.
Treken, trecken	trac	traken	getreken.
Vergeten	vergat	vergaten	vergeten.
Wegen	wach	wagen	gewegen.
Wesen	was	waren	gewesen.
Weven	[waf]	[waven]	geweven.

Sien, oorspronkelijk *sejen*, *segen*	sach	sagen	gesien. (voor) geseën.
Plegen, waarnaast de vorm *plien*	plach.	plagen Imperf. conj. ploghe	[geploen.] [geplogen]

Aanm. *Wegen*, had ook den vorm *wooch*, *gewogen*. De 3. pers. enk. teg. tijd van *eten* is *et*, *edt*.

§ 17.

Vierde Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:

Tegenw. tijd, enk.: open *a*.

Digitized by Google

Onvolm. verl. tijd: *oe.*

Verl. deelw.: open *a*, somwijlen ook de *e*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. t. enk.*	*Onv. verl. t. Meerv.*	*Deelw.*
Dragen	droech	droegen	gedragen, gedregen.
Dwaen (dwagen	dwoech	dwoegen	gedwegen.
Gewagen	gewoech	gewoegen	gewagen.
Graven	groef	groeven	gegraven.
Lachen	loech	loegen	gelachen.
Laden	loet	loeden	geladen.
Malen	moel	moelen	gemalen.
Slagen, slaen	sloech	sloegen	geslagen.
Spanen	spoen	spoenen	gespanen.
Varen	voer	voeren	gevaren
Waden	woet	woeden	gewaden.

Afgeweken zijn de volgende werkwoorden, waarvan een paar door klankwijziging in de onbep. wijs en den teg. tijd *e* voor *a* hebben:

Bakken	boec, biec	boeken, bieken	gebacken.
Beseffen	besief	besieven	beseven.
Heffen	hoef, hief (*Rijmb.* 33412)	hoeven, hieven	gehoven. (LSp. Gloss.) geheven.
Sceppen	scoep, sciep (Stoke, VI. 53.)	scoepen, sciepen	gescapen.
Waken	wiec	wieken	[gewaken.]
Wassceen	wiesc	wiesscen	gewasscen.
Wassen	wies	wiessen	gewassen.

Sweren, swoer, jurare, heeft het deelw. naar de eerste klasse gevormd: *gesworen.*

Staen, samengetrokken uit *standen*, had in den verl. tijd *stont*, voor *stoent*, waaruit ook de vorm *stoet*, *stoeden* ontsproot. Het deelw. was *gestaen* en *gestanden.*

Vlagen, *vlaen*, bij Kil. *vladen*, villen, Imp. *vlade*, heeft in het deelw. *gevlegen.* Zie *Rose*, vs. 9519 (9349) *Var.* naar mijne uitgave; Huydec. op *St.* II. 359, 583.

Digitized by Google

§ 18.

Vijfde Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:

Tegenw. tijd, enk.: lange *i*.

Onvolm. verl. tijd, enk.: harde *ee*; meerv. en subj. zachte open *e*.

Verl. deelw.: zachte open *e*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. t. Enk.*	*Onv. verl. t. Meerv.*	*Deelw.*
Beniden	beneet	beneden	beneden.
Biten	beet	beten	gebeten.
Bliken	blecc	bleken	gebleken.
Bliven	bleef	bleven	gebleven.
Digen	deech	degen	gedegen.
Driten	dreet	dreten	gedreten.
Driven	dreef	dreven	gedreven.
Dwinen	dween	dwenen	gedwenen.
Gerinen	gereen	gerenen	gerenen.
Grinen	green	grenen	gegrenen.
Gripen	greep	grepen	gegrepen.
Kiven	keef	keven	gekeven.
Cliven	[cleef]	[cleven]	gecleven.
Cnipen	cneep	cnepen	gecnepen.
Crigen	creech	cregen	gecregen.
Crijscen	creesc	creescen	gecreescen.
Criten	creet	creten	gecreten.
Liden (*gaan*)	leet	leden	geleden.
Liden	leet	leden	geleden.
Liken	leec	leken	geleken.
Miden	meet	meden	gemeden.
Nigen	neech	negen	genegen.
Nipen	neep	nepen	genepen.
Ontbiden	ontbeet	ontbeden	ontbeden.
Pipen	peep	pepen	gepepen.
Quiten	queet	queten	gequeten.
Riden	reet	reden	gereden.
Rigen	reech	regen	geregen.
Riten	reet	reten	gereten.

Digitized by Google

Scinen	sceen	scenen	gescenen.
Scriden	screet	screden	gescreden.
Scriven	screef	screven	gescreven.
Sigen	seech	segen	gesegen.
Slipen	sleep	slepen	geslepen.
Sliten	sleet	sleten	gesleten.
Smiten	smeet	smeten	gesmeten.
Sniden	sneet	sneden	gesneden.
Spliten	spleet	spleten	gespleten.
Stigen	steech	stegen	gestegen.
Stiven	steef	steven	gesteven.
Striden	street	streden	gestreden.
Striken	streec	streken	gestreken.
Swigen	sweech	swegen	geswegen.
Swiken	sweec	sweken	gesweken.
Swimen	sweem	swemen	geswemen.
Swinen	sween	swenen	geswenen.
Tigen, tien	teech	tegen	getegen.
Wiken	weec	weken	geweken.
Witen	weet	weten	geweten.
Wriven	wreef	wreven	gewreven.

De thans sterk vervoegde werkwoorden *belijden*, *prijzen* en *wijzen* waren vroeger en te recht zwak. In *belijden* is de *d* epenthetisch, en *lien*, bekennen, had vroeger in het imperf. *lide*, in het deelw. *gelijt*.

Prisen, als afgeleid van het Fr. *prix*, luidde *prijsde*, *geprijst*.

Wisen, van het Fr. *avis*, had in het imperf. *wijsde*, in het deelw. *gewijst*.

Naast *digen* staat de zwakke vorm: *dien*, *dijde*, *gedijt*.

§ 19.

Zesde Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:

Tegenw. tijd, enk.: *ie* of *u*.

Onvolm. verl. tijd, enk.: harde *oo*, meerv. en subj.: zachte open *o*.

Verl. deelw.: zachte open *o*.

Digitized by Google

Onbep. wijs.	*Onv. verl. t. Enk.*	*Onv. verl. t. Meerv.*	*Deelw.*
Bieden	boot	boden	geboden.
Bedriegen	bedrooch	bedrogen	bedrogen.
Verdrieten	verdroot	verdroten	verdroten.
Gieten	gout	goten	gegoten.
Kiesen	koos	kosen	gekosen.
Clieven	cloof	cloven	gecloven.
Liegen	looch	logen	gelogen.
Verliesen	verloos	verloren	verloren.
Genieten	genoot	genoten	genoten.
Scieten	scoot	scoten	gescoten.
Sieden	soot	soden	gesoden.
Tien (tiegen)	tooch	togen	getogen.
Vliegen	vlooch	vlogen	gevlogen.
Vlieten	vloot	vloten	gevloten.
Vriesen	vroos, vroor	vroren	gevroren, (vorsen).
Bugen	booch	bogen	gebogen.
Drupen	droop	dropen	gedropen.
Duken	dooc	doken	gedoken.
Cluven'	cloof	cloven	gecloven.
Crupen	croop	cropen	gecropen.
Luken	looc	loken	geloken.
Ontpluken	ontplooc	ontploken	ontploken.
Ruken	rooc	roken	geroken.
Scruven	scroof	scroven	gescroven.
Sculen	scool	scolen	gescolen.
Scuven	scoof	scoven	gescoven.
Sluken	slooc	sloken	gesloken.
Slupen	sloop	slopen	geslopen.
Sluten	sloot	sloten	gesloten.
Snuten	snoot	snoten	gesnoten.
Snuven	snoof	snoven	gesnoven.
Spruten	sproot	sproten	gesproten.
Sputen	spoot	spoten	gespoten.
Sturen	stoof	stoven	gestoven.
Sugen	sooch	sogen	gesogen.
Supen	soop	sopen	gesopen.

Digitized by Google

Tot deze klasse behoort mede:

Vlien.	vlo	vloen, gevloen.

of met verscherpte uitspraak

	vlou, vlau	gevlouwen.

Evenzoo *plien*, met het deelwoord: *geploen*, *geplogen*. Zie III. Klasse.

Tot deze klasse behoorden oorspronkelijk mede:

Bluwen, blouwen,	blouw, blouwen,	geblouwen.
Bruwen, brouwen,	(brouw, brouwen), brouwede.	gebrouwen.
Rouwen,	rau, rou, (rouwede, roude).	gerouwen.
Spuwen, spouwen,	spau, spowen, spouwen. (spuwede, spouwede).	gespouwen.

Zie over *blouwen* Huydec. op *St.* I. 172, Cligneit, *Bijdr.* 118.

Rouwen heeft mede een imperf. *rieu*, als in de IX Klasse. Zie Huydec. op *St.* II. 461, III. 256.

Over *spouwen* zie Meijer, *Lev. v. Jezus*, c. 168, 226; LSp. Gloss. op *bespouwen* en *rau*.

§ 20.

Zevende Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:

Tegenw. tijd, enk.: gesloten *a*.

Onvolm. verl. tijd: *ie*, meest overgegaan in de korte *i*.

Verl. deelw.: gesloten *a*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. tijd.*	*Deelw.*
Bannen	bien	gebannen.
Gaen (voor gangen)	ginc	gegaen (voor gegangen).
Hangen	hinc	gehangen.
Spannen	spien	gespannen.
Vallen	viel, vel	gevallen.
Vanghen, vaen	vinc	gevangen, gevaen.

Tot deze klasse behooren ook die waarin de *al* in *ou* is overgegaan.

Houden, voor halden	hilt, hielt	gehouden.
Souten	*soutte*	gesouten.

Digitized by Google

Spouden	*spoudde*	gespouden.
Vouden	*voudde*	gevouden.

De imperfecta der drie laatstgenoemde werkwoorden zijn reeds zwak geworden.

§ 21.

Achtste Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:
Tegenw. tijd, enk.: open *a*.
Onvolm. verl. tijd: *ie*.
Verl. deelwoord: open *a*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. tijd.*	*Deelw.*
Blasen	blies	geblasen.
Braden	briet	gebraden.
Laten	liet	gelaten.
Raden	riet	geraden.
Slapen	sliep	geslapen.
Verwaten	verwiet	verwaten.

§ 22.

Negende Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:
Tegenw. tijd, enk.: harde open *oo* (*ou*).
Onvolm. verl. tijd: *ie*.
Verl. deelwoord: harde open *oo* (*ou*).

Onbep. wijs.	*Onv. verl. tijd.*	*Deelw.*
Lopen	liep	gelopen.
Ropen, roepen	riep	geroepen.
Stoten	stiet	gestoten.
Houwen	hieu	gehouwen.

§ 23.

Tiende Klasse.

De kenmerkende vocalen zijn:
Tegenw. tijd, enk.: harde open *ee*.
Onvolm. verl. tijd: *ie*.
Verl. deelwoord: *ee*.

Onbep. wijs.	*Onv. verl. tijd.*	*Deelw.*
Heten	hiet	geheten.
Sceden	sciet	gesceden.

Digitized by Google

Heescen, *eescen*, eischen, heeft in het imperf. nu eens *hiesc*, *yesch*, dan eens *heescede*, en het deelwoord steeds zwak: *geheescht*. De sterke vorm is onorganisch, daar het Od. werkwoord *eiscôn* zwak is.

Aanm. In het Gothisch en Oudd. zijn de praeterita van deze laatste vier klassen geredupliceerd, als: *salta*, (salio), sáisalt; *háita*, (voco), háiháit; *slêpa*, (dormio), *saislep*, enz.

§ 24.

Zwakke vervoeging.

De werkwoorden der zwakke verbuiging zijn afgeleide, die het vermogen missen om door wijziging van den wortelklinker de andere tijden te vormen. Om den verl. tijd uit te drukken werd oorspronkelijk het werkwoord *doen* gebezigd, dat aan den stam des werkwoords werd gehecht en er allengs mede versmolt. Zoo luidde in het Goth. het praeteritum van *nasjan*, genezen: *nasida*, reeds verbasterd uit *nasi-tata*, in den 1sten pers. meerv. *nasidêdum*. Men vergelijke het gebruik van het Eng. hulpwerkwoord *to do*, tot omschrijving van het Imperf., hoewel het daar vóór het werkwoord geplaatst is en niet tot die innige verbinding er mede is geraakt.

In het Mnl. vormen de werkwoorden met zwakke verbuiging hun verleden tijd door aanhechting van *de*, als *coren*, *coorde*; *jagen*, *jagede*, *jaechde*; *keren*, *keerde*, *merren*, *merrede*, *merde*; *scenden*, *scendde*; *senden*, *sendde*; Gaat de stam op *p*, *t*, *c*, *ch* uit, dan wordt bij samentrekking *de* in *te* veranderd, als: *hopen*, *hopede* en *hoopte*; *maken*, *makede* en *maecte*; *vatten*, *vattede* en *vatte*.

V, *gh*, *lgh*, *rgh* worden bij achtervoeging van den uitgang *de* tot *f*, *ch*, *lch*, *rch*, als: *scraven*, *scraefde*; *vraghen*, *vraechde*; *volghen*, *volchde*; *sorghen*, *sorchde* *Ngh* wordt *nc*, als: *minghen*, *mincte* (ook *minghede*).

Na de zachte *s* (thans *z*) komt de uitgang *de*, als: *vresen*, *vreesde*; *wisen*, *wijsde*; *prisen*, *prijsde*; na de scherpe *s* de *te*, als: *cussen*, *custe*; *missen*, *miste*. Na

st, *cht* wordt de *t* van den uitgang meermalen weggelaten, als: *rusten*, *ruste*; *wachten*, *wachte*.

Bij stammen met *dd* en *tt* smelt gewoonlijk de uitgang met de stammedeklinkers samen, als: *letten*, *lette*, *setten*, *sette*; *quedden*, *quedde*; *scudden*, *scudde*, enz.

De thans in het imperf. gebruikelijke verdubbeling na stammen op *d* en *t* heeft in het Mnl. niet altijd plaats. Zoo vindt men: *hoede* voor *hoedde*; *seinde*, *zende*, voor *seindde*, *senade*; *blende* voor *blendde*; *stichte* voor *stichtte*; *troeste* voor *troestte*, enz. *Legghen* en *segghen* veranderen in het imperf. *eg* in *ei*, als: *leide*, *seide*.

Het verleden deelwoord wordt gevormd door aanhechting van *t*, welke in de verbogen naamvallen van die werkwoorden, welke in het imperf. *de* hebben, in *d* overgaat. Zoo *gemaect*, *geprijst*, *gecoort*, *gevolcht*, *gerekent*, waarvan in verbogen naamvallen: *gemaecte*, *geprijsde*, enz.

De uitgang van het deelwoord smelt bij stammen op *d* en *t* met de sluitletter samen, als: *geacht* voor *geachtet*; *gescaet* voor *gescadet*; *geset* voor *gesettet*, enz.

§ 25.

Uitgangen.

De uitgangen der sterke en zwakke werkwoorden zijn in den tegenwoordigen tijd, zoowel van den Indicativus als den Conjunctivus, gelijk.

Tegenw. Tijd.

	Indic.	*Conjunct.*	*Imperat.*	*Infinit.*	*Deelw.*
1	—e	—e		—en	—ende
2	—es	—es	—e		
3	—et	—e			
1	—en	—en			
2	—et	—et	—et		
3	—en	—en			

Digitized by Google

Verleden Tijd.

	Indic.	*Conjunct.*
1	—	—e
2	—s	—es
3	—	—e
1	—en	—en
2	—et, —t	—et, —t
3	—en	—en

De uitgangen van den verled. tijd verschillen bij de sterke en zwakke vervoeging slechts in den 1^{en} en 3^{en} pers. enkelv.

§ 26.

Voorbeelden.

Sterk.

Tegenw. Tijd.

	Indic.	*Conjunct.*	*Imperat.*	*Infinat.*	*Deelw.*
1	neme,	neme		nemen	nemende.
2	nemes, neems	nemes	neme, nem		
3	nemet, neemt	neme			
1	nemen	nemen			
2	nemet, neemt	nemet	nemet, neemt		
3	nemen	nemen			

Verled. Tijd.

1	nam	name
2	naems	names
3	nam	name
1	namen	namen
2	namet, naemt	namet
3	namen	namen

Zwak.

Tegenw. Tijd.

	Indic.	*Conjunct.*	*Imperat.*	*Infinit.*	*Deelw.*
1	hore	hore		horen	horende.
2	hores, hoors	hores	hore		
3	horet, hoort	hore			
1	horen	hore			
2	horet, hoort	horet	horet, hoort		
3	horen	horen			

Digitized by Google

Verled. Tijd.

1 hoorde	hoorde
2 hoordes, hoorts	hoordes
3 hoorde	hoorde
1 hoorden	hoorden
2 hoordet	hoordet
3 hoorden	hoorden

Aanm. Voor de *t* valt dikwijls de *e* weg, als: *hi neemt*, voor *nemet; ghi spraect*, voor *spraket*, enz.

Waar *d* en *t* in den wortel voorkomen, wordt bij de gesyncopeerde *e* de *t* van den uitgang met *d* en *t* van den wortel versmolten, als: *rijt*, voor *ridet; heet*, voor *hetet; biet*, voor *biedet; sit*, voor *sittet; vint*, voor *vindet; et*, voor *etet; scaet*, voor *scadet; tijt*, voor *tidet*, enz.

De *t* in den 3den pers. enk. van den teg. tijd, aant. wijs, wordt bij het werkwoord *helpen*, *hulpen*, meermalen weggelaten.

Bij andere werkwoorden is mij deze onregelmatigheid niet voorgekomen.

De verleden tijd van *gescien*, *gesciedde*, wordt somtijds samengetrokken tot *gescie*.

In het enkelv. der gebiedende wijs, vooral bij sterke werkwoorden, wordt veelal de wortelklank, die op een enkelen consonant sluit, van zacht scherp, als: *brec* van *breken; drach* van *dragen; et* van *eten; gef* van *geven; jach* van *jagen; clach* van *clagen; lef* van *leven; les* van *lesen; mac* van *maken; nem* van *nemen; sprec* van *spreken; stec* van *steken; vach* van *vagen; verget* van *vergeten; vrach* van *vragen; wet* van *weten; wes* van *wesen; wrec* van *wreken; swich* van *swigen*, enz.

Merkwaardig zijn vooral de volgende imperatieven:

sich van *sien*, van een ouden vorm *sigen*, waarv. ook 't imperf.
ganc » *gaen*, » » » » *gangen*, » » » »
stant » *staen*, » » » » *standen*, » » » »
slach » *slaen*, » » » » *slagen*, » » » »
dwach » *dwaen*, » » » » *dwagen*, » » » »
doch van *doen; lach* van *laten*, van den gesyncopeerden

Digitized by Google

vorm *la-en*. Volgens Dr. Brill, *Holl. Spraakleer*, 817, schijnt van deze gesyncopeerde vormen (*do-en*, *la-en*) de imperat. te zijn ontstaan, en de hiatus door een aspiratie te zijn aangevuld, die in den imperat. tot een *ch* is verscherpt. Zie tal van voorbeelden in Dr. de Jagers *Taalk. Mag.* IV, 691, en vooral in diens *Verscheid.* 197, vlgg. en in de *Lat. Versch.* 469, vlgg.

De onbep. wijs, een naamwoordelijke vorm van het werkwoord, wordt als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, zonder meervoud, verbogen.

In het Mnl. nam zij na het voorzetsel *te* in den dativus de *e* aan, als: *Lev. v. St. Christ.* 47:

Daer ionfrouwen in sijn, die wel de macht
Hebben te *biddene* voer enen man.

Verg. Bormans, ald. 24, vlgg.

Het voorvoegsel *ge* wordt bij de deelwoorden der sterke vervoeging meermalen weggelaten, als: *comen*, *leden*, *bleven*, *vonden*, voor *gecomen*, *geleden*, *gebleven*, *gevonden*. Ook heeft dit somwijlen plaats bij bastaardwoorden, als *blasfemeert*, *glorificeert*, voor *geblasfemeert*, *geglorificeert*. Zie Bormans, *Lev. v. S. Christ.* 73, 287, 362, 481.

De deelwoorden hebben doorgaans de zwakke verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

§ 27.

Onregelmatige Werkwoorden.

Onregelmatige werkwoorden zijn de zoodanigen, welke in de vorming der tijden of der persoonsuitgangen afwijken van de boven opgegeven regels.

Ze zijn:

1°. de werkwoorden met een opgeschoven verleden tijd, dat zijn dezulken, waarin van een oorspronkelijk verleden tijd met de beteekenis van een tegenwoordigen, een nieuwe verleden tijd is gevormd. In den tegenw. tijd, 3. pers. enkelvoud missen ze dan ook den uitgang *t*.

Deze zijn: *connen*, *onnen*, *sullen*, *mogen*, *dogen*, *moeten*, *weten*, *willen*, *dorren*, *dorven*.

Digitized by Google

Ze werden aldus vervoegd:

1) *Connen*, Tegenw. tijd. *Can*, *connes*, *can*, *connen*, *connet*, *cont*, *connen*.

Verled. tijd, *consle* of *conde*.

2) *Onnen*, Tegenw. tijd. *An*, *onnes*, *an*, *onnen*, *onnet*, *ont*, *onnen*.

Verled. tijd, *onsle*, *onde*.

Evenzoo de wisselvormen: *gonnen*, *jonnen*, (*ge-onnen*, en met wisseling van *g* en *j*: *je-onnen*), en de samengestelde: *veronnen*, *wanconnen*.

3) *Sullen*, Tegenw. tijd. *Sal*, *suls*, *sal*, *sullen*, *sult*, *sullen*.

Verled. tijd, *sulde*, *soude*.

4) *Mogen*, Tegenw. tijd. *Mach*, *moges*, *mach*, *mogen*, *moget*, *mogen*.

Verled. tijd, *mochte*, Deelw. *gemogen*.

5) *Dogen*, Tegenw. tijd. *Dooch*, *doges*, *dooch*, *dogen*, *doocht*, *dogen*.

Verled. tijd, *dochte*.

6) *Moeten*, Tegenw. tijd. *Moet*, *moetes*, *moets*, *moet*, *moeten*, *moetet*, *moet*, *moeten*.

Verled. tijd, *moeste*.

7) *Weten*, Tegenw. tijd. *Weet*, *wetes*, *weets*, *weet*, *weten*, *wetet*, *weet*, *weten*.

Verled. tijd, *wiste*, Deelw. *geweten*.

8) *Willen*, Tegenw. tijd. *Wille*, *wils*, *wille*, *wil*, *willen*, *willet*, *wilt*, *willen*.

Verled. tijd, *wilde*, doch meer gebruikelijk *woude*.

De Tegenw. tijd van den indicat. is bij *willen* eigenlijk de aanvoegende wijs.

De vorm *wilt*, *welt*, in den 3den pers. is mede niet ongewoon. Zie *Rijmb.* Gloss. op *wille* en *wilt*.

9) *Dorren*, Tegenw. tijd. *Dar*, (*der*), *dorres*, *dar*, *dorren*, *dorret*, *dort*, *dorren*.

Verled. tijd, *dorste*.

10) *Dorven*, (*derven*), Tegenw. tijd. *Daerf*, *darf*, *derf*, *dorves*, *daerf*, *darf*, *derf*, *dorven*, *derven*, *dorvet*, *dorven*.

Digitized by Google

Verled. tijd, *dorfte*, ook *dorste*. Zie Huydec. op *St.* III. 428, Clignett, *Bijdr.* 333.

Aanmerk. Over de werkwoorden met een verschoven praeteritum zie men vooral Dr. te Winkel in zijn *Nieuw Ned. Taalmag.* III. 63 vlgg.

2°) ***Doen***, Tegenw. tijd. *Doe*, *does*, *doet*, *doen*, *doet*, *doen*; Verled. tijd, Indic. *Dede*, *dade*, *dades*, *daets*, *dede*, *daet*, *deet*, *daden*, *dadet*, *daet*, *daden*; Conjunct. *dade*, *dades*, *dade*, *daden*, *dadet*, *daden*. Deelw. *gedaen*.

3) ***Hebben***, Tegenw. tijd. *Hebbe*, *heves*, *heefs*, *hevet*, *heeft*; *hebben*, *hebbet*, *hebt*, *hebben*; Verled. tijd, *hadde* (voor *havede*, *habde*); Deelw. *gehat*.

Bij Hildegaersberch is de vorm *haen*, MD. *hân*, zeker door den invloed van het Duitsch, niet ongewoon. Tegenw. tijd. 3. pers. enkelv. *haet*, 3. pers. meerv. *haen*. Zie Gloss.

4) ***Sijn***, uit verschillende verbaalstammen samengesteld, als:

1 *be-m*, van den stam *be*, Eng. *to be*, Lat. *fi-o*, *fu-i*.
2 *es*, Lat. *esse*, Gr. *εἰμί*, *ἐσ-μί*.
3 *sijn*, Lat. *su-m*.
4 *wesen*.

Tegenw. Tijd.

	Indic.	*Conjunct.*	*Imper.*	*Infinit.*	*Deelw.*
1	bem, ben	si		wesen	wesende.
2	best	sijs	wes, si.	sijn	sijnde.
3	es, is	si			
1	sijn	sijn			
2	sijt	sijt	weset, sijt.		
3	sijn	sijn			

Verled. Tijd.

1	was	ware.
2	waers	wares.
3	was	ware.
1	waren	waren.
2	waert	waret, waert.
3	waren	waren.

Digitized by Google

De *m* in *bem* is de eigenlijke persoonsuitgang van den 1sten pers., later tot *n* afgestompt. Verg. Gr. *εἰ-μί*, en de werkwoorden op *μι*, Lat. *su-m*, Eng. *a-m*.

Verled. tijd Deelw., *gewesen*, *gesijn*. Ook *geweest* komt enkele malen voor (Maerl. *Sp. H.* III. P. 3 B. c. 42, vs. 92). De vormen *gewesen* en *gesijn* wisselen elkander bij denzelfden schrijver telkens af. Zie Huydec. op *St.* I. 449, *Rijmb.* Gloss. op *gewesen* en *gesijn*.

In den LSp. komt herhaaldelijk voor den 3den pers. meerv. van den tegenw. tijd Indic. *si wesen* voor. Ook de conjunct. *wese* komt bij *Stoke* voor. Zie Huydec. op *St.* II. 285.

Aanmerk. Het werkwoord *sijn* wordt in het Mnl. met *hebben* vervoegd, als: *ic hebbe gewesen*.

5) *Bringen* heeft *brochte*, (*brachte*), *gebrocht*, (*gebracht*), *bracht*.

Dinken (cogitare) heeft *dochte*, *dachte*, *gedocht*, *gedacht*.

Dunken (videri) heeft *dochte*, *gedocht*.

Werken heeft *wrochte*, *wrachte*, *gewrocht*, *gewracht*.

Soeken heeft *sochte*, *gesocht*.

Copen heeft *cochte* (met wisseling van de *f*, uit *p* ontstaan, in *ch*) *gecocht*.

Roeken heeft *rochte*, *gerocht*. Voor den 3den pers. enkelv. tegenw. tijd komt meermalen *roec*, *rouc* (voor *roecl*) voor. Zie *Rijmb.* vs. 2061, var., *Wap. Mart.* I. vs. 547 var., Clignett, *Bijdr.* 28.

In den MLp. vindt men ook: *roecte*, *geroect*.

6) *Kennen*, *kinnen*, heeft *kinde* en *conde*, *gekint*, *becant*.

Prenten, *printen*, heeft in het deelw. *geprent*, *geprint*, en evenzoo met gewijzigden klank *geprant*.

Scenden, *scinden*, heeft in den 3. pers. enk. praes. *scint*, in het deelw. *gescint*, en ook *gescant*.

Senden, Imperf. *seindde*, *sende*, *sinde*, *sande*; deelw. *ghesent*, *ghesint*, *ghesant*. Zie LSp. Gloss. op *prenten*, *schenden*, *senden*.

Aanmerk. Over de samengestelde tijden en den lijdenden vorm is het hier onnoodig te spreken.

Digitized by Google

B. Onverbuigbare rededeelen.

§ 28.

Bijwoorden.

Bijwoorden dienen om werkwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden zelf nader te bepalen. Zij worden niet verbogen; de eenige verandering die zij kunnen ondergaan is door de trappen van vergelijking, waarvoor de bijwoorden van hoedanigheid en graad en eenigen, die relatieve plaats- en tijdsbepalingen aanduiden, vatbaar zijn.

De bijwoorden worden naar den aard der bepalingen, die zij geven, onderscheiden in bijwoorden:

1) van plaats; 2) van tijd; 3) van modaliteit en graad; 4) van hoedanigheid. Naar den *oorsprong* worden de bijwoorden onderscheiden in:

1) *oorspronkelijke*, dat is, dezulke, welke niet van andere rededeelen zijn afgeleid, als: *af*, *toe*, als ook de *voornaamwoordelijke*, die aan voornaamwoorden zijn ontleend, als: *hier*, *daar*, *dan*, enz.

2) *afgeleide*, die hunnen oorsprong aan zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, telwoorden en ook aan werkwoorden verschuldigd zijn.

§ 29.

Oorspronkelijke bijwoorden.

Deze zijn:

1) Die welke doorgaans het karakter van voorzetsels bezitten: *ane*, *bi*, *dor*, *in*, *inne*, *na*, *omme*, *op*, *te*, *vor*, *ute*, en *af*, *ave*, *toe*, die steeds hunne bijwoordelijke natuur bewaren.

2) *Nu*, verwant met het Gr. *νῦν*, *νύ*, Lat. *nunc*; — *noch*, thans willekeurig *nog* geschreven, ter onderscheiding van het voegwoord *noch*.

Zie Grimm. *Gr.* III. 249. Samengesteld met andere bijw.: *numere*, *als nu*; *nochtan*, *nochtoe*.

3) Van het Goth. *aiv*, (*unquam*) komt het Mnl. *ie*, *nie*, en in samenstelling, *iemere*, *niemere*, *immer*, *nimmer*, *iewers*, *niewers*, *iewerincs*, *niewerincs*, *erghent* en *nerghent* voor *iewergent*, *niewergent*. Een versterkt *em-*

30

Digitized by Google

mer, *nemmer* is *emmemee*, *nemmermee*, *emmermere*, *nemmermere*. *Oit*, *oint*, *noit*, *noint* is van onzekeren oorsprong.

4) *Ja*, Goth. *jai*, oorspronkelijk tusschenwerpsel; — *neen*, Goth. *nê*, door verdubbeling: *nee-ne*, ontstaan. Het ontkennende *en*, *ne*, ic *en* doe, ic *ne* doe.

5) *Wale*, *wel*, Goth. *vaila*, en *verre*, Goth. *fairra*.

§ 30.

Bijwoorden door eigenaardige uitgangen gevormd.

De uitgang der bijwoorden van bijvoegelijke naamwoorden gevormd was eene toonlooze *e* (OD. *o*) als: *openbare*, *clare*, *dicke*, *gherne*, *harde*, *sciere*, *sere*, *sochte*, *spade*, *langhe*, *cume*, *gherede*, *snieme*, *ode* en *node*. (Graff. I. 150).

De uitgang *like*, als: *boudelike*, *coenlike*, *waerdichlike*, *cortelike*, *dompelike*, *qualike*, (*quaetlike*), *bendelike* (*behendichlike*), *openlike*, *mogentlike*, *vollike*, *galike*.

De uitgang *inge*, ook voorafgegaan door de *l*, als: *alinge*, *cortelinge*, *galinge*, *niewinge*, *nieuwelinge*, *varinge*, *onderlinge*, *sonderlinge*. Zie Clignett, *Bijdragen*, 60 vlgg.

De verkleiningsuitgang *kine*, als: *stillekine*, *scoonkine*, *alleenskine*, *lettelkine*.

Van de partikels, die het karakter van voorzetsels bezitten, zijn door voor- en achtervoegsels bijwoorden gevormd, als: van *in*, door voorvoeging van *be* (*bi*) en door den uitgang *en*: *binnen*; van *uut*: *buten*; *boven* van een verloren stam, dien we nog vinden in *over*; *beneden*, naast *nader*; *beneven*, naast *neven*; *bachten*, naast *achter*.

Voorts door den uitgang *er*: *opper*, *neder*, *vorder*, *midder*, *sider*, *achter*, *onder*, enz. Sommige komen slechts samengesteld met andere woorden voor.

Van den uitgang *nt* voor woorden van tijd en plaats zijn in het Mnl. nog slechts enkele sporen over, als: *sament* in de samenstelling *samentlike*, en *sident*, *dickent* *ergent*, *nergent*.

Waert vormt bijwoorden door verbinding met bijw.

Digitized by Google

van plaats, zelfst. naamw. en pers. voornaamw., als: *nederwaert*, *hinderwaert*, *derwaert*, *hemelwaert*, *miwaert*.

Vout vormt bijwoorden door verbinding met bijw. naamw. en telwoorden: *menichfout*, *dusentfout*, enz.

§ 31.

Bijwoorden van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid.

Over den uitgang *e* der bijwoorden van bijv. naamw. afgeleid zagen we reeds vroeger.

Vele woorden zijn naamvalsvormen van bijv. naamw als:

1) *Genitieven: eens*, *mids*, *zelfs*, *als ende als*, *anders*, *averechts*, met voorzetsels: *over mids*, *van nieuwes*, enz.

2) *Datieven: midden* (van *mid*, verg. de samenstellingen: *midnacht*, *midsomer*), *gisteren*, en misschien *dicken*, *dickent*.

3) *Accusatieven: vele*, *meest*, *genoech*, *eer*, *al*, *sider*, *lanc*, *ietlanc*, *lettel*, *vroech*, *spade*, *cort*.

Vele zijn met voorzetsels verbonden, als: *tevens* (te-even), *be-neven*, *insgelike*, *intusscen*, *mit allen*, *bedalle*, *albedalle*, *van al*, *over al*, *over lanc*, *overluut*, *overeen*, *in lanc so mere*, *eer iet lanc*. Verg. *Mnl. Wdb.* I. 174.

Sommige zijn gevormd van een bijv. naamw., gevolgd van een partikel, als: *rondomme*, *rechtevoort*, enz.

§ 32.

Bijwoorden aan telwoorden ontleend.

Deze zijn: *eens*, *anders*, die met *waerf*, *mael* en *vout* samengesteld, *eerstwaerf*, *tweemael*, *hondertfout*, enz.

Zoo ook *ontwee*, in stukken, te vergelijken met het evenzoo gevormde *ontstucken*.

§ 33.

Bijwoorden van zelfstandige naamwoorden afgeleid.

Zoodanige bijwoorden komen voor als:

1) *Genitieven*, als: *daechs*, *savonts*, *smiddages*, *hedendages*, *dancs*, *ondancs*, *enechsins*, *veelsins*, *alloos*, *moetkuers* (Maerl. *Sp. H.* III. I. 15, 57), *staphans*, *stappans*, (Clignett, *Bijdr.* 250), *blijsmoets*, *enigermalen*, *blootshovets*, *allerwege*, enz.

Digitized by Google

Eenige dier uitdrukkingen zijn meer als absolute genitieven te beschouwen.

2) *Datieven*, als: *halve* (minent-, allent-halve), *wege*, (minent-wege), *trouwen*.

3) *Accusatieven*, als: *eenwaerf*, *dicwile*, *altijt*, *morgen*, enz.

Uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel bestaan een menigte bijwoorden, als: *ter stont*, *te dege*, *ter cure*, *tehant*, *terugge*, *achter wege*, *achter lande*, *achter woude*, *achter heide*, *banderside*, *en wege*, *entrouwen*, *navonts*, (en avont), *akerre*, *aenkerre*, *utermaten*, *bovenmaten*, enz.

§ 34.

Bijwoorden van werkwoorden afgeleid.

Deze zijn: *machscien*, *messcien*; *machlichte*, en *neware* (het en ware), *nemare*, *maer*, gewoonlijk als voegwoord gebruikt.

§ 35.

Bijwoorden van voornaamwoorden afgeleid.

1) Van het Goth. aanwijzende voornaamwoord *sa*, *sô*, *thata*: *so*, *also*, *sus*; van den acc. *dan*, samengesteld met *noch*: *nochdan*, *nochtan*; van een vrouw. acc. *doe*, met de partikel *te* verbonden: *te doen*, *toen*. *Dies*, *des* is een genitief, en wordt met de partikel *te* aan den comparativus verbonden: *des to mere*, *des te mere*. Van den instrumentalis *thê* is door bijvoeging van de partikel *bi*, *be*, gevormd *bidi*, *bedi*. Ook *dus* en *doch* hangen waarschijnlijk met dit voornaamwoord samen. Verder *daer*, *der*, *daen*, waarover later. Zie Gramm. III. 176.

2) Van een verloren aanwijzend voornaamwoord, in het Goth. *his*, *hija*, *hita* de bijwoorden *hier*, *her*, *heen*, *hare*, *heinde*, *hende*, (nabij), en in den comparitivus *hinder*, in *hinderwaert*. Met *dare* verbonden: *hare ende dare*, *harentare*.

3) Van het aanwijzend voornaamwoord *geen*, Goth. *jains*, zijn gevormd: *gins*, *geins*, *ginder*.

4) Tot het vragend voornaamwoord *wie*, Goth. *hva*, behooren: *wattan*, uit *wat* en *dan*; *wan*, *waen*, *wanen*,

Digitized by Google

wer, *waer*, *wanneer*, *want*, en samengesteld met *el*: *elswaer*. Evenzoo *wie*, *hoe* en *twie*, waarom, uit *te* en *wie*. Zie Clignett en Steenwinkel, *Taalk. Meng*. 158. *Hoe* is mede een deel van dit voornaamwoord, Goth. *hvaiva*, doch heeft de *w* verloren en de *h* behouden.

5) Tot het vragend voornaamwoord *weder*, Goth. *hvathar*, behoort *weder*, als disjunctief voegwoord: *weder* — *oft* gebruikt. *Weder*, Goth. *hvathrô*, in de uitdrukkingen *weder ende voert*, *weder ende wech*, behoort hier niet toe.

6) Van het Goth. voornaamwoord *alis* (alius) komen *el*, *elre*, *elswaer*; van *ander*: *anders*, *anderswaer*, *andersins*, *anderwerf*, enz.

Correlatieve bijwoorden zijn die, welke van verschillende pronominaal stammen afgeleid een onderlinge gelijkheid in beteekenis vertoonen, die van den vorm afhangt. Zij zijn:

Daer	*der*	*danen*, *daen*.
Hier	*her*, *hare*	*henen*, *heen*.
Waer	*wer*	*wanen*, *waen*.

Daer, *hier*, *waer* geven eene rust; *der*, *her*, *wer* eene beweging *naar* een plaats; *daen*. *heen*, *waen* eene beweging *uit* een plaats te kennen. *Der*, *her* en *wer* worden slechts in samenstellingen gebruikt, als: *derwaert*, *herwaert*, *harewart*, *werwaert*.

Over de correlatieven zie Dr. Jonckbloet in de *K. en L. Bode*, 1845.

§ 36.

Voorzetsels.

De voorzetsels zijn oorspronkelijke of afgeleide.

De oorspronkelijke zijn: *an*, *aen*, *ane*, *bi*, *dor*, *dore*, *in*. *na*, met de comparatief- en superlatiefvormen *naer*, *naest*; *ombe*, *omme*, *om*, *up*, *op*, *te*, *tote*, *tot*, samengesteld uit *toe* en *te*; *ute*, *uut*; *van* waarschijnlijk uit *af aen* ontstaan; *vore*, *vor*, *voor*.

Over *ane*, *an*, zonder, Goth. *inuh*, zie Huydec. op *St.* II. 221.

Van de volgende voorzetsels zijn de stammen verloren gegaan. Zij zijn gevormd met den uitgang *er* of *en*.

Digitized by Google

Zij zijn: *achter*, *onder*, *over*, *sonder*. *weder* (tegen), *beneden*.

Samengesteld uit twee voorzetsels zijn: *boven*, *buten*, *binnen*, *bachten*.

§ 37.

Afgeleide voorzetsels.

De volgende voorzetsels zijn met bijv. naamwoorden verwant:

Met, als bijwoord *mede*, *mids*, met een adj. *mid* (medius), en *overmits*.

Sint, *seder*, van een adj. *sid*, laat.

Eer, eigenlijk een bijv. naamw., doch als voorzetsel gebruikt in de adverbiale uitdrukking: *eer iet lanc*.

Tusscen, *twiscen*, van een oud adj. *twisk*, afgeleid van *twee*.

Neven, *nevens*, en *beneven*, van *in even* (ad aequum); *lancs*, *rondomme*, van de nog gebruikte adj. *even*, *lanc*, *rond*.

Van deelwoorden zijn afgeleid: *uutgeseit*, *uutgenomen*. De voorzetsels van tegenwoordige deelwoorden zijn meerendeels van lateren oorsprong.

Zelfstandige naamwoorden, in verbogen vorm en zelf van een voorzetsel afhankelijk, worden als voorzetsels gebruikt.

Gegen, *jegen*, *tgegen*, *tiegen*, *tegen*, van een in het Od. voorkomend subst. *gagan*, winst, voordeel.

Wegen, wegens, van *wech*, ook met *van: van sinentwege*

Halven, in samenstelling *deshalven*, *allenthalven*, *minenthalven*, enz. en met *be: behalven*. Evenzoo *wille: om sinentwille, om der sake wille*.

Aanmerking. Dat de voorzetsels vroeger ook andere naamvallen regeerden als den accusativus, blijkt uit een menigte nog overgeblevene spreekwijzen: *binnenslands*, *van den bloede*, *ter kerk*, *uit dien hoofde*, enz. Bij werkwoorden, die een *beweging naar* een plaats te kennen geven, regeerde het voorzetsel den accusatief; bij *rust* of *beweging binnen* een plaats den dativus. *Van* en *uut*, die reeds een beweging *uit* een plaats te kennen geven, hadden den dativus; *door* en *om* den accusatief, daar ze

Digitized by Google

eene beweging naar eene andere plaats in de ruimte aanduiden. Doch reeds in het Mnl. heerscht hieromtrent verwarring en onregelmatigheid.

Die voorzetsels regeeren een genitivus, welke oorspronkelijk uit naamwoorden gevormd zijn, en alzoo den tweeden naamval achter zich eischen, als: *halve*, *wegen*, *mids*, enz.

De genit. achter *te*, *tot*, als in: *te haers vaders*, *tes graven*, enz. is het gevolg eener ellips, daar *huse* is weggelaten, even als nog in het Eng.: *at the booksellers*, enz.

§ 38.

Voegwoorden.

Voegwoorden dienen om verschillende volzinnen of verschillende deelen van een volzin aan elkander te verbinden.

Zij zijn in verscheiden soorten verdeeld, als:

1) *Aaneenschakelende* (copulatieve). Ze zijn *ende* en het ontkennende *noch*, *nochte*; *ook*, en de bijwoorden: *desgelike*, *insgelike*, *daerenboven*, *daerenbinnen*, *bovendien*, *alsmede*, enz.

2) *Scheidende* (disjunctieve), als: *ochte*, *ocht*, *ofte*, *of*, *nochte*, *nocht*, *noch*; *weder — of*.

3) *Tegenstellende* (adversatieve), als: *neware*, *maer*, *doch*, *nu*, *dan*, en de bijwoorden *toch*, *nochtan*, *intusscen*, *daerentegen*, enz.

4) *Redegevende* (causale), als: *omdat*, *daer*, *want*, *ende want*, *nadien*, *also*, *overmits*, enz.

5) *Gevolgtrekkende* (conclusieve) als: *so*, *sodat*, *dus*, *weshalve*, enz.

6) *Voorwaardelijke* (conditionale) als: *so*, *oft*, *opdat*, *als*, *wanneer*, *het en si*, *het en ware*, *ten ware*, enz.

7) *Toestemmende* (concessieve) als: *al*, *hoe* (hoewel), *hoe sere*, *hoe wale*, *hoe — ooc*, enz.

8) *Tijd- en plaatsaanduidende*, als: *doe*, *die wile*, *daer waer*, *wanneer*, *voor*, *eer*, *sident*, *sint*, *sidemeer*, enz.

9) *Vergelijkende* (comparatieve), als: *gelike*, *als*.

10) *Grammatisch verbindende* (declaratieve), als: *dat*, *of*.

§ 39.

Tusschenwerpsels.

De tusschenwerpsels zijn woorden, die men uitbrengt

Digitized by Google

bij verschillende gemoedsaandoeningen, en die overal in het gesprek, als op zich zelf staande, kunnen ingevoegd worden. Zij zijn voor het meerendeel uit het gemoed opgewelde kreeten van eenige gevoelsaandoening of ook klanknabootsing; aan sommigen ligt de stam van naamwoorden of werkwoorden ten grond.

De gebruikelijksten zijn:

O, dat geenerlei bepaald gevoel uitdrukt, en vaak wordt samengesteld met andere tusschenwerpsels, als *o wee*, *o wi*, *o wach*. Zie Huydec. *Pr.* II. 407.

Ach, *och*, *wee*, *wi*, *wach*, *ai*, die smart te kennen geven. Met *ach* en *wach* vindt men ook het samengestelde tusschenwerpsel *ach armen*, *wacharmen*, van het bnw. *arm* in den dat.; van *ay* en het vnw.: *ay mi*, *ay di*, enz., voorts *ay lacen*, ook *ei lacen*.

Wapene, de kreet van den klager voor het gerecht, die gewoonlijk driemaal geschiedde, misschien samenhangend met het Goth. *vopjan*, As. *vêpan*, Eng. *to weep*. Zie *Wap. Mart.* Gloss.

Ei, *hei*, *ah*, *ha*, *ke*, *key*, *wy hou*, die vreugde en verbazing uitdrukken.

Fi, *tfy* geeft afkeuring te kennen.

Als interjectionale uitdrukkingen zijn een menigte spreekwijzen te beschouwen, die als aanroepingen van verschillenden aard in het gesprek worden gevlochten, als: ***semmin leven***, ***alselp mi God***, ***Godwouds***, ***wetekee***, ***bi Lode***, ***bilo***, ***Gods longheren***, ***bi den rebben***, ***bi den bloede***, enz. enz.

Zie Huydec. op *St.* II. 471; *Hor. Belg.* V. 109, 252; Dr. Halbertsma, *Naoogst.* 52; Gloss. op de ***Bloeml.*** 19, mijn ***Mirakelspel van den Sacr.*** 84; Dr. de Vries, ***Warenar***, enz.

Zij dienen vooral om de oprechtheid eener betuiging te verzekeren.

Ook de klanknabootsende woorden, als: *kric*, *krac*, en dergelijke worden tot de tusschenwerpsels gerekend.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google